

REVISTA APARE SUB AUSPICIILE
ACADEMIEI ROMÂNE

limba ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

2025
CHIȘINĂU

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chișinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Ana BANTOȘ

**Secretar general
de redacție** Alex MARCHITAN

Redactori Constantin OLTEANU
Victoria POPOVICI

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Colegiul
de redacție** Ștefan AFLOROEI (Iași), Gheorghe Mihai BÂRLEA (Baia Mare), Iurie BOJONCĂ (Veneția), Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Lucia CIFOR (Iași), Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Theodor CODREANU (Huși), Mircea A. DIACONU (Suceava), Gabriela HAJA, Ion I. IONESCU (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ioan MILICĂ (Iași), Vlad MISCHEVCA, Viorica MOLEA, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Anatol PETRENCU, Ioan-Aurel POP (București), Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Victor SPINEI (București), Constantin ȘCHIOPU, Victor A. VOICU (București)

*Revista „Limba Română” este editată cu sprijin financiar
din Fondul Recurent al Donatorilor – Academia Română*

*Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției*

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie

Pentru corespondență:

**Ap. 226, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 64, Chișinău,
MD-2001, Republica Moldova. Tel.: (+373) 22 23 44 12, (+373) 22 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

S U M A R

IN MEMORIAM ALEXANDRU BANTOȘ

Grigore VIERU	
Limba română	7
Itinerar biobibliografic	8
Ana BANTOȘ	
Alexandru Bantoș – martor la răspântia destinului românilor basarabeni	13
Nicolae MĂTCAȘ	
Alexandru Bantoș și Mănăstirea Curtea de Argeș a limbii române din Basarabia	19
Gheorghe CHIVU	
Alexandru Bantoș, un slujitor devotat al Limbii Române	44
Ștefan AFLOROAEI	
Un om al acestei epoci culturale	46
Dorin CIMPOEȘU	
Alexandru Bantoș – un rug aprins al identității românești a Basarabiei	49
Adrian Dinu RACHIERU	
Alexandru Bantoș și eroismul cotidian	53
Ioan C. POPA	
Un împătimit al presei patriotice	58

Mina-Maria RUSU, Sorin-Georgel RUSU Alexandru Bantoș – slujind limba română	60
Teo CHIRIAC Alexandru Bantoș și bastionul limbii române	65
Arcadie SUCEVEANU Un Cavaler al Limbii Române	66
Ion I. IONESCU Alexandru, fratele meu de peste Prut	69
Constantin OLTEANU Înfloreau merii atunci	77
Alecu RENIȚĂ Crezul unei vieți	79
Lucia CIFOR Alexandru Bantoș – un misionar al Limbii Române	82
Viorica MOLEA Alexandru Bantoș: prestigiul de A FI întru Limba Română	84
Gheorghe PÂRJĂ Despărțirea de Alexandru Bantoș	87
Gheorghe Mihai BÂRLEA Alexandru Bantoș și Maramureșul – o absență care doare	90
Ingratul timp	94
Iulian BOLDEA Un cărturar nobil și generos	95
Valeriu SAHARNEANU În luptă pentru limba română, cei care cad – nu pleacă	97
Gheorghe POPA Un promotor emblematic al valorilor culturale românești	101
Constantin ȘCHIOPU Între filele care respiră în timp	105
Igor GUZUN Rânduri scrise cu lumânarea	108
Vasile ROMANCIUC „A avea curajul sa-ți traiești drept și cinstit viața...”	110
Bianca BĂNCILĂ Limba, cultura, viața: moștenirea lui Alexandru Bantoș	112

LIMBA ROMÂNĂ: IDENTITATEA ȘI UNITATEA NOASTRĂ

Alexandru BANTOȘ	
Curajul de a privi în urmă	116
Situația limbii de stat în Republica Moldova: <i>de jure</i> și <i>de facto</i>	121
Ion Dumeniuk și limba română	128
Limba română: identitatea și unitatea noastră	138
„Să nu lăsăm să piară această revistă...”	145
Revista „Limba Română”, o bibliotecă în care trecutul și viitorul se întâlnesc	151

ARGUMENT

Ioan-Aurel POP	
Lectura ca leac și cartea ca ghid	157

REGISTRU ACTUAL

Dorin CIMPOEȘU	
Guvernarea PAS (2021 – 2025)	163

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

Ana BANTOȘ	
Mitropolitul Gurie. Repere ale renașterii conștiinței naționale a românilor basarabeni	179

EX CIVITATE

Ion I. IONESCU	
Despre bulversarea reperelor și răsturnarea valorilor	186

REPERE NECESARE

Elena TÎRZIMAN	
Biblioteca – o instituție redefinită pentru secolul al XXI-lea	206

POESIS

Arcadie SUCEVEANU

**Pipa lui Franz Josef; Lebăda neagră Paul Celan; Reportaj din
circumscripția mărului; Navigatori în septembrie; Guvernator
al unei insule; Armonica ludică; Ouă de cuc; O paranteză de apă;
Cimitirul hermeneutic; Tigru și Eufrat(e)**

221

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Constantin OLTEANU

Iată de ce spunem așa

235

CUM VORBIM, CUM SCRIM

Eugen LUNGU

Șubreda memorie a Tanei Ivanova

238

PEREGRINARE PRIN DICȚIONARE

Vsevolod CIORNEI

Fiecare e făuritorul propriului destin. Sau e gadgetul?

241

DIALOGUL ARTELOR

Constantin OLTEANU

Ion Moraru și drumul spre casă

246

Ion MORARU

I-VIII

Limba română

Anei și lui Alexandru Bantoș

Din cauza durerii
Firescul dor al limbii
Îl preamăresc și-l cânt.
Și din aceeași pricină
Puterii Tale, Doamne,
Mă închin.
În fiecare zi,
În chiar lumina dimineții,
Se-arată steaua
Suferințele mele
Pe care numai
Ochii mamei o zăresc
Încoronați cu lacrimi.

Grigore VIERU

29 martie 2004, Casa Limbii Române.

De la stânga la dreapta: Alexandru Bantoș, Grigore Vieru, Ana Bantoș, Mihai Bantoș

Itinerar biobibliografic

Alexandru Bantoș (n. 23.06.1950, satul Hiliuți, Râșcani – d. 28.03.2025, Chișinău) a urmat Școala de opt ani din satul natal, apoi Școala medie din Pârjota, același raion. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1973). A fost colaborator și conducător al unor subdiviziuni redacționale la: Radioteleviziunea Moldovenească (1973-1981), Editura „Cartea Moldovenească” (1981-1982), ziarul „Tinerimea Moldovei” (1982-1986), revista „Moldova” (1986-1990).

Activitatea publicistică

În 1991, împreună cu Nicolae Mățaș și Ion Dumeniuk, a fondat revista de știință și cultură „Limba Română”, prima publicație din istoria Basarabiei ce poartă în titulatură numele corect al limbii noastre. În calitate de redactor-șef adjunct (1991-1993), apoi de redactor-șef (din 1994 până în 2025), a asigurat plasarea revistei în prim-planul vieții cultural-științifice din Republica Moldova. În cei peste 30 de ani de la apariția primului număr, revista „Limba Română” a devenit o instituție de cultură necesară procesului de renaștere națională la est de Prut, fiind apreciată pentru calitatea discursului publicistic pe întregul areal cultural românesc. Abordarea consecventă și cu discernământ de către publicație a unor teme de mare actualitate, implicit cu referință la denumirea corectă a limbii, la istoria noastră adevărată, la integrarea culturală a Basarabiei în spațiul românesc și european, organizarea unor simpozioane și conferințe științifice cu rezonanță internațională, tipărirea unor ediții speciale ale revistei „Limba Română” și a unor lucrări tematice au contribuit la limpezirea multor aspecte legate de identitatea națională a populației majoritare din Republica Moldova.

Alexandru Bantoș a publicat articole, studii, reportaje, eseuri, interviuri etc. vizând diverse aspecte ale reafirmării unității neamului, valorificării patrimoniului lingvistic, literar și cultural autohton. A îngrijit rubrici de revistă, inclusiv cu tematică literară, antrenând la elaborarea lor

scriitori, critici și istorici literari, lingviști, publiciști etc. După 1988 a realizat un ciclu de dialoguri cu distinse personalități ale vieții literare, culturale, științifice etc. din Republica Moldova și de peste hotare. Decisive în procesul de promovare și cristalizare a opțiunilor științifice privind redimensionarea moștenirii literare, încetățenirea denumirii corecte a limbii, stabilirea adevărului despre istoria basarabenilor sunt convorbirile cu academicienii Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Mihai Cimpoi, profesorii Aurelia și Valeriu Rusu, Eugen Holban (Franța), Nicolae Mățaș, Ion Borșevici, Vasile Pavel, Ion Dediu, scriitorii Grigore Vieru, Ion Ciocanu, Vasile Vasilache, Vladimir Beșleagă, Mihail Gh. Cibotaru ș.a., toate adunate în volumul de autor *Retrospectivă necesară (dialoguri abordând originea, trecutul și prezentul limbii și culturii române la est de Prut)*.

Activitatea lingvistică

A inițiat și a îngrijit, prefăcând și coordonând colecția *Biblioteca revistei „Limba Română”*, care numără cca 40 de volume. De menționat în acest context antologia *Limba română este patria mea (studii, comunicări, documente)*, ediția I, 1996, 344 p., 6 000 ex. și ediția a II-a revăzută și adăugită, Chișinău, 2007, 352 p.); *Contribuția Basarabiei la cultura românească. Toponimie și identitate națională* de Eugen Holban (1997, 234 p.); *Limba română. Cuvinte și imagini* (1997, 228 p.) și *Limba română. Limbă, literatură, civilizație* (1997, 212 p.), ambele volume semnate de prof. Valeriu Rusu (Franța); *Cetăți de pe Nistru. Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă* (1998, 212 p.), colectiv de autori; *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (1998, 252 p.) de Nicolae Mățaș; *Itinerar sociolingvistic* de acad. Silviu Berejan (Chișinău, 2007, 240 p.); Anatol Ciobanu, *Reflecții lingvistice* (Chișinău, 2009, 340 p.); Nicolae Corlăteanu, *Testament. Cred în izbânda limbii române. Studii. Comunicări. Memorii* (Chișinău, 2010, 256 p.) etc. Un alt proiect lansat de Alexandru Bantoș *Efigii identitare românești*, având ca scop să ofere o imagine clară și argumentată a reperelor identitare ale românilor basarabeni, perseverând asupra cauzelor ce au condus la degradarea limbii române, la erodarea conștiinței naționale a românilor din stânga Prutului, s-a soldat cu editarea unor lucrări care includ articole de polemică, studii, comunicări, dialoguri abordând denumirea corectă a

limbii vorbite de populația majoritară a Republicii Moldova, precum și a etnonimului corespunzător acestui spațiu. În cadrul acestui proiect au fost publicate volumele: Nicolae Mățcaș, *Calvarul limbii române din Basarabia*, 560 p., antologie și prefață de Alexandru Bantoș; *Republica Moldova. Între România și Rusia*, autor prof. doctor în istorie Dorin Cimpoeșu, 400 p. Elaborate pe parcursul ultimilor douăzeci de ani de la adoptarea legislației lingvistice în Republica Moldova și de la declararea independenței și suveranității Republicii Moldova, textele incluse în volume oferă publicului larg șansa de a se iniția, în baza unui bogat material factologic, în anevoioasa problemă de renaștere națională și de reanimare a conștiinței identitare etnice și lingvistice a basarabenilor.

Alexandru Bantoș a lansat mai multe proiecte culturale, la revista „Limba Română”, finalizate cu editarea unor numere speciale care au avut un impact direct asupra cunoașterii fenomenelor culturale și sociale de pe cele două maluri ale Prutului (*Limba română este numele corect al limbii noastre*, „Limba Română”, nr. 4, 1995, număr de revistă precedat de organizarea unei conferințe științifice internaționale cu același generic, pe 20-21 iulie 1995; *Literatura română din Republica Moldova*, „Limba Română”, nr. 8, 1997; *Metodica predării limbii și literaturii române în gimnaziu și liceu*, „Limba Română”, nr. 2, 1999; *Fără magistru – o lume mai mult decât săracă*, număr comemorativ Eugen Coșeriu, „Limba Română”, nr. 10, 2002; *Itinerare ale identității noastre*, incluzând și ediții speciale dedicate unor importante centre de cultură și civilizație românească – *Un portret cultural al SUD-ului – județul Călărași*, „Limba Română”, nr. 11, 1999; *Partea de cer numită Maramureș*, „Limba Română”, nr. 3-5, 2000; „Limba Română”, nr. 1-3, 2001).

Activitate ca funcționar public

Alexandru Bantoș a desfășurat o activitate prodigioasă în calitate de prim vice-direktor general în cadrul Departamentului de Stat al Limbilor (1992-1994) și a condus Casa Limbii Române de la înființarea, în 1998, a acesteia până în 2025. Printre întrunirile culturale, științifice și literare de rezonanță organizate la Casa Limbii

Române s-au aflat: Conferința Științifică „Limba română în Republica Moldova. Dreptul la normalitate” (august 2009); Simpozionul „Și când gândesc la viața-mi...”, Eminescu – 160 (ianuarie 2010); Conferința Științifică „Limba – atribut esențial al identității naționale” (februarie 2010); Simpozionul in memoriam Grigore Vieru „Stropit de slavă ca de sânge” (februarie 2010), Conferința științifică „Școala națională: recuperarea destinului european” (aprilie 2010), Conferința științifică internațională „Revista Limba Română – două decenii în serviciul culturii naționale” (mai 2011) ș.a.

Eficiența acțiunilor întreprinse de ziaristul, editorul și funcționarul public Alexandru Bantoș în scopul extinderii ariei de utilizare a limbii române și de promovare a valorilor spirituale românești în Republica Moldova, precum și calitatea manifestărilor științifice și culturale organizate la Casa Limbii Române, au pus în valoare profesionalismul și abilitățile lui manageriale.

A fost membru al Uniunii Jurnaliștilor și al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Distincții

Ordinul Național pentru Merit în grad de Comandor (România), 2000;

Ordinul Gloria Muncii (Republica Moldova), 2010;

Ordinul Meritul Cultural în gradul de Mare Ofițer (România), 2011;

Medalia Aniversară „Centenarul Marii Uniri”, 2021;

Medalia „Nicolae Milescu Spătarul”, oferită de Academia de Științe a Moldovei, 2022.

Ana BANTOȘ

Alexandru Bantoș – martor la răspântia destinului românilor basarabeni

Se spune că pe parcursul vieții omul fie că se construiește pe sine prin faptele pe care le lasă în urma sa, fie că se lasă dus de val, purtat de evenimente. Or istoria Basarabiei de după cel de al Doilea Război Mondial a fost marcată de evenimente contradictorii, consecințele acestora în mentalitatea românului basarabean fiind atât de adânci, încât scoaterea lui din hățișurile istoriei relativ recente s-a dovedit și se dovedește a fi un proces foarte anevoios, în această misiune deloc ușoară un rol aparte revenindu-le intelectualilor care au reușit să se construiască pe sine, în pofida tuturor impedimentelor. Unul dintre aceștia a fost Alexandru Bantoș (n. 23.06.1950 în s. Hiliuți, Râșcani – d. 28.03.2025 în Chișinău). Fiul lui Nichita și al Agafiei Bantoș (n. Bâlici), după școala din sat, și-a urmat studiile la școala medie din Pârljota, Râșcani, având-o ca profesoară de literatură pe Valentina Gherek, de la care a deprins dragostea față de literatură și limbă și căreia i-a purtat un respect deosebit pe tot parcursul vieții. De la ea, dar și de la părinții și bunicii săi a deprins că rostul vieții constă în angajamentul față de sine, față de lume, precum și adevărul că nu poți trăi fără credința în Dumnezeu. Fiind antrenat în activitatea de ziarist la radioteleviziune imediat după absolvirea Facultății de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (în 1973) în Redacția informații, într-o perioadă de ideologizare excesivă, percepțiile sale se conturau într-un context în care angajații erau urmăriți îndeaproape și persecutați la tot pasul, astfel încât drumul tinerilor care își propuneau să se realizeze în viață, fără trădarea idealurilor, era plin de impedimente. Voi menționa faptul că Alexandru Bantoș și subsemnata am făcut parte din aceeași generație (am fost colegi de grupă cu Alexandru, ne-am căsătorit fiind studenți la anul V și am fost împre-

ună mai bine de cincizeci de ani, până la regretabila lui trecere în altă lume), o generație purtând adânc în suflet un ideal la care basarabenii n-au renunțat și care, în pofida impedimentelor dure de ordin ideologic, au fost cultivate în facultate de profesori precum: Nicolae Corlăteanu, Ion Osadcenco, Anatol Ciobanu, Gheorghe Dodiță, Vitalie Marin, Ludmila Rădăuțanu, Ion Dumeniuk. De la ei am luat ceea ce a fost mai bun și am mers mai departe până la renașterea națională. Căci renașterea românilor basarabeni a fost posibilă datorită fenomenelor glasnosti și perestroika, dar și datorită profesorilor universitari de la USM, Medicină, Politehnică, precum și de la alte instituții – profesori care veneau din interbelic. În perioada anilor '70, noi, studenții, trăiam din plin cu literatura care miza pe o anumită relație cu cititorul, căruia îi transmitea mesaje de unitate culturală și spirituală exprimate metaforic sau în subtext. În anii noștri tineri eram însuflețiți de elanul pe care reușeau să ni-l transmită scriitorii, așa cum proceda, bunăoară, Dumitru Matcovschi, strecurând cu prudență în versuri gândul de comuniune spirituală a celor uniți prin Eminescu: „Unde ești, bade Mihai? / Trece-o altă primăvară? / Peste gura cea de rai? / Flori de tei se scutur iară”. În această atmosferă, care astăzi unora poate să le pară prea simplă, precum și în cea creată de Grigore Vieru în renumita poezie *Legământ* („Știu: cândva / La miez de noapte, / Ori la răsărit de soare / Stinge-mi-s-or ochii mie / Tot deasupra cărții Sale...”), sau de către Liviu Damian în versuri precum: „Mă văd prin vremi / Ce demult au apus / În vârfuri de sulii / E capul meu dus / Și-n urmă huma / Lacomă strânge / Verbe materne, / Lacrimi de sânge” (Vezi poezia *Sânt verb*) noi ne forjam caracterele. Voi mai aminti că în Basarabia postbelică creațiile lui Eminescu și a scriitorilor clasici, precum și a celor din perioada interbelică, era greu accesibilă. Abia în anii șaptezeci au văzut lumina tiparului mai multe volume din operele lui Mihai Eminescu, Alecsandri, Creangă, Kogălniceanu, Grigore Ureche. Un student de la Facultatea de Filologie a USM în teza de an la literatură nu avea dreptul să citeze surse bibliografice publicate în România. În acest context, descoperirea și recuperarea sinelui era anevoioasă. Căutarea de sine în condițiile unei absențe lăuntrice cauzată de interdicția accesului la reperele culturale și spirituale firești cunoaște căi alambicate. Așezarea lăuntrică este încurajată de scriitori, generației șaiszeciste revenindu-i

un rol aparte. Cărțile lui Grigore Vieru, Ion Druță, Aureliu Busuioc, Vasile Vasilache, Vladimir Beșleagă erau căutate și citite cu mult interes. (Ulterior, în anii '90, acești scriitori vor participa la întâlnirile de creație pe care subsemnata le organizam la Casa Limbii Române, în felul acesta asigurând transmiterea ștafetei de la o generație la alta).

Sentimentul condiției de intelectual basarabean cu o anumită menire l-a menținut pe Alexandru la cota necesară pentru a nu pierde simțul intuitiv al cursului evenimentelor care aveau să urmeze în spațiul dintre Prut și Nistru. Poate anume de aceea atunci când i s-a propus să urmeze cursurile școlii superioare de partid de la Leningrad el a refuzat categoric și a plecat definitiv de la Radioteleviziune, în pofida insistenței șefilor de atunci de a-l împiedica să plece. A tins în felul acesta să păstreze legătura cu esența lucrurilor, evitând amăgitoarea cale a posturilor mari de conducere obținute pe cale de partid. A preferat să treacă la activitatea din presa scrisă, lucru nu tocmai lesne de realizat ținând cont de condiția limbii române de până la 1989. Presa scrisă îi oferea perspectiva descoperirii unui univers interior mai extins, bazat pe argumentarea reperelor identitare, de care conaționalii săi predispuși să se regăsească pe sine aveau nevoie stringentă. Angajarea sa la ziarul „Tinerimea Moldovei” și la revista „Moldova” a constituit etapa pregătitoare pentru ceea ce a urmat: autodescoperirea sa din perspectiva intelectualului plener angajat în lupta pentru emanciparea românilor basarabeni. Răspunzând invitației profesorului nostru ucrainean de origine Ion Dumeniuk de a fonda împreună cu lingvistul Nicolae Mătcaș, pe atunci ministrul învățământului, o nouă revistă la Chișinău „Limba Română”, s-a implicat mult mai plener în misiunea grea de a înlătura deruta basarabeanului mințit și indus în eroare. Acesta, de fapt, este imperativul activității sale de redactor-șef adjunct (1991-1994) și, din 1994 până în ultima clipă a vieții sale, de redactor-șef al revistei de știință și cultură „Limba Română”, care inițial, în primii ani, ajungea în toate școlile din Republica Moldova, fiind nelipsită de pe masa profesorilor de limbă și literatură, servindu-le drept suport. Robustețea, talentul și răbdarea sa au fost decisive pentru longevitatea revistei „Limba Română”. Priceperea sa de a se conduce de zicala „Bate și ți se va deschide”, precum și încrederea pe care ne-au insuflat-o oameni deosebiți precum academicianul Gheorghe Chivu, care ne încuraja, spunându-ne: „Morile Domnului

macină încet, dar macină bine”, au avut o importanță vitală în momentele deosebit de grele cu care s-a confruntat de-a lungul timpului revista „Limba Română”. Asumându-și concomitent și rolul de director al „Casei Limbii Române”, instituție trecută și ea prin încercări precum profanarea și incendierea de către forțe necunoscute, dar ușor de bănuț de cine erau manipulate, directorul instituției a reușit să creeze o Școală a Tănărului Filolog, pentru a-i încuraja pe elevi să meargă în viață cu fruntea sus într-o perioadă când chiar simplu fapt că vorbeai în limba română în transportul public devenise periculos, atrăgând privirile suspecte și dubioase ale vorbitorilor de limbă rusă, riscul de a fi agresat planând în aer. Orientarea permanentă a acestor două instituții spre cunoașterea profundă a lucrurilor înseamnă, de fapt, în primul rând conștientizare, îndemn de a descoperi realitățile, străpungând straturile care au voalat, au ascuns adevărata istorie sau care camuflează oarecum realitățile prezentului de azi. Toate acestea au demonstrat în permanență preocuparea pentru starea interioară a omului corelată cu autocunoașterea. Destrămarea iluziilor începe cu accederea la cauzele fenomenelor, miza pe creșterea receptivității față de mesajele profunde ale ființei noastre identitare contând în mare măsură. Astfel cunoașterea de sine, în contextul basarabean postbelic, este aidoma cu chemarea omului către autodezvăluire din perspectiva recuperării rădăcinilor proprii, care coincid cu rădăcinile poporului din care faci parte. Alexandru a fost un om fericit, căci și-a realizat visul servind o cauză în care a crezut, făcându-le astfel dreptate părinților și străbunilor săi. El a căutat sensul vieții mergând înainte, trecând peste amenințări diverse, neavând întotdeauna finanțe pentru editarea revistei, uneori imaginând punți peste neantul creat anume pentru a despărți malul drept de malul stâng al Prutului. Își recăpăta (ne recăpătam) echilibrul încurajați fiind de susținerea prietenilor din Țară, precum și a celor de la Chișinău. Voi aminti aici un singur caz despre felul în care se implica în necazurile noastre Grigore Vieru, bunul nostru prieten săritor la nevoie, încurajându-ne să fim mereu cu gândul la Cel de Sus: Se întâmpla uneori, în preajma unor evenimente culturale programate la CLR, să ne pomenim cu controale inopinate de la diverse instituții. Odată au venit doi angajați de la Curtea de Conturi, chiar în ajunul unui astfel de eveniment. Alexandru i-a telefonat pe dată lui Grigore Vieru

informându-l despre situația în care ne-am pomenit și că e necesară urgent prezența dumnealui. Vieru, care locuia nu prea departe, a sosit imediat. Oaspeții noștri când l-au văzut, au fost copleșiți. Îi cunoșteau din copilărie poeziile, pe care acum le știau pe dinafară și copiii lor. Alexandru a adus câteva exemplare ale unui număr de revista „Limba Română” dedicat poetului, pe care Grigore Vieru le-a oferit autografe cu urări de bine și de sănătate, subliniind următorul lucru: „... și să știți că la Curțile Celui de Sus avem și noi Conturile noastre!” A fost o seară memorabilă și pentru noi, și pentru oaspeții noștri nepoftiți.

Într-o epocă în care rostirea limpede, temeinic ancorată în adevăr și valori, pare adesea acoperită de zgomotul superficialului, Alexandru Bantoș se distinge ca o prezență axiologică, un spirit călăuzitor al limbii și culturii române. Destinul său profesional și intelectual se împletește indisolubil cu istoria unei reviste care a devenit nu doar un simbol, ci și o forță de coagulare identitară – „Limba Română”.

Director al revistei și promotor al dialogului intercultural de profunzime, Alexandru Bantoș a propagat un adevăr, anume că limba nu este doar instrument de comunicare, ci însăși coloana vertebrală a unei națiuni. Fiecare pagină tipărită, fiecare editorial semnat poartă amprenta unei gândiri critice, dar împăciuitoare, a unei dorințe nestinse de a restabili demnitatea cuvântului românesc în Basarabia, aici unde el fusese adesea amputat, trunchiat ori ascuns. Conștientizând faptul că stoparea fenomenului neglijării limbii băștinașilor de către alo-genii nu se efectuează expromt, ci presupune dislocarea mentalității celor care au neglijat limba română timp îndelungat după cel de al Doilea Război Mondial. În acest context, Alexandru Bantoș și-a asumat o misiune, cea de ctitor de conștiințe, de constructor de punți între generații și între malurile aceleiași limbi, despărțite de granițe vremelnice, dar reunite prin spirit. Prin revista „Limba Română”, el a reușit nu doar să conserve tradiția, ci să o reactiveze în contextul contemporan, oferindu-i o dinamică vie, racordată la prezent, dar fidelă rădăcinilor.

Meritele sale nu sunt doar culturale, ci profund civice. A pledat pentru dreptul de a vorbi românește, pentru nevoia de a gândi românește într-un spațiu care, prin oameni ca el, a fost reintegrat în fluxul firesc al

spiritualității românești. „Limba Română” nu este doar o revistă – este o instituție a memoriei, iar Alexandru Bantoș timp de mai bine de trei decenii a fost sufletul acestei instituții.

A vorbi despre el înseamnă a vorbi despre responsabilitate, despre fidelitate față de familia sa, față de valorile autentice, suprema valoare a poporului fiind limba română, pe care a apărut-o cu înverșunare și cu demnitate; mai înseamnă a vorbi despre curajul de a rămâne vertical într-o lume în continuă alunecare. Asemenea marilor spirite ale culturii române, el nu cere recunoaștere – dar o merită din plin.

Nicolae MĂTCAȘ

Alexandru Bantoș și Mănăstirea Curtea de Argeș a limbii române din Basarabia

Sunt convins că tuturor celor cărora destinul le-a hărăzit nu numai norocul să-l cunoască îndeaproape, ci și onoarea de a lucra ani la rând cot la cot cu reductibilul publicist, redactor, editor și scriitor Alexandru Bantoș, oștean neînfriat din oastea limbii române a lui Grigore Vieru, le vine inmensurabil de greu să vorbească apelând la timpul trecut despre faptele de vitejie și abnegație ale regretatului combatant basarabean. Parcă mai ieri, cum ne bucuram împreună ca niște copii la apariția în depărtatul an 1991 a primului număr al revistei „Limba Română” de la Chișinău, savuram recent tipăritul, voluminos ca o carte de zile mari, nr. 12/2024, nebanuind că acesta ar putea fi și ultimul purtând semnătura dlui redactor-șef, cântecul de lebedă al domniei-sale. Și tot parcă mai ieri, în urmă cu vreo două săptămâni de marea trecere, mă suna de pe un pat spitalicesc de la Institutul Republican de Cardiologie cu un glas aparent mai stins, dar cu încrederea și optimismul pe care știa să ni-l inculce întotdeauna fiecăruia dintre conlocutori, să mă convingă, la neliniștea mea, că nu-i nimic serios cu inima, că pur și simplu medicii i-au recomandat să-i mai calmeze un pic palpitațiile. În optimismul lui afișat de-a lungul anilor, forțat de marile idealuri pentru care milita să reziste tuturor strămtorărilor, opreliștilor, hăituirilor, amenințărilor, nu bănuiam că amărăciunile de la aceste impedimente le punea atât de adânc la inimă, încât ea, într-un final, coroborată cu alte afecțiuni, unele dintre ele iremediabil de grave, de care, în timpurile noastre, organismul nu duce lipsă și pe care colegul și prietenul nostru le-a ținut într-o discreție totală, să nu mai poată rezista. A încetat să mai bată, dar, cu toate acestea, Alexandru Bantoș continuă să trăiască prin activitățile, faptele sale: prin revista de suflet „Limba Română”, cu care s-a identificat total, mănăstirea Curtea de Argeș a limbii române din Basarabia; prin Casa Limbii

Mai 2010, Cahul. De la stânga la dreapta: Alexandru și Ana Bantoș împreună cu Eugenia și Nicolae Mătcaș în drum spre Crihana Veche,

Române „Nichita Stănescu” și Școala Tănărului Filolog; prin memorabilele simpozioane și conferințe naționale și internaționale consacrate clarificării unor probleme esențiale privind istoria, limba, identitatea și conștiința națională, starea și funcționarea limbii române în condițiile actuale, școala națională din Republica Moldova; prin formularea și propagarea consecventă, fără ezitări, a rezoluțiilor curajoase, hotărâte și definitorii ale acestor manifestări științifice privind denumirea corectă a limbii de stat din RM și revenirea la alfabetul latin, trezirea conștiinței și a identității de sine și de neam a românilor basarabeni, combaterea intransigentă a falsurilor propagandei rusești și sovietice privind existența a două limbi, două istorii, două culturi, două popoare române diferite; prin lansările de carte și expozițiile de literatură din sediul redacției, din republică și din România; prin expozițiile de artă și omagierea unor personalități notorii din republică, din Țară, din vecinătate și din diasporă ș.a.; în sfârșit (dar nu în rândul din urmă), prin urmele notabile pe care le-a lăsat pe pământ, prin familia pe care a iubit-o și venerat-o, prin prietenii, cunoscuții, colaboratorii și discipolii săi, la care a ținut, pe care i-a prețuit, respectat, susținut, promovat.

I. O nouă revistă cu noi redactori și noi orizonturi

Cu dl Alexandru Bantoș ne cunoșteam la vedere mai de demult, încă din perioada restructurării și publicității proclamate de conducătorul de facto al URSS-ului, prim-secretarul CC al PCUS Mihail Gorbaciov, perioadă care, în condițiile așa-numitului bilingvism armonios rus-național și național-rus (care bilingvism funcționa numai într-o direcție, obligatoriu numai pentru populația de bază a republicilor, ru-sofonii limitându-se exclusiv la monolingvismul lor rusesc), declanșase în toate republicile naționale o mare mișcare pentru salvagardarea de la pieire anume a limbilor naționale ale majorității populației, limbi înlocuite în toate sferile de activitate cu marea limbă rusă. Salvagardare în ce mod? Prin luarea sub ocrotirea statului, adică conferirea statutului de limbi de stat în fiecare din republicile naționale și reglementarea folosirii lor în raport cu limba rusă, care, prin statutul ei de mijloc de comunicare pentru toate naționalitățile și grupurile etnice, devenise, de fapt, limbă de stat, generând o ignorare și strâmtorare/excludere a limbilor naționale din sferile oficiale de comunicare. Dezbaterile din presă, colective, diversele întruniri publice, conferințe științifice etc. au obligat conducerea republicilor să instituie comisii care să examineze serios problema luării sub protecție a limbilor naționale și a reglementării funcționării limbilor naționale vorbite pe teritoriul republicilor respective în raport cu limba rusă ca mijloc general de comunicare pe întregului spațiu URSS. În RM a fost creată în 1988 pe lângă fostul Prezidiu al fostului Soviet Suprem o Comisie interdepartamentală în care să fie dezbătute problemele spinoase ale statutului limbii moldovenești pe teritoriul republicii și ale raporturilor ei cu limba rusă, dar și cu limbile altor etnii (găgăuză, ucraineană, bulgară etc.) răs-pândite compact, și care (Comisie) să elaboreze proiectele respective de legislație lingvistică. În plus, la problemele de rezolvat comune cu alte republici RM mai avea de rezolvat și o nouă problemă care apăruse pe parcurs: problema revenirii la alfabetul latin (în variantă românească). Către începutul celei de-a doua jumătăți a anului calendaristic 1989, proiectele Comisiei interdepartamentale propriu-zise, alcătuită oficial (cu drept de vot) din peste 30 de personalități notorii considerate de încredere de către oficialități (profesori universitari, cercetători științifici, scriitori, deputați etc.), extinsă ulterior, sub presiunea mase-lor protestatare, în vederea dezbaterilor proiectelor, pentru cercuri mai

largo de oameni de creație (scriitori, actori, pictori, medici ș.a.), aceștia din urmă însă fără drept oficial de vot, fuseseră elaborate și publicate în mass-media pentru dezbateri publică largă timp de o lună de zile, astfel ca, la sesiunea a 13-a din august 1989, ele, completate și redactate în urma dezbaterilor publice, să fie înaintate Sovietului Suprem (așa se numea la vremea aceea Parlamentul Republicii) spre discutare, redactare și aprobare. Ceea ce s-a și întâmplat în zilele de 30-31 august 1989, fapt pentru care ziua de 31 august 1989 a devenit ulterior sărbătoare națională. La aproximativ o lună de la adoptarea legislației lingvistice, Alexandru Bantoș îmi ia un interviu despre semnificația evenimentului și perspectivele funcționării limbii de stat, interviu care (*Izbânda și răspântia graiului*) a apărut în nr. 12/1989 al revistei „Moldova”. Interviul respectiv făcu posibilă cunoașterea noastră personală, fără a ști că peste un an și ceva vom deveni, împreună cu Ion Dumeniuk, fondatori ai revistei „Limba Română”, iar noua revistă – o nouă epocă în conștientizarea identității de sine, de limbă și de neam, întâi de toate, a românilor din Basarabia și din Transnistria, iar apoi – și a celor din actualul teritoriu al Ucrainei.

Ajuns, în iunie 1990, printr-o (fericită?, nefericită?) întâmplare a sorții, la pupitrul Ministerului Științei și Învățământului, prins în vâltoarea acțiunilor de revenire la valorile naționale și de accedare la schimbările produse în sistemele de învățământ din România și din Europa, îmi revenea și sarcina de a invita redacțiile revistelor de sub tutela ministerului („Limba noastră”, „Învățământul public”, „Scânteia leninistă”, „Tânărul leninist”) și a le propune să-și schimbe orientarea (unele chiar și titlurile ideologizate) spre noua mentalitate și noile perspective, chemându-le să promoveze esența reformelor didactice la care ne angajasem, inclusiv să contribuie la punerea în practică a prevederilor legislației lingvistice conform Planului complex de măsuri elaborat de guvern. În ceea ce privește revista destinată școlii, „Limba noastră” (fosta „Limba și literatura moldovenească în școală”), eram indignat de faptul că redactorul revistei, în loc să-i ajute pe profesorii de limbă și literatură cu materiale care să conțină analiza operelor artistice din patrimoniul general românesc pe care urmau să le predea elevilor în școală, dar pe care (opere) nu le studiaseră, în virtutea condițiilor vitrege cunoscute, la facultate, o transformase într-o tribună personală de răfuială cu oamenii de litere neagreați sau cu adversarii de idei. Îi propusesem încă din toamna lui

1990 colegului de luptă pentru limbă și alfabet Ion Dumeniuk să preia conducerea revistei. Acceptă, nu înainte de a-mi înainta două condiții: 1) de a schimba componența redacției și a colegiului, formând, pe propria răspundere, o echipă nouă; 2) de a schimba titlul revistei din „Limba noastră” în „Limba Română”. Prima condiție am acceptat-o din mers. În suflet, îmi plăcea și cea de-a doua, dar am încercat să-i reproșez că o revistă cu titlu similar apare de mai multă vreme în România. „Da, Nicolae, e adevărat, însă românul din Țară știe ce limbă vorbește, pe când aici, la noi, acest titlu poartă o semnificație dublă: revista are menirea, pe de o parte, să-l convingă pe orice basarabean, mai cu seamă acum, când am revenit la grafia latină, că limba din Basarabia e aceeași ca și cea din România și că ea trebuie vorbită la fel de îngrijit; pe de altă parte, să-l facă să conștientizeze că, vorbind aceeași limbă, având aceeași literatură, cultură, istorie, este și el român”. Argument imbatabil, mi-am zis, și l-am felicitat pe noul redactor. Într-o discuție ulterioară privind strategia revistei, formatul, colegiul de redacție, eventualii colaboratori, I. Dumeniuk l-a prezentat pe fostul meu intervievator de la revista „Moldova”, Alexandru Bantoș, în calitate de locțiitor al redactorului-șef și partener al acestuia, asigurându-mă de competențele domnului Bantoș și de perspectivele optimiste ale viitoarei reviste „Limba Română” (titlu acceptat pe dată și de locțiitor, cu motivarea pentru românii basarabeni a scrierii cu majusculă a determinativului).

Timpul ne-a dat dreptate (mie și lui Ion Dumeniuk) în privința capacităților profesionale și manageriale ale tânărului redactor-șef adjunct și a perspectivelor revistei „Limba Română”, care într-un răstimp relativ scurt a ajuns să fie considerată de exegeți notorii precum Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Gheorghe Mihăilă, Mioara Avram, Dumitru Irimia, Dan Mănucă, Stelian Dumistrăcel, Valeriu și Aurelia Rusu, Gheorghe Chivu, Theodor Codreanu, Adrian Dinu Rachieru, Nicolae Saramandu, Solomon Marcus ș.a. drept una dintre cele mai prestigioase reviste de lingvistică și cultură din întreg arealul românesc. Primul număr apărut la începutul verii lui 1991, când glotonimul „limba română” contravenea legislației lingvistice aprobate de vechiul legislativ, comunist, și concepției ideologizate a partidului democrat-agrar cu majoritate în guvern și parlament, dar era din ce în ce mai mult promovat de către lumea științifică academică și universitară (Academia de Științe a RM, Ministerul Științei și Învățământului,

Comisia pentru știință, învățământ, tineret și sport a Parlamentului etc.). La descătușarea din ghearele fricii a istoricilor, a început să prindă rădăcini și etnonimul „român/români” pentru denumirea „moldovenilor” din partea stângă a Prutului și a Nistrului și a celor din actuala Ucraină, fără ca revista să-l cenzureze sau ostracizeze.

Cu regret însă, Ion Dumeniuk s-a aflat la timona corabiei numită „Limba Română” doar până la 3 noiembrie 1992, inima profesorului încetând să bată în preajma sicriilor martirilor Doina și Ion Aldea-Teodorovici. După trecerea la cele veșnice a redactorului-șef Ion Dumeniuk, temerar luptător ucrainean pentru cauza românismului în Basarabia (ucrainean mai român decât mulți români de la noi), nu s-a mai discutat candidatura noului redactor-șef. Deși fără titluri și onoruri, a fost acceptat direct adjunctul, mâna dreaptă a lui Ion Dumeniuk, pentru că, la ora aceea de politică și construcție lingvistică, la conducerea revistei valorau nu atât toga sau toca de academician sau de doctor în științe ori honoris causa, cât competența, capacitățile de organizare, elanul, curajul și, nu în ultimul rând, patriotismul, devotamentul față de cauza asumată de recunoaștere a unității istorice, culturale și lingvistice moldo-române și a militării pentru reunificarea celor două state românești separate printr-un rapt istoric al Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța și pentru combaterea moldovenismului primitiv, mincinos și agresiv. Redactori onorifici aveam și la alte publicații; redactori fără orgolii și vanități, care să știe și să poată să organizeze colectivul și să muncească de rând cu colegii, mai puțin. Bantoș le avea pe toate.

Profesionist autentic și om de caracter, onest, sincer, intransigent și intolerant față de lucrul făcut de mântuială sau față de comportamentul dubios sub aspect moral sau ideologic, patriot înflăcărat, având norocul să lucreze ceva timp la revistă și la Departamentul de Stat al Limbilor în preajma lui Ion Dumeniuk, Alexandru Bantoș n-a putut să nu-și mențină aceste calități native sau educate în familie, fără a fi tentat să preia și altele, remarcabile, de la mentorul său spiritual, pe care literalmente îl venera: spirit combativ, exigență maximă, cultura relațiilor de comunicare, capacitatea de a alege echipa și de a educa spiritul muncii de echipă, curajul de a spune oricui adevărul în față, refuzul oricăror menajamente sau compromisuri ideologice, detestarea minciunii, a lașității etc. Al. Bantoș a impus un ritm de lucru pe

care trebuia să înveți și să reușești a-l menține: apariția numărului revistei poate întârzia numai din lipsa banilor, nicidecum din motive de randament. Scoatem numărul la timp și apoi respirăm mai larg, ne relaxăm ușor, însă... redactarea următorului număr deja a început – aceasta e principiul de care se călăuzea în activitatea sa domnul redactor. Domnia-sa a dat un nou curs publicației, păstrând, totuși, reperele itinerarului stabilit la fondare. Diversificând numărul rubricilor permanente, Alexandru Bantoș a extins și orizontul tematic al revistei, dându-i o orientare științifică și culturală și sporindu-i astfel considerabil numărul de cititori: de la lingviștii propriu-ziși și profesorii metodiști, cu care și-a început existența, la iubitorii de literatură, de arte plastice și design, de istorie și cultură, de frumos, într-un cuvânt, la cititorul cu cele mai largi interese. E o pierdere sau un câștig? Cu tot egoismul profesional, înclin să afirm că balanța obiectivității indică spre polul câștig.

Fire deschisă, comunicativ, perseverent, răzbatător și, în același timp, reverențios, delicat, domnul redactor a reușit să atragă pe parcurs în componența colegiului de redacție și în coloanele revistei personalități notorii din lumea științei, culturii, literaturii, artei din Basarabia, din Țară, de peste hotare, din diasporă, de talia lui Eugeniu Coșeriu, George Uscătescu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Ion Coteanu, Anatolie Ciobanu, Dennis Deletant, Valeriu Rusu, Dumitru Irimia, Stelian Dumistrăcel, Marius Sala, Gheorghe Mihăilă, Valeria Guțu-Romalo, Gheorghe Chivu, Mircea Borcilă, Solomon Marcus, Eugen Simion, Constantin Ciopraga, Dan Mănucă, Alexandru Zub, George Pruteanu, Eugen Grebenicov, Bartolomeu Valeriu Anania, Nicolae Corneanu, Alex. Ștefănescu, Dumitru Tiutiuca, Onufrie Vințeler, Stanislav Semcinski, Rajmund Piotrowski, Andrei Eșanu, Ion Ungureanu, Mihai Cimpoi, Grigore Vieru, Vladimir Beșleagă, Vasile Vasilache, Nicolae Dabija, Spiridon Vangheli, Alexandru Lungu, Ion Ciocanu, Andrei Strâmbeanu, Vasile Romanciuc, Ion Hadârcă, Anatol Codru, Vasile Tărățeanu, Eugen Simion, Sorin Anca, Nichita Danilov, Adrian Dinu Rachieru, Gheorghe Mihai Pârja, Gheorghe Vrabie, Tudor Zbârnea, Anatol Danilișin, Anatol Rurac, Mihai Țăruș ș.a., care au sporit, evident, prestigiul revistei chișinăuene, făcând-o cunoscută și populară în toate colțurile lumii, de la Chișinău la București, Cluj, Cernăuți, Heidelberg, Tübingen, Berlin, Aix-en-Provence, Madrid, Moscova, Chicago, Sidney, Honolulu...

Se mândrea cu modul în care evolua revista; admira prestigiul, larga popularitate de care se bucura atât în rândurile specialiștilor, cât și în cele ale contingentului din ce în ce mai extins. Vanitos nu era, invidios pe realizările colegilor de la alte publicații – nici atât. Se bucura de fiecare număr nou apărut al revistei ca de momentele cele mai fericite din sânul familiei. Numele redactorului-șef se identificase cu numele revistei. Când auzeau în Țară de revista „Limba Română” de la Chișinău, toți își aminteau de numele redactorului. Îmi făcea și mie plăcere să le spun că fondasem revista împreună cu dumnealui și cu Ion Dumeniuk și că, de-a lungul atâtor ani, continuăm să colaborăm.

Manager desăvârșit, caracter hotărât, optimist, stăpân pe cuvântul dat, Alexandru Bantoș a știut să țină pe linia de plutire corabia revistei în cele mai dificile condiții social-politice și financiare, inclusiv în interminabila perioadă de criză; îți lăsa impresia că ar reuși să scoată banii necesari pentru editare (și pentru retribuirea muncii unei mâini de salariați harnici) și din piatră seacă. În toamna lui 1993 i s-a vărsat în contul revistei ultima, insuficientă necesităților reale, dar sigură până atunci, subvenție din fondurile Ministerului Științei și Învățământului, iar la 17.03.1994 Ministrul Nicolae Mătcaș semnează cu mâna tremurândă ordinul de scoatere a revistei de sub jurisdicția ministerului, trecând-o la autogestiune, nu înainte de a-l mai întreba o dată pe redactorul-șef Al. Bantoș: „Veți reuși să supraviețuiți singuri?”. „Vom rezista, răspunse ostășește redactorul. Împreună”.

II. 32 de ani la timona navei-amiral de promovare a adevărului științific și istoric despre noi, numele corect al nostru și al limbii noastre

a) Activitatea administrativă în postura de director/manager al Casei Limbii Române și de redactor-șef al revistei „Limba Română”

În condițiile unei finanțări insuficiente, la limită (de multe ori și sub limită, dar și cu întârzieri inimaginabile), fără personalul complet necesar (nu mai aduc vorbă despre orice minimă posibilitate de stimulare a autorilor), fără, o bună perioadă de timp, sediu propriu stabil (nu degeaba adresa de recepționare a materialelor expediate pentru redacție era o cutie poștală de la Poșta Centrală), redacția

nu-și putea permite un redactor-șef titrat și onorific, ca pe vremuri, care să-și plimbe privirea pe cuprinsul și, pe diagonală, pe conținutul revistei, ci de unul cu o activitate pluridimensională, începând cu cea de management administrativ: angajare prin contract determinat a unui lucrător contabil (Elena Călin); colaborarea în cazuri de litigii cu un avocat-jurist; asigurarea finanțării personalului și a lucrărilor de editare; colaborarea intensă cu editorii la machetare și cu zețarii la crearea unei forme grafice *sui generis*, inconfundabile, a revistei; raportarea cheltuielilor lunare și raportul general lunar până la ultimul bănuț către instituțiile finanțatoare; soluționarea litigiilor apărute pe parcurs între inspecțiile oficiale și redacție; bunul mers și controlul lucrărilor de secretariat etc., până la cea de redactor propriu-zis: formarea unui colectiv sumar de colaboratori „tehnici” de specialitate: redactori-șefi adjuncți (Ana Bantoș, Viorica Ela Caraman); secretar general de redacție (Leo Botnaru); dactilografă (Oxana Bejan); redactor de limbă și stil (Dorina Balmuș); corector (Veronica Rotaru); revista se poate mândri, pe drept, că i-a avut ani la rând ca responsabili de redactare și corectitudine pe Vlad Pohilă, Ion Ciocanu, Ion Conțescu, Raisa Belicov, Elena Vizir, subsemnatul ș.a.; instituirea unui colegiu de redacție cu specialiști notorii întâi de toate în domeniul limbii și literaturii și metodicii de predare, iar apoi, odată cu extinderea profilului revistei, la cel istoric, filozofic, cultural, al artelor vizuale ș.a., și cu specialiști în domeniile respective (aici, cu riscul de a mă repeta, voi spune că revista întrecea multe altele similare prin numărul de personalități notorii: multiacademicanul și multidoctorul honoris causa Eugen Coșeriu, somitate lingvistică mondială; academicienii și membrii corespondenți Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Ioan Aurel Pop, Anatol Ciobanu, Andrei Eșanu, Victor Spinei, Victor A. Voicu, Gheorghe Mihăilă, Gheorghe Chivu, Ștefan Afloroaiei ș.a.). Conform concepției promovate de redactorul-șef, nici colegiul de redacție nu era unul strict onorific, ci unul care trebuia să funcționeze, să se implice activ în viața revistei, într-un cuvânt – să trudească pentru sporirea prestigiului ei. Membrii colegiului, specialiști de renume în mediul lor (oameni de știință, profesori universitari și de liceu, învățători și educatori, scriitori, pictori, specialiști în artele plastice etc.), erau datori să contribuie la sporirea prestigiului revistei nu numai prin titlurile deținute,

ci și prin elaborarea orientărilor și tematicii revistei, în primul rând, conform cerințelor școlii naționale în schimbare și, în al doilea rând, prin explicarea unor probleme spinoase și neclare pentru publicul moldovean aflat mai bine de un secol și ceva sub ocupație străină și rusificat la maximum (publicarea, în noile condiții de reformă a curriculumului școlar, a unor materiale de analiză a operelor literare din întreg arealul românesc; explicarea unor noțiuni etnolingvistice și istorice mai puțin cunoscute, ca etnonim, glotonim, politonim, grup etnic, națiune, popor, națiune etnică, națiune civică, unitate lingvistică, unitate etnică, identitate națională, conștiință națională, imixtiunea politicului în știință, lupte ideologice, particular și general în domeniul limbii; politică lingvistică și cultură lingvistică, grai, dialect, limbă, interacțiunea dintre limbi, limbă de stat, limbă de comunicare reciprocă, bilingvism și monolingvism, dezvoltare și stagnare, înflorire și degradare în limbă, dispariție de limbi naționale; moldovenesc, muntenesc, transilvănean, bucovinean, dobrogean, maramureșean, crișean, băănățean în raport cu român, românesc ș.a.). În plus, de datoria membrilor colegiului de redacție era să publice ei înșiși materiale în revistă, care să facă lumină în probleme stringente înaintate de școală, de mentalitatea publică, de societatea în schimbare în condițiile suveranității și independenței republicii. Redactorul-șef, în consens cu majoritatea din colegiul redacțional, nu s-a jenat, pe parcurs de peste 30 de ani de activitate, să renunțe la deserviciul unor membri formali și să recurgă la cooptarea altor nume, ale căror purtători să se includă plenar în munca de afirmare a revistei (un cititor neîncrezător poate să urmărească el însuși și să se convingă de evoluția acestor „nisipuri mișcătoare” din colegiu de-a lungul anilor pe baza revistei arhivate, cu concursul dlui redactor, pe internet).

Una dintre cele mai complicate probleme căreia a trebuit să-i facă față Alexandru Bantoș în perioada redactoratului său a fost asigurarea suportului financiar. Câtă vreme revista se afla sub egida Ministerului Științei și Învățământului, finanțarea revistei, suficientă sau insuficientă, prin urmare, și existența ei, erau, totuși, oarecum asigurate. De îndată ce, din cauza finanțării din ce în ce mai anevoioase, revistele care au ieșit de sub auspiciile ministerului, proclamându-și „independența”, trebuiau să-și asigure ele însele finanțarea și ființarea.

După ce s-a retras de sub tutela Ministerului Științei și Învățământului, revista „Limba Română” nu și-a mai găsit sponsorizare în Republicii Moldova din cauza denumirii și orientării ei spre adevărul științific și istoric, ce le șubrezea sau de-a dreptul le demola democrat-agrarienilor, comuniștilor și socialiștilor, care obținuseră majoritatea în Parlament și se perindaseră la putere de-a lungul unor ani buni, falsa teorie sovietică despre eliberarea Basarabiei, despre existența a două limbi, două state și două popoare diferite, despre ideea „nefirească” și „lipsită de temei” a reunirii și reîntregirii vreodată cu Țara-mamă etc., idee care îi speria și pe potențialii sponsori, punându-le în pericol businessul și prosperarea.

Alexandru Bantoș, aidoma altor colegi de breaslă, de idei și de constrângere ideologică și financiară locală („Literatura și Arta”, „Glasul Națiunii”, „Contrafort”, „Sud-Est” ș.a.), fu nevoit să se adreseze oficialităților române și să obțină susținere financiară, mai întâi din partea Fundației Culturale Române (devenită, cu timpul, Institut Cultural Român), apoi din cea a Departamentului pentru Românii de Pretutindeni din cadrul Ministerului de Externe al României. Cu finanțare asigurată anual, dar, spre regret, cu buget aprobat cu mare întârziere și virat cu neregularitate, ceea ce periclita apariția periodică și plata salariilor sau a contractelor și trezea o nemulțumire cronică îndreptățită din partea lucrătorilor redacției, a conducătorilor tipografiei și editurii, Al. Bantoș, ca un veritabil timonier al unei corăbii prinsă de valurile năprasnice ale oceanului în agonie, trebuia s-o mențină, totuși, pe linia de plutire. Cum? Încerc să-mi dau seama și mă încred din ce în ce mai mult în înțelegerea mea: prin explicarea sinceră a situației; prin promisiunea că la prima tranșă sosită le va plăti restanțele (ceea ce și făcea la momentul respectiv); prin îngăduința cu care dl director al editurii, compatriotul meu cahulean Vasile Lanciu, și dl inginer-șef Boris Mihalache îl tratau pe omul cuvântului dat și respectat, asigurându-ne, pe cât posibil, apariția oarecum periodică a revistei; prin zecile de scrisori pe care le formulam în doi în adresa patronatelor române, ba chiar și prin deplasări la reședința acestora. Din care cauză redactorii de la alte reviste îl invidiau în surdină, bănuindu-l că stă pe un sac cu bani și huzurește de bine și de neirosire de nervi și de sănătate.

Când partea română a găsit de cuviință să transfere instituția tutelară a sponsorizării acțiunilor culturale direct la Chișinău, neținând cont

de faptul că aici poate intra în drepturi atitudinea părtinitoare din partea unor șefi efemeri, spiritul de invidie, ranchiună și de gașcă, revista „Limba Română”, chip că o ducea foarte bine cu aparițiile, a fost scoasă din lista sprijinirii oficiale. Redactorul-șef a strâns din buze, schițând un zâmbet amar, și a pornit iară cu desaga pe umăr prin Țară, căutând sponsorizări de ocazie. Tânguiri și alinări multe, ca între frați, promisiuni – multe, sprijin – ioc. Câteva comitete județene au asigurat editarea a câte unui număr de revistă (*Un portret al SUD-ului – județul Călărași*, „Limba Română”, nr. 11, 1999; *Partea de cer numită Maramureș*, „Limba Română”, nr. 3-5, 2000; *Bucovina – aura nordică a țării*, „Limba Română”, nr. 1-3, 2001) consacrat familiarizării cititorului basarabean cu zestrea materială și culturală a românilor din regiunile respective, iar pentru cititorul român din județul respectiv demonstrând grija și popularizând eforturile depuse de diriguitori. Numai subsemnatul și cu regretatul domn redactor-șef știm (dumnealui n-a vrut atunci să-și facă publicitate din asta), de exemplu, că numărul jubiliar (nr.1-2/2018) al revistei consacrate centenarului Marii Uniri (ar fi fost un sacrilegiu să nu apară!) a fost scos pe cheltuieli personale, din subvențiile familiei (a feciorului Mihai din SUA, a fiicei Doina și a ginerelui Mircea din Elveția). În vremea de la urmă Academia Română (Președintele și Prim-vicepreședintele), apreciind valoarea revistei, ținând cont de apelurile disperate și fără ecou către oficialitățile Republicii Moldova al lingvistului nr. 1 al contemporaneității Eugen Coșeriu, al matematicianului cu renume mondial Solomon Marcus, precum și ale redactorului-șef și subsemnatului, că o atare revistă nu trebuie să dispară, a luat-o, cu titlu de provizorat, firește, sub auspiciile sale. Nr. 11-12 /2025, ultimul semnat de dl redactor-șef, cântecul său de lebedă, a apărut cu o lună și ceva înainte de trecerea sa la cele veșnice.

(Întrerupând firul logic al expunerii, între paranteze fie spus, ca și în trecutul nostru istoric, când brațul bărbătesc cădea pe metereze sub gloanțele atacatorilor și locul lui îl luau brațele învoincite ale mamelor și soțiilor, tot așa acum, la pierderea domnului redactor-șef al revistei, locul lui la înălțarea și apărarea Mănăstirii de Argeș a limbii române de la Chișinău de aci înainte îl preia legendara sa soție, reputat critic și istoric literar de la noi, doamna Ana Bantoș. Să fie într-un ceas bun!).

Era cât pe să trec cu vederea zbuciumul de ani de zile al domnului redactor de a obține de la autorități în condiții de închiriere un local propriu, în care să se desfășoare numeroasele activități de informare, educare și culturalizare a publicului interesat, în conformitate cu prevederile Planului guvernamental complex de implementare a prevederilor legislației lingvistice. După mulți ani de funcționare în condiții improprii nu numai financiare, ci și de reședință – fluctuante și precare –, la numeroasele insistențe, demersuri, argumentări, în 1998 Primăria municipiului Chișinău demonstrează o intuiție demnă de toată lauda a rolului pe care îl poate avea o revistă ca aceasta și proiectele promovate prin intermediul ei la educarea culturii filologice a cetățenilor, dar și la armonizarea relațiilor dintre vorbitorii de diferite limbi prin asigurarea învățării la un nivel solicitat de funcție și profesie a limbii statului. Așa se face că, prin sprijinul Primăriei și cu susținerea expresă a domnului primar general de atunci, Serafim Urecheanu, sub directoratul domnului Alexandru Bantoș, ia ființă Casa Limbii Române din Chișinău cu sediu propriu, în care se transferă și redacția revistei „Limba Română”. Noua instituție, Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”, are obligația impusă de primărie de a organiza cursuri de predare (și învățare) a limbii de stat pentru doritorii alogeni din republică. Așadar, ambele instituții cu scopuri educative mărețe, redute ale românismului în condițiile unor atacuri furibunde din partea conducerii străine de neam și a șovinilor de mare putere (noul sediu al instituției a fost de câteva ori incendiat și profanat de răuvoitori), conlucrează și se completează reciproc în mod ideal.

Alexandru Bantoș a trebuit să găsească un responsabil de cursuri, profesori cunoscători ai metodelor de predare a limbii române ca limbă străină pentru cursanții necunoscători, să asigure săli de cursuri, orar care să corespundă posibilităților de frecventare a cursurilor de către solicitanți. Câtă vreme de instruirea propriilor subordonați se ocupau conducătorii întreprinderilor, fluxurile doritorilor să învețe limba statului și reglarea asigurării cu cadre profesioniste decurgeau după grafic și în bună ordine. Mulți dintre absolvenții cursurilor își exprimau satisfacția de a putea funcționa fără impedimente lingvistice la locul lor de muncă. De îndată ce conducătorii de întreprinderi, instituții și organizații se făceau a uita de problema limbii, numărul de grupe, frecvența, dorința nevorbitorilor limbii de stat de a o cunoaște se reducea. Domnul director al Casei Limbii Române nu se jena să le amin-

tească conducătorilor de orice rang că legislația lingvistică în vigoare îi obliga să conlucreze reciproc pentru ameliorarea situației lingvistice și a exercitării de către funcționari a obligațiilor funcționale în domeniul comunicării în limba statului în care trăiesc și lucrează.

Tot în cadrul Casei Limbii Române a fost deschisă, la inițiativa directorului, Școala Tănărului Filolog, cu scopul de a-i atrage pe tinerii din țară interesați de problemele de limbă, literatură, creație literară, dornici să-și aprofundeze cunoștințele în domeniul dat. Invitați să țină prelegeri ori să organizeze dezbateri antrenante privind cultura vorbirii, istoria limbii, actul de creație, modalitățile de interpretare a operei literare, raportul dintre tradiție și inovație, interacțiunile literaturii române cu alte literaturi, specificul literaturii basarabene, locul ei în patrimoniul cultural general românesc și universal etc., cunoscuți și inspirați profesori universitari, scriitori, oameni de știință și de cultură generală (istoricul Gheorghe Paladi, Ana Bantoș, Alexei Acsan, Grigore Vieru, Vasile Vasilache, Vladimir Beșleagă, Ion Hadârcă, Leo Butnaru, Petre Neamțu, Vasile Iovu ș.a.), Școala Tănărului Filolog a reușit să atragă doritori de inițiere în problemele limbii, literaturii, creației nu numai din oraș, ci și din raioanele republicii.

Activități în cadrul Școlii menționate, cursuri de limba română pentru alolingvi, conferințe, simpozioane, aniversări, editare de lucrări științifice și metodice, lansări de carte, vernisaje, întâlniri cu personalități notorii de la noi, din Țară și de pe mapamond, comemorări etc. sunt câteva din acțiunile de anvergură ale celor două instituții nominalizate, care au lăsat urme adânci și benefice în sufletul, cugetul și memoria celor care au avut ocazia să participe la ele.

Fost lucrător în cadrul Departamentului de Stat al Limbilor, instituție care purcase foarte activ la realizarea Programului guvernamental complex de studiere a limbii de stat prin organizarea în fiecare centru raional a Casei Limbii Române, domnul director Alexandru Bantoș a știut să întrețină conlucrarea dintre Casa Limbii Române (centrală) „Nichita Stănescu” din Chișinău și filialele din raioanele republicii, să realizeze acțiuni memorabile comune.

Nu-i cazul să demonstrăm unitatea dintre acțiunile întreprinse în cadrul instituției Casa Limbii Române și al redacției revistei, cu atât

mai mult că directorul și redactorul-șef erau una și aceeași persoană, activitățile administrative, manageriale intersectându-se direct cu cele de promovare a realizărilor științifice, metodice, culturale, artistice ș.a.

În cadrul unui program de lungă durată, cu aportul direct și substanțial al domnului director și redactor-șef Alexandru Bantoș (căutare de sponsori, alcătuirea și îngrijirea de antologii, argumentarea necesității editării, munca de redactare propriu-zisă etc.), în Biblioteca revistei „Limba Română”, sub egida acesteia, iar din 1998, și a Casei Limbii Române, în cadrul proiectului temerar „Efigii identitare românești”, menit, prin numele unor reprezentanți de seamă ai lingvisticii și literaturii, să ofere o imagine clară, bine argumentată, a reperelor identitare fundamentale ale românilor basarabeni, cauzele care au dus la degradarea limbii române vorbite în Basarabia și a conștiinței naționale a vorbitorilor, să explice care este numele corect al limbii și al purtătorilor ei, în colecția „Biblioteca revistei «Limba Română»” au văzut lumina tiparului cca 40 de lucrări extrem de valoroase ca informație și argumentare: antologia *Limba română este Patria mea* (1996, 2007) selectate și îngrijite de Alexandru Bantoș și culegerea de interviuri, volumul de interviuri semnat Alexandru Bantoș *Retrospectivă necesară* (2007), precum și lucrările de limbă, istorie, sociolingvistică *Contribuția Basarabiei la cultura românească. Toponimie și identitate națională* de Eugen Holban (1997), *Republica Moldova, între România și Rusia* de Dorin Cimpoeșu (2010), *Cetăți de pe Nistru. Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă* de un colectiv de autori (1998), *Itinerar sociolingvistic* de Silviu Berejan (2007), *Reflecții lingvistice* de Anatol Ciobanu (2009), *Testament. Cred în izbânda limbii române* de Nicolae Corlăteanu (2010), *De la grotesc la sublim* (1995), *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (1998), *Calvarul limbii române din Basarabia* de Nicolae Mățaș (2010), *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică* (2010) ș.a.

Pentru predarea și învățarea limbii române la cursurile pentru alolingvi, la solicitarea domnului Al. Bantos, cunoscutul lingvist român Valeriu Rusu, profesor de limba română, șef al Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română de la Universitatea din Provence (Franța), colaborator al revistei și prieten al multor confrăți de breaslă din Republica Moldova, s-a angajat să scrie și a elaborat două

lucrări, care au fost editate în colecția „Biblioteca revistei...”: *Limba română. Cuvinte și imagini* și *Limba română. Limbă, literatură și civilizație* (ambele în 1997).

Atunci când nu au existat sponsorizări pentru editarea aparte a unor lucrări necesare școlii, domnul redactor-șef le-a rezervat câte un întreg număr de revistă: studiul lui Ion Ciocanu pentru profesorii și elevii de liceu *Literatura română din Republica Moldova* („Limba Română”, nr. 8, 1997); lucrarea profesorilor metodiști din România Dumitru Ivănuș, Silvia Pitiriciu și Dragoș Vlad Topală *Metodica predării limbii și literaturii române în gimnaziu și liceu* („Limba Română”, nr. 2, 1999). Câte un exemplar al respectivului număr de revistă a fost expediat în fiecare școală din Republica Moldova. Numere speciale ale revistei aduc la cunoștința cititorului basarabean sumarul articolelor patriarhului lingvisticii Eugen Coșeriu vizând problema romanității și a românității limbii noastre, al numeroaselor rezoluții ale conferințelor științifice și al deciziilor Academiei moldave privind numele corect al limbii noastre, necesitatea revenirii la grafia latină etc.

Alexandru Bantoș este organizatorul mai multor conferințe privind identitatea noastră etnolingvistică. Două sunt memorabile pentru timpul în care au fost organizate, locul în care și-au desfășurat lucrările și ecoul lor în conștiința basarabenilor aflați la răspântie de drum în ceea ce privește originea, limba, numele lor adevărat, relațiile lor cu românii din dreapta Prutului: Conferința cu genericul *Limba română este numele corect al limbii noastre*, care și-a ținut lucrările la 20-21 iunie 1995, în prima zi în sala de ședințe a Parlamentului Republicii Moldova, iar în cea de-a doua zi – în Sala de ședințe a Uniunii Scriitorilor, și Conferința *Limba – atribut esențial al unității naționale*, organizată în incinta Universității de Stat din Moldova la 1 februarie 2010. Nici dl acad. Silviu Berejan, nici subsemnatul nu erau de acord cu organizarea conferinței din 1995, pentru că, după o campanie de recuperare a identității noastre etnolingvistice pe parcurs de șase ani, eram conștienți de faptul că toți, inclusiv democrat-agrarienii și stataliști de-alde Vasile Stati, Arcadie Dziubinski ș.a. știau care este numele corect al limbii noastre, însă nu voiau să-l accepte în niciun caz din considerente pur politice, termenul pentru denumirea limbii implicându-l pe cel – categoric nedorit de ei – pentru denumirea națiunii majoritare din republică. Bantoș însă, convins de Dumeniuk-rebelul că picătura

sparge piatra nu prin forță, ci prin căderea deasă, ne-a mobilizat la muncă. Savanți precum Stanislav Semcinski din Kiev, Rajmund Piotrowski din Leningrad, Nicolae Corlăteanu (în sfârșit!), Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Nicolae Mățaș ș.a. au rostit răspicat și au demonstrat de la tribuna Parlamentului, pentru a nu știu câta oară, adevărul că suntem români și vorbim limba română. Cred că cel mai mare câștig al nostru și cel mai mare merit al colectivului redacțional al revistei „Limba Română”, dar mai cu seamă al lui Alexandru Bantoș, a fost că atunci l-am recuperat și reabilitat oficial pe academicianul Nicolae Corlăteanu, care, învingând frica și eliberându-se de sclavul din sine, prin referatul de bază, i-a îndemnat pentru prima oară sincer, deschis, pe deputații noștri să înțeleagă și să nu se mai ascundă după deget în privința denumirii corecte a limbii noastre: e română și punctum!

Cea de-a doua conferință, din 2010, a fost organizată nemijlocit de Alexandru Bantoș sub pretextul aniversării a 95-a de la nașterea lui Nicolae Corlăteanu și al lansării volumului *Testament. Cred în izbânda limbii române*. În condițiile agresiunii violente contra denumirii limbii și a vorbitorilor ei din partea conducerii voroniniste, au fost puși la zidul rușinii încă o dată răuvoitorii limbii române și ai neamului românesc, care încercau (și mai încearcă în continuare) să speculeze cu numele academicianului Corlăteanu, de astă dată – cu adevărurile sfinte rostite în *Testamentul* său.

Nu pot fi trecute cu vederea nici alte manifestări științifice importante: conferințele *Limba română în Republica Moldova. Dreptul la normalitate* (august 2009); *Limba – atribut al identității naționale* (februarie 2010); *Școala națională. Recuperarea destinului european* (aprilie 2010); *Revista „Limba Română” – două decenii în serviciul culturii naționale* (mai 2011); simpozioanele „Și când gândesc la viața-mi...”. *Eminescu – 160* (ianuarie 2010); *Stropit de slavă ca de sânge. In memoriam Grigore Vieru* (februarie 2010) ș.a.

b) Activitatea de redactor de revistă

Alexandru Bantoș asigura nu numai formatul revistei, extinderea compartimentelor, planificarea și, în cazuri extreme, comasarea numerelor. Comandă din timp autorilor materialele conform tematicii, nu le per-

mitea invitațiilor la colaborare să se lase pe tânjală, își făcea din timp rezerve pentru numerele viitoare ale revistei. Grație temperamentului său coleric, exuberant, dar și caracterului său de publicist înăscut și bun psiholog, sociabil, comunicativ, insistent, știa să găsească limbă comună cu orice autor sau interlocutor, cunoscut personal sau virtual (prin intermediul IT), să-l inspire și mobilizeze la colaborarea cu revista noastră de suflet. Așa se explică faptul că, în comparație cu numărul de autori restrâns și inițial limitat, în principiu, la spațiul românesc est-prutean (și, episodic, transnistrean), în timp revista s-a extins substanțial prin atragerea unui număr impunător de colaboratori din România (Academia Română, marile centre universitare din Iași, București, Cluj-Napoca, Timișoara, Oradea, Constanța, Galați, Suceava, Craiova, Uniunea Scriitorilor din România, Institutul de Științe Pedagogice, Ministerul Educației) și de peste hotare (Ucraina, Letonia, Franța, Spania, SUA ș.a.), ea însăși căpătând recunoaștere și autoritate în spațiul general românesc și devenind cunoscută în lume (numai ca urmare a invidiei și rachiunei tradiționale ce ne caracterizează, revistei i-a fost respins la momentul atestării de către institutul omolog al AȘM statutul de revistă științifică, deși aici își publicau rezultatele cercetărilor savanți notorii și aspiranții la titluri științifice din RM și România). De menționat că și colegiul de redacție al revistei s-a îmbogățit cu nume noi din aproape toate centrele științifice și universitare din România și cu nume ilustre ale unor compatrioți din diasporă.

Rari la noi redactori-șefi care să salahorească zi și noapte (scrisesem chiar un articol aniversar despre dumealui cu titlul *Salahorind la cetatea limbii române*, care rămâne actual și astăzi, numai că verbele, cu părere de rău, trebuie puse la timpul trecut) cu creionul în mână la redactarea materialelor primite la redacție. Exigent cum îl cunoșteam cu toții, nu-i tremura inima (și nu-l mostra niciodată conștiința) să respingă materialele scrise de mântuială, fără suport științific sau vervă publicistică, indiferent de mărimea ișlicului semnatarilor. Nu puteam să nu-i urmăm exemplul (benevol, fără plată, de dragul revistei ce-și făcuse un nume de glorie în spațiul est-prutean, dar nu numai), de la vladică pân-la opincă. Caracteristica apreciativă pe care i-o face unui membru al colegiului cred că i s-ar potrivi mănășă (exceptând calificativele „îndelung”, „cu tenacitate” și „migălos”, „avea răbdarea”, pentru că Bantoș era vulcanic și veșnic grăbit, așteptându-l și alte treburi de

rezolvat) domniei sale înseși: „...urca la biroul de la etajul 5 al Casei Presei, unde era sediul revistei, la ora fixă, rămânând îndelung față în față cu manuscrisele autorilor. Avea răbdarea și priceperea de a lucra cu tenacitate, migălos, textele, înnegrind paginile și copiindu-le de iznoavă, dacă era cazul, pentru dactilografare”. Vai de capul și de răbdarea pe care trebuia să le aibă totdeauna cu sine biata dactilografă!

c) Activitatea lingvistico-literară, publicistică și de culturalizare

Ancorat în iureșul transformărilor social-politice din realitate, al marilor bătălii pentru scoaterea la iveală a adevărilor istorice ascunse, falsificate sau distorsionate privind identitatea etnolingvistică a românilor basarabeni, aflat în preajma unor somități științifice și artistice antrenate în luptele interminabile pentru menținerea ființei naționale (Eugen Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Solomon Marcus, Eugen Simion, Grigore Vieru, Mihai Cimpoi ș.a.) pentru elucidarea și promovarea evenimentelor istorice și a adevărilor despre noi și limba noastră, excesiv de modest când venea vorba despre meritele sale, Alexandru Bantoș nu s-a pretins nici om de știință, nici persoană de creație, ci, așa cum însuși se caracterizează în titlul unei cărți proprii, un simplu „martor la răspântia destinului”. Citiți-i cartea, prefețele la antologiile colective, articolele „de fond” din revistă, întrebările adresate persoanelor intervievate, „portretele” unor personalități ilustre din știința, cultura, literatura și arta română contemporană (Sextil Pușcariu, Grigore Nandriș, Eugen Coșeriu, Silviu Berejan, Solomon Marcus, Valeriu Rusu, Nichita Stănescu, Grigore Vieru ș.a.) și vă veți convinge că în persoana domnului redactor am pierdut nu un „martor” contemplativ inert la evenimentele de la răspântie de destin, ci un subtil cunoscător al realizărilor concret istorice, lingvistice, literare, artistice, un ardent și consecvent promotor al acestor realizări, iar prin actualitatea și acuitatea cu care sunt prezentate evenimentele și problemele de importanță vitală pentru ființarea noastră ca neam în istorie, un participant nemijlocit și de un activism civic uimitor. În ceea ce privește curajul, implicarea personală și spiritul combativ de publicist de anvergură Tăunului din romanul scriitoarei Ethel Lilian Voinich, este suficient să enumerăm câteva dintre titlurile articolelor în formulările lor gravate în granit autentic (și recognoscibil, pentru cine i-a cunoscut verva

publicistică a autorului) alexandrubantoșiene: *Un lingvist care vine din viitor, Quo vadis, Republica Moldova?, Eminescu și Basarabia, Limba română, test la democrație și adevăr, Niciodată n-am trădat limba română, Curajul de a privi în urmă, Reconstrucția identitară și reflexele sindromului politic, De la Podul de Flori la Podul Indolenței, Cine trage sforile în Guvern?, Țara mea de dincolo de Prut, Procesul de integrare națională a basarabenilor este ireversibil, Lupta continuă*. Alexandru Bantoș a purtat cu cinste și binemeritat carnetul de jurnalist și de scriitor autentic.

Spuneam mai sus că, prin extinderea ariei de preocupări (de la o oarecum searbădă la început revistă de limba română și metodică predării ei în școala medie la o revistă de știință lingvistică, literară, istorică, sociologică, de cultură și artă ș.a.), revista și-ar fi pierdut caracterul ei atestat prin acte formale de revistă pur științifică (dl redactor a suportat ani de-a rândul greu această ofensă adusă, în primul rând, oamenilor de știință notorii participanți, prin elaborările dumnealor, la „creșterea limbii românești și a Patriei cinstire”, dar și tinerilor savanți doctoranzi și masteranzi, care foloseau această platformă pentru accesarea în lumea mare a științei prin elaborările lor), în schimb și-a câștigat statutul unanim recunoscut de comunitatea intelectuală nu numai din RM, din Țară, ci și de pe glob, de prestigioasă publicație de limbă, cultură și civilizație românească. Acesta a fost și rămâne meritul incontestabil al redactorului-șef. Prestigiul revistei, *lato sensu*, i-a fost asigurat de multitudinea de probleme neocolite abordate, de contribuția la mișcarea de renaștere identitară și spirituală a românilor basarabeni, de autoritatea la scară națională și internațională a membrilor colegiului de redacție și a unor autori activi ai revistei (o parte din numele acestora menționate *supra*).

În paginile revistei au răsunat pentru prima oară, spuse cu autoritate științifică de necombătut, cu curaj civic rar întâlnit în societatea noastră deprinsă să suporte tacit toate falsificările istoriei și, în același timp, cu o corectitudine și reținere de invidiat în explicarea lor pe un ton academic, marile adevăruri devenite, în timp, literă de lege sau expresii înaripate: „Limba română este numele corect al limbii noastre” (Conferința științifică internațională de la Chișinău cu acest titlu, 1995); „A promova o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o

fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural” (renumitul citat din Eugeniu Coșeriu).

Tot de aici, din paginile revistei, în momente de disperare, din lipsă de resurse financiare, au fost lansate semnalele S.O.S către oficialități, eventuali sponsori, oameni căpătuiți, persoane cu suflet nobil să nu permită să se înece nava-amiral din fruntea luptei pentru renaștere națională și recăpătarea conștiinței de sine și de neam, pentru propagarea „veșnicelor adevăruri”, pentru a lumina masele de români basarabeni ținute sute de ani în beznă cu lumina cea dreaptă a adevărului, cum ne învăța la 1917 preotul deșteptării noastre Alexei Mateevici:

„Să nu lăsăm să dispară această revistă („Limba Română” – N.M.); dacă dispăre această revistă, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea spirituală a omului ca ființă spirituală: limbajul. Dimensiune care pentru noi se justifică prin forma limbii noastre: limba română. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare (...), începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine”(citat din E. Coșeriu); „Putem asista indiferenți la încetarea apariției revistei „Limba Română” de la Chișinău, exact într-un moment când este tot mai mare nevoie de ea?” (acad. matematician Solomon Marcus); „Chiar nimeni dintre actualii conducători ai Republicii Moldova – miniștri, viceministri, parlamentari, șefi de departamente –, care, la urma urmei, au avansat în tagma cărturarilor și a ierarhiei sociale ajutați și de revista „Limba Română”, să nu conștientizeze că această publicație are acută nevoie astăzi de susținerea instituțiilor statului pentru a supraviețui?” (citat dintr-o cătălinară de-a subsemnatului).

Au fost, în asemenea momente disperate, situații în care redactorul-șef, care, în principiu, nu suporta umilirea, poclonirea în fața mai-marilor, potenților, a clacat, totuși, pactizând, fie și numai preț de-o clipă, cu diavolul, publicând pe prima copertă a unei reviste de limbă și cultură pozele unor personalități politice românești de vază: Ion Iliescu, președinte al României, Teodor Meleșcanu, ministru al Afacerilor Externe (în subordinea căruia nimerise și Departamentul pentru Românii de Pretutindeni), Mircea Snegur, președinte al RM.

Probabil, în speranța naivă că aceștia se vor pătrunde de un sentiment de empatie față de strigătul disperat al susținătorilor morali ai revistei. Chiar subsemnatul a avut de suferit, în urma acestei pactizări, cu un manuscris despre demonstrațiile studenților bucureșteni contra franțuzirii limbii române din saloanele aristocrației, din teatrul național, parlament etc. și din mediul urban românesc de la începutul secolului XX și despre reacția marelui istoric și profesor Nicolae Iorga la invitația studenților de a ieși la protestele din stradă; articol trimis de la București redacției, planificat pentru publicare și scos, în ultima clipă (și pierdut irecuperabil!), fiind înlocuit cu străfulgerarea președintelui Mircea Snegur că „Limba română este numele corect al limbii noastre” (același Președinte, care, la începutul anului 1994, la Congresul din februarie de la Chișinău „Casa noastră – Republica Moldova”, lansase renumitul apel „Să ne ținem de neamuri!” (de parcă n-am fi unul și același neam!), mai vorbind și despre o dulce limbă moldovenească deosebită de română, și care, în același an, în ziua în care democrat-agrarienii votau în Parlament renumitul scandalos articol 13 din Constituție cu limba moldovenească drept limbă de stat, de bine ce știa care e numele corect al limbii noastre, lipsea, cu calmul său proverbial și împăciuitoare, de la sesiunea care avea să ne țină în rușinea lumii civilizate încă aproape trei decenii (până la 16.03.2023). Deșarte iluzii! Compromisul redactorului deznădăjduit nu i-a adus ajutorul sperat, ci, metaforic vorbind, năruirea visului lui moș Ion Roată că sărutul pe obraz al domnitorului Cuza Vodă îi va face viața mai ușoară sub asuprirea abil mascată din partea boierilor demagogi locali. A fost, poate, una dintre puținele supărări și șicanări pe parcurs de trei decenii de colaborare dintre subsemnatul și domnul redactor.

III. Omul de omenie Alexandru Bantoș

Lui Alexandru Bantoș îi plăcea să spună că nu face parte din niciun partid, că nu se implică în politică, recunoscând că nu face decât o singură politică: aceea a limbii române. În convingerea că nu trebuie să facă nicio concesie în privința promovării adevărului despre noi și limba noastră. Era un luptător neînfricat. Temperamentul său coleric îi aprindea pornirea vulcanică și îi motiva îndârjirea leonină cu care își apăra convingerile. În alte situații caracterul numit ar fi putut să

periclitizeze relațiile umane și ritmul normal de lucru. Pornirea năvalnică a lui Bantoș avea nevoie să fie stinsă la vreme de calmul olimpic și înțelepciunea socratică a unui Dumeniuk, Mățcaș, Corlăteanu, Leo Bordeianu... Dar temperamentul coleric al lui Sandu (cum ne plăcea să-i spunem cu dragoste între noi mie, lui Dumeniuk și Berejan) avea și o fațetă nobilă: după ce se „răcorea” și începea să judece la rece, dânsul găsea în sine tăria de a-și cere scuze nu numai de la un venerabil academician, reputat profesor, priceput secretar general de redacție, ci și de la o simplă secretară, corectoare sau dactilografă necăjită, pe care, în înțelegerea dumisale întârziată, ar fi obijduit-o sau ofensat-o pe nedrept. De aceea scuzele dumisale erau credibile, greșelile comise fără voie iertate, iar domnul director respectat cu bunăvoință și simpatie, nu de frică. Altminteri, Alexandru Bantoș era o fire bonomă, modest, sufletist, grijuliu, compătimitor, săritor la nevoie, familist model, tată și bunic adorabil... Rămas, în aprilie 1994, după ministeriat și respingerea la realegerea pe post de șef la Catedra de Limba Română de la Pedagogicul „Ion Creangă” (căruia îi dăruisem peste 33 de ani de activitate onestă) fără loc de muncă, dumnealui m-a angajat imediat ca redactor-stilist la revistă. Alt exemplu: într-o zi, care era cât pe ce să devină fatidică pentru mine (19 iunie 2013) în urma suferirii unui infarct miocardic acut, simpaticul cuplu Bantoș (Alexandru și doamna Ana), aflat, din întâmplare, în vizită în apartamentul de pe Ștefan cel Mare din Chișinău, la insistența fiicei și ginerelui meu din depărtatul Montreal, a fost cel care a contribuit la salvarea mea, internându-mă de urgență la Institutul Republican de Cardiologie. Le rămân îndatorat și cu regretul că, personal, n-am fost în stare să fiu lângă prietenul meu și să-l salvez și eu în cumplita zi de 28 martie 2025.

Nu știu dacă Alexandru, în funcție de redactor-șef, nu se va fi săturat vreodată de noi, oaspeții nepoftiți ai revistei. Personal, când mi-era neșpus de greu pe suflet, dar și când nu aveam cui să-i împărtășesc o bucurie, îl căutam pe domnul redactor. Atenția cu care te asculta, balsamul vorbelor bine însăilate care cădeau tămăduitor pe rană, tonul sincer cu care îți vorbea despre durerile sau micile-marile sale bucurii te făcea să fii mai blând cu cei din jur, mai puțin supărat sau înrăit pe lume, mai încrezător în triumful adevărului. Părerea mi-o împărtășea și colegul de fapte bune și de suferință comună, veșnic tânărul și dătătorul de încredere și optimism Ion Ungureanu. Casa mare și primitoare a Limbii

Române „Nichita Stănescu” și redacția revistei „Limba Română” erau și casa noastră. Cred că din aceste considerente tot la Alexandru căutau o picătură de balsam pentru sufletul lor îndurerat Ion Dumeniuk, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Grigore Vieru, Valeriu Rusu. Prin atenția pe care le-a acordat-o și prin respectul pe care li l-a purtat, sunt convins că le-a prelungit câtuși de puțin viața pe acest pământ. Aname lui, ca unui preot-duhovnic, înainte de plecarea la ceruri, i-au mărturisit „păcatele” nemuritori precum Ion Dumeniuk, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Grigore Vieru, Valeriu Rusu...

Atent și respectuos față de alții, manifesta o modestie exagerată când venea vorba despre relevarea meritelor proprii. Țin minte că prin mai 2010, aflându-mă la odihnă în Canada, însăilam în grabă cu teama de a nu întârzia un articol despre coleg cu ocazia apropiatului său jubileu de 60 de ani. Mare mi-a fost mirarea să aflu de la colegii din redacție, la întoarcere la Chișinău, că domnul redactor-șef nici n-a vrut să audă despre celebrare, ba nici articolul nu acceptase să fie publicat. Zadarnică fu truda mea disperată din Montreal și irosirea câtorva zile bune din intențiile familiei de călătorie prin locuri neumblate! Cu mare greu au reușit niște persoane mai curajoase să-l înduplece să publice articolul respectiv la un an de la scurgerea evenimentului (altminteri se supăra autorul).

Având același dor nestăvilat de copiii noștri care își duc traiul pe meleaguri străine, de multe ori Sandu îmi relata cu mândrie despre împlinirile profesionale ale fiului Mihai, din Chicago, ale fiicei Doinița și ale ginerelui Mircea, de succesele nepoțicăi Bianca, studentă medicinistă (acum doctorandă) la universitate, de creșterea ca din apă a nepoțelului Thomas din Geneva. Pentru a nu rupe complet legăturile cu baștina și patria părinților și strămoșilor, Sandu îi mai ducea din când în când în vizitele lor estivale în RM pe nepoții Bianca și Thomas pe la casa (pentru Sandu părintească) singură a străbunicilor din Hiliuți, Râșcani, să vadă de unde își trage rădăcinile neamul Bantoșilor. Thomas, care nu mai văzuse casa străbunicilor, prima oară intră hotărât înăuntru. Bătrâna casă, pornită să-i salute sau clătinându-se fără voie la bătaia vântului puternic de-afară și scârțâind din încheieturi, îl făcu să-și mai tempereze din pornirile curajoase de la început, ba chiar parcă îi insuflase un pic de frică: „Grand-père, cette maison va tom-

ber?!..” („Bunicule, șandramaua asta ar vrea să pice (peste noi?!).”). Și a tulit-o repede afară... Greu bunicului basarabean să-i insufle dragostea de locul în care „s-a născut veșnicia” unui orășean elvețian nativ! De acum înainte în casa bunicilor de la Chișinău îl va aștepta în prag numai bunica lui cea dragă, doamna Ana, iar pe perete, în casa primitoare a soților Bantoș – poza din ramă a bunicului Alexandru schițând un zâmbet dulce-amăruș...

Icoana chipului blând și resemnat în fața destinului implacabil al domnului redactor Alexandru Bantoș va rămâne vie și neîntinată în sufletele noastre.

Fie-i amintirea eternă!

Gheorghe CHIVU

**Alexandru Bantoș,
un slujitor devotat al Limbii Române**

Filolog cu experiență jurnalistică și foarte bună pregătire editoria-lă, Alexandru Bantoș a fost, mai mult de trei decenii, sufletul revistei „Limba Română”, prima publicație de știință și cultură lingvistică pur-tătoare a acestui nume, tipărită la est de Prut.

Fondator al publicației (în 1991), alături de Nicolae Mătcăș și de Ion Dumeniuk, inițial redactor-șef adjunct, apoi redactor-șef (din 1994), Alexandru Bantoș a transformat revista cu nume simbolic în for de dezbateri și, totodată, în mijloc de educare culturală și științifică.

Având de la început alături intelectuali basarabeni remarcabili, deopotrivă lingviști și scriitori, între ei Nicolae Corlăteanu, Anatol Ciobanu, Silviu Berejan, Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, nume remarcabile ale culturii basarabene moderne, cărora li s-a alăturat, peste puțin timp, cu elanul, cu dăruirea și cu știința bine cunoscute, și Eugen Coșeriu, marele savant originar din Basarabia, Alexandru Bantoș a inițiat proiecte, a organizat dezbateri și a publicat lucrări consacrate unor probleme de importanță majoră pentru limba și cultura românilor trăitori la est de Prut: unitatea de neam și de cultură în cadrul romanității răsăritene, numele corect al limbii vorbite de populația majoritară din Basarabia, rolul limbii în consolidarea conștiinței de neam și altele.

Găzduite în paginile revistei „Limba Română”, prin intermediul căre-ia au fost difuzate constant în școlile din Republica Moldova, textele acestor dezbateri au fost reunite în volume cu circulație largă, devenind în scurt timp lucrări de referință. Numere speciale ale revistei (*Limba română este numele corect al limbii noastre*, 1995) sau volume care reu-nesc mai multe studii importante (precum *Limba română este patria mea*, 1997, reeditat în 2007) fac deja parte din bibliografia folosită nu doar de cercetătorii limbii române.

Iar aceste publicații (numere de revistă, volume colective sau lucrări de autor), reprezentând de obicei proiecte ale celebrei deja Case a Limbii Române, fondate la Chișinău în 1998, nu ar fi putut prinde contur fără efortul, fără știința, fără pasiunea și fără sacrificiile constante ale echipei conduse cu dăruire de Alexandru Bantoș.

În momente de cumpănă (lupta pentru susținerea financiară a revistei „Limba Română” nu a primit totdeauna și nici imediat răspunsuri îmbucurătoare),

Alexandru Bantoș a acceptat și apoi a folosit într-un articol de fond, proverbul ardelenesc *Morile Domnului macină încet, dar macină bine*.

„Morile Domnului” au măcinat grâu ales și au dat românilor din Basarabia, adulți, dar mai ales copii, hrană bună pentru minte și pentru suflet. Iar efortul deosebit depus de Alexandru Bantoș și de echipa admirabilă care i-a stat constant alături, cu abnegație și stoicism, a dăruit romanității răsăritene o revistă de cultură și de știință a limbii cu totul deosebită.

Prin plecarea dintre noi a lui Alexandru Bantoș, cu mult înainte de vreme, Casa Limbii Române „Nichita Stănescu” a rămas mai săracă. Iar numărul celor care au dus cu dăruire lupta pentru limba și cultura noastră în teritoriul românesc aflat la est de Prut s-a împuținat.

Locul lăsat gol de Alexandru Bantoș, plecat prea devreme dintre noi, va fi greu, dacă nu imposibil de ocupat.

Sunt însă convins că influența exercitată de „Limba Română”, revista de știință și cultură lingvistică pe care Alexandru Bantoș a condus-o timp de peste trei decenii, a lăsat urme de neșters în mintea și în sufletul tinerelor generații de intelectuali basarabeni. Lor le este transferată acum datoria de a lupta la fel de intens și de eficient pentru apărarea, pentru promovarea și pentru cultivarea limbii noastre naționale.

Gheorghe Chivu și Alexandru Bantoș

Ștefan AFLOROEI

Un om al acestei epoci culturale

Nu întâlnești ușor, astăzi, oameni dedicați cu totul unor cauze cu adevărat nobile, întrucât privesc viața istorică a unor întregi comunități, modul demn și liber în care aceste comunități pot să-și trăiască propria istorie. Alexandru Bantoș a fost un astfel de om, și-a asumat o misiune dificilă pentru generația sa și s-a dedicat acesteia decenii la rând.

Ne sunt cunoscute străduințele și reușitele sale, unele realmente de excepție, atât ca redactor și editor, cât și ca publicist, prin articole, studii și volume de referință în istoria noastră recentă. Deopotrivă ca polemist și om de idei, memorialist și vizionar în același timp, disponibil pentru dialog și pentru inițiative care, deși generează uneori confruntări mai aspre sau chiar riscuri personale, se dovedesc în cele din urmă eficiente.

Cine parcurge cu atenție paginile revistei „Limba Română”, pe care Alexandru Bantoș, împreună cu alți doi intelectuali remarcabili, Nicolae Mățaș și Ion Dumeniuk, o fondează în 1991 și o conduce, începând cu 1994, în calitate de redactor-șef, înțelege bine calitățile intelectuale și morale ale unui om cu adevărat dedicat patriei sale, adică limbii și culturii în care trăiește.

Memorabila sentință a poetului, care ne lasă a înțelege că limba în care trăiești și visezi îți este adevărata patrie, a devenit pentru Alexandru Bantoș un crez de viață. A trăit, a lucrat și a murit în orizontul acestui crez. Faptul ca atare este de natură să ne determine a reflecta din nou cu privire la însemnătatea uriașă a unei limbi istorice în care cineva se naște și învață să trăiască alături de ceilalți. Sigur, orice limbă culturală sau istorică e deschisă celorlalte, comunică mereu cu altele, atât la un nivel cumva subteran, mai greu sesizabil, cât și în forme pe care viața de toate zilele le face evidente. În același timp, limba unor comunități istorice constituie mediul viu și inepuizabil ca atare în care cineva învață să

gândească și să simtă, să se raporteze la ceilalți și la sine, la această lume și la cele pe care le consideră sfinte. Adevăratele repere ale vieții, mai ales în ordine morală și estetică, istorică și religioasă, le recunoaștem așa cum sunt numite și semnificate, eventual resemnificate sau refăcute, în limba pe care o vorbim.

Așadar, are multă dreptate Alexandru Bantoș să creadă și să spună că refacerea vieții istorice în Moldova din estul Prutului presupune o grijă nesfârșită față de limba moștenită, limba română. Și, desigur, față de cultura născută în această limbă, cultură care, ea însăși timp îndelungat și în varii moduri, a păstrat și a ocrotit limba moștenită. Întregul efort legat de istoria recentă a limbii române în partea de est a Prutului – cu dorința de a fi regăsită ca atare și recunoscută oficial, susținută și îngrijită, apărută și cultivată mereu – este în cele din urmă un efort de refacere a vieții istorice în această parte a Europei. Nu întâmplător afli mereu vorbindu-se în acest spațiu și în paginile revistei „Limba Română” despre nevoia firească de refacere a țării, despre dorința unei adevărate renașteri naționale, cum adesea auzim și citim. Nu e nimic anacronic sau obscur în aceste cuvinte. Dimpotrivă, prin ele se exprimă năzuința mai veche a unor comunități de a-și reface modul propriu de viață, de a regăsi o formă de normalitate culturală și istorică. O asemenea normalitate presupune să te poți exprima liber în limba comunității tale, să gândești și să creezi liber în această limbă, să te deschizi liber și constant către alte limbi sau alte orizonturi culturale, grație tocmai virtuților limbii în care trăiești, capacității ei de a participa la un dialog mult mai larg al culturii și al formelor istorice de viață.

Ar fi multe de spus în această privință. Însă aici voi mai adăuga doar un singur lucru. Își dau bine seama de însemnătatea uriașă a unei limbi proprii din punct de vedere cultural și istoric mai ales acei oameni care, la un moment dat, prin jocul greu de prevăzut și de stăpânit al istoriei, pierd posibilitatea de a gândi și de a trăi liber într-o asemenea limbă. Se văd nevoiți atunci fie să-și ascundă singuri unele gânduri și simțăminte proprii, valori și vise, fie să și le traducă parțial într-o altă limbă, fie să-și asume riscuri imense, precum cel al libertății sau cel al vieții. Acești oameni nu doar că recunosc, într-o manieră reflexivă, importanța decisivă a exprimării libere și a vieții situate într-o limbă proprie, dar o și trăiesc pe propria piele, cum se spune. Sigur, orice pas făcut în ori-

zontul unei alte limbi istorice este într-un fel sau altul pozitiv, căci te aduce în fața unor noi lumi mentale, simbolice și istorice. Doar că acest pas se dovedește binefăcător dacă ține de o alegere liberă, de o nevoie resimțită ca firească chiar de omul în cauză. Altfel, generează de obicei multă suferință morală și destule dificultăți în viața de toate zilele.

Unii oameni sensibili și deopotrivă cultivați, precum Alexandru Bantoș, au simțit ei înșiși această situație istorică nefericită, au trăit-o nemijlocit și multă vreme. Aveau destule motive, prin urmare, să se dedice, atât în deceniile de până în 1990, cât și după aceea, unei cauze comune și nobile, cu relevanță istorică. Aveau destule motive și, deopotrivă, o disponibilitate spirituală admirabilă, un simț aparte al dăruirii de sine. Ceea ce doresc să spun este că asemenea oameni și-au dăruit mare parte din viața lor pentru o bună așezare în lume și în istorie a vieții celorlalți și, în definitiv, pentru buna conviețuire într-un spațiu istoric mai larg. Au crezut cu sinceritate și timp îndelungat în afirmarea liberă și demnă a celor care își apără posibilitatea de a se deschide continuu, prin chiar moștenirea lor lingvistică și valorile generate de aceasta, către propria lume și către spațiul de viață al altor comunități istorice.

Dorin CIMPOEȘU

Alexandru Bantoș – un rug aprins al identității românești a Basarabiei

Plecarea neașteptată a lui Alexandru Bantoș, la 28 martie 2025, în urma unei boli necruțătoare, mi-a produs o mare durere sufletească și un imens gol în interiorul ființei mele!

Toată viața lui a fost în serviciul Limbii Române, din care și-a făcut un crez de nezdruccinat, până la sfârșitul său implacabil, în ciuda presiunilor și hărțuielilor venite din partea guvernanților proruși și antiromâni din Basarabia românească.

Alexandru Bantoș a fost unul dintre membrii fondatori ai prestigioasei publicații de cultură și știință, alături de Ion Dumeniuk și Nicolae Mătcaș, denumită atât de frumos și semnificativ „Limba Română”.

Revista „Limba Română” a apărut, în primăvara anului 1991, într-un context politic și social intern extrem de tensionat, determinat de confruntarea dură dintre Mișcarea de Renaștere Națională a românilor basarabeni, care făceau eforturi disperate pentru a-și redobândi identitatea națională adevărată, istorică și rezistența totalitară sovieto-mancurțiană, care dorea cu orice chip să mențină Basarabia în sfera de influență rusă, chiar cu prețul declanșării unui conflict armat foarte violent, în primăvara anului 1992, după ce Republica Moldova își declarase Independența.

În consecință, înființarea Revistei, care poartă numele celei mai de preț comori a poporului nostru, „Limba Română”, a fost o necesitate, deoarece, în climatul politic intern descris mai sus, aceasta se simțea străină în propria-i Casă, fiind amenințată din toate părțile și pocită de toți veneticii, aciuiați pe teritoriul său geografic și spiritual, cu sprijinul cotropitorilor bolșevici.

Apărarea „Limbii Române” a devenit crezul unei mâini de mari patrioți români, oameni devotați cauzei redeșteptării naționale a românilor basarabeni și re-venirii acestora la istoria și adevărata lor identitate.

Or, în această luptă aprigă, Limba reprezenta forța cea mai de temut în fața inamicului sovieto-rus. „Limba Română”, alături de alte publicații prestigioase din stânga Prutului, a fost vârful de lance al conștiinței naționale românești, de la editarea primului număr și până în prezent, într-un spațiu supus unui amplu proces de resovietizare/erusificare a identității reale a populației majoritare.

În zecile de mii de pagini ale Revistei a fost abordat un spectru larg de probleme de pe poziții științifice, mergând de la chestiunea cea mai stringentă a societății – cea a identității etnice a românilor basarabeni și a locului creațiilor literare din Basarabia în patrimoniul cultural românesc – până la dezbateri de idei, opinii și prezentări ale rezultatelor științifice de ultimă oră din domeniile lingvisticii, literaturii și istoriei naționale.

Dar meritele Revistei și, implicit, ale colegiului de redacție sunt mult mai mari, aceasta consacrand o serie de ediții speciale unor manifestări științifice de talie națională și internațională, organizate la Chișinău, în sprijinul desovietizării limbii române și constituirii unei veritabile tribuni de lansare a unor talente tinere în domeniul științelor umaniste.

Dorin Cimpoiesu și Alexandru Bantoș

Dar să dăm *Cezarului* ce este a *Cezarului* și să recunoaștem în mod cinstit că toate meritele pentru apariția și existența de peste trei decenii a Revistei le-a avut inimosul redactor-șef, Alexandru Bantoș, un mare suflet de patriot român, care și-a făcut un crez sacru din dragostea pentru limba română, căreia i-a închinat toată neodihna și osteneala sa și care, nu de puține ori, și-a riscat libertatea și chiar viața pentru apărarea celui mai de preț tezaur al poporului român. Fiindcă, parafrazând vorbele poetului..., *dacă limba (maternă) nu e, nimic nu e...*!

La propunerea fratelui Alexandru, subsemnatul a început, la sfârșitul anului 2009, colaborarea la Revista „Limba Română”, prin semnarea, până în prezent, a circa 60 de articole, inserate în rubricile *Lecțiile istoriei*, *Starea de veghe* și *Registru actual*, care au fost consacrate în marea lor majoritate istoriei politice recente și actuale a Basarabiei.

În calitate de frate într-o credință românismului din Basarabia, am fost alături de el și împreună cu el încă de la înființarea Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” și am cunoscut îndeaproape toate zbatările, frământările, obstacolele și suferințele pe care le-a întâmpinat și le-a trăit în cultivarea și apărarea celei mai de preț comori a poporului român.

Casa Limbii Române, înființată în anul 1998, a fost creația sa, copilul său de suflet, fiind dedicată promovării, predării, studierii și folosirii corecte a limbii române. Din 1998 și până în prezent, instituția a organizat cursuri, conferințe, dezbateri și evenimente culturale menite să încurajeze conștientizarea importanței limbii române în societate.

În calitatea sa de director, Alexandru Bantoș a avut un rol esențial în dezvoltarea și activitatea Casei Limbii Române, contribuind prin inițiative educaționale, publicații și colaborări cu instituții academice și culturale de pe ambele maluri ale Prutului.

Despre importanța activității Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”, fostul președinte Nicolae Timofti declara, într-o alocuțiune rostită la 12 iunie 2012, următoarele: „Mă bucur să pot participa la o ceremonie care încheie încă un ciclu de studiere a limbii române de către persoanele aolingve. În ultimii 20 de ani, în țara noastră s-au purtat multe discuții în contradictoriu despre denumirea limbii oficiale, dar nu s-au făcut prea multe pentru ca limba noastră să fie însușită și respectată. În acest răs-

timp, dar mai exact în ultimii 14 ani, Dumneavoastră ați arătat o preocupare constantă și aplicativă pentru ca acest lucru să se întâmple, măcar în privința unor oameni, măcar în unele zone”.

Acum, la plecarea dureroasă dintre noi, vă îndemn, dragi români, să-i cinstim memoria și să-i aducem un prinos de recunoștință perpetuă celui care a fost un soldat credincios și devotat al Limbii Române vitregite din Basarabia rusificată!

Poate nu este chiar întâmplător și faptul că s-a stins în preajma aniversării Unirii Basarabiei cu România, vis care l-a urmărit toată viața.

Să-L rugăm pe Domnul să aibă grijă de sufletul lui curat și nobil!

Adrian Dinu RACHIERU

Alexandru Bantoș și eroismul cotidian

Vestea neagră de la Chișinău, anunțând fulgerător despărțirea de Alexandru Bantoș (1950-2025), un căzuș al neamului, mereu la datorie, veghind la bunul mers al revistei *Limba Română*, a îndoliat sufletele celor care simt românește. Redactorul-șef al revistei, fondată în 1991 (împreună cu N. Mățaș și Ion Dumeniuc) s-a zbatut eroic să o țină în viață; entuziasmul său n-a obosit, în pofida grijilor financiare, mereu presante, nu puține. Riguros, ținea o bogată corespondență, avertizându-ne asupra temelor și termenelor; telefoanele sau mailurile o pot confirma. Ne-am întâlnit în câteva rânduri, ultima oară la *Bookfest*-ul de la Chișinău. Nu pot uita, desigur, lansarea pe care a organizat-o, cu fast, la Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”, sărbătorind (fiind și director acolo, din 1998) volumul meu *Poeți din Basarabia*, nu foarte bine primit în spațiul transprutean.

Rămân, desigur, faptele și dezbaterile sale, cheltuindu-se cotidian. Un om luminos, construind și apărând o revistă-instituție. Și poate, ca pios omagiu, cinstindu-i amintirea, reluăm aici un mai vechi articol, închinat, firește, Limbii Române.

*

„I s-a făcut dreptate limbii române”, spunea regretatul Alexandru Bantoș, lansând, în revista pe care o păstorea, invitația unor dezbateri, pornind de la un Act legislativ al Parlamentului de la Chișinău, act care lichida un șir de „substituiți”: limba română urma a înlocui sintagme de mare circulație (*limba moldovenească*, *limba noastră*, *limba maternă*, *limba de stat* etc., folosite, de lungă vreme, ca jenante alibiuri). Problema, judecând sociologic, dincolo de rafalele de entuziasm, cere ches-

De la stânga la dreapta: Nicolae Busuioc (Iași), Ana Bantoș, Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Alexandru Bantoș, Catinca Agache (Iași)

ționarea contextului (cu ramă geo-politică), având multiple implicații; simpla înlocuire (de importanță istorică!) nu rezolvă problemele legate de starea limbii și de soarta ei, supusă atâtor amenințări, externe și interne, inclusiv proasta ei folosire.

Fiindcă Limba, acceptând aluviunile ideomatice, ne protejează memoria identitară; ea ne-a ținut laolaltă, ea e bogăția noastră; trebuie, așadar, să o cinștim și să o iubim, veghind-o, alungând indiferența lăbărtată nemilos, iresponsabil. Până la urmă, starea limbii exprimă chiar starea națiunii. Și azi, constatăm, ea e batjocorită. Și trebuie să ne întoarcem, mereu, la Eminescu, reamintind că pentru marele poet și gazetar, limba era „măsurariul civilizației unui popor”. Sau, altfel spus, limba este „cea mai importantă creație spirituală a poporului român”, cum scrie ferm „vegheorul” Ioan-Aurel Pop, cerând să o ocrotim părintește, să nu o *nimicnim*. Da, vremurile sunt haotice, contextul nebulos încurajează, prin *școala on-line*, tocmai „deşcolarizarea României”, cum scria un alt istoric, ieșeanul Mircea Platon.

Supusă, în Babelul nostru postmodern, agresiunilor de tot soiul, limba, „cartea de boierie a unui neam” (cum ne reamintea muștrător

I.L. Caragiale), ne cere să privim responsabil soarta ei (în *impas*, să recunoaștem). Dar poate fi apărată limba? Fiindcă, în aste vremuri potrivnice, forțe adverse, fie din exterior (tăvălugul globalizării, ca proces inevitabil, și molima PC / *Political Correctness*), fie din interior (limba însăși, maltratată, umilită, „funcționând” ca „limbă străină” pentru atâtea români!) sunt o amenințare cât se poate de reală, primejduind ființa neamului. Încât *patriotismul limbii*, clamat în atâtea ocazii, nu e vorbă goală!

Fenomenul miraculos al regenerării românismului în Republica Moldova (Basarabia), izbucnit pentru a stinge ceea ce s-a numit, îndreptățit, o „ruptură ontologică” obligă la un efort integrator, ambivalent, recuperând o literatură care păstrează, prin memoria etnică, rădăcinile arheale românești, dar care, sub „teroarea Istoriei” e bântuită de o „conștiință sfâșiată”, căutându-și specificitatea.

Românismul basarabean a fost „sentinela latinității” (Zamfir C. Arbure). Ca regiune de frontieră (*border-land*), Basarabia și-a prelungit protostatalitatea, independenta Republică Moldova zbătându-se între securizare și federalizare. În vreme ce rușii au încurajat identitatea moldovenească, lipsa unui proiect panromânesc la București, incoerența decizională sau gafele diplomatice n-au făcut decât să amplifice dezinteresul și să blocheze replierea identitară. Cum *limba*, marele personaj tragic al Istoriei basarabene a fost exilată, glotonimul limbă moldovenească (norodnică) a făcut o fulminantă carieră, recunoscându-i-se chiar slavismul. Iar scrisul, pentru cei credincioși românismului, a devenit un act existențial, hrănind o *literatură rizomică*. Și pregătind, conspirativ, o fabuloasă renaștere, obstrucționată ori deturnată de pe calea reîntregirii.

Înainte de a examina soarta limbii (repusă în drepturi), implicit a literaturii, se impune să chestionăm contextul pentru a privi problema adecvat, în ramă geo-politică. Spațiul pruto-nistean nu conservă o etnicitate moldoveană nealterată, cum ar susține reprezentanții moldovenismului fundamentalist (V. Stati, Ion Druță). Există și o ideologie a moldovenismului filorus, acceptând, pe fundalul moldovenismului primitiv, o modelare rusofilă. În plus, fragilitatea statalității, ca moștenire geoculturală (Basarabia având, lungă vreme, statut de gubernie), alimentează psihologia „omului marginal”.

Totuși, acești „moldoveni desfăcuți de noi” (după expresia lui Iorga) au dovedit continuitate culturală pe fundalul rezistenței românismului. Presiunea slavizării a trezit o conștiință îndurerată și a obligat la apărarea identității și a specificității. Dar acțiunea „moldovenistă” sovietică a avut un scop politic și, sub masca afirmării identității, a urmărit brutală separare de *unitatea sa etnică*, atentând la memoria istorică. Stegarii moldovenismului agită o fantomă lingvistică. A promova *limba moldovenească* înseamnă a dovedi o crasă ignoranță ori a comite o fraudă științifică, sub un întreit aspect (lingvistic, istoric, politic), nota Eugen Coșeriu; fiindcă român și moldovean „nu sunt termeni de același rang semantic”. Dincolo de absurditatea existenței a două state românești și a unei limbi care circulă sub o dublă denumire, chiar acceptând o identitate culturală „suplă”, condiționată de „logica metisajului”, vom spune, fără echivoc, că acel „naționalism sănătos”, cerut de E. Coșeriu în contextul bilingvismului, înseamnă, negreșit, raportarea la cultura „de origine”, invocând un necesar etnocentrism. Datoria de a-și apăra specificitatea nu înseamnă, în cazul literaturii basarabene, o reactivare a complexelor provincialismului (regionalismului), în numele duiosului *spiritus loci*.

În contextul atâtor false dileme identitare, prelungite inertial, sfidând adevărul istoric, soarta „literaturii moldovenești” își conservă echivocul. Să ne amintim că în cadrul sistemului literar sovietic, literatura moldovenească, deși literatură națională, era parte a „norodului sovietic”, suportând o presiune slavizantă și împrumutând, obedient, trăsăturile literaturii majoritare. Așadar, ca parte – simbiotică – a literaturii sovietice (multinațională), ea nu era o literatură minoritară și, în consecință, nici regională. Sub eticheta acestui *etnonim parțial*, „literatura moldovenească” marca, în contextul bilingvismului impus de stăpânirea ruso-sovietică, ridicarea subgraiului moldovenesc / basarabean la *statutul de limbă literară*! Constrânsă la un „specific artificial”, viața culturală recuza „matricea lingvistică”, afișând o identitate „ordonată”, impusă, atrasă pe orbită moscovită, deschisă viziunii imperiale. Ca alt posibil pol de atracție, Bucureștiul era văzut într-o relație opozitivă, jugulându-se tendințele pro-românești. Mai mult, toate canalele de comunicare cu limba literară-standard erau închise, schimburile de cărți și periodice prohibite, încurajate fiind „crizele de orgoliu” deși *literatura moldovenească* (un produs hibrid) încorporase valorile românești

(Eminescu și Creangă, de exemplu, ca scriitori canonici). Evident că bolșevizarea României a „înghețat” astfel de realități geo-politice, ștergând identitatea reală și cultivând – la comandă moscovită – conflictul moldovenesc / român, animat de frustrări și complexe. Cum Moldova post-sovietică, sub pavăza statalității, a încurajat, la rândul-i, separatismul moldovenesc, dubiile identitare, răsfrânte cultural, s-au perpetuat. Încât, sub presiunea acestor circumstanțe istorice, rămâne – în numele consangvinității – soluția *integrării literare*, zestrea literară basarabeană fiind adusă în matca *literaturii române generale*, cum propunea – stăruitor – Dan Mănuță.

Acel așteptat „examen de integrare”, clădind o *realitate culturală comună*, va redimensiona valorile. Bântuită de complexe, Basarabia rămâne „o margine satanizată”, supusă sincronismului unilateral câtă vreme indiferența centrului va alimenta un șir de prejudecăți, izvorâte din necunoaștere și suspiciune. Veritabila *asumare* în circuitul valoric românesc, refuzând autarhia sau infatuarea, încă întârzie; când evadarea din „zona gri” se va fi produs cu adevărat, când în interiorul culturii române această literatură basarabeană se va fi lepădat de statutul marginal, atunci, realmente, ea va ajunge „acasă”. Iar Alexandru Bantoș a fost un slujitor devotat al Limbii Române, alături de alți frați de crez, apărând, într-o viață de luptă, o revistă-instituție.

Ioan C. POPA

Un împătimit al presei patriotice

Pe Alexandru Bantoș l-am cunoscut mai îndeaproape în luna mai 2001, cu ocazia manifestărilor organizate în Republica Moldova dedicate aniversării marelui lingvist basarabean Eugen Coșeriu la împlinirea vârstei de 80 de ani. Cunoșteam preocupările publicistice ale domnului Bantoș, dar, văzându-l permanent în preajma sărbătoritului m-au impresionat atenția, respectul și marea admirație pe care le nutrea pentru omul Eugen Coșeriu și, deopotrivă, pentru românul basarabean care a atins culmile consacrării și recunoașterii meritelor sale științifice pe toate meridianele lumii. Acest eveniment memorabil l-am povestit cu amănunte într-un articol cu titlul *Eugeniu Coșeriu sau Despre odiseea limbii române în Basarabia*, care avea ca motto un crez al marelui dispărut: „Destinul Basarabiei îl văd cu speranță și mare teamă...Trăiesc intens acest destin și mă doare în mod constant!” („Limba Română”, Nr. 3/253/2019).

Din acele zile de mai 2001 s-a înfiripat o prietenie cu domnul Alexandru Bantoș, bazată pe sentimente de simpatie și prețuire pe care le-am împărtășit împreună timp de mai bine de două decenii.

După încheierea misiunii mele diplomatice la Chișinău (2000-2004), am restabilit contactele cu publicistul Alexandru Bantoș, care m-a invitat cu generozitate să particip periodic cu diverse articole și studii ce se încadrau în viziunea sa de redactor-șef al revistei „Limba Română”, căreia i-a dăruit toate eforturile pentru a o ridica la înălțimea unei publicații științifice și patriotice de rangul cel mai înalt. Punea atâta pasiune și convingere în alegerea tematicii proiectelor publicistice pe care le imagina, încât nu am putut să-i refuz niciodată propunerile de a avea o cât de modestă contribuție la materializarea lor. Îmi amintesc, de pildă, introducerile pe care le făcea și argumentele invocate când anunța un proiect de anvergură precum ediția specială *Nicolae IORGA – 150*, consacrată aniversării împlinirii unui veac și jumătate

de la nașterea celui care a reprezentat un „strălucit model de conștiință românească” („Limba Română”, Nr. 3/263/2021).

Un moment important al colaborării noastre l-a marcat stabilirea unui parteneriat între revista „Limba Română” și „Balcanii și Europa”, publicație din București care a găzduit în paginile sale articole și studii scrise de colegi din stânga Prutului. În noiembrie 2011, în baza bunelor relații stabilite între cele două publicații, împreună cu Carol Roman, cunoscut ziarist și scriitor, director general al publicației lunare „Balcanii și Europa”, am efectuat o vizită la Chișinău, gazda noastră fiind domnul Alexandru Bantoș, redactorul-șef al revistei „Limba Română”. Organizarea a fost impecabilă și a cuprins o întâlnire cu doctoranzi în istorie la Universitatea de Stat, apoi discuții aprofundate și schimb de experiență cu tineri jurnaliști din Republica Moldova, desfășurate la Casa Limbii Române. Gazda noastră ne-a onorat și cu câte o Diplomă dedicată împlirii a două decenii de la fondarea revistei „Limba Română”. A urmat o vizită de răspuns la București în care domnul Alexandru Bantoș, împreună cu distinsa sa soție doamna Ana Bantoș, au primit un premiu din partea revistei „Balcanii și Europa”.

La finalul acestei scurte evocări, citez câteva gânduri pe care le-am scris în unul din ultimele articole publicate sub bagheta domnului Alexandru Bantoș, cu titlul *Limba Română în serviciul Moldovei Europene*: „Timp de 33 de ani, revista «Limba Română» a contribuit la revigorarea limbii române și la repunerea în circuit a valorilor culturale românești în spațiul dintre Prut și Nistru, a publicat un număr impresionant de studii, articole, comunicări și documente despre identitatea etnică, lingvistică și culturală a românilor basarabeni. „Limba Română” se confundă cu însăși istoria tânărului stat Republica Moldova”. În același articol, citam crezul european nestrămutat al domnului Alexandru Bantoș: „Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană este iminentă și constituie, deocamdată, un proiect fără alternativă” („Limba Română”, Nr. 7-12/285-290/2023).

Cu circa un an în urmă, a vorbi despre Alexandru Bantoș la trecut mi se părea neverosibil. Astăzi, însă, este important ca proiectul Revistei „Limba Română” să continue. Este poate cel mai frumos omagiu ce i se poate aduce acestui mare intelectual patriot, luptător neînfricat pe frontul cultural al luptei pentru identitatea românilor basarabeni!

Mina-Maria RUSU
Sorin-Georgel RUSU

Alexandru Bantoș – slujind limba română

L-am cunoscut cu ani și ani în urmă. Era înainte de 2000. A trecut de atunci cu mult peste un sfert de secol. Folosesc acest termen, considerându-l încărcat de sens și cu deschidere către eternitate. Secolul este o măsură a legăturilor sufletești trainice, înglobând metaforic timpul trecut cu fereastra deschisă spre un viitor fără sfârșit. L-am pus pe Alexandru Bantoș în această fereastră din momentul în care l-am asimilat cu „Limba Română”, revista de suflet a românilor de pretutindeni. Iată cum o prezintă Alexandru Bantoș într-un scurt istoric, aflat la începutul fiecărui număr: „Lansată în primăvara anului 1991 la Chișinău, când teritoriul dintre Prut și Nistru se mai afla în componența imperiului sovietic, revista de știință și cultură «Limba Română» și-a asumat din start sarcina de a contribui la revigorarea limbii române, la repunerea în circuit a valorilor culturale românești interzise în Basarabia timp de o jumătate de secol”. Două vieți contopite într-una singură, care a ales drumul ascendent spre unitate și dăinuirea neamului. Cu Ana, soția lui, am fost colegă la studiile doctorale de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, unde am avut același mentor, pe academicianul Constantin Ciopraga. O frățietate pentru totdeauna, sub semnul culturii autentice, a sincerității, a unei legături spirituale fără sfârșit!

Ne-am înfrățit după suflet și am construit împreună o prietenie solidă, care a rodit colaborări memorabile. Am avut onoarea să fac parte din colegiul de redacție al revistei, am participat la momente culturale rafinate de profesionalism și sensibilitate, am vorbit despre limba română, despre frățietate, despre istoria trecută și despre cea viitoare a neamului românesc. Am vorbit despre valoare și cultură, despre identitatea

*De la stânga la dreapta: Alexandru Bantoș, Ana Bantoș,
Mina-Maria Rusu, Sorin-Georgel Rusu*

românească pe care orice act de cultură trebuia să o aibă reper, despre suferință și bucurie, despre trecere și netrecere...

Am publicat în paginile revistei și m-am bucurat când Alexandru mi-a scris că revista este indexată! Nu pentru că articolele publicate contau pentru activitatea mea academică, ci în primul rând pentru că revista intra astfel în circuitul internațional, iar ușile deschise ale bibliotecilor din diverse țări o puteau primi cu interes și informațiile despre cultura noastră națională, despre identitate, istorie și aspirații puteau fi cunoscute de întreaga lume.

Alexandru a fost astfel un purtător nobil al stindardului demnității românilor în fața întregii lumi, făcând ca limba noastră maternă să vibreze pe buzele românilor de pretutindeni!

Alexandru a orchestrat această sincronizare a conținutului revistei cu pașaportul pentru liberă trecere în lumea întreagă, transformând o publicație într-un mandat pentru veșnicia limbii noastre, așteptând se-

cole să fie ca o vâltoare care rupe zăgazurile și adună inimile care bat românește.

În ultimii 15 ani, am avut șansa de a ne aduna în jurul lui Solomon Marcus – și el urcat acum în loja eternităților celeste –, cel care ne-a înțărît convingerea că lupta pentru păstrarea și cultivarea limbii noastre materne dă sens existenței culturale a nației, pe care timpul o va consolida, într-o istorie cu mare viitor, poate chiar în sensul eminescian, „La trecutu-ți mare, mare viitor!”. Legăturile sufletești atât de puternice cu Solomon Marcus au construit amintiri vii din lupta permanentă pe care Alexandru a dus-o cu răbdare și sens pentru a găsi fondurile necesare de a tipări revista „Limba Română”, liantul românității din lumea întreagă. Când Magistrul a împlinit 90 de ani, în Aula Academiei Române, Alexandru Bantoș a fost unul dintre cei care au vorbit, iar nominalizarea sa a fost dorită și solicitată de Solomon Marcus. O dorință care a consfințit calitatea umană, culturală a lui Alexandru! Acest gest al genialului Solomon Marcus este cea mai înaltă distincție pe care Alexandru a primit-o vreodată, pentru calitățile sale de mare om de cultură și mare patriot.

Apoi, an de an, oaspeți ai Congresului internațional de la Iași, organizat de Universitatea Apollonia, Bantoșii – cum îi știa lumea – prezentau lucrări deosebit de interesante, toate elaborate nu doar printr-o atentă documentare și redactate în spiritul adevărului istoric, ci având conștiința vie a unui apostolat asumat, care le-a fost hărăzit prin destinul lor cultural. Și nu voi uita, nu va uita nimeni dintre cei care ne-am întâlnit și la congresul din primăvara lui 2025, că limba română are nevoie de astfel de oameni... Bantoșii au fost marii absenți... Cu un an înainte, în 2024, împreună cu domnul academician Gheorghe Chivu, pe atunci șeful secției de Filologie în Academia Română, Ana și Alexandru au mers în audiență la primarul municipiului Iași, solicitându-i acestuia sprijinul financiar pentru ca revista „Limba Română” să apară în continuare.

Câtă lume din sfera academică a fost în jurul revistei și al Bantoșilor! Însuși președintele Academiei, istoricul Ioan-Aurel Pop a susținut apariția revistei și a prezentat în paginile acesteia, de nenumărate ori, adevărul istoric despre românii de dincolo de Prut!

Un lingvist recunoscut la nivel mondial, Sanda Golopenția, actualmente profesor emerit la Brown University din S.U.A., a scris în paginile revistei, din perspectiva celui care a lansat un nou concept – „româna globală” – despre fenomenul globalizării și influențele acestuia asupra dinamicii limbii române.

Și lungul șir al personalităților care au adus o importantă participare la consolidarea prestigiului european al revistei poate continua. Toți contributorii au răspuns elegantei propuneri făcute de Alexandru! Nu puteai să refuzi rugămintea lui caldă de a fi părtaș la consolidarea imaginii țării noastre în lume prin susținerea și promovarea limbii și culturii naționale!

Cu Nicolae Mățeaș, fost ministru al educației din Republica Moldova, a avut o legătură de suflet și împreună au consolidat temelia revistei. Oameni de o verticalitate rară, adunați în jurul lui Alexandru Bantoș, s-au angajat în lupta pentru întregirea ființei naționale a neamului românesc.

Casa Limbii Române, al cărei director a fost, reprezintă un loc în care istoria recentă a Basarabiei s-a scris din suferința generată de o rezistență înverșunată în fața tuturor obstacolelor puse de lumea politică de la Chișinău, în timpurile în care în Moldova domnea umbra amenințătoare a Kremlinului, ignorând împotrivirile celor lipsiți de omenescul din ființa lor, înfruntând pericolele, care uneori atentau chiar la viața acelor care locuiau cu sufletul în această instituție. Acolo, ca într-un sanctuar, *Limba Română* a fost păstrată cu sfințenie și dăruită curată, nobilă, cu aura identitară strălucindu-i, celor care, români fiind, trăitori peste Prut și pretutindeni, departe de matcă, li s-a impus conceptul de „limbă moldovenească”. Numele lui Alexandru Bantoș s-a legat pentru totdeauna de biruința limbii române asupra tuturor deciziilor dușmănoase, care urmăreau asimilarea românității de către marea slavă de la răsărit.

Cum să scrii acum la timpul trecut despre Alexandru Bantoș, când toată dragostea lui pentru Patria-Mamă, asemenea lui Grigore Vieru, s-a transformat în rodnică sămânță, a cărei fertilitate va birui toate valurile istoriei recente și pe ale celei care va veni? Nu a fost deloc întâmplătoare apropierea Bantoșilor de Poet! Păstrez cu drag un calendar pe care Alexandru l-a realizat pentru anul 2024! Un calendar pe coperta căruia străjuiește o fotografie din arhiva personală a familiei Bantoș, făcută

cu foarte mulți ani în urmă, reprezentând simbolic un transfer de iubire de țară între generații. Fotografia aceea păstrează chipul fravului Grigore Vieru și pe cel al Biancăi, nepoata care acum este un tânăr medic valoros, în Elveția, într-un zâmbet comun, cu multiple semnificații. Un adevărat tablou votiv închinat *Limbei Române* și transferului de zestre culturală între generații!

Deschid un sertar din camera de oaspeți a casei noastre din București și găsesc o pungă cu bomboane marca *Bucuria* – „Chișinău de seară”, „Lapte de pasăre”... Au rămas acolo și dau sens unui timp pe care l-am împletit împreună de multe ori, la București. Bomboanele care evocă deopotrivă copilăria și senectutea, ca vârste ale începutului și sfârșitului în lumea asta! Le vom păstra așa, căci termenul lor de garanție nu ține de timp, ci de sentimentele vii care ne-au legat odinioară și care nu se vor estompa vreodată. Bomboane-mărturii ale frățietății noastre!

Citesc ultimul mesaj primit de la Alexandru pe whatsapp. Pe 12 martie, cu puțin timp înainte de a pleca la Cer! Tocmai îi trimiseseam linkul spre volumul omagial *MARCUS 100*, pe care l-am lansat în cadrul Congresului internațional de la Iași, dedicat Magistrului și pus sub patronajul UNESCO, la cei 100 de ani de la naștere! La ora 20.51, mesajul lui Alexandru – ultimul primit de la el – purta printre rânduri suferința, dar și o mare dorință de viață: „Felicitări! Este foarte bine că a fost editat acest volum și contribuția ta, draga Mărie, este de toată lauda. Vă scriu de la spitalul cardiologic din Chișinău, unde mă voi afla câteva zile, după care voi relua tratamentele... vechi. Vă urez noapte bună, cu gândul la revederile noastre viitoare. Vă îmbrățișez, Al.”

Peste trei săptămâni, Alexandru a plecat..., iar eu îi trimiteam Anei volumul tipărit și medalia omagială dedicate lui Solomon Marcus. Alexandru este prezent în paginile tipărite, ca referent științific și cu un articol substanțial despre Magistru... Nu este întâmplător că înainte de a urca la Cer, a lăsat un semn cultural înalt, în preajma lui Solomon Marcus. Cu siguranță că acolo unde liniștea este eternă, cei doi vor sta la sfat și vor veghea ca *Limba Română* să rămână curată, vie, în lumina veșniciei.

Rușii cei buni, cum obișnuia să ne spună...

Teo CHIRIAC

Alexandru Bantș și bastionul limbii române

Alexandru, știi bine că în viață există zile faste, când simți că ești arhitectul desăvârșit al tuturor cuvintelor și cu acele cuvinte, însuflețite de duhul divinității, construiești ceruri cu aștri strălucitori, lumi cu oameni minunați, cu inimi pline de dor, cu gânduri și cu idei ce nasc frumuseți nepieritoare. Dar există, Alexandru, și zile nefaste, zile în care simți că „în cap îți cade cerul”, că îți pierzi darul vorbirii, iar cuvintele se golesc de semnificație, de sensul primordial. În acele momente de impas ontologic, ce durează parcă o veșnicie, vezi cum o ființă umană, clădită din emoții, cuvinte și fapte strălucite, e străfulgerată de „clipa cea repede”, vezi cum din nobila ființă, până la urmă, nu rămâne decât praful de stele, fumul subțire, ruina...

Dragul meu Alexandru, acum, la plecare, vreau să știi că în urma ta va rămâne neclintit bastionul acestei puternice, splendide fortărețe: Limba Română. Rămân faptele tale de cultură – profund umane, patriotice, literare –, care au contribuit la creșterea spiritului românesc al basarabenilor. Rămân cuvintele tale vii, adunate între copertele unor cărți înțelepte, cuvinte pe care va trebui să le învățăm din nou, să le rostim pe silabe, ca la începutul lumii, pentru a descoperi, cu aceeași mirare copilărească, simplitatea și măreția vieții, singurătatea și nimicnicia morții.

Drum bun, Alexandru. Zbor lin la ceruri. Ne rugăm pentru sufletul tău. Ne rugăm cu cuvintele de grație ale Limbii Române!

Arcadie SUCEVEANU

Un Cavaler al Limbii Române

Alexandru Bantoș rămâne în analele acestui timp ca unul dintre cei mai distinși luptători pentru repunerea în drepturi a istoriei și spiritualității noastre naționale, un adevărat Cavaler al Limbii Române. De mai bine de trei decenii, numele său se identifică fericit cu revista „Limba Română” și cu Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”. Sub conducerea sa, în tandem cu Ana Bantoș, revista a devenit o adevărată instituție – o instituție lingvistică, de cultură și de atitudine, de instruire și de conștiință națională, implicată activ și consecvent în procesul de renaștere spirituală a românilor basarabeni. Mai mult, revista „Limba

29 august 2023, Biblioteca Națională a Republicii Moldova. Arcadie Suceveanu ținând un discurs cu prilejul împlinirii a 33 de ani de la fondarea revistei „Limba Română”.

Română” s-a afirmat ca o publicație a realităților lingvistice din întreg arealul limbii și culturii române, fiind sincronizată, în același timp, prin demersurile ei științifice, cu mișcările lingvistice din alte spații europene. O revistă cum nu se află alta nici la București, nici la Iași, nici la Cluj; și despre care am putea spune, fără teama de exagerare, că – cel puțin unele numere ale ei – sunt asemenea unor manuale de știință lingvistică, de istorie și literatură. Sunt sigur că unii dintre cititorii ei fideli – profesori universitari,

savanți, scriitori și ziariști, studenți și elevi – păstrează în bibliotecile lor personale, între alte cărți de valoare, exemplare din această excelentă revistă.

Și tot aproape de trei decenii, Alexandru Bantoș a administrat Casa Limbii Române „Nichita Stănescu” din Chișinău, unde s-a desfășurat de-a lungul timpului o prodigioasă activitate culturală și instructivă: dezbateri și conferințe științifice, simpozioane, momente aniversare, lansări de carte și – ceea ce este extrem de important în contextul realităților noastre lingvistice – cursuri de studiere a limbii române pentru alolingvi etc.

Acum, după plecarea sa inopinată, tot mai des îmi revine în memorie un episod din tinerețea noastră studențească, când l-am cunoscut pe Alexandru. Era în vara anului 1970, când trei studenți de la Universitatea de Stat din Chișinău au descins în satul meu de baștină, Suceveni (pe atunci Șirokaya Poleana), în Bucovina, la așa-numita „expediție folclorică”, pe care o impunea pe atunci programa universitară. Eu eram student la Universitatea de Stat din Cernăuți, absolvisem anul întâi de studii și mă aflu în prima mea vacanță, acasă, la părinți. Cei trei studenți erau Ana Lisnic, Mila Bulat și Alexandru Bantoș. Ana și cu Mila s-au cazat la vecina noastră de peste drum, „lelița Nanuța”, iar Alexandru a rămas să locuiască la părinții mei, în „casa cea mare”. Trebuie să spun că Alexandru semăna puțin la înfățișare cu fratele meu Grigore, aflat atunci în armată, așa încât părinții mei pe dată îl și „înfiară”, la modul simbolic, bineînțeles. Pot spune că atunci ne-am împrietenit pentru totdeauna, noul meu „con-frate” basarabean dovedindu-se a fi un student serios, îndrăgostit, ca și mine, de cărți și lecturi și cu o profundă credință românească.

A trecut de atunci peste o jumătate de secol. Cei doi studenți de odinioară, Ana și Alexandru, și-au creat o familie – distinsa familie de intelectuali români Bantoș, cunoscută și apreciată azi în întreg spațiul românesc și nu numai; au scris cărți, au înființat reviste, au crescut și au educat copii, nepoți, aflându-se neconținut în slujba culturii naționale și a celor mai înalte idealuri românești.

Și iată că acum Alexandru, prin voia Celui-de-Sus și spre marele nostru regret, a plecat la „poporul stelelor”. Prea repede, zicem noi, cei rămași

nedumeriți și îndurerați, oarecum precipitat, dacă ne orientăm după semnele calendarului nostru pământesc. Există însă, știm bine acest lucru, un alt calendar, ceresc, deasupra înțelegerii noastre, un „măsurariu” care aproape niciodată nu coincide cu socotelile noastre. Știm asta, știm, și totuși...

Acum, când s-a întâmplat ireparabilul, gândul cel bun care vine să ne consoleze este că Alexandru Bantoș a știut să-și trăiască „clipa cea repede ce ni s-a dat” cu multă dăruire și cu mult rost, cu o nedezmînițită demnitate și cu o nestrămutată credință în plinătatea *faptei*.

A trăit cu cărțile și printre cărți, a scris percutante pagini de publicistică și de lingvistică, a ctitorit o revistă de incontestabilă valoare, lăsându-ne un model de slujire intelectuală a Limbii Române și a culturii românești, a tot ce înseamnă spirit național.

Îndemnul nostru este să nu-l uităm și să-i sporim faptele, să facem în așa fel încât proiectele sale de anvergură – revista „Limba Română” și Casa Limbii Române „Nichita Stănescu” – să-și păstreze statutul, continuând să existe.

Alexandru Bantoș merită omagiul și neuitarea noastră.

Ion I. IONESCU

Alexandru, fratele meu de peste Prut

Despre pierdere... Pierderea unui frate e o despărțire (temporară) dramatică, durere, suferință, pentru că pleacă de la locul lui în viața mea. Să știți, Ana și ceilalți membri ai familiei lui Alexandru, că sunt alături de voi pentru a vă transmite afecțiunea și gândurile mele bune, pentru a vă susține, acum când fratele meu prieten a plecat, mormântul lui e gol și el rătăcește prin înaltul cerului, fericit că-l pomenim... Acolo unde e, ne vede, ne aude, nu ne uită, ne așteaptă... Cu mâinile împreunate, mă rog pentru el, fiindcă mi-a umplut o parte bună din viață cu prietenia lui. Pot trăi și în trecut, dar pot fi fericit în prezent și în viitor din cauza bucății de trecut petrecut împreună. Îi prețuiesc memoria, trăiesc, merg mai departe. Drumul lui nu s-a terminat, deci nu-l putem reține cu lacrimile noastre. Punct și de la capăt, cum obișnuia să spună... El merge mai departe prin Universul în expansiune și binecuvântează de sus amintirile comune.

Despre frate... Eu și prietenul Alexandru ne-am spus de la început frați, fiindcă am fost de acord amândoi că fratele este prietenul dat de natură, de Dumnezeu, că iubirea fraternă durează chiar și atunci când împrăjurările, o vreme, ne pot ține departe unul de altul. Frații vorbesc, simt, cresc asemănători și diferiți, legătura dintre ei având o forță indestructibilă, este rezistentă la distanță, timp și vremuri. Ei împărtășesc amintiri și vise, își sunt protectori, sfătuitoari și ghizi. Iubirea frățască învinge încercările vieții, iar tot ce nu o doboară, o întărește. Frații sunt adevărați tovarăși de călătorie în marea aventură a vieții. Ei nu se părăsesc unul pe altul, își rămân în inimă pentru totdeauna, iar trăirile și amintirile lor comune devin povești de familie, de comunitate, de țară. Fratele e un dar al naturii, al lui Dumnezeu, dar și al ocaziilor sociale și întâlnirilor lumești, pământești, memorabile. Fratele e dar pentru inimă, prieten pentru minte și suflet, fir de aur întins pe sensul de mers al vieții...

Alexandru Bantoș împreună cu Ion Ionescu

L-am admirat mereu pe fratele Alexandru fiindcă a luptat din greu, ca un martir, să poată spune pe nume limbii române, limba noastră, acolo, în Basarabia. El a avut curajul să-și trăiască drept și cinstit viața, corect cu sine și cu istoria neamului românesc, a avut voința de a înțelege în profunzime dramatismul destinului și traiectoriei neamului nostru despărțit temporar de Prut... Fratele meu Alexandru a fost un optimist, a trăit cu speranța și credința că „toate vor trece și noi, românii de la Nistru până la Tisa, de la Carpați, Dunăre și Marea cea mare vom fi cândva împreună, puternici, uniți, cu demnitate, îndrăgiți și de dușmanii noștri”.

Grijile lui în calitate de redactor-șef al revistei „Limba Română”, de director al Casei Limbii Române au fost mereu mari în condițiile în care existența presei culturale și a culturii naționale a fost întotdeauna complicată și cu perspective incerte. „Din vânzări, o revistă ca a noastră, se știe, nu poate supraviețui”, spunea el, îndurerat; „din subvenții guvernamentale abia își poate croi cale spre cititor; în spațiul nostru, dominat de sărăcie, dezbinare, invidie și politizat până la refuz, nu reprezintă o soluție nici donațiile din partea cititorilor, puține la număr și extrem de modeste...”

Fondată de Nicolae Mățaș, Ion Dumeniuk și Alexandru, revista „Limba Română” a însemnat planul realizării unui mare vis al fraților basarabeni: acela de a spune deschis și fără frică, pe nume, limbii lor, de a promova

adevăru, de a avea un reper autohton cu autoritate, în măsură să contribuie la stoparea procesului de degradare a limbii, la „anihilarea infernului lingvistic până în 1989”... Alexandru mi-a povestit cât de mare a fost efortul de înlocuire a numelui revistei „Limba noastră” cu „Limba Română”, ce a însemnat rezistența, timp de 35 de ani, în fața tuturor greutăților (nu numai de ordin financiar, ci și cele legate de pângărirea edificiului Casei Limbii Române, de răul venit din partea rusofonilor și rusofililor, de răul venit din interiorul breslei intelectualilor care nu-și onorau întotdeauna statutul și nu justificau încrederea ce li se acorda...). Cu toate acestea, el a luptat fără încetare pentru a fi în slujba destinatarilor principali ai revistei și Casei: școlile de toate gradele, instituțiile de cultură, oamenii cu carte și cu valori spirituale. I-au stat alături coechipierii¹ și cei cu care a organizat, în Parlamentul Republicii Moldova, Conferința *Limba Română este numele corect al limbii noastre* (pe 20 și 21 iulie 1995). Se bucura când amintea de perioada rodnică dintre 2007-2012, când a reușit să editeze, concomitent cu revista, numeroase antologii colective sau de autor, studii, comunicări, documente etc., se lăuda cu proiectele culturale (finalizate cu editarea unor numere speciale, a unor ediții speciale dedicate unor centre de cultură și civilizație românească din Muntenia, Maramureș, Bucovina), cu omagierea la vârsta de 80 de ani a marelui lingvist Eugeniu Coșeriu (Alexandru aproape declama discursul acestuia de atunci: „Să nu lăsăm să piară această revistă, să nu lăsăm să scadă și să decadă această tribună! Ea trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române... Dacă această revistă moare, începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine...”²). Se mândrea cu toate conferințele organizate, cu cele la care a participat³, cu toate competițiile școlare de anvergură organizate sub egida Limbii Române⁴. Cu mare drag și dor amintea de „susținerea fraților de peste Prut” prezenți în echipa redacțională a revistei⁵.

Despre prieten... Pe Alexandru l-am cunoscut cu peste 25 de ani în urmă, de Ziua Limbii Române, la Chișinău, într-o zi frumoasă de august, la statuia lui Ștefan cel Mare. Mă alăturasem unei delegații de maramureșeni în frunte cu Gheorghe Mihai Bârlea, prefectul județului. După manifestările specifice organizate, am fost oaspeții Casei Limbii

Române, conduse de Alexandru Bantoș. I-am cunoscut acolo pe cei care se ocupau de revista „Limba Română”, am mers împreună peste drum la sfințirea locului unde se plănuia ridicarea unei biserici maramureșene din lemn... Am plecat din Chișinău cu cărți, reviste de colecție și am păstrat legătura. Au urmat ani în care prietenia dintre noi s-a încheiat, s-a consolidat. Împreună am colindat țara în lung și-n lat, de la Nistru până la Tisa, împreună cu familiile noastre, cu mulți alți prieteni. Am publicat în revistă într-o secțiune creată de Alexandru pentru „a demonstra că limba română poate fi corect stăpânită și respectată nu numai de către filologi, de scriitori”. Și după ce m-am mutat de la Iași lângă București, legăturile noastre au continuat și am fost fericit să mijlocesc relațiile Casei și revistei „Limba Română” cu Academia Română, cu alte instituții implicate. Și în acest fel am putut urmări cu atenție planul propus de Alexandru încă de la apariția revistei: promovarea limbii române⁶, a culturii și istoriei Basarabiei⁷, a sute de personalități românești⁸... Amintirile planului încă nerealizat până la capăt devin vise frumoase, realizabile...

Prietenul meu, Alexandru, a plecat... Sunt nedumerit, pierdut, fiindcă-mi pare nedrept ca eu să scriu acum despre el, când nu mai e, ca să-mi exprim durerea. Nu pot să cred că nu mai este, că nu mai pot vorbi cu el, în timp ce luminează o traiectorie a vieții și putem merge pe urmele sale când sunt de făcut alegeri la răscruci ale vieții...

Cuvântul „prieten” este adesea folosit cu multe alte sensuri. În fapt, unicul, marele scop al prieteniei noastre a fost acela de a oferi celor care ne (re)cunosc ca frați gust de pace și bună înțelegere, dorința de a ne face înțeleși, căutați, apreciați pentru ce suntem, am fost și vom rămâne. Cât timp am fost împreună, pe aici, am căutat și am indus respect, cunoaștere, capabilitatea de a fi prieteni și de a ne face demni prin ea. Nu poate exista prietenie adevărată acolo unde-i neloialitate, nedreptate. Când cei răi se unesc, ei nu sunt prieteni, ci complici, fiindcă nu se iubesc, ci se tem unii de alții...

Despre moarte... Cine a pierdut pe cineva drag, un prieten ca un frate, știe ce înseamnă să vezi un corp rece, rigid, să te uiți la el, să-l atingi, să-i săruți icoana de pe piept, să vezi în jur dezamăgire, durere, plânsete, să-i vezi sicriul și crucea, să auzi povestiri în șoaptă despre el și să aduni

în minte, în câteva clipe, amintirile cu el, cu un prieten, cu un frate așa cum a fost... E tare greu să-ți vezi pentru ultima dată prietenul ca fratele și să știi că nu-i mai poți vorbi vreodată... să auzi tonurile stinse ale vocilor triste, să respiri aerul solemn al recviemului, să te uiți la sicriu ca la o barcă ce așteaptă să pornească spre necunoscut, cu pânzele albe fluturând, să constăți, după slujba de pomenire, că prietenul ca un frate dispare din ochi, că „pleacă”...

Ne folosim zilele vieții pentru a ne umple de noi înșine, de mândrie. Alergăm, visăm, ne aplecăm, cădem, ne ridicăm, urcăm, iar la capătul eforturilor ne așteaptă mormântul traiectoriei noastre... Îmi spun mereu că iubirea e mai puternică decât moartea, dar resimt din plin durerea pierderii rudelor apropiate, a prietenilor dragi... Resimt tristețe, furie, lipsă de speranță, descurajare, epuizare... Aud că sunt „fericiți cei ce plâng, fiindcă vor fi mângâiați”, dar încerc să înțeleg și să mă conving cum poate durerea vindeca pe cei care știu să-și gestioneze emoțiile, să prețuiască amintirile, pe cei care experimentează durerile sfâșietoare și testările până la limitele rezistenței... Am pierdut părinți, surori, alte rude dragi și aş putea spune că îmbinarea durerii, a suferinței cu credința (religioasă) poate fi un mod de a face față calvarului pierderii... Îmi pot spune și pot crede că Dumnezeu a pregătit un loc bun pentru prietenul meu frate, Alexandru, că-l iubește, că are un plan pentru el și eu pot rămâne aici împăcat cu gândul că într-o zi voi fi cu el, în univers, că vom vorbi amândoi cu stelele, în infinitul albastru, în brațele imense ale luminii...

Despre neuitare... Ce om extraordinar a fost Alexandru! Îmi este și-mi va fi foarte dor de el! Chiar cred că ne vom revedea undeva, cândva... Acum vreo câteva săptămâni voia să ne vedem cu toți cei dragi nouă la mine, în beciul amenajat ca muzeul nostru dionisiaco-apolinic... Ce momente grozave am petrecut împreună! Acum Alexandru nu mai e pe unde a fost, dar este și va fi peste tot unde voi fi eu... Memoria mea e mai puternică decât moartea celui plecat din lumea celor vii. El trăiește atât timp cât mă gândesc la el, cât timp vorbesc cu el în liniște, în taină... Moartea face parte din viața noastră. Perspectiva ei poate rupe bariere, dărâma ziduri, risipi ceața și reface legături. Cu cât mai multe ființe dragi ne pleacă, cu atât vom avea mai multe legături celeste, iar raiul ne va deveni mai familiar, ca o casă a familiei, ca un apartament situat

la un etaj mai sus... De aceea mă gândesc și la faptul că a fi credincios celui care moare nu înseamnă blocare în durere. Mă gândesc că Ana și familia ei trebuie să continue să fie cum a fost Alexandru, să ducă mai departe ce a început, ce a făcut și nu a terminat. Alexandru poate trăi cu noi, printre noi, transmițându-ne chipul, vocea, mesajul lui. A rămas din el ceea ce a însemnat și înflorit în noi... Alexandru ne mulțumește pentru dragostea pe care i-o arătam, dar, dacă tot „i-a venit timpul”, să-l lăsăm să călătorească mai departe, singur, iar viața noastră să mai continue o vreme pe aici... Amintirile cu el ne pot calma suferința pierderii. Chiar dacă nu-l putem vedea sau atinge, el poate fi aici, acolo, dincolo de nori, nu în mormântul la care mergem să plângem, să depunem coroane... Îl putem căuta cu ochii la cer, îi putem păstra amintirea. Nu ne vom mai vedea pe aici, dar așteptăm să ne revedem cândva, undeva...

Putem fi siguri că vom rămâne despărțiți doar o vreme! Trece repede timpul! De fapt, noi trecem... Viața ne este dăruită temporar, iar moartea este nimic... Îmi pot închipui că Alexandru e în camera alăturată, fiindcă are același nume și renume – pe care le-a avut mereu –, că ne vorbește așa cum a făcut-o întotdeauna, că râde de ceea ce ne-a făcut să râdem împreună... Când îi rostesc numele, îl văd cum apare în fereastra deschisă din cer, îi văd mâna întinsă, palma deschisă, ochii și chipul de bonom... Doamne, ajută-mă să trăiesc fără vocea lui, fără ochii lui, fără el... Ajută-mă să trăiesc frumos până când ne vom revedea!

București, mai 2025

Note

¹ Oxana Bejan, Raisa Belicov, Leo Bordeianu, Grigore Canțăru, Ela Caraman, Elena Călin, Jana Ciolpan, Ion Conțescu, Tatiana Curmei-Fisticănu, Liliana Ganga-Roste, Alex Marchitan, Emil Mândăcanu, Narcisa Miron, Vlad Pohilă, Veronica Rotaru, Elena Viziru ș.a.

² Textul integral al discursului a fost publicat în revista „Limba Română”, nr. 4-8, 2001, pp. 32-37.

³ Conferința internațională *Probleme de limba și literatura română în școala națională* (Cernăuți, 1991), Congresul Filologilor Români (Timișoara, 1991), Conferințele naționale *Limba română azi* (Iași-Chișinău, 1991, 1992, 1993, 1994), Congresul al II-lea al Societății *Limba Noastră cea Română* (Chișinău, 1993), Sesiunea științifică *Limba română și varietățile ei locale* (București, 1994), Conferința *Limba română este numele corect al limbii noastre*

tre (Chișinău, 20-21 iulie 1995) ș.a. Cu aceste ocazii au fost adoptate rezoluții, apeluri adresate unor foruri de conducere din Republica Moldova prin care se cerea mereu ca în Constituție denumirea limbii de stat să fie fixată prin glotonimul *limba română*.

⁴ La Constanța, sub auspiciile Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, în colaborare cu Departamentul pentru Relații cu Românii de Pretutindeni și Ministerul Afacerilor Externe din România, între 16 și 19 mai 2010, s-a desfășurat etapa internațională a Olimpiadei de limbă, comunicare și literatură română, la care au participat peste o sută dintre cei mai buni elevi din clasele VII-XII din România, Republica Moldova, Ucraina, Serbia, Bulgaria. Alexandru Bantș a ținut să menționeze în revistă, cu mândrie, numele unor instituții, dascăli și elevi basarabeni care s-au clasat printre primii: Liceul Teoretic „Ion Creangă” din Chișinău (Doina Paingu, elevă în clasa a IX-a), Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău (Mihaela Dumitrașcu, clasa a VII-a), Liceul Teoretic Holercani, Dubăsari (Tatiana Popușoi, clasa a IX-a), Liceul Teoretic „Hyperion” (Cristina Mogâldea, clasa a X-a), Liceul Teoretic „E. Malcoci”, Crocmaz, Ștefan-Vodă (Doina Talchiu, clasa a X-a). Îi amintea și făcea elogiu profesorilor și elevilor care nu au putut participa deoarece erau „ostatici ai regimului antinațional din Transnistria, deși au curajul de a menține nestinsă flacăra neamului în stânga Nistrului”.

⁵ Ștefan Afloroaei (Iași), VioREL BADEA (București), Victor Bărsan (București), Gheorghe Mihai Bârlea (Baia Mare), Silviu Berejan, Eugen Beltechi (Cluj), Nicolae Bilețchi, Ana Blandiana (București), Iulian Boldea (Târgu-Mureș), Mircea Borcilă (Cluj), Petru Burburuz, Coriolan și Doruleț Brad (Sibiu), Jon Cepoi (Los-Angeles), Anatol Ciobanu, Ion Ciocanu, Gheorghe Chivu (București), Dorin Cimpoeșu (București), Mihail Gh. Cibotaru, Mihai Ciobanu, Constantin Ciopraga (Iași), Lina și Theodor Codreanu (Huși), Anatol Codru, Mircea Coloșenco (București), Nicolae Corlăteanu, Maria Cosniceanu, Eugeniu Coșeriu (Tübingen), Margareta Curtescu, Nichita Danilov (Iași), Ion Dediu, Mircea A. Diaconu (Suceava), Marcel Dinu (București), Demir Dragnev, Mihai Drăgan (Iași), Mircea Druc, Stelian Dumistrăcel (Iași), Anatol Eremia, Andrei Eșanu, Ion Ețcu, Nicolae Felecan (Baia Mare), Gheorghe Gonța, Victor Grecu (Sibiu), Alexandru Husar (Iași), Ilie Ilașcu, Ion I. Ionescu (București), Daniel Ioniță, Vasile Iovu, Dumitru Irimia (Iași), Gavril Istrati (Iași), Solomon Marcus (București), Dumitru Matcovschi, Dan Mănucă (Iași), Nicolae Mătcăș, Ioan Milică (Iași), Vlad Mischevca, Viorica Molea, Cristinel Munteanu (Brăila), Eugen Munteanu (Iași), Sergiu Musteață, Vasile Nanea (București), Petre Neamțu, Gheorghe Paladi, Ioan C. Popa (București), Gheorghe Pârja (Baia-Mare), Anatol Petrencu, Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Carol Roman (București), Aurelia și Valeriu Rusu (Aix-en-Provence), Georgel și Mina-Maria Rusu (București), Serafim Saka, Ala Sainenco (Botoșani), Marius Sala (București), Andrei Strâmbeanu, Arcadie Suceveanu, Ilie Șandru (Toplița), Constantin Șchiopu, Filip Teodorescu (București), Nicoleta Toia (București), Eugen Tomac (București), Petru Țaranu (Vatra Dornei), Serafim Urecheanu, Ion Ungureanu, Ilie Untilă, Vasile Vasilache, Lucian Vasiliu (Iași), Grigore Vieru, Gheorghe Vodă ș.a.

⁶ *Comoara care se numește Limba Română* (2001), *Limba română este scutul de nădejde în izbânda Dreptății, în apărarea ființei noastre naționale* (2004), *Atribuirea denumirii de Limbă Română pentru noțiunea de Limbă Literară în republica Moldova nu știrbește nici autoritatea și nici demnitatea nimănui* (2005), *Limba în care creezi trebuie să fie atotcuprinzătoare mișcării sufletului și cugetului* (2005), *Situația limbii de stat în Republica Moldo-*

va: de jure și de facto (2008), Documente aparținând istoriei și viitorului (2009), Sub cupola întregitoare a limbii române (2010), Sub sceptrul purificator al limbii române (2011), Identitatea etnică, de limbă și cultură nu sunt valori de piață, ci de existență și nu se negociază (2012), Numai sub cupola limbii române avem șansa de a supraviețui ca neam (2020), Derapajele legislative și „chestiunea limbii” (2021), Pilonul principal al identității unui popor este limba pe care o vorbește (2024), Revista „Limba Română”, o bibliotecă în care trecutul și viitorul se întâlnesc (2024) etc.

⁷ Retrospectivă necesară (2003), Chișinăul a fost și va rămâne al nostru... (2003), În Republica Moldova cultura se află într-un cumplit impas... (2004), Să nu dăm cu piciorul în ceea ce a zămislit Dumnezeu (2004), Cred în destinul de mâine al Basarabiei... (2004), Sunt o voce a generației mele... (2005), Dacă nu vor urma fapte, totul se va năruși în demagogie politică (2005), Poză cu Ștefan cel Mare (2006), Documente aparținând istoriei și viitorului (2009), Am cultivat mituri false, care nu pun preț pe demnitate și curaj (2010), Curajul de a privi în urmă (2011), Nebiruit martor peste vremi potrivnice și granițe arbitrare (2011), Quo vadis, Republica Moldova? (2011), Puterea și cultura noastră (2011), Basarabia mai așteaptă să fie descoperită, cu dragoste, în complexitatea ei istorică (2012), Drumul spre convergență nu va fi nici scurt și nici ușor (2012), Lupta continuă (2014), Unirea, o stare de spirit (2017), Țara mea de dincolo de Prut (2017), Centenarul Marii Uniri: popas retrospectiv și imbold prospectiv (2018), Reconstrucția identitară și reflexele sindromului politic (2019), Bine școliți, tinerii români vor edifica viitorul nostru comun (2019), Un traiect identitar sfidând mentalități și hotare (2020), În Unire stă puterea (2021) etc.

⁸ Profesorul nostru (2002), Zugrav al sufletului basarabean (2003), Omul potrivit la locul și la timpul potrivit (2007), Un lingvist care vine din viitor (2007), Silviu Berejan, cel mai de seamă lingvist al nostru (2008), Mesager pentru Basarabia (2009), Un incoruptibil avocat al limbii române (2010), Eminescu și Basarabia (2012), Distins cărturar și om politic (2012), Eugeniu Coșeriu și „revenirea sa acasă” (2013), Solomon Marcus. Traiectul modern al limbii române (2015), Ion Dumeniuk și limba română (2017), Prezentul din trecut sau Fascinanta lecție de istorie a Magistrului Ioan-Aurel Pop (2024) etc.

Constantin OLTEANU

Înfloreau merii atunci

În ziua în care a plecat Alexandru Bantoș, eram la Barcelona. Nu știu de ce cred că, dacă aș fi fost la Chișinău, s-ar fi întâmplat altceva. Chiar nu știu. Mă obișnuisem să-l văd un pic mai rar, iar trotuarele pe care îl întâlneam aveau lipite de ele niște spitale. Mereu lipite niște spitale. Așa cum zilele aveau lipite de ele niște nopți. Despre ele-mi vorbea, despre nopți. Că aduc cu ele durere și că aduc cu ele nesomn. „Da’ de inimă ce a spus?”, îl întreb așteptându-l să iasă din policlinică. „A spus că sunt un norocos și că am inima tare.” M-am bucurat. Eram la câțiva pași de doctorul acela și eram la câțiva pași de o cafenea în care se făcea cafea la nisip. Bună cafea. Bună. Ca o amintire. De fapt, asta făceam în cafeneaua din fața bisericii „Sf. Pantelimon”. Mai întâi, că urma să clarificăm al cui e rândul să servească poporul, iar apoi ne lăsam prinși în plasa de mătase a unor istorii care, fără lingurița aceea de sinceritate, nici rost nu ar fi avut, nici farmec.

Alexandru Bantoș era omul pe care îl cauți atunci când ți-e dor de tine. Cu tine vorbești atunci când vorbești cu el. Și de tine te desparți când te desparți de el. Are fiecare dintre noi câte o lume despre care nu vorbești cu oricine. Și de bine, și de rău. Taci. Pur și simplu taci și aștepți. Poate îl întâlnești. Poate îți telefonează. Lumea zice că există un clasament al cafelei. Că cea mai bună e nu știu care, că împrăștie arome irepetabile și trezește senzații pe care le aveai tănuite tu pe undeva. O fi. Eu cred că gustul cafelei depinde de omul cu care o servești. De omul pe care îl ai în fața ta. Poate de asta beam cafea cu Alexandru Bantoș într-o cafenea din fața bisericii. Poate de-asta beau cafea doar sâmbăta și duminica cu soția mea în grădina noastră. Dar, o fi, nu zic.

Când mi-a apărut romanul *Green Card*, i-am găsit bucuria pe față. A spus că a citit-o cu glas tare, având-o lângă el pe doamna Ana Bantoș. De ce fel de recenzie ai mai avea nevoie? Știu că sinceritățile nu se ad-

mit în dosarele care însoțesc demersurile pentru titluri și distincții, dar tocmai ele, aceste cuvinte pline de sinceritate sunt titlul și distincția pe care o meriți. Și îți rămâne astfel nepătat de străluciri reverul.

Apoi au urmat alte zile. Cu programări la medici. Cu discuții despre revista pe care o făceam împreună. Cu o toamnă care și-a uitat acuarela pe fața lui. „Vreau să te rog să treci pe la Ana, că am nevoie să-mi transmită câte ceva. Și poate-n drum spre casă treci pe aici, pe la spital.” O geantă care are în ea tot ce au gențile duse la un spital. Și ceva de acasă. L-am găsit în poarta spitalului. Poarta prin care se intră în alte lumi. Un pic prea singur mi-a părut. Nu e nicăieri mai multă speranță decât acolo. Nu sunt atâtea iconițe în toate bisericile lumii câte sunt sub pernele spitalului oncologic. Și rugăciunile sunt șoptite neîntrerupt. Și e cea mai lungă slujire din câte au fost. Și e atât de aproape Dumnezeu de oameni. Numai că par, nu știu cum, mai singuri.

Probabil am vorbit despre ceva. Și am lăsat în poarta aceea un bărbat cu o geantă în care era ceva de-acasă.

Apoi mi-a telefonat de la cardiologie. Și mi-am amintit de doctorul de ieri-alaltăieri. Spunea că are inima tare și împărțea bucurii când nu le prea împărțea nimeni pe altundeva. L-am văzut coborând de la un etaj oarecare și am citit, scrisă mărunț, frica pe fața lui. Moartea are scris frumos, caligrafic – știu. Am văzut listele persoanelor deportate. Componenta fiecărui vagon. Scrisa frumos omul acela. Ucigător de frumos.

Am vrut să scriu în ziua în care am aflat că a plecat. Ce să scrii atunci?... Taci. Numai că fiecare dintre noi citim tăcerea diferit. Am scris câteva cuvinte, dar mai mult am tăcut.

Înfloreau merii.

Alecu RENIȚĂ

Crezul unei vieți

Crucea pe care a dus-o Alexandru Bantoș nu se vede cu ochiul obișnuit. Cine poate găsi și citi testamentele din lada cu zestre a neamului românesc din Basarabia va avea norocul să dea peste o carte voluminoasă, învelită în coperte de scriptură. Pe foițele de argint, o mână grijulie de cronica a caligrafiat cu evlavie două cuvinte veșnice, desprinse din rugăciunea milenară a poporului nostru – LIMBA ROMÂNĂ. Viața, destinul, crezul și sacrificiul neafișat al lui Alexandru Bantoș se află în cele două cuvinte sfinte, în picătura de rouă dăruită mulțimilor, care a jilăvit buzele arse de sete și nedreptate ale românilor basarabeni în lupta lor dărză și îndelungată de apărare și afirmare a limbii materne. A-l căuta în altă parte înseamnă a nu-l găsi și a nu-i înțelege chemarea, opera, crezul, iubirea și rostul zăbovirii sale la înălțarea și caligrafierea revistei „Limba Română”, cea care luminează drumul spre Acasă și face cinste Basarabiei natale.

Oricât ai încerca să alergi înaintea timpului, nu poți ieși cu totul în afara epocii tale. Însă, indiferent de țară, perioadă sau regimuri, alegerile majore îți aparțin, sunt ale tale, tu decizi de a face fapte bune sau rele, de a merge pe un drum sau altul, de a fi demn sau laș, de a iubi oamenii sau a-i desconsidera, de a construi bunuri pentru conaționali sau a le distruge. A te naște pe un pământ ocupat de ruși, a trece prin grozăviile lor prezentate drept „eliberare, grijă părintească și ajutor frățesc”, a face școală străină și universitate de îndoctrinare la ei, a deveni intelectual autentic și a te preface că împărtășești ura Kremlinului față de originea și neamul tău însemna osândă, ipocrizie, umilință, tribut, înjosire. Spre onoarea lor, nu chiar toți intelectualii basarabeni au acceptat colaboraționismul și oportunismul pentru supraviețuire și confort personal, iar unii dintre cei mulți totuși au îndrăznit să apere ființa națională și să rămână de partea adevărului.

Mișcarea de Renaștere și Eliberare Națională venea să spele rușinea elogierii ocupanților, să facă dreptate, să spargă zidurile închisorii

rusești, să scoată moldovenii sovietici din minciună și întuneric, să le reîntoarcă demnitatea strivită, libertatea furată și identitatea adevărată. În acele zile de confruntări crâncene cu regimul venetic, intelectualii aveau de ales – să fie împreună cu poporul lor, să rămână în așteptare, să stea cuminți la serviciu sau să susțină mancurții locali și tiranii Moscovei. Când a bătut ora deșteptării, Alexandru Bantoș nu a stat nicio clipă la îndoială – din primele zile s-a aflat pe baricadele luptei pentru Limbă și Alfabet, iar după un an și ceva de la Marea Victorie din 31 august 1989, împreună cu profesorul universitar, patriotul Ion Dume-niuk, au convenit să-și unească forțele și să scoată o publicație veritabilă de limbă română pe înțelesul întregii populații.

Viața unei redacții și a colectivului de creație rămâne o taină pentru cititori; cum e firesc, ei au acces doar la produsul final, fără să-i intereseze „bucătăria” și conveierul editorial. E secretul meseriei de a plăsmui „din bube, mucegaiuri și noroi frumuseți și prețuri noi”. Mănat de idealuri, colectivul redacțional poate face minuni. Chiar dacă e mereu cu gândul la cititori, talentul și profesionalismul redactorului-șef e să conceapă, împreună cu echipa, fiecare număr aparte și să-i confere suflu viu, conținut și personalitate. Iar suflul viu îl aduce, în primul rând, frumusețea limbii române, claritatea și vibrația expunerii gândurilor și emoțiilor în materiale. Alexandru Bantoș a fost înzestrat cu mult har publicistic și viziune jurnalistică asupra fiecărui număr, a știut să atragă autori de valoare din tot spațiul românesc, a avut curajul să fie la înălțimea adevărului și să organizeze ediții tematice pe subiecte tabu sau deosebit de sensibile.

Portretul lui nu prea poți să-l prinzi în rame obișnuite. Purta cu el cumsecădenia de acasă, adoptase din timpul studiilor eleganța cărturarului de pe vremuri, ținea la relațiile umane și colegiale autentice, pune mult suflet în tot ce făcea ca jurnalist. Mai totdeauna se lăsa dominat de modestia înăscută, evita scena ocupată de mediocritățile titulare, se ținea cât mai departe de scandalurile măscăricilor și rataților din breaslă, se ferea de farisei și laudele lor ipocrite. Gângăniile infecte, din când în când, la comandă, îi tăiau calea, îi testau rezistența, însă fără izbândă de a-l opri din drum.

Totuși, ar fi nedrept să trec cu vederea zbaterile îndelungate (cel puțin un sfert de veac), căutările sisifice, osteneala istovitoare a lui

Alexandru Bantoș de a găsi bani pentru editarea revistei și a plăti colegilor câteva salarii mizerabile. Am discutat de zeci de ori subiectul supraviețuirii publicațiilor românești din Basarabia, am fost împreună la unele instituții ale statului român, dar sinecuriștii de acolo păreau a fi în serviciile Rusiei, nu ale României. Mi-e silă să-mi amintesc, bunăoară, de discuția avută cu un oarecare Dupu, la acea vreme șef al Departamentului pentru relația cu Republica Moldova. Tipul mințea de cădea tencuiala de pe pereții ambasadei. Mie îmi plesnise răbdarea să-l văd cum fățărnicește și o luasem pe scurtătură, dar Alexandru manifesta un calm olimpic și îi explica civilizată, ca unui corigent din clasele primare, misiunea, rostul și necesitatea editării în Basarabia a publicațiilor cu mesaj românesc – „LITERATURA și ARTA”, „LIMBA ROMÂNĂ”, „NATURA”, „NOI”, „GAZETA de CHIȘINĂU”. Probabil, asemenea „dupi” nesimțiți și teama permanentă de a suspenda activitatea redacției, din lipsă cronică de bani, i-au amărât zilele, zdruncinându-i sănătatea.

Mă strădui să fiu cât mai obiectiv în aprecieri și, îmi permit să afirm, că revista „Limba Română”, gândită și editată la Chișinău, de cărturarul și publicistul vizionar Alexandru Bantoș, este una dintre cele mai românești și valoroase reviste de pe ambele maluri ale Prutului. Este hrisovul domnesc al Basarabiei pentru lada de zestre a întregii Români. Pentru a vă convinge, deschideți cele 302 volume, cu zeci de mii de pagini, cu sute de texte memorabile și eseuri antologice. E averea uriașă pe care Alexandru Bantoș o dăruiește cu demnitate Neamului Românesc. În ea, în biblioteca de 302 volume, se află sufletul și crezul unui OM, care a iubit LIMBA ROMÂNĂ, BASARABIA NATALĂ și ROMÂNIA ÎNTREAGĂ.

Lucia CIFOR

**Alexandru Bantoș –
un misionar al Limbii Române**

Întâlnirea și, apoi, colaborarea (din anii 1993-1994) cu regretatul Alexandru Bantoș mi-au confirmat o descoperire egală cu o revelație: aceea că în Basarabia există români mai buni decât cei pe care îi știam în dreapta Prutului. Pentru un plus de precizie: descopeream că cei buni români basarabeni sunt sub aspecte infinit nuanțate mai buni în tot ce fac. Acest lucru îl aflasem deja cu ceva ani mai înainte, la primele contacte cu elevii și studenții veniți în România la studii. Nu contează că nu toți erau așa, ci doar faptul că la unii dintre ei am putut admira un tip de excelență în seriozitate, strădanie, perseverență, nemaîntâlnite de mine pe la noi până atunci.

Astăzi, când situația politică globală și locală este mai precară și mai amenințătoare totodată, mulți români nu ar mai avea rețineri să recunoască acest lucru, dovedit și la ultimele alegeri din cele două țări. Cum de sunt basarabeni cei buni mai buni ca noi este o întrebare la care ne simțim datorii cu un început de răspuns. Poate că au fost obligați și de contextul istoric în care au trăit și trăiesc să se optimizeze continuu, cert este că s-au străduit mai mult, au visat mai puțin și au înțeles mai repede cum stau sau devin lucrurile și ce ar trebui făcut. Mereu poverile lor au fost mai grele decât ale noastre, iar strădaniile și luptele lor mai îndârjite și mai aprige decât au fost sau sunt ale noastre, nu se știe pentru câtă vreme.

Un strălucit exemplu în marginile acestei descoperiri cu valoare de revelație despre necunoscuții (până în 1989) basarabeni este reprezentat de regretatul cărturar Alexandru Bantoș, autor și coordonator a numeroase volume cu profil științific, ctitor de instituții și reviste, dar, mai presus de toate, *un misionar al Limbii Române*. Al cunoscutei reviste cu acest nume, dar și al cauzei limbii române ca limbă de stat în Republica Moldova, statut nerecunoscut amar de vreme.

Revista „Limba Română” coordonată timp de trei decenii a fost și rămâne un etalon al profesionalismului și al muncii în echipă nu doar

pentru spațiul basarabean, ci pentru întreg teritoriul țării și pentru toți intelectualii români oriunde s-ar afla. Devotamentul și dăruirea lui față de cauza și crezul cultural și național, pe care revista le-a susținut, ating limita miracolului, dacă avem în vedere anii grei și condițiile tot mai dificile în care publicația a continuat să apară.

Din aceste motive, și din multe altele, profilul spiritual al domnului Alexandru Bantoș, ca și cel al altor mari intelectuali basarabeni de astăzi sau din trecut, îmi pare comparabil cu cel al corifeilor Școlii Ardelene, ale căror demersuri cărturărești au făcut istorie în Transilvania secolului al XVIII-lea, continuând să rodească până astăzi. Despre acești incomparabili cărturari ardeleni, misionari ai crezului național, Lucian Blaga a scris articolul *Școala Ardeleană – latinistă*¹, text în întregime memorabil, din care se pot decupa câteva fraze care se potrivesc în mod tulburător structurii și staturii distinsului cărturar Alexandru Bantoș:

„Nu s-a subliniat niciodată îndeajuns incendiul lăuntric al acelor oameni (...), acea pasiune, crescută și mai mult prin stăpânire de sine, acel foc lipsit de orice izbucnire isterică proprie temperamentelor exhibiționiste, acea căldură ce străbate molcom și-n adânc, hrănind și susținând truda de-o viață a unor sfinți muritori, așezați sub porunca unei supreme chemări (....). Ce-i mâna, ce-i întârea, ce-i întăra? Numai credința singură. O credință cum nu se mai găsește decât în *Faptele apostolilor*”².

Credința iluminiștilor ardeleni în puterea cărților de a participa la „zidirea lumii românești” era o prelungire a credinței lor religioase, firească pentru niște oameni ai bisericii cum erau. Credința și devotamentul arătate de-a lungul întregii sale vieți de Alexandru Bantoș în susținerea cauzei limbii române, prin revista cu același nume, ca și prin întreaga sa operă publicistică, transformă ceea ce ar putea fi privit drept o simplă misiune culturală – nici aceasta de neglijat! – într-o *misiune spirituală*, ale cărei efecte transgresează limitele timpului în care i-a fost dat să o slujească.

Note

¹ Cf. Lucian Blaga, *Isvoade. Eseuri, conferințe, articole*, ediție îngrijită de Dorli Blaga și Petre Nicolau, Prefață de George Gană, Editura Minerva, București, 1972, p. 169-181.

² *Ibidem*, p. 172-174.

Viorica MOLEA

Alexandru Bantoș: prestigiul de A FI întru Limba Română

În clipele de reflecție asupra condiției noastre de ființare pe acest pământ mă întreb retoric, firește: ce îi determină, ce îi impulsionează pe unii oameni să se dedice unei cauze, să nu se abată de la expresia identitară chiar și atunci când foarte mulți renunță sau se convertesc în religii de supraviețuire? Există un tip aparte de semeni de-ai noștri pentru care sacrificiul în numele a ceea ce consideră ei esențial în destinul nostru ca națiune este un privilegiu, o favoare, și nu un blestem sau o povară, oricât de spinos ar părea acesta. Unul dintre ei este și regretatul redactor-șef al revistei „Limba Română”, Alexandru Bantoș, a cărui activitate a fost dedicată în totalitate revigorării, promovării și cultivării continue a limbii române din spațiul nostru marcat de turbulențe identitare existențiale.

Fiind absolvent al Facultății de Filologie, care, prin misiunea ei, presupune slujire și dăruire necondiționată „veșmântului ființei noastre”, și-a consacrat toată puterea și simțirea limbii române. Băiatul de la nordul Moldovei, așa cum erau foarte mulți în acea vreme, și-a înțeles și a luat în serios menirea rezervată de providență, lansându-se inițial în activități de jurnalism, precum colaborator în cadrul editorialelor (ziarul „Tinerimea Moldovei”, revista „Moldova”), al posturilor de Radio Moldova și Televiziunea Națională sau de redactor în cadrul editurii „Cartea Moldovenească”, fapt care i-au servit drept un exercițiu util în activitatea de mai târziu.

În anii de mari cutremure social-politice (începutul anilor '90 ai secolului trecut) Alexandru Bantoș s-a aliat cu toți cei care se aflau în avangarda luptei pentru redarea demnității naționale din acest spațiu, și anume în lupta pentru revenirea la grafia latină și la conferirea statutului de limbă de stat limbii române. Unii dintre ei sunt marii patrioți

Ion Dumeniuk și Nicolae Mătcaș, împreună cu care domnul Bantoș a înființat revista „Limba Română”, o fundație culturală, științifică, educațională care promova limba și conștiința românească în Basarabia.

După decesul subit al redactorului-șef al revistei, Ion Dumeniuk, Alexandru Bantoș a preluat conducerea acestei importante tribune mediatice, pe care a menținut-o în deplină valoare și cu depline atribuții de portavoce a tuturor celor care au consimțit într-o perpetuare a misiunii de edificare și cultivare a demnității de neam prin limba română.

Peste treizeci de ani de muncă prodigioasă la o revistă al cărei nume a devenit un simbol al rezistenței naționale, al adevărului despre tot ce presupune limba română din partea stângă a Prutului se datorează perseverenței, entuziasmului și curajului redactorului-șef Alexandru Bantoș.

Pentru prima dată l-am cunoscut pe directorul Casei Limbii Române pe la sfârșitul anilor '90, în cadrul unui proiect guvernamental de predare a limbii române persoanelor alolingve. Pe atunci era angajată, practic, toată Catedra de limbă română aplicată, împreună cu șeful ei, Ion Melniciuc. Ne-am întrunit într-o ședință de lucru și domnul director a vorbit ferm și la subiect despre ceea ce trebuie realizat în perioada următoare. Mi-a lăsat impresia unui om determinat, inteligent, care știe să inspire și să ducă la bun sfârșit o activitate ce și-a asumat-o. Prima impresie a fost confirmată ani mai târziu, când am acceptat propunerea domniei-sale de a face parte din Colegiul de redacție al revistei, propunere care m-a onorat și m-a responsabilizat deopotrivă. Colaborarea de aproape un deceniu cu revista „Limba Română” a fost o experiență edificatoare pentru mine în sensul că am reușit să țin ritmul de activitate specific acestei publicații, datorat, în primul rând, neobositului redactor-șef Alexandru Bantoș. Domnia-sa mă suna de fiecare dată când trebuia să pregătească un nou număr de revistă și îmi solicita, delicat, să redactez un articol pentru aceasta. Nu a insistat niciodată, dar modul sobru și respectuos în care îmi vorbea îmi inspira respect și determinare. Menționez, aici, calități de înaltă probă morală a unei personalități cu verticalitate, precum bunul-simț, cumsecădenia, integritatea, rafinamentul în relația cu oamenii. Era o regulă nescrisă că, la orice sărbătoare sau eveniment important, Alexandru Bantoș expedia scrisori de felicitare personalizate, cu texte conținând

profundzime și sensibilitate umană, în stilul vechilor și bunelor tradiții aproape apuse. Nu l-am prea auzit vorbind despre sine, despre realizările domniei-sale, deși ar fi avut un material bogat în acest sens; în schimb, vorbea, de fiecare dată, cu multă căldură și chiar, aș spune, cu pietate despre dascălii, mentorii pe care i-a avut, despre oamenii care îi susțineau eforturile în demersurile sale nobile.

Este un privilegiu să contribui în mod direct la reșezarea în normalitate, la reafirmarea limbii române din acest spațiu bântuit de vremuri sumbre întru conștiință și prestigiu, or tocmai acest fapt îl consacra pe redactorul-șef al revistei, directorul Casei Limbii Române, Alexandru Bantoș, ca un apostol și întemeietor al unei direcții de cultură, demnitate și propășire a limbii române.

Gheorghe PÂRJA

Despărțirea de Alexandru Bantoș

Sub ochiul istoric al Unirii Basarabiei cu România – 27 martie – s-a stins din viață cărturarul din Chișinău, publicistul Alexandru Bantoș. La sfârșitul lunii martie, în dreptul marelui ceas care a marcat astral împlinirea istoriei românilor. Am bătut de multe ori drumul din Maramureș la Chișinău, aceste călătorii având și o benefică dimensiune documentară. Am cunoscut oameni, locuri, fapte reale. Cu prilejul Centenarului, domnul Teodor Ardelean m-a trecut Prutul cu numele meu scris pe o carte despre Basarabia (*Ochii Basarabiei*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2018).

De neuitat rămâne invitația la Târgul de Carte de la Chișinău, avându-i în preajmă pe Alexandru și Ana Bantoș. Pe bună dreptate, suntem generoși cu evenimentele, dar vorbim mai puțin despre oamenii care le stârnesc. Care le pun aura. În memoria lui Alexandru Bantoș decupez, din suita de manifestări, o întâmplare românească, petrecută la etajul patru al unui bloc din Chișinău. Un omagiu adus marelui prieten-cărturar Alexandru Bantoș. Pelerinii din Maramureș – Gheorghe Mihai Bârlea, Terezia Filip, Alexandru Peterliceanu, Gheorghe Pârja, cărora li s-a alăturat poetul Arcadie Suceveanu, pe atunci președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, am fost invitați de distinsa familie de intelectuali Ana și Alexandru Bantoș să le trecem pragul.

Știam că sunt repere sigure și profunde în unirea culturală de pe cele două maluri ale Prutului. Acolo, la etajul patru al unui bloc, doamna Ana și Alexandru Bantoș au simțit nevoia să facă un fel de aeroport, unde să aterizeze și să-și ia zborul ideile. Din acest spațiu, prielnic pentru dialog, se deschide spre lume o viziune sănătoasă despre cultura română. Nu sunt vorbe de ospetie, ci asumări riguroase pentru destinul frământat al acestui neam. Pentru mine, Ana și Alexandru Bantoș rămân întruchiparea unui proiect la care alții doar visează. Cel mult îl enunță la ceremonii trecătoare. Direcții de cercetare, cărți

remarcabile, dialoguri interculturale, curajul abordării unor teme care deschid Basarabia postbelică spre universalism. Voci puternice ale Basarabiei, ale culturii românești!

Alexandru Bantoș a fost, și a rămas prin cărțile scrise, un redevabil publicist, editor, redactor-șef al celebrei reviste „Limba Română”, director al Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” din Chișinău. Câtă zbatere a avut regretatul nostru prieten pentru a ține în viață prestigioasa publicație. Numai Gheorghe Mihai Bârlea, membru în colegiul de redacție al revistei, știe. Pe alocuri și eu. Articolele și studiile lui Alexandru Bantoș abordează teme de o fierbinte actualitate. De la denumirea corectă a limbii române, la istoria noastră adevărată, la integrarea culturală a Basarabiei în spațiul românesc și european. A contribuit la limpezirea multor aspecte de identitate națională a populației majoritare din Republica Moldova.

Alexandru și Ana au fost și demni ziditori la răspântia destinului acestui pământ românesc. Entuziasmul lui Alexandru nu a obosit până în ultima clipă de viață, deoarece avea credință, avea cultură. Și-a legat numele de soarta limbii române. Intelectual rafinat, caracter hotărât, a navigat prin vreme cu luciditate, cu porția de euforie și elan necesare mersului înainte. Nu a dus lipsă de încrâncenare și zbucium. Mai ales la grija financiară pentru tipărirea revistei. A avut o calitate care luminează lumea: prietenia sinceră, căreia i-a pus durată și culoare românească. Numai cu un astfel de om ne puteam afla, pe terasa de la etajul patru al blocului în care locuia.

Nu uit generozitatea și prietenia cu care ne-au deschis ușa. Eram acolo trei poeți. Pe Arcadie Suceveanu, un poet cu pecete proprie, viguroasă în poezia românească, l-am cunoscut la Cernăuți, în anul 1990. Iată, prietenia noastră se măsoară în decenii. Poezia lui este dramatică, un neuitat spectacol interior. Gheorghe Mihai Bârlea, cu un stagiul mult mai lung de prietenie decât cu Arcadie, a avut prilejul să iasă din crisalida atâtor demnități și a respirat în voie, ca în vremea timpului liric care ne-a înfrățit. Eu m-am ocupat de învierea poemului, atât de prielnică libertății. Alături, prietenii din Maramureș, care ne-au luminat drumul.

Seara aceea a fost o seară cu efigia culturii naționale. Cu noi era și spiritul lui Grigore Vieru și al lui Nicolae Dabija, frați de crez cu gazdele

noastre. În seara aceea nu a bățut vântul, nu a plouat, ci a picurat cu idei și metafore. Am simțit că poezia se scrie din mers și se poate odihni, pe o terasă, la etajul patru al unui bloc din Chișinău. Versurile confratelui Horia Bădescu, de pe ultima copertă a cărții mele, se potrivesc cu profundul crez al regretatului prieten, Alexandru Bantoș, dispărut sub ochiul istoric unionist: „Așază, Doamne, lumea cum am vrut/ Veacul se duce, vremea e târzie/ La Tine-n Ceruri cineva mai știe/ Pământurile noastre peste Prut./ Ca să mărturisim că te-am văzut/ Așază, Doamne, lumea cum am vrut”.

Acolo, în Biblioteca din Cer, fratele de ideal, Alexandru, stă la o masă cu Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Vlad Pohilă, care au dus cu ei polen din florile Maramureșului. Cu ei, firește, Limba Română, o instituție de cultură necesară procesului de renaștere națională, la care fiecare și-a lăsat urmele.

A iubit cultura română și rămâne eroul LIMBII ROMÂNE!

Gheorghe Mihai BÂRLEA

Alexandru Bantoș și Maramureșul – o absență care doare

Mâna și mintea mea cu greu acceptă să scrie despre Alexandru Bantoș la trecut, că bărbatul falnic ca un stejar din codrii Basarabiei, sociabil și altruist, s-a retras în amintire și în memoria noastră. O voce lăuntrică ține să mă consoleze că doar s-a mutat în transcendența divină, unde „nu este durere, nici întristare, ci viață fără de moarte”.

Mă leagă de familia Bantoș un sfert de secol de prietenie fără fisură, în pofida distanțelor fizice dintre Maramureș și Chișinău, compensând printr-o neîntreruptă comunicare. Începutul s-a produs în primăvara anului 2000, când Ana și Alexandru au venit în Maramureș, propunându-și să facă mai bine cunoscut ținutul nostru cu rezonanțe istorice confrăților basarabeni prin intermediul prestigioasei reviste „Limba Română”. M-a entuziasmat proiectul lor și, în calitate de prefect, am agreeat un parteneriat fratern și generos. Astfel, o ediție specială, numărul 3-5 din martie-mai 2000, cuprinde semnificative eseuri dedicate identității istorice și culturale a Maramureșului, semnate de personalități bine cunoscute din Republica Moldova și România, implicit din Maramureș. Editorialul semnat de Alexandru Bantoș se intitulează sugestiv *Pe urmele descălecătorilor de neam*, remarcând că în periplul maramureșean și-a propus să identifice „ceea ce are mai trainic și mai autentic această zonă”, din convingerea că „sufletul, întreaga ființă a basarabeanului are o legătură ancestrală cu Maramureșul”. Academicianul Mihai Cimpoi, numește Maramureșul „vatra noastră arhetipală”. Ana Bantoș rememorează vizitele la mănăstirea Bârsana, la Sighet, la Baia Mare, participarea la sărbătoarea ritualică *Tânjeaua hotenarilor*, trăind *clipe inegalabile* în mijlocul maramureșenilor. Sunt inserate texte despre Maramureș ale lui Ion Alexandru, Constantin Noica, Nicolae Steinhardt. *Partea de cer numită Maramureș* cuprinde imagini foto cu bisericile de lemn, obiceiuri, mănăstiri, personalități

Alexandru Bantoș și Gheorghe Mihai Bârlea. Eminesciana, Iunie 2021, Strășeni

ecleziastice și chipuri de maramureșeni în port tradițional etc. Ana Blandiana și regretatul Romulus Rusan reiterează *Povestea Memorialului Sighet*. La fel de importante sunt eseurile etnologilor, folcloriștilor, istoricilor, dar și grupajele lirice ale celor mai importanți poeți maramureșeni. Spun că această ediție specială a revistei „Limba Română” are semnificația unui reper, a unui „pod de flori spiritual” între basarabeni și maramureșeni, printr-un concept publicistic fără precedent. În interviul acordat lui Alexandru Bantoș mi-am exprimat și opinia că evenimentele revoluționare din Decembrie 1989 din România își au originea și în lupta eroică a intelectualității din Republica Moldova pentru restaurarea limbii române și a alfabetului latin, spre sfârșitul anilor '80 din secolul trecut, după decenii de umiliri, falsuri istorice, având în avanpost pe cei mai importanți scriitori. A fost implicit o sursă de curaj, demnitate și patriotism. Alexandru Bantoș s-a aflat în furtuna acestor evenimente, ca jurnalist și, alături de Nicolae Mătcăș și Ion Dominiuk, au fondat revista „Limba Română” în anul 1991, el preluând destinul ei ca redactor-șef până la ultima lui suflare. O revistă deschisă către știință și cultură, civilizație și istorie românească, într-o perioadă când și în noua Constituție a Republicii Moldova era

oficializată așa-zisa „limbă moldovenească”, ce a durat până recent, în disprețul adevărului lingvistic. Acest eveniment publicistic a prefațat prezența unei numeroase delegații maramureșene, cu personalități din administrația publică, oameni de cultură din județul Maramureș la *Ziua Limbii Române* din 28 august 2000, care a culminat cu un spectacol extraordinar susținut de *Ansamblu Național Transilvania* din Baia Mare, în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, în vecinătatea statuii lui Ștefan cel Mare.

S-a întâmplat totul într-o perioadă când opțiunile politice, în pofida faptului că formal Moldova devenise „suverană și independentă”, balansau politic, uneori inegal, între Răsărit (Moscova) și Apus, adică spre valorile civilizației românești și europene. În febra acestor tensiuni, Alexandru Bantoș dovedește curaj intelectual de neclintit, animat de noblețea apartenenței sale la neamul românesc. Relevante sunt opiniile exprimate în editorialul nr. 5-6, din 2017 al revistei, intitulat *Țara mea de dincolo de Prut*: „Istoria noastră mai veche și mai nouă, experiența amară a aflării sub *oblăduirea rusească* pun la îndoială oportunitatea de a mai avea un drum mai departe cu Rusia, dacă râvnim cu adevărat să evadăm din mizeria economică actuală și dacă dorim (în plan identitar) să rămânem ce am fost: români!” și că „Numai prin efort și sacrificiu constant, prin consolidarea mișcării unioniste vom reuși să reedităm evenimentul astral de acum un veac” (se referă la Centenarul Marii Uniri). Parafrazând, aş zice: *câtă credință, atâta conștiință!* O definiție pentru portretul moral și spiritul vizionar din structura personalității sale. Revista a fost tribuna de la care s-au rostit imperativ convingeri. A antrenat în jurul ei personalități exponențiale din Republica Moldova și România, dar și personalități din exilul românesc. A făcut din unitatea lingvistică cel mai puternic argument al unității spirituale și de credință a neamului românesc, amintindu-ne de ceea ce Eminescu spunea, referindu-se la Transilvania, că, în anumite circumstanțe, patria limbii poate să preceadă patria politică.

Acum, Alexandru Bantoș este o absență ce doare, greu de înlocuit chiar și în destinul revistei „Limba Română”. A fost arhitectul acesteia, i-a construit profilul publicistic și notorietatea. A fost, după cum s-a autodefiniț „martor la răscrucea destinului”, în volumul cu același titlu, cuprinzând o parte din editorialele sale, apărut la Chișinău în 2017,

oferit și familiei mele cu un autograf emoționant: „Distinsei doamne Rozica și lui Ghiță Bârlea, cu respect și admirație pentru vechea și nedezmîntită prietenie izvorâte din inima unor demni urmași ai descălecătorilor de neam și țară” (9.X.2017).

Îi port recunoștință că m-a onorat prin nominalizarea în Colegiul de redacție al revistei, mi-a publicat texte, a fost atent la evenimente din viața mea. A iubit Maramureșul și pe noi, maramureșenii, l-am prețuit și iubit. Proiectasem împreună ca în această vară să ne reîntâlnim la Chișinău și în Maramureș, dar viața a vrut altceva și ne-a înfrânt optimismul și proiectele. În frecventele noastre convorbiri telefonice, cu trei zile înainte de ultima suflare, m-a sunat de pe patul de spital la o oră matinală. Simțeam că e obosit, dar speram să fie o impresie trecătoare și că își va recăpăta elanul și optimismul. Dar nu a fost să fie... Împreună cu prietenul comun, prof. univ. dr. Ion Ionescu, ne-am deplasat la Chișinău pentru a-l veghea și asista la Liturghia înmormântării, alături de familie și mulțimea de prieteni prezenți, în semn de prețuire și respect, ventilându-ne emoțiile și lacrimile până la așezarea lui în *Casa de Veci*. Nu am să-i mai pot spune *Salutare, Alexandre* și el să-mi replice *Salutare, frate Ghiță*. Dar va rămâne o permanență în memoria mea, un veritabil model de jurnalist, scriitor, patriot, prieten de o gentilețe rară, ce merită să îi fie cinstită opera și atașamentul exemplar la identitatea românească. Vreau să cred că Dumnezeu îl ocrotește printre Cetățenii Raiului!

Ingratul timp

Pentru Ana și Alexandru Bantoș

Am încercat să zidesc prin cuvânt,
mizând pe adâncimea lui
față de tot ce este lumesc,
și n-am reușit.

Am amenințat cu pumnul ridicat
revoluționar în piața publică,
contând pe efectul de turmă,
și n-am reușit.

Ne-am chemat prietenii,
convinși de solidaritatea lor,
ei înșiși victime, ca noi,
și n-am reușit.

Ne-am pus sufletul la bătaie,
cu forța lui emoțională rezistentă
la toate încercările vieții,
și n-am reușit.

Ne-am consolat dușmanii
pentru faptele lor vinovate,
făcându-i demni de numele lor spre uitare,
și n-am reușit.

Resemnați în lupta cu ingratul timp
al neliniștilor dilatate,
visăm, totuși, un răstimp
și pentru propriile noastre idealuri.

Gheorghe Mihai BÂRLEA

Iulian BOLDEA

Un cărturar nobil și generos

Am aflat cu tristețe vestea stingerii din viață a lui Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei de știință și cultură „Limba Română” de la Chișinău, la care colaborez de peste două decenii, director al Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”.

Distins publicist, editor și promotor al valorilor culturale românești, Alexandru Bantoș s-a născut la 23 iunie 1950, în localitatea Hiliuți, raionul Râșcani, absolvind studii de filologie la Universitatea de Stat din Moldova (1973). A activat ca redactor și coordonator la diverse publicații și instituții mass-media, printre care Radioteleviziunea Moldovenească, Editura „Cartea Moldovenească”, ziarul „Tinerimea Moldovei” și revista „Moldova”.

Pasiunea pentru limba română l-a determinat pe Alexandru Bantoș să fondeze, în anul 1991, alături de Nicolae Mățaș și Ion Dumeniuk, revista de știință și cultură „Limba Română”. Din anul 1994 a fost redactor-șef al acestei publicații, pe care a transformat-o într-un reper fundamental al culturii din Republica Moldova. Într-un interviu, Alexandru Bantoș a rememorat activitatea sa în slujba limbii și culturii române: „Îndeplineam această obligațiune cu multă responsabilitate, inspirație și totală dăruire, pentru că știam: începutul bun e temelia unei construcții durabile. Am considerat întotdeauna că fiecare număr de revistă trebuie să fie mai relevant, să constituie și un nou pas calitativ în afirmarea publicației”.

Alexandru Bantoș a subliniat, în numeroase articole și interviuri, importanța demnității, a curajului și verticalității pentru instaurarea unei atmosfere de „sănătate morală”, de rigoare civică și identitară: „Limpezirea definitivă, odată și pentru totdeauna și pentru toată lumea, a factorilor identitari – economici, politici, sociali, inclusiv și poate preferențial al celui etnolingvistic –, va determina regenerarea

societății, va crea premise pentru edificarea unui viitor asumat de către fiecare cetățean, indiferent de apartenența confesională, politică, etnică etc. Dacă vom conștientiza ce vrem și care este vectorul real și de durată al statului Republica Moldova, vom reuși lesne să găsim mijloacele și oamenii care ne vor duce spre liman. Se vor înmulți și prietenii de peste hotare, care vor susține efortul nostru de a abandona îndoiala, neîncrederea în viitorul european al acestei palme de pământ”.

Ca editor, Alexandru Bantoș a fost inițiatorul și coordonatorul colecției „Biblioteca revistei «Limba Română»”, în care au apărut volume importante pentru studierea și promovarea limbii și culturii române. A publicat cărți precum *Retrospectivă necesară. Dialoguri* (2007) și *Limba română este patria mea: Studii. Comunicări. Documente* (2007), în care a reunit interviuri, studii și articole despre destinul limbii române în Basarabia. Prin întreaga sa activitate, Alexandru Bantoș a fost un militant neobosit pentru recunoașterea oficială a limbii române în Republica Moldova și pentru promovarea valorilor culturale românești. A organizat conferințe, simpozioane și dezbateri, contribuind în mod concret la formarea unei conștiințe identitare solide în rândul concetățenilor săi. Pentru meritele sale deosebite, lui Alexandru Bantoș i s-au conferit Ordinul „Gloria Muncii” (2010) și Ordinul Național „Pentru Merit” al României (2000).

Alexandru Bantoș s-a identificat cu revista „Limba Română”, o revistă emblematică care a devenit, sub conducerea sa, „o adevărată instituție lingvistică, de cultură și de atitudine, de conștiință românească” (Arcadie Suceveanu). Alexandru Bantoș a fost un mare iubitor al limbii române, un cărturar erudit și un om sensibil.

Dumnezeu să îl odihnească în pace! Drum lin în lumină! Prin dispariția sa, cultura românească pierde un apărător fervent al valorilor naționale, un jurnalist și editor de excepție, un om dedicat cu toată ființa sa limbii și literaturii române.

Valeriu SAHARNEANU

În luptă pentru limba română, cei care cad – nu pleacă

În plină dezbatere publică, pornită de la controversata hotărâre a autorităților moldovene de a deschide la televiziunea publică un canal în limba rusă (Moldova 3), într-un spital din Chișinău a murit subit Alexandru Bantoș, directorul Casei Limbii Române și redactorul-șef al revistei „Limba Română”. Dezbaterea a fost furibundă, dar scurtă, pentru că de la apariția inițiativei legislative în Parlament (12 martie 2025) și până la avizarea pozitivă de către Guvern a proiectului respectiv de lege (26 martie 2025) nu au trecut decât zile numărate. Suferința care i-a curmat viața prietenului și colegului nostru de la Casa și Revista „Limba Română” a fost și mare, și îndelungă. Pentru că durerea fizică a ultimelor lui zile nu putea să apară atât de năvalnic și cu atâta necruțare decât din numeroasele răni deschise ori ascunse, acumulate de ființa lui pe parcursul anilor și deceniilor de luptă dedicată trup și suflet limbii române.

Roluri în mișcarea națională:

între a putea fi tribunul și a alege să fii turbina ei

Se știe că mișcarea de eliberare națională a pornit între Prut și Nistru, în esență, din nevoia de a salva limba română din îmbrățișarea mortală a limbii ruse. Încă unul-două decenii și fațada republicilor naționale (din care făceam parte și noi, cei încarcerați în RSS Moldovenească) cu care defila în lume ipocrita Uniune Sovietică avea să cadă și un „popor sovietic” „omogen”, construit pe oasele naționalităților cotoprite și tocate în malaxorul dur al Gulagului și cel soft al limbii ruse, avea să fie declarat drept o mare realizare istorică a statului bolșevic. Procedura de tocare putea fi observată clar de către cei ce aveau ochii deschiși și conștiința trează, despre ea discutam la sfârșitul anilor '70, în surdină, cu Alexandru Bantoș, colegul de la Radioteleviziune cu care din acea perioadă am devenit prieteni pen-

tru toată viața. Lucruri dintr-acestea puteau fi discutate doar cu oameni în care aveai încredere deplină, iar Alexandru Bantoș a fost un astfel de om. Un om de încredere, dar și de bună și mare ispravă. Pregătirea lui intelectuală, onestitatea, ca și cultura moștenită de la părinți și înaintași, l-ar fi recomandat la sfârșitul anilor '80 pentru un rol de tribun al mișcării naționale. Lucra pe atunci la cele mai prestigioase publicații periodice, alături de cei mai redutabili intelectuali basarabeni ai vremii, poseda măsura penetrantă a cuvintelor și mânuia cu bună pricepere arma cu tăiș a frazei. Alexandru Bantoș a ales să „coboare” în hala de mașini a mișcării, la turbinele care o țin în lucru, chemat fiind de oameni bine pregătiți și onești ca și el: Ion Dumeniuk, Nicolae Mătcăș, împreună cu care a fondat revista „Limba Română”. Acești oameni înțelegeau că mișcarea de eliberare abia începe, că separarea juridică și administrativă de fostul imperiu nicidecum nu înseamnă deplina eliberare de numeroasele lui lanțuri. Publicația a devenit o platformă științifică și culturală de referință. Ea a militat pentru recunoașterea și utilizarea corectă a limbii române în Republica Moldova, într-un context istoric marcat de influențe sovietice și de promovarea conceptului subversiv sovietic de „limbă moldovenească”. Sub conducerea lui Alexandru Bantoș ca redactor-șef, revista a abordat teme legate de identitatea lingvistică și națională, contribuind la clarificarea statutului limbii române și la combaterea narativelor care o separau artificial de limba vorbită în România.

Un alt aport major al lui Alexandru Bantoș a fost înființarea și conducerea Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” din Chișinău, instituție fondată în 1998. Timp de peste două decenii, sub direcția sa, Casa a devenit un centru vital pentru promovarea limbii române, organizând cursuri, conferințe, simpozioane și evenimente culturale. Aceste activități au avut ca scop nu doar educația lingvistică, ci și consolidarea conștiinței identitare a românilor basarabeni, oferind un spațiu unde limba română a fost pusă în valoare și apărută. Casa însăși a fost însă nu o dată atacată, vandalizată, iar în 2003, pe timpul regimului comunist antinațional al lui Voronin, edificiul a fost incendiat demonstrativ și cu rea-voință. Și revista „Limba Română” – publicație cu valoare de unicat în întreg spațiul românesc – a fost nu o singură dată la un pas de dispariție. Atacurile de manieră deschis teroristă și tentativele ascunse și subversive de suprimare a acestor instituții au rănit adânc ființa îngrijitorului acestor lăcașuri sfinte ale culturii naționale românești.

Alexandru Bantoș a știut de unde vin și de către cine sunt inspirate atacurile. Cu certitudine, în spatele lor erau centrele imperiale rusești, asistate de servanții locali ai acestora, care vedeau în instituțiile de promovare a limbii române un pericol pentru dominația în continuare a limbii ruse în Republica Moldova. Faptul că limba română este la ea acasă și dreptul la promovare este în firescul lucrurilor nu a fost niciodată luat în considerare de fostele centre rusești imperiale. Limba rusă a fost și a rămas o armă încă puternică în războiul hibrid al Rusiei dus împotriva Republicii Moldova. Alexandru Bantoș și instituțiile gestionate de dânsul s-au aflat în vizorul predilect al acestui război. El însă nu numai că a trecut cu demnitate și discernământ prin aceste hățisuri spinoase ale tranziției lungi și periculoase de la înrobirea lingvistică rusă la demnitatea lingvistică românească, dar a și răspuns la ele cu activități la care adversarii se așteptau mai puțin. Sprijinit de autorități, el a deschis cursuri de învățare a limbii române pentru etnicii ruși și nu numai. Sute dintre cetățenii Republicii Moldova din acesta categorie de populație au urmat și absolvit cursurile Casei Limbii Române în ultimele decenii. Implicit, dacă măcar o parte dintre ei au înțeles cum stau lucrurile în așezarea lor firească și își construiesc concluziile de viață informându-se și din vasta tradiție și cultură românească, care nu este prin nimic mai inferioară ca cea rusă – narațiune fascistoidă de sorginte kaghebigă – faptul este deja un mare câștig. Așadar, efortul lui Alexandru Bantoș și a redutabililor intelectuali basarabeni care au ales să țină în perpetuă activitate turbinele mișcării de eliberare națională a fost de importanță vitală.

Televiziune rusă cu statut temporar și cu firele moscovite de intoxicare tăiate

Dar mișcarea nu și-a încheiat încă misiunea. Nevoia de a-i elibera pe românii basarabeni de lanțurile imperiale rusești, ajutându-i să cunoască în profunzime limba română, iar pe etnicii ruși și rusofoni de alte etnii să îmbrățișeze universul limbii române și să accepte valorile culturii lingvistice românești, și, prin mijlocirea ei, a întregului univers cultural românesc, este în continuare un imperativ. Este un lucru extraordinar ca toți concetățenii noștri să fie ajutați să treacă de partea bună a istoriei, bazându-se pe o informare adecvată și pe înțelegerea

corectă a situației în care s-au pomenit după căderea imperiului sovietic și înlăturarea dominației limbii ruse în Republica Moldova. Desigur, războiul de agresiune al Rusiei declanșat în Ucraina a schimbat multe din datele cardinale ale perioadei prin care trecem. Am fi fost cu totul în altă fază de rezistență contra uneltirilor hibride ale Rusiei dacă și alte instituții cu licență de activitate în Republica Moldova și-ar fi construit curricula de instruire precum și-a înțeles și promovat misiunea Casa Limbii Române, gestionată de Alexandru Bantoș, deja – mult regretatul Alexandru Bantoș. Mă gândesc la Universitatea Slavonă, la Casa culturii ruse a Ambasadei Rusiei la Chișinău, la numeroasele organizații ale societății civile constituite din concetățenii noștri de etnie rusă. Ar fi fost o minune ca ele să se consacre misiunii de integrare a rușilor și rusofonilor de alte etnii prin cunoașterea limbii majorității etniei titulare a statului în care trăiesc și prosperă. Aceste institute și instituții pregătesc în mare parte cetățeni cu loialitatea închinată mai degrabă statului rus, iar cu referire la statul în care viețuiesc au gândirea de cum l-ar face cât mai umil și mai supus Rusiei.

E posibil că decizia controversată (și greu digerată de o parte a societății moldovenești) a autorităților politice moldovene de a institui un canal de televiziune în limba rusă urmărește scopul nobil al îndepărtării unor greșeli istorice comise de guvernările predecesoare în domeniul educațional interetnic. Este firesc ca războiul hibrid și pericolele care planează asupra noastră să impună recurgerea la acest pas de compromis și deloc unificator. Un canal în limba rusă nu ar trebui să alimenteze narațiunile păguboase ale liderilor comunității ruse promoscovite de la noi, precum că rușii din Republica Moldova nu au nevoie să cunoască limba română și să se informeze prin intermediul acesteia, deoarece mediul lingvistic social și instituțional este ca atare unul cvasi-rusesc. Mai direct, că rușii din Republica Moldova nu au nevoie să cunoască limba română pentru că toți vorbesc și peste tot sunt serviți în limba rusă, atunci când ei o cer. Iar rușii cer asta cam tot timpul, intenționat și uneori chiar intenționat agresiv. În fine, condiția *sine qua non* a succesului controversatei întreprinderi a autorităților moldovene referitoare la deschiderea unui canal de televiziune în limba rusă este ca acest canal să fie cu statut temporar, iar toate celelalte, dar TOATE sursele de intoxicare informațională, care vin dinspre regimul putinist de la Moscova, să aibă firele complet tăiate în Republica Moldova.

Gheorghe POPA

Un promotor emblematic al valorilor culturale românești

Am făcut cunoștință cu Alexandru Bantoș cu bune decenii în urmă și, evident, intitularea de mai sus nu e una arbitrară, ci are un suport atât sentimental, cât și rațional. Discuțiile pe care le-am purtat împreună m-au condus la ideea că el a idolatrizat și a iubit mai pătimăș decât mulți dintre noi valorile culturale românești, științele care au în obiectiv studierea acestor valori fiind definite, în spirit coșerian, drept științe ale culturii. Indiferent de subiectul abordat, Alexandru Bantoș, prin cumsecădenia nativă și abilitatea jurnalistică ce îl caracterizau, îl puneă inopinat pe interlocutor în situația de a merge pe „culoarul” conștientizării identității etnice moldo-române, al moștenirii culturale românești inestimabile, al consecințelor nefaste ale regimului totalitar asupra mentalităților, al mancurtizării și renegațiilor etc. A se mai reține în acest context: discuțiile respective au avut loc încă în perioada când propaganda toxică moscovită era în vogă, când societatea basarabeană era zdruncinată, când se brodea apariția in vitro a unei noi comunități istorice – „poporul sovietic”, respectiv, când se intona aproape în unison că „viza mea de reședință este Uniunea Sovietică”. Greșesc – și, în același timp, amarnic – cei care sunt de părerea că revista „Limba Română” ține de apanajul filologilor. Această publicație, chiar de la fondarea ei, a avut ca punct de reper preceptul coșerian potrivit căruia „limbajul este, pe de o parte, baza culturii, a întregii culturi și, pe de altă parte, este o formă a culturii. Adică numai limbajul are această posibilitate de a fi limbaj și realitate, în același timp, și de a vorbi și despre sine însuși”. Anume din acest considerent revista s-a adresat, în mod constant, tinerilor și adulților, filologilor și ne-filologilor, cadrelor didactice preuniversitare și universitare, cercetătorilor începători și academicienilor, vorbitorilor nativi de limba română și alogenilor – toate aceste categorii de oameni fiind îndemnați (uneori, până la implorare) să cunoască și să promoveze valorile culturale românești. Preocupat de

reîmprospătarea cunoștințelor legate de problema limbii în Republica Moldova, precum și de promovarea memoriei istorice, neobositul cărturar Alexandru Bantoș publică în 1996 (în baza materialelor din revista „Limba Română”) splendida antologie de texte *Limba română este patria mea* (o nouă ediție, revăzută și adăugită, apare în 2007), care „reconstituie, în mare, cronica dezavuării unei dogme” (e vorba de falsa teorie a „limbii moldovenești”). După cum remarcă editorul în Prefață, textele incluse în antologie oferă un punct de reper. Un prilej de meditație. Cartea, în cele din urmă, este o opțiune. Un crez. O izbândă. Un sacru și mult râvnit legământ cu limba română, patria noastră și a strămoșilor noștri, care, peste vremi nestatornice și stăpâniri viclene, ne șoptesc încurajator: „Morile Domnului macină încet, dar macină bine!”. Parafrazând acest dicton înțelept, putem spune de la inimă că „moara” revistei „Limba Română”, pe tot parcursul existenței sale, a „măcinat” permanent, vrednic și eficient deopotrivă, atât spre satisfacția oamenilor de bună credință, cât și spre amărăciunea răuvoitorilor de tot soiul. Avem ferma certitudine că „moara” va funcționa și de azi înainte cu aceeași tenacitate, la aceeași capacitate de turație și cu același randament.

Un merit incontestabil al revistei, implicit al redactorului-șef, se referă la familiarizarea eventualilor cititori cu activitatea științifico-didactică a unor personalități notorii din spațiul cultural românesc și de peste hotare; cu laboratoarele de creație ale oamenilor de cultură; cu scoaterea din negura vremii a diverselor rezoluții, decizii, luări de poziție etc.; cu lansarea și încurajarea tinerelor talente (detaliu ce va fi consemnat fără tăgadă de istorie!). Invocăm cu satisfacție aici și diversitatea incitantă a tematicilor instructive abordate (sumarul fiecărui număr al revistei este o dovadă elocventă în acest sens). Nu putem trece cu vederea nici peste notele, comentariile sau aluziile din materialele semnate de publicistul Alexandru Bantoș care aveau menirea să tempereze din entuziasmul nefondat al acelei categorii (încă masive!) de indivizi care, deși nu dispuneau de minimum de cunoștințe în domeniul limbajului, se erijau în deținători ai unui suficient potențial de inteligență, fiind gata de a oferi generos, în stânga și în dreapta, sfaturi „care mai de care”. Vorbind de revista „Limba Română”, e și firesc să pornim de la Argument-ele cu care se deschide fiecare număr al revistei, semnate de redactorul-șef. E anevoios

să catalogăm aceste Argument-e la unul sau la un alt stil: ele, fără excepție, sunt un produs logic al unei adecvate simbioze de elemente cu substrat lingvistic, cultural, istoric, sociologic, psihologic, filozofic etc. În plus, aceste Argument-e reliefează punctual nu numai actualitatea subiectului pus în discuție sau impactul lui benefic asupra conștiințelor cu adevărat naționale sau mai puțin prietenoase, dar și neliniștea violentă a autorului pentru dificultățile pe care urmează să le confruntăm, precum și perseverența de care trebuie să dăm dovadă, dacă intenționăm pe bune să obținem izbânzile râvnite. Departe de a exagera, dar avem ferma convingere că un eventual cititor, dacă ar lua cunoștință de Argument-ele din revistă, în ipoteza că sunt adunate cumpătat într-o antologie, s-ar familiariza lesnicios și îndeaproape cu istoria calvarurilor incredibile prin care au trecut românii basarabeni pentru a-și menține identitatea lor națională. Mai adăugăm în subsidiar că, dacă ideile, sugestiile și concluziile din antologie ar fi reunite între copertele unei teze de doctorat, am avea în față o lucrare ce ar corespunde totalmente rigorilor elaborate de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare pentru a i se acorda fără reticență lui Alexandru Bantoș gradul științific de doctor în științe culturale (insistăm asupra cuvântului cultural, întrucât Alexandru Bantoș toată viața, inclusiv în calitate de redactor-șef, a trudit onest și dezinteresat anume în vastul și sensibilul domeniu al științelor culturale). În ziua de 21 mai 2001, cu prilejul împlinirii a zece ani de la apariția primului număr al revistei „Limba Română”, prof. Eugeniu Coșeriu își încheia tulburătorul discurs *Credință, sacrificiu și destin. Revista „Limba română” la 10 ani* cu următoarele gânduri ce consună perfect – concomitent – cu un avertisment colegial și cu o rugă părintească: „Să nu lăsăm să piară această revistă, să nu lăsăm să scadă și să decadă această tribună. Ea trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române. Fiindcă, dacă dispare și această revistă, dacă ne asumăm acest risc, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea fundamentală a omului ca ființă spirituală: limbajul [...]. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare – și să nu dea Dumnezeu să moară –, începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine”. Acum, după aproape douăzeci și cinci de ani de la acel memorabil discurs,

putem constata cu satisfacție că doleanța Magistrului a fost nu numai un imbold, dar și o călăuză pentru echipa colegiului de redacție, la a cărei timonă s-a aflat mai mult de trei decenii competentul, sufletistul și curajosul Alexandru Bantoș. Într-un cuvânt, deși întârziat, dar trebuie să-i rămânem profund îndatorați valorosului lingvoculturolog – și acest fapt trebuie remarcat cu orice ocazie – că ne-a ajutat și ne ajută, fără recompensă, să nu „murim spiritualicește”, să rămânem „noi înșine”. E posibil oare, acum, ca florile recunoștinței noastre, ale miilor de cititori ai revistei „Limba Română”, să nu se îndrepte spre Alexandru Bantoș?!

Constantin ȘCHIOPU

Între filele care respiră în timp

Există pagini care nu îmbătrânesc. Le atingi, le răsfoiești, le citești și ele par să respire, să își păstreze un fel de viață proprie, ca și cum cineva ar mai fi acolo, aplecat, discret, veghetor. Edițiile revistei „Limba Română” își păstrează această suflare. Între filele ei, timpul nu trece cu totul. Se oprește, ascultă, se lasă pătruns de ecoul unui Om care nu a scris doar texte, ci a clădit, cu răbdare tăcută, un spațiu viu pentru limba română și identitatea noastră. Îl regălesc printre rânduri, nu ca o amintire închisă, ci ca o prezență care încă respiră odată cu cuvintele.

În 1991, când Republica Sovietică Socialistă Moldovenească se afla sub cizmă rusească/sovietică, Alexandru Bantoș, împreună cu Nicolae Mătcăș și Ion Dumeniuk, a fondat revista „Limba Română”, care n-a fost concepută (așa cum a arătat timpul) ca un proiect editorial, ci ca un legământ. Un angajament față de identitatea românească, față de cultură, față de adevăr. Alexandru Bantoș a fost mai mult decât unul dintre fondatorii revistei „Limba Română”. A fost un arhitect al conștiinței naționale, aici, în spațiul dintre Prut și Nistru, și nu numai. A zidit nu din piatră, ci din fraze, din pagini, din credința că limba română este casa noastră comună, iar a apăra această casă, și la propriu, și la figurat (în primul caz fiind vorba despre Casa Limbii Române) înseamnă a apăra sufletul unui popor. În fiecare număr al revistei, pe care a îngrijit-o 35 de ani, a așezat, cu grijă și cu o răbdare aproape sacră, câte o cărămidă la temelia identității noastre. A ridicat, cu credință, o tribună a demnității. A apărat cuvântul, a militat pentru întoarcerea la valorile noastre firești, a deschis paginile revistei pentru scriitori, lingviști, istorici și pentru toți cei care au simțit nevoia să spună: „Suntem aici și suntem ai limbii române”. A pus în paginile ei nu doar articole, ci respirația unei idei pentru care a luptat: limba nu este doar un cod de comunicare, ci inima unui popor, iar a o cultiva înseamnă a-i cultiva sufletul.

Lupta sa nu a fost ușoară. A trebuit să înfrunte ostilități, piedici, amenințări. Dar nu a renunțat. A continuat să scrie, să editeze, să strângă în jurul său oameni care credeau în ideea (devenită pentru el principiu de viață) că limba română este o casă a sufletului nostru colectiv. A dat cuvânt autorilor care au scris despre rădăcini, despre tradiție, despre datoria de a rămâne loiali limbii române și valorilor strămoșești. În primele ediții ale revistei, el a ales să îmbrace în cuvinte misiunea începuturilor – să aducă în fața cititorilor tainele alfabetului latin, să deschidă pagini de istorie adevărată, cu farmecul ei de legendă și adevăr, pentru ca fiecare cititor din Republica Moldova, alimentat forțat cu minciuni în perioada sovietică, să poată să-și regăsească rădăcinile și să înțeleagă adâncimea identității sale. Pe parcurs, revista s-a transformat într-un altar al învățaturii și al memoriei, a devenit o cale luminată spre afirmarea românismului și a mândriei naționale. Alexandru Bantoș nu vorbea despre el. Își spunea povestea prin manuscrisele celorlalți, prin fraze așezate cu răbdare, prin șiruri de semne de punctuație care își găseau sensul sub mâna lui. A ales întotdeauna esențialul, a evitat zgomotul și a construit – tăcut, dar temeinic – un spațiu în care cultura să respire liber.

Ca redactor-șef, și-a purtat misiunea ca pe o taină. N-a căutat gloria, n-a râvnit la aplauze, înțelegând, poate mai bine decât mulți, că o cultură se țese din atenția la detalii, din răbdarea de a citi până la capăt, din credința că ideile au nevoie de spațiu să încolțească. I-a plăcut fraza limpede, cuvântul așezat la locul său, ritmul firesc al paginii. A lăsat loc pentru tăceri și a știut că uneori, într-o virgulă, se poate ascunde mai multă viață decât într-un strigăt. Aplecat peste manuscris, cu ochii ușor oboșiți, dar cu inima vie, el căuta mereu acel ton potrivit, acel adevăr, acea lumină necesară. Afirm acest lucru în cunoștință de cauză, în calitate mea de colaborator permanent al revistei. A fost vocea discretă care a ținut paginile unite, omul care a făcut loc tuturor și a cerut puțin pentru sine. Îl pun alături de Octavian Goga, despre care Nicolae Iorga afirma: „S-a ars pe sine prin flacăra nestinsă ce ardea în el”.

Chiar dacă a plecat dintre noi, Alexandru Bantoș este prezent între paginile, rândurile edițiilor revistei, în selecția temelor, în tonul sobru, dar viu, în dragostea pentru tot ce este românesc. E de ajuns să răsfoim fie un număr de revistă, fie culegerea lui de articole *Retrospectivă ne-*

cesară (Chișinău: Casa Limbii Române, 2007, 252 p.) pentru a ne da seama că filele acestora nu sunt niște gânduri/idei îngropate în timp, ci un drum deschis către ceea ce încă urmează să fie spus. În ele pulsează o prezență nevăzută care ne provoacă să fim atenți, să înțelegem și să continuăm povestea începută demult și scrisă, cu atât de multă grijă, ani în șir. Altfel spus, ele poartă mai departe munca lui, ca o lecție ce nu s-a terminat. Ele sunt ecoul său viu, ce ne amintește că moștenirea nu se păstrează prin nostalgie, ci prin fapte și cuvinte rostite cu aceeași pasiune și dăruire. În timp ce noi citim, el veghează acolo, între filele care respiră în timp. Deci Alexandru Bantoș rămâne lecția unui om care a slujit cultura cu demnitate, cu pasiune, cu sacrificiu. Omul care a înțeles, dintru început, că nu există iubire mai profundă decât cea pentru limba și identitatea ce ne țin împreună.

Igor GUZUN

Rânduri scrise cu lumânarea

Sunt rânduri scrise cu lumânarea.

La un capăt de lumânare picăturile de ceară cad, sub formă de lacrimi, și se transformă pe foaie în litere rotunde, în cuvinte cu multe vocale. Oh, și sunt atâtea și atâtea vocale lungi care se conțin în uimire, în regret, în admirație!

La celălalt capăt al lumânării cu care se scriu rândurile arde încet o flăcără care ține vie amintirea unui OM DREPT ȘI CALD, așa cum l-am cunoscut pe Alexandru Bantoș în cei câțiva ani de prietenie. O prietenie dintre acelea care sunt întotdeauna prea scurte, mereu prea puține, niciodată până la capăt. Până la capătul iubirii, până la capătul lumii.

Uneori mi se pare că oamenii despre care se spune că au plecat în ceruri nu se duc chiar atât de departe încât să-i căutăm cu privirea ridicată în sus. Ei rămân în continuare aici, în inimile noastre, căci acolo este dragostea. Și putem coborî privirea în orice clipă în noi înșine, în inimile noastre, ca să le mulțumim pentru că am schimbat cu ei o idee, o strângere de mână, o îmbrățișare, o încredere neclintită în LIMBA ROMÂNĂ, o bucurie că ne-am întâlnit, că ne-am revăzut și că avem încă atâtea de făcut împreună.

Cred că, de fapt, cuvintele sunt ca mierea. Nu se învechesc în inimile noastre niciodată, dacă nu le atingem cu mâinile și cu intențiile murdare. La fel e și cu oamenii. Ei nu se învechesc niciodată dacă-i prețuim. Ei continuă să trăiască și după cele trușești.

Cred că ați văzut de-a lungul drumurilor și de-a curmezișul dealurilor stâlpi de electricitate, care din lemn, care din beton, ce duc pe fire de electricitate lumina de la un capăt al lumii la altul și înapoi. Și se mai întâmplă ca unii dintre acești stâlpi să fie mai în vârstă sau mai în bătaia tensiunii și să se aplece, ca și cum s-ar poticni sub greutatea luminii pe

care o duc pe umeri. Dar acești stâlpi nu cad în genunchi la pământ, pentru că ceilalți stâlpi îi țin în picioare cu fire văzute și cu spirit nevăzut, care îi leagă între ei. Așa o fi prietenia, cea mai bună prietenă a dragostei.

Suntem îndemnați din cărți să nu fim triști că s-a terminat, dar să ne bucurăm că s-a întâmplat. Că s-a întâmplat un om cu noi. Că s-a întâmplat cu noi să fie aproape lumina celuilalt. Așa o fi dragostea, ea te ține în picioare cu degetele ei, subțiri ca niște sârme, ca să poți duce lumina mai departe.

Ceea ce știi, după plecarea din viață a unor oameni apropiați, este că un om nu se încheie niciodată. Fiindcă sunt ceilalți, care continuă să-l iubească.

Vasile ROMANCIUC

**„A avea curajul sa-ți traiești
drept și cinstit viața...”**

Alexandru Bantoș a fost și rămâne unul dintre *străjerii* vrednici ai limbii române din Basarabia. Forma veche a cuvântului *străjer* poate că ar fi mai potrivită – *strejar*. Mă duce cu gândul la *stejar*. Alexandru Bantoș, un stejar viguros al limbii române...

Dragul nostru prieten ne-a lăsat o moștenire neprețuită – revista „Limba Română”, al cărei redactor-șef a fost până în ultima clipă a vieții. Fondată acum mai bine de treizeci de ani, împreună cu Nicolae Mățaș și Ion Dumeniuk, publicația a devenit, într-un timp foarte scurt, cunoscută și prețuită în întregul spațiu românesc. Un portdrapel al idealurilor noastre naționale. Sunt memorabile dialogurile lui Alexandru cu personalități basarabene care au luptat pentru revenirea la alfabetul latin, pentru repunerea limbii noastre în drepturile sale legitime: Nicolae Mățaș, Silviu Berejan, Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Anatol Ciobanu, Nicolae Corlăteanu, Vasile Vasilache ș.a. Cu siguranță, când ni se va face dor de glasul cald, plin de blândete al lui Alexandru, vom răsfoi un număr mai vechi al revistei și îl vom auzi. Pentru că s-a zidit cu trup și suflet în „Limba Română”.

Alexandru avea un dar aparte de a vorbi cu oamenii, de a-i face să-și deschidă sufletul. Era un om integru, de mare omenie, jovial și, în același timp, un caracter puternic. A știut să treacă cu demnitate și curaj peste toate piedicile ștabilor comuniști, sabotori inveterați ai mișcării de eliberare națională, slugi docile ale stăpânilor kremlinezi, cărora limba română nu le-a fost niciodată patrie...

Mi-am amintit de o consistentă convorbire Constantin Șchiopu – Alexandru Bantoș. Merită reprodus integral răspunsul lui Alexandru la întrebarea *ce este pentru el limba română*:

„Limba română este tulburătorul adevăr despre noi, exprimat concis și nuanțat/sugestiv în două cuvinte. A spune pe nume limbii române în Basarabia înseamnă a avea curajul să-ți trăiești drept și cinstit viața. Înseamnă a fi corect cu tine, cu istoria neamului tău, înseamnă a înțelege în toată profunzimea și dramatismul său destinul acestui pământ românesc nedreptățit, înseamnă a căuta și a găsi puteri, forțe pentru a învinge frustrările, complexe și greutățile de moment, înseamnă a rămâne un optimist incurabil, cu speranța și credința că toate vor trece și noi, românii de la Nistru până la Tisa, de la Carpați, Dunăre și până la Marea cea mare, vom fi odată împreună, puternici, uniți și cu demnitate, încât ne vor îndrăgi până și dușmanii”.

Un exemplu remarcabil de demnitate și bun-simț – acesta a fost și rămâne pentru noi Alexandru Bantoș.

De la Ana, îndurerata sa soție, am aflat că ultimele cuvinte ale lui Alexandru au fost: „Vreau să fiu cu voi...”. Ești cu noi, cu toți acei care te-au iubit și te iubesc, cu toți acei care te-au prețuit și te prețuiesc, dragă Alexandru. Locul pe care-l ai în inima noastră nu poate fi ocupat de altcineva. E numai al tău. Pentru totdeauna.

Bianca BĂNCILĂ

**Limba, cultura, viața:
moștenirea lui Alexandru Bantoș**

Pentru mulți, Alexandru Bantoș a fost o figură aparte, o voce publică, un avocat al culturii. Pentru mine însă, a fost pur și simplu bunicul meu. Unul dintre părinții mei, dintre supturile mele, dintre persoanele alături de care m-am simțit întotdeauna „acasă”.

Cum să te simți acasă oriunde în lume

Unii oameni îți lasă moștenire o casă. Alții îți lasă sentimentul de acasă, pe care îl porți în tine oriunde ai fi. Bunicul meu mi-a lăsat acest dar. M-am simțit mereu acasă în librării, muzee și teatre, nu întâmplător, ci datorită lui. De când am făcut primii pași, mă ducea – uneori chiar și împreună cu prietenii mei – la teatrul pentru copii, duminica dimineața. Mă așeza la opere lungi și piese serioase, când eram prea mică pentru a le înțelege sensul. Atunci protestam. Astăzi îmi duc prietenii la concerte și spectacole cu aceeași încăpățănare. Pentru că, datorită lui, cultura nu e doar un divertisment – e centrul meu de echilibru.

Când în Chișinău mai erau chioșcuri la fiecare colț de stradă, fiecare dimineață a lui începea cu ziare. Îmi amintesc cum mă trimitea să-i aduc de la chioșc cele trei publicații zilnice. Mă lamentam în sinea mea, dar în adâncul sufletului îmi plăcea. Încă zâmbim amintindu-ne felul în care spunea invariabil „mulțumesc anticipat”, ca un mic ritual. Chiar și în epoca digitală, adun și eu ziare, nu pentru că ar fi mai comod decât tableta, ci pentru că gestul de a le deschide, mirosul paginilor, liniștea în care te cuprind acele foi mari îmi amintesc de brațele lui. După școală, îmi petreceam după-amiezile la Casa Limbii Române: uneori făcându-mi temele pe tabla clasei cursanților, alteori urmărind echipa de redacție cum frământa paginile revistei în subsol sau scotocind ore întregi prin cutii cu cărți în mansardă. Mirosul hârtiei, pereții acoperiți

de volume, liniștea protectoare – toate acestea au devenit a doua mea casă. Acum, oriunde în lume aș intra într-o bibliotecă, îl simt prezent. El a transformat cărțile în casă. Aceasta a fost misiunea lui: să facă din cunoașterea limbii și din cultură un cămin pentru toți.

În biroul lui de la Casa Limbii Române mă ajuta adesea să-mi fac temele la limba română. Îmi amintesc cum, într-o zi, când scriam o compunere despre iarnă, m-a învățat cuvântul „imaculat”, pe când niciun alt copil de vârsta mea nu știa ce înseamnă. Mi-a arătat că limbajul are viață, că numele potrivit dă sens lumii, că vorbele modelează universul în care trăim. Această credință se reflecta în cea mai importantă cauză a vieții lui: a numi limba noastră „limba română” și a se asigura că toți oamenii, indiferent de rolul lor în societate, de la oficiali la vecini, înțelegeau ce era în joc.

Busola interioară

El nu mi-a spus niciodată cum să trăiesc. Mi-a arătat. A fost un om principial. Busola lui morală nu s-a clătinat niciodată. Nu a căutat bani sau putere, ci sens. A crezut în slujire, în dăruire, în a face ceea ce este drept chiar și atunci când era greu. Mai ales atunci când era greu. Creșterea e adesea asociată copiilor, dar el mi-a arătat ce înseamnă să evoluezi în a doua jumătate a vieții. L-am văzut transformându-se din liderul aprins și neînduplecat într-un om calm, înțelept, dar la fel de pasionat. Mi-a arătat ce înseamnă să rămâi deschis, să recunoști greșelile, să înveți până la capăt.

El a fost stânca mea, și a multor alți oameni, nu pentru că era neschimbător, ci pentru că integritatea lui nu s-a clintit niciodată. De aceea era de încredere. De aceea era puternic. M-a ajutat să trec prin cele mai grele momente ale vieții mele, nu oferindu-mi răspunsuri, ci fiind acolo. Simplu, constant, deplin prezent. Și asta e, de multe ori, totul de ce avem nevoie: de cineva care să fie. El a fost. Mereu. Pentru mine, pentru alții, pentru toți.

Etica muncii și viața

Bunicul meu nu a trăit pentru un salariu. A trăit pentru un scop. Munca lui nu a fost niciodată doar o meserie, ci o chemare. Și-a pus energia

Noiembrie 2014, Roma.

Bianca Băncilă, împreună cu bunicii Alexandru și Ana Bantoș

în slujba altora, pentru a ridica societatea, pentru a proteja și promova cultura în toate formele ei. Și-a dedicat viața construirii a ceva mai mare decât el însuși și a purtat această responsabilitate cu demnitate. Casa Limbii Române nu a fost doar un loc al copilăriei mele, un teren de joacă plin de cărți și amintiri, ci inima misiunii lui. Îmi amintesc cum priveam lecțiile de română prin sticla ușii, cum vedeam revista prinzând contur, cum ascultam discuțiile cu scriitori și artiști. Chiar și copil fiind, înconjurată de adulți, înțelegeam că se întâmplă ceva important și că munca putea fi sacră.

Pentru el, munca era o sursă care dădea sens vieții lui. Zi și noapte, în weekenduri, sărbători și vacanțe, oriunde s-ar fi aflat, bunicii mei vorbeau despre proiecte, despre cultură, despre idealuri. Din asta s-a născut și forța noastră de muncă, și etica noastră. M-a învățat să prețuiesc curiozitatea mai mult decât prestigiul, sensul mai mult decât titlurile. Să citesc mereu, să gândesc critic, să pun întrebări, să nu încetez niciodată să învăț.

Chiar și în ultimele luni, încă își cumpăra cărți, nota citate, sublinia pasaje. Nu s-a oprit niciodată. Și asta, pentru mine, este adevărata definiție a pasiunii. De atâtea ori mi-a spus să urmez ceea ce îmi aprinde sufletul – și să am credință că restul va veni.

Testament

Când m-am întors acasă recent, am luat una dintre cărțile lui de pe raft – *Martor la răspântia destinului*. Când am deschis-o, am descoperit ceva ce a părut un dar final: pe prima pagină, o dedicație scrisă în 2017, demult uitată:

„Ancuța,
(Ca) martor la răspântia destinului (nostru),
îți doresc
Să ai mereu sufletul curat și inima ușoară,
Să trăiești fiecare zi ca pe cea mai importantă din viața ta,
Să ai putere și răbdare pentru a înfrunta greutățile,
Să te bizui (mai mult) pe forțele proprii,
Să crezi și să lupți pentru viitorul tău,
Cu dragoste și pasiune,
Cu abnegație și răbdare...”

T.T. 17.10.2017

Atunci am înțeles că, fără să-mi amintesc aceste rânduri, am trăit și trăiesc exact cum își dorise el. Deoarece aceste cuvinte nu erau doar pentru mine – ele reflectau felul în care și-a trăit viața și felul în care și-ar fi dorit să o trăim cu toții. El a crezut în cultura ce ne poate ține împreună. Și eu cred la fel, datorită lui. El va continua să trăiască prin noi – prin valorile pe care ni le-a lăsat, prin cultura pe care a apărut-o, prin oamenii pe care i-a inspirat.

Cu recunoștință pentru tine

Mulțumim pentru tot ce ai fost și ai rămas pentru noi! Fără tine mulți dintre noi nu am fi unde suntem. Vom continua cu aceeași abnegație, ca și tine, să ne realizăm destinul, promovând valorile pe tărâmul culturii și al vieții, la Chișinău și oriunde ne-am afla.

Punct și de la capăt!

Alexandru BANTOȘ

Curajul de a privi în urmă

Este probabil ceea ce ne-a lipsit mai întotdeauna. Împinși de evenimente, efemere sau de durată și proporții mari, care ne-au marcat și erodat ființa națională, am ratat șansa de a examina retrospectiv itinerariul pe care îl traversăm, de a discerne cauza eșecurilor noastre, devenite oarecum ancestrale. Sigur că da! Istoria nu a fost îngăduitoare cu noi. Dar, mă întreb, în ce măsură, atunci când prilejul ne-a fost favorabil, am reacționat cu promptitudine pentru a stăvili umilința și aservirea ce ne caracterizează tot mai mult existența? De exemplu, de-a lungul vremii politruci cu simbrerie la „-mpăratu' roș” au forțat tăinuirea, neglijarea și falsificarea invariabilă a identității noastre etnolingvistice. Și acest fapt este prea bine știut și nu ne mai miră. Ne surprinde însă atitudinea, inexplicabilă și incalificabilă față de această problemă, a unor politicieni „de-ai noștri”, cu acte de naștere mai recentă, parte dintre ei școliți în Occident, care mint fără jenă, perseverând, într-o societate debusolată din toate punctele de vedere, prin minciună și tertipuri de sorginte bolșevică, să ajungă neapărat „în frunte”. Cine dintre reprezentanții noii clase politice (cu excepții insignifiante, desigur!) încearcă să clarifice cum, după atâta optimism sovietic și apoi democratic, ne-am pomenit în rol de slugi și cerșetori la porțile bogaților lumii? De ce tinerii noștri, profesioniști competitivi în plan internațional, nu-și pot găsi un rost ACASĂ, iar în sate viața „seacă”, unele localități fiind de-a dreptul pustii? Demnitatea, probitatea morală și profesională, munca onestă nu mai sunt calități de referință în societate și nu pot oferi cetățeanului de rând condiții pentru un trai decent. Pe de altă parte, unii, deloc puțini la număr, cu posturi, nume și averi câștigate fraudulos, nu au nicio șansă să fie demascați și sancționați. În politică, în economie, în învățământ, în știință, în cultură, ba chiar și în literatură, după cum denotă evenimentele din ultimul timp, dictează, adesea, șmecherii, escrocii, „descurcăreții”, inși care își însușesc, cu aroganță,

dreptul de a face abstracție de statutul lor moral dezonorat, camuflând cu agilitate faptele reprobabile, matrapazlăcurile, mârșăveniile lor și ale cercului din care fac parte. Viciile, corupția, falsificările, indolența, lucrul făcut de mântuială sunt adevărata lor natură. Ursuzi și cinici însă, ei îmbracă, senini, masca inocenților lideri de conștiință, satisfăcându-și astfel ambițul de a intra în istorie. Legile democrației sunt în opinia lor demagogie curată despre care pot debita, duplicitar, în ziare, la radio și la televiziune, că mitingurile acum nu mai sunt la modă. Când le sunt afectate interesele, falșii „reformatori” preferă mai curând autoritarismul și legile junglei.

„Ceea ce ne frământă acum (s.n. – Al.B.) are cu siguranță felurite legături cu ceea ce a fost, accentua laureata Premiului Nobel Herta Müller. Nu poți să judeci lucrurile dacă nu ai un sistem de relaționare cu trecutul.” Teoretic, un asemenea „sistem”, necesar pentru conștientizarea fenomenelor sociale, politice, economice, etice, lingvistice, psihologice etc., întâmplate în spațiul dintre Prut și Nistru, era cazul să fie elaborat temeinic acum douăzeci de ani, când, din inerția exercitată de prăbușirea Uniunii Sovietice și a lagărului socialist, pe harta lumii a apărut Republica Moldova. După două decenii de febrile și disperate eforturi de a supraviețui și de a-și găsi locul între Est și Vest, cetățeanul e în drept să întrebe: este într-adevăr independentă, suverană, liberă și, mai ales, capabilă să-și zidească propriul destin noua formațiune statală, altădată parte dintr-un întreg amputat?

Să nu uităm că Republica Moldova își are *de jure* începutul în secolul al XIX-lea și anume la 16 mai 1812, când Imperiul Rus, prin tratatul de la București, i-a determinat pe otomani să cedeze ceea ce s-a numit ulterior Basarabia. Deși rușii („generoși” cum sunt și dispuși să „elibereze” teritorii cât mai întinse!) pretindeau granița pe Dunăre, adică stăpânirea ambelor țări române (țarul Alexandru I avea în acest sens asentimentul lui Napoleon), marele vizir Laz-Ahmed Pașa, pentru că pierdea dominația asupra unui mare și îmbelșugat spațiu, s-a opus vehement, declarând: „Vă dau Prutul, nimic mai mult, Prutul ori războiul”! Evident, Imperiul rus a acceptat „pacea”, intrând astfel în posesia unui teritoriu de 43.630 km (mai mare cu 7.400 km, decât al Moldovei de la vest de Prut), incluzând cinci cetăți, 17 târguri, 685 sate și o populație de 482.630 de suflete.

Așadar, partea de Est a vechii Moldove intra, fără voia noastră, dar cu încuviințarea tacită a marilor puteri, pentru aproape două secole, în malaxorul panslavon al deznaționalizării pus în funcție la turații diabolice de către regimurile țarist și sovietic (excepție făcând perioada interbelică, prilej insuficient și prost gestionat de către Statul Român pentru reconstituirea deplină a legăturilor genetice și generice cu românii basarabeni). Folosirea limitată sau interzicerea completă a limbii române în societate, inclusiv în biserică și în școală, utilizarea alfabetului rusesc, veșmânt impropriu graiului nostru, încurajarea activității instituțiilor de învățământ rusești sau destinate minorităților – după 1867 în Basarabia nu s-a mai deschis până la Marea Unire nicio școală în limba română, școala fiind considerată instrumentul cel mai eficient de rusificare. „Dacă voim ca Basarabia să se contopească deplin cu Rusia, nota un oficial rus în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, atunci trebuie să ne grăbim a face ca măcar jumătate din țăranii moldoveni să devină ruși. Spre această țință tinde tocmai sistemul de învățământ public, adoptat acum de ocârmuire.”

„Transformarea românilor basarabeni în ruși” este un proiect aflat permanent și în vizorul regimului comunist, instaurat în ținut, din nou fără voia noastră, drept consecință a protocolului adițional secret Ribbentrop-Molotov. Reocupând, în 1941 și apoi în 1944, teritoriul din stânga Prutului, sovieticii, pe parcursul întregii perioade postbelice, au încercat, prin metode specifice, să modifice profilul etnic al românilor basarabeni și să „argumenteze” că Basarabia este „un străvechi teritoriu al Rusiei”.

(Oare nu în aceeași „direcție” țintește Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Kiril, mărturisind de curând cu îndoielnică evlavie că se roagă „pentru ca orientarea politică (*sic!*) a Moldovei să ajute la păstrarea unității Sfintei Rusii”? Involuntar te întrebi: care Sfântă Rusie și, mai ales, ce unitate se poate admite între **noi** și **ei**? Relevantă este, de asemenea, grija paternală ce transpare din gura unor politicieni vădit preocupați de pericolul „românizării” noastre: „a trebuit să pornim războiul din Transnistria, nuanța cu sinceritate dezarmantă Ghenadii Selezniiov, fost spicher al Dumei Federației Ruse, pentru a preveni lunecarea Republicii Moldova spre România”. Iar cu totul recent, experți de la agenția rusă RIA Novosti afirmau cu fariseică

impaciență: "Prin înlocuirea limbii moldovenești cu limba română în Constituția R. Moldova, practic vor fi lăsați fără identitate națională moldovenii, care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova".)

După 1944 în R.S.S.M. (ca și în fosta R.A.S.S.M., laboratorul în care a fost clonată Transnistria – considerată azi o gaură neagră a Europei –, ocrotită și sprijinită de către Rusia-mamă) este aplicată metodic o strategie de deznaționalizare etnolingvistică și culturală experimentată de către regimul țarist, prioritară fiind rusificarea și rusianizarea – impunerea și asimilarea limbii ruse ca limbă oficială. Pentru mai multă „eficiență” s-a recurs la cele mai inumane presiuni administrative, la organizarea artificială a foametei, campanie motivată în primul rând politic și care a secerat zeci de mii de vieți, mult mai multe decât în decursul ultimei deflagrații mondiale, la colectivizare forțată și la deportări masive. Numărul celor strămutați la mii de kilometri depărtare, pentru ca să nu mai afle cale întoarsă (în regiunile Tiumen, Tomsk, Kurgan din Federația Rusă, în regiunile Aktiubinsk din Kazahstanul de Sud și Djambul din R.S.S. Kazahă etc.), însumează, potrivit unor surse, aproximativ 200 de mii de persoane, cifră extrem de mare raportată la populația băștinașă.

Raiul sovietic, în care mai crede orbește o parte dintre concetățenii noștri în urma unor violente și intense spălări de creieri, își vedește falsitatea din ce în ce mai mult, iar faima Rusiei de eliberatoare și salvatoare a popoarelor a apus pentru totdeauna. Rusia nu mai poate aspira la măreția ei de altădată, modernizarea acestei țări, după cum observă specialiștii, este periclitată de lipsa unor reforme viabile. Stagnarea se extinde vertiginos în economie și nu numai, fenomen asemănător cu procesul declanșat în preajma sucombării fostei Uniuni Sovietice. Or, colosul de la Răsărit, cu imense bogății naturale, dislocat în Europa și Asia deopotrivă, își menține, așa cum o demonstrează concludent evenimentele din ultimii ani, tot mai manifestă vocația de a provoca probleme majore. Țărilor mari, dar mai cu seamă celor mici, pe care Moscova continuă să le trateze ca pe niște gubernii rusești. Să ne mai mire efortul tot mai insistent și mai sofisticat al diplomației moscovite de a descuraja integrarea spațiului postsovietic, din care face parte și Republica Moldova, în Uniunea Europeană? Având în vedere lecțiile dure ale istoriei, ba-

sarabeni trebuie să pledeze necondiționat pentru un singur vector: OCCIDENTUL.

În sfârșit, e timpul să demonstrăm spirit pragmatic și curaj în a aborda cu discernământ trecutul și a contura cu mai multă încredere și responsabilitate viitorul nostru și al celor ce vin după noi.

*„Limba Română”,
Nr. 1-2, anul XXI, 2011*

Alexandru BANTOȘ

Situația limbii de stat în Republica Moldova: *de jure* și *de facto*

Suntem în preajma a două aniversări care fixează orientări tematice distincte ale acestui interviu – 19 ani de la decretarea limbii române drept limbă oficială a Republicii Moldova și 10 ani de la deschiderea instituției pe care o conduceți, Casa Limbii Române. În ce măsură și-a atins Casa Limbii Române obiectivele pe care și le-a propus în 1998?

– În 1998 conjunctura social-politică era favorabilă pentru recuperarea identității noastre, mai exista un interes sporit pentru cunoașterea bună sau chiar foarte bună a limbii oficiale a statului suveran și independent Republica Moldova. În municipiu, ca, de altfel, în întreaga republică, erau organizate cursuri de limba română, dar, de regulă, asistența didactică a procesului de studii era asigurată de entuziaști și mai puțin de cadre didactice cu experiență profesională. Iată de ce s-a impus fondarea unei instituții pentru a sprijini logistic dorința cetățenilor adulți – indigeni și alogeni – de a învăța temeinic, după manuale și metode didactice performante, limba română.

Proiectul intitulat „Casa Limbii Române” a fost elaborat prin susținerea unor specialiști notorii și în acest context sunt obligat să dau câteva nume – prof. Valeriu Rusu, șef departament la Universitatea Aix-en-Provence, Franța, apreciat lingvist de origine basarabeană (Domnia Sa a predat limba și civilizația română pentru francezi timp de câteva decenii; este, de asemenea, autorul unui excelent manual în două volume tradus și adaptat la Chișinău pentru audienții alolingvi), academicienii Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, profesorul Anatol Ciobanu, șef catedră, Facultatea de Filologie a U.S.M., și lista ar putea fi continuată. În scurt timp instituția avea să devină un centru didactic și de cultură (proiectul mai prevedea organizarea de colocvii, simpozioane, mese rotunde, lansări de carte, expoziții, toate fiind axate

pe domeniul lingvistic), care să ofere condiții optime pentru învățarea limbii și cunoașterea culturii noastre.

Casa Limbii Române are în dotare mai multe seturi de manuale, între care și cel semnat de distinsa profesoară clujeană Liana Pop *Româna cu sau fără profesor* – un mijloc didactic modern și eficient pentru mulți dintre prietenii limbii române din Cehia, Slovacia, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Franța și din alte țări. De altfel, despre existența acestui manual am aflat de la un diplomat american, care l-a adus cu sine din SUA. La sugestia noastră, lucrarea a fost adaptată pentru persoanele de la noi, interesate să cunoască limba română; am multiplicat și casele audio ce-l însoțesc. În baza acestui manual, cunoscutul specialist în domeniu, profesorul Alexei Acsan a elaborat recent, după un deceniu de experiență didactică la Casa Limbii Române, un nou ghid, în trei volume, de studiere a limbii române – *Gramatică funcțională în structuri comunicative și imagini*, așa încât putem afirma că actualmente dispunem de suportul didactic necesar pentru cei care vor să studieze repede și calitativ limba de stat.

Cadrelle didactice sunt selectate după criterii profesionale și umane. Biblioteca specializată este completată sistematic cu literatură didactică și metodică adecvată. Ne permitem să conchidem că obiectivele propuse din start – crearea unui centru având la dispoziție un instrumentar didactic eficient și cu aplicabilitate maximă – au fost îndeplinite. Evident, este vorba de parametrii unei instituții municipale care poate asigura anual desfășurarea procesului de studii pentru 350-400 de cetățeni. În cei zece ani de existență, Casa Limbii Române a beneficiat constant de sprijinul interesat și permanent al Primăriei și al Consiliului Municipal Chișinău.

– De ce este dificil procesul de promovare și însușire a limbii române în Republica Moldova?

– Problema abordată este veche. Despre ea s-a discutat mult în presă, în cadrul unor întruniri științifice naționale și internaționale ce au avut loc la Chișinău, Bălți, Cahul, București, Iași, Suceava, Cernăuți, Germania, Franța etc. Despre dificultățile procesului de promovare și însușire a limbii române în Republica Moldova au vorbit și au scris, cu

dovezi convingătoare, oameni de știință, scriitori, ziariști, politicieni de la noi și din străinătate. Un bun și competent cunoscător al realităților noastre lingvistice, acad. Rajmund Piotrowski din Sankt Petersburg, de exemplu, analizând modul de transpunere practică a legislației lingvistice, concluzionează: „Rezultatele (implementării legislației lingvistice, care presupune ocrotirea și cultivarea limbii române – *AL.B.*), spre mare regret, nu sunt cele dorite. Procesul renașterii se realizează foarte lent, se întâmplă că este frânat cu gând rău, ceea ce ne deziluzionează pe toți”. Este opinia unui om de știință rus, savant și pedagog cu renume, care exprimă un adevăr crud, în special pentru cei care se află permanent în acest climat lingvistic tot mai ostil limbii române. Lucrurile se mișcă într-adevăr greu, pentru că, deși a trecut timp suficient, limba de stat continuă să fie „ocrotită” de niște legi care au fost adoptate pentru altă formațiune statală – R.S.S. Moldovenească – parte a defunctei Uniuni Sovietice. Or, acum două decenii, în condiții politice deloc simple, a fost creat un cadru juridic adecvat, acesta însă conținea multe și nejustificate omisiuni, cedări de principiu, formulări evazive ce permit duble interpretări, articole ce tolerează, ba chiar, am zice, încurajează tacit necunoașterea și neglijarea limbii de stat. Legislația lingvistică, binevenită pe vremea sovieticilor, este acum, în fond, contraproductivă. Modificările operate ulterior au redus eficiența ei, iar în unele cazuri au compromis-o cu desăvârșire. De fapt, cele trei legi – „Cu privire la statutul limbii de stat a Republicii Moldova”, „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova”, „Cu privire la revenirea la grafia latină” – sunt ignorate și chiar boicotate.

Urmăriți publicitatea din orașele noastre, încercați să vorbiți în limba de stat în unele unități comerciale sau bănci, la poștă și veți constata că domină panourile și afișele redactate în limba rusă, că mulți funcționari nu știu să ne vorbească limba. În cinematografe, filmele se proiectează preponderent în limba rusă. În unele instituții corespondența este perfectată în altă limbă decât cea de stat. Variantele românești ale actelor, documentelor constituie adesea anexe formale. Legile pe care le-am numit mai sus sunt necunoscute, pentru că au fost publicate doar la începutul anilor '90. Astăzi chiar și unii legislatori nu au știință de conținutul lor. Trebuie să recunoaștem că „funcționarea limbii de stat” nu a constituit un motiv de reală preocupare pentru guvernările de după 1991. S-a mimat, cu anumite excepții, o presupusă „grijă”, dar

nu s-a întreprins ceva concret, „palpabil” pentru ca limba română să reîntre în drepturile sale firești de atribut principal și de importanță vitală pentru stat.

Astăzi în Republica Moldova nu există o instituție guvernamentală care să vegheze și să supravegheze utilizarea limbii de stat. Fostul Departament al limbilor, care a funcționat între 1991-1994, a fost reformat, modificat, redus, lichidat, așa încât acum nimeni nu mai răspunde de implementarea legislației lingvistice. Spiritul tolerant, excesiv de conciliator față de cei care nu știu și nici nu vor să cunoască limba oficială a statului Republica Moldova va aduce și în viitor prejudicii imaginii și rolului limbii române în societate, va acutiza divergențele dintre cetățeni (vorbitori și nevorbitori / neștiutori de limba română). E de presupus că oricând se poate declanșa un conflict având ca punct de pornire degradarea limbii de stat, creșterea alarmantă a numărului de moldoveni care preferă să învețe și să vorbească în limba rusă. Situația poate fi dezamorsată doar prin schimbarea atitudinii întregii societăți față de problema în cauză. Iar „schimbarea” trebuie să înceapă, natural, de la Președinție, Parlament, Guvern.

– Haideți să chibzuim și cu această ocazie asupra noțiunilor „limba română”, „limba moldovenească”, „limba de stat”. De ce atâta diversitate de denumiri pentru o singură limbă?

– Pentru că, așa cum considerau în anii '30 ai secolului trecut ideologii din R.A.S.S. Moldovenească (L. Madan și alții), „politica mai domină știința”. Și în mileniul trei, cu părere de rău, deși apele, aparent, s-au limpezit deja. Pe parcursul a două decenii au fost publicate numeroase, diverse, consistente și ușor accesibile studii, articole, investigații privind denumirea corectă a limbii noastre. Confruntarea de idei și de opinii care s-a extins a facilitat elucidarea definitivă a controversatelor probleme lingvistice, așa încât astăzi este ridicol să mai pui la îndoială denumirea autentică, științifică a limbii noastre. Or, acest adevăr a fost conștientizat și recunoscut încă de cronicari (numele vechi de român, zice Miron Costin, „stă neclintit și înrădăcinat”, „ca un temei neclătit, deși adaog ori vremile, ori streinii adaog și alte numere, dar ce-i rădăcină nu se mută”), a fost confirmat apoi de scriitorii clasici și

moderni (Eminescu a cunoscut în profunzime problema noastră identitară; el spunea simplu și sugestiv: „...noi, românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, **una singură**” – sublinierea aparține lui Eminescu) și a fost confirmat de către lingviștii romaniști contemporani, inclusiv de către Forul Academic Științific Suprem din Republica Moldova, care, sintetizând opiniile și argumentele științifice, a propus ca articolul 13 din Constituție să aibă formularea următoare: „Limba de stat oficială a Republicii Moldova este Limba Română”).

Astfel, povestea „denumirii limbii” trebuia să ia sfârșit încă în 1994 sau în 1996, când A. Ș. M. a dat publicității răspunsul la interpelarea Parlamentului Republicii Moldova. Dar nu a fost să fie și „războiul lingvistic” mai continuă.

– Când și cum româna va funcționa efectiv ca limbă oficială a statului nostru?

– Limba oficială a Republicii Moldova va intra în drepturile sale naturale doar atunci când va fi elaborată și aprobată o lege care să o protejeze, *de jure* și *de facto*, de inegala competiție cu limba rusă și care va crea premise reale pentru funcționarea ei nestingherită în toate domeniile vieții. Dar, se pare, mai e timp până se va întâmpla acest lucru și până politicienii vor avea curajul și înțelepciunea să recunoască inconsistența și anacronismul teoriei limbii cu două denumiri și să accepte includerea în Constituție a numelui ei vechi și neclintit, vorba cronicarului.

– Care sunt tendințele de studiere și acceptare a limbii române ca limbă de stat sau ca limbă de integrare socială în Republica Moldova?

– Dorim, evident, ca aceste tendințe, cu reverberații spectaculoase la începutul anilor '90 și cu ecouri tot mai stinse în ultimul timp, să fie mai nuanțate și să adune sub cupola lor un număr tot mai mare de cetățeni, iar limba română, prin grija organelor puterii de stat, de toate nivelurile, să devină un veritabil mijloc de comunicare, inclusiv interetnică, în societate. Limba română trebuie să ne adune, să fie un liant între toți cei care conviețuiesc în Republica Moldova.

– Cine vine la Casa Limbii Române să învețe limba română și la cine merge Casa Limbii Române pentru a promova limba oficială a statului?

– La Casa Limbii Române vin cei care conștientizează că, pentru confortul lor social, din rațiuni legate de serviciu, de exemplu, trebuie să cunoască limba de stat. Ne trec pragul ucraineni, ruși, bulgari, găgăuzi, evrei, armeni, polonezi, reprezentanți ai altor etnii; pedagogi, medici, polițiști, avocați, oameni de afaceri, studenți, elevi, într-un cuvânt, cetățeni ai Republicii Moldova, dar și reprezentanți ai instituțiilor diplomatice și de afaceri acreditate la Chișinău. Dând curs invitațiilor, mergem la instituții, întreprinderi, unități economice (câteva adrese recente: Oficiul forței de muncă, Biblioteca municipală „B.-P. Hasdeu”, Școala de arte plastice „Poleacov”, Parcurile de troleibuze nr. 1 și nr. 2 ș.a.). Ne bucurăm că numărul celor care solicită serviciile noastre crește și că absolvenții cursurilor de la Casa Limbii Române pot vorbi și scrie în limba română, dar, principalul, găsesc mijlocul de înțelegere și de apropiere față de tot ce înseamnă Republica Moldova.

– Cum va fi Casa Limbii Române în următorii zece ani?

– Sperăm că peste un deceniu adulții vor cunoaște limba română și vor frecventa doar cursurile de perfecționare lingvistică. Principala noastră preocupare va fi Școala tânărului filolog – un proiect menit să sensibilizeze interesul tinerilor pentru studiul limbii și al culturii naționale, care a fost derulat cu succes câțiva ani la rând și pe care acum, din lipsă de mijloace financiare, l-am abandonat pentru o vreme. Vom reveni neapărat la acest proiect, întrucât considerăm că tinerii au misiunea de a schimba fața acestui pământ, asumându-și obligația de a soluționa multiplele probleme politice, sociale, economice și, poate înainte de toate, cea identitară. Iată de ce credem că peste zece ani Casa Limbii Române va fi o instituție destinată, în special, celor tineri – elevi, studenți deciși să absolve facultățile cu profil umanistic și care, cu sprijinul nostru, vor acumula experiența și cunoștințele indispensabile viitoarei profesii, atât de necesară în învățământ, în literatură, în cultură, în zi-
aristică, în cercetare, dar, mai ales, în procesul de revigorare a limbii române.

Interviu acordat de către Alexandru Bantoș, director al Casei Limbii Române *Nichita Stănescu*, Agenției Info-Prim Neo la sfârșitul lunii august, curent, cu prilejul sărbătorii naționale „Limba noastră cea română”.

*„Limba Română”,
Nr. 9-10, anul XVIII, 2008*

Alexandru BANTOȘ

Ion Dumeniuk și limba română

Rândurile de mai jos adună gândurile și sentimentele trăite alături de omul care mi-a marcat destinul. Deși am lucrat împreună mai puțin de doi ani, Ion Dumeniuk, primul redactor-șef al revistei „Limba Română”, a lăsat amprente de neșters în conștiința mea. Distinsul profesor continuă să fie, și după un sfert de secol de la trecerea lui la cele veșnice, pentru colegii de muncă, pentru cei care l-au cunoscut în calitate de lingvist, om de stat și publicist, model inconfundabil de militant pentru emanciparea românilor basarabeni.

Ucrainean / rutean de origine, Ion Dumeniuk a avut, în cel mai spectaculos mod, o relație aparte cu mișcarea națională din Basarabia sfârșitului de secol trecut, implicat cu procesul de salvagardare a limbii române. Această relație a depășit, firește, obligațiunile morale și profesionale de cadru didactic și de om al științei. E cunoscut faptul că Ion Dumeniuk a fost un lingvist dedicat meseriei: era competent, bine documentat în diverse domenii ale limbii române, cum se poate deduce din textele sale științifice și publicistice, dar excela și prin atitudinea ieșită din comun față de ceea ce numim „tezaurul spiritual al neamului” – limba română. Acest rar sentiment de autentic, neordinar, sincer patriotism românesc a fost una dintre calitățile de bază, definitorii ale ucraineanului Ion Dumeniuk. Mai avea Domnia Sa o trăsătură distinctivă, de asemenea rară pentru intelectualitatea de la noi: era un om de caracter, de mare caracter. Avea curajul să spună lucrurilor pe nume, indiferent de persoana vizată, era în toate împrejurările corect, intransigent, necruțător cu cei nedreți, cu falșii patrioți, autori de discursuri înflăcărate din stirpea personajelor lui Caragiale. Îi detesta pe acești indivizi, mari la vorbă și invizibili la faptă. Mi-a mărturisit în câteva rânduri că intenționa să publice un jurnal, în care să spună adevărul despre cei implicați în mișcarea de eliberare națională. „N-am să iert pe nimeni, sublinia Dumeniuk, aș vrea să fie cunoscut adevărul, inclusiv

și despre unii colegi-profesori universitari, care ezitau să răspundă cu promptitudine și curaj la «comandamentele timpului». Aceasta reclama implicare, risc, fermitate în acțiuni și în manifestarea convingerilor. Or, atunci, în anii 1988-1990, nu era simplu (dar parcă acum e altfel?) să-ți păstrezi imaculată imaginea și credibilitatea de „înaintemergător”, deoarece prea adesea îți erau întinse capcane compromițătoare. Ion Dumeniuk a avut integritatea și forța morală de a lupta cu inerția, cu pasivitatea și, desigur, cu mentalitatea bolșevică, antinațională, existentă până și după declararea independenței Republicii Moldova. Oare întâmplător noua formațiune statală este unica din vechiul spațiu sovietic cu o legislație lingvistică elaborată (de altminteri și cu participarea lui Ion Dumeniuk!) în condițiile fostului imperiu, legislație permisivă la multe capitole esențiale pentru revigorarea limbii oficiale, dar care nu a fost încă modificată și ajustată la noile condiții social-politice survenite în spațiul dintre Prut și Nistru după 1991. Unde ne sunt aleșii poporului, unde ne sunt cei care ar trebui să susțină și să promoveze limba română?

Ion Dumeniuk a fost un om modest, chiar foarte modest. Nu afișa această calitate, ea se manifesta firesc. M-am convins de atâtea ori că nu-i plăcea să se remarce. Ironiza pe seama „patrioților” noștri care „vânau” întrunirile, mitingurile, adunările naționale sau alte acțiuni considerate prilejuri potrivite pentru a rosti o cuvântare, a lansa un apel, pentru a-și etala „aderența”. Nu-i plăcea să pozeze, nici la propriu și nici la figurat; în fața aparatului de fotografiat îl copleșea o timiditate inexplicabilă. Dacă analizezi pozele ce înveșnesc chipul lui Ion Dumeniuk, constăți că este surprins, în majoritatea lor, într-o stare sufletească oarecum jenantă. Privește fie „pozând ca pentru acte”, având un anumit disconfort, fie, foarte adesea, cu ochii coborâți în... interiorul său. Este tulburătoare în sensul acesta *Poza cu Ștefan cel Mare*, cum am numit-o ulterior. Respectiva fotografie îmi readuce în memorie un lanț întreg de înduioșătoare clipe trăite la revista „Moldova”, altădată o publicație de prestigiu, cu un excelent colectiv de colaboratori.

La „Moldova” Ion Dumeniuk a publicat mai rar, deoarece revista apărea o dată pe lună. El însă era un colaborator foarte activ, în special al ziarului „Învățămintul public”, reacționând prompt, în mod competent la materialele ce puneau la îndoială necesitatea revenirii

Ion Dumeniuk. „Poza cu Ștefan cel Mare”

la alfabetul latin și atribuirii statalității limbii noastre etc. Bătăioasele articole scrise de Ion Dumeniuk, la fel ca și cele semnate împreună cu profesorul Nicolae Mătcăș, mai târziu Ministru al Științei și Învățământului, erau tipărite, de obicei, în „Învățământul public”, ziar care a găzduit și a mediatizat, primul, apelul celor 66 de reprezentanți ai științei, culturii și literaturii noastre, apel care milita, între altele, pentru oficializarea limbii române, revenirea la alfabetul latin, recunoașterea identității moldo-române etc. Ulterior, magistralele articole ale lui Ion Dumeniuk și Nicolae Mătcăș au fost incluse în volumul *Coloana infinită a graiului matern*, o carte în care se zbat tumultuos inimile a doi neînvinși români.

Să revenim însă la *Poza cu Ștefan cel Mare*, făcută, mi se pare, în toamna anului '88. Ion Dumeniuk venise la revista „Moldova”, în biroul 524, după o ședință de guvern. Fiind membru al comisiei interdepartamentale responsabilă de elaborarea Legislației lingvistice, ne informa despre ce mai „urzește sus” guvernarea, cum evoluează pregătirile Legislației lingvistice. Un grup de lingviști, scriitori, ziariști coordonam, din proprie inițiativă, activitățile de moment, hotărând cum să procedăm pentru a anticipa și contracara uneltirile mancurților, șovinilor etc. Întrevederile ne îmbărbătau reciproc. Trebuie să amintesc că în acea perioadă, la revista „Moldova”, eram responsabil de rubrica Diploma noastră de noblețe, dedicată problemelor strigente ale limbii române. În ziua respectivă, în biroul nostru se mai aflau scriitorii Alexandru Gromov, profesorul Nicolae Mătcăș, publiciștii Emil Mândăcanu și Constantin Tănase, fotograful Tudor Iovu și alții. Cineva i-a propus lui Tudor să ne facă o poză cu Ion Dumeniuk. Profesorul, firește, nu a acceptat să fie fotografiat, argumentând că nu e tocmai momentul potrivit pentru această îndeletnicire. Atunci m-am adresat fostului meu profesor, întrebându-l: „Nici cu Ștefan cel Mare nu doriți să pozați?”. I-am arătat cu privirea afișul ce trona deasupra mesei mele de scris. Pe afișul cu chipul voievodului erau aplicate diverse decupări din ziare și reviste. La loc de frunte se afla tricolorul, neaprobat încă oficial, dar care fâlfâia deja pe străzile Chișinăului, titlul poeziei *Limba noastră cea română* de Grigore Vieru, chipul lui Eminescu ș. a. Se distingeau și rubrica „Moldovei” Diploma noastră de noblețe cu citatul eminescian: „Da, de la Roma venim, scumpi și iubiți compatrioți – din Dacia Traiană. Se cam ștersese diploma noastră de noblețe, limba,

însă am transcris-o, – DIN BUCHIILE VOASTRE GHEBOȘITE DE BĂTRÂNEȚE (sintagma subliniată era omisă spre a nu supăra adversarii), în literele de aur ale limbilor surori”. Textul exprima starea noastră de spirit, deoarece așteptam cu înfrigurare să intre în casele basarabenilor *crinii latini*, cum avea să le spună Grigore Vieru. Ion Dumeniuk a analizat meticulos afișul, așa cum îi era firea, a rostit, ca pentru sine, un „Da!” abia auzit și care însemna că acceptă provocarea. Așa a rămas imaginea lui din această lume: cu ochii plecați, îngândurat, cu o expresie a feței care ar trăda parcă un scepticism ușor perceptibil. Este totuși senin și calm, iradiind siguranță. Anume așa l-am cunoscut mai târziu noi, cei care am lucrat la revista „Limba Română”, precum și la Departamentul de stat al limbilor.

...Afișul respectiv a mai incitat interesul unui alt om de cultură, ilustrul regizor bucureștean Ion Popescu-Gopo, care ne-a vizitat redacția. Observând-ul, Gopo m-a rugat să i-l donez pentru faimoasa lui colecție. „Aș vrea să cunoască și Bucureștiul adevărata voastră inimă”, insista fratele nostru de peste Prut. Nu m-am lăsat înduplecat și îmi pare rău. Nu zăbavă, Ion Popescu-Gopo, care avea un sentiment aparte pentru noi, basarabenii, a plecat la cele veșnice – inima i-a jucat festa ca, de altfel, și lui Ion Dumeniuk, peste câțiva ani, iar afișul a ars în timpul incendiului declanșat la etajul 5 al Casei Presei de către forțe obscure, rămase neidentificate și azi.

Acolo, la Casa Presei, a fost pusă la cale și fondarea revistei „Limba Română”. Într-o zi, favorabilă pentru destinul meu, m-a vizitat profesorul Ion Dumeniuk (lucram deja la „Învățământul public”) și m-a informat că foarte curând la Chișinău va apărea o nouă revistă, anume „Limba Română”, a Ministerului Științei și Învățământului. Mi-a mărturisit discret că Domnia Sa va fi numit redactor-șef și că, împreună cu ministrul Nicolae Mățaș, au decis să-mi propună funcția de redactor-șef adjunct. „O revistă „Limba Română” apare și la București!”, am replicat eu. „Noi, a precizat viitorul redactor-șef, vom face o altfel de publicație. Una utilă pentru învățământ, dar și pentru toți basarabenii”. Propunerea mi s-a părut tentantă. Intuiam că „Limba Română” va fi un proiect de viitor, inconfundabil ca misiune, într-un spațiu al marilor și îndelungatelor nedreptăți sociale, politice și spirituale, în care adevărul a fost mutilat.

Retrospectiv, meditănd la cei peste 25 de ani de muncă la revista „Limba Română”, constat că cea mai frumoasă, mai solară perioadă pentru mine a fost când în fruntea revistei s-a aflat regretatul profesor Ion Dumeniuk, pavază pentru mine și pentru întreaga redacție. Având mai multe funcții (profesor, apoi director general al Departamentului de stat al limbilor, membru al Guvernului), mi-a încredințat din start întregul proces de organizare a activității redacției. Îndeplineam această obligațiune cu multă responsabilitate, inspirație și dăruire, pentru că știam: începutul bun e temelia unei construcții durabile. Atunci, alături de Ion Dumeniuk, am înțeles că a fi în fotoliul de șef înseamnă a trăi împreună cu echipa bucuriile și necazurile, înseamnă să manifesti maximă conștiințiozitate în orice situație.

De la profesorul Ion Dumeniuk, ucrainean, dar mai român în cuget, simțire și, mai ales, în acțiuni decât mulți dintre patrioții noștri „de serviciu”, am învățat îndărătnicia de a persevera în tot ce faci și că în viață rentează nu vorbele mari, ci faptele, oricât de mici ar fi. Ion Dumeniuk aprecia omul sincer și muncitor, trata cu ironie și sarcasm „liderii” ce își pardoseau drumul spre putere prin cuvântări măiestrit meșteșugite, machiavelice, după care se ascundea interesul personal sau de grup. Detesta optimismul exagerat, caracteristic unor acțiuni culturale de la

1988. Casa Presei, revista „Moldova”, cab. 524.

De la stânga la dreapta: Nicolae Mățaș, Constantin Tănase, Alexandru Bantoș, Ion Dumeniuk, Emil Mândăcanu și Alexandru Gromov

începutul anilor '90 (dar și după), considera că au efect minim și că sunt contraproductive multe, dar adesea plicticoasele, banalele, insipidele manifestații de sărbătorire a Limbii Române pe 31 august (ziua adoptării Legislației lingvistice în Republica Moldova, legislație neglijată și sabotată de guvernanții de atunci și, precum s-a dovedit ulterior, în toți anii îndelungatei tranziții). Or, problemele grave, profunde și multiple de asanare a limbii române, considera Ion Dumeniuk, nu se soluționează prin discursuri înflăcărâte, cântece și dansuri, ci prin muncă asiduă în clasă, la catedră, în colectivul de muncă... Intuind cât de complicat și complex urma a fi acest parcurs al limbii române din Basarabia, Ion Dumeniuk a pledat pentru fondarea, pe 4 aprilie 1991, a revistei „Limba Română”, iar ceva mai târziu, tot din considerentele enunțate mai sus, pe 31 august 1991, a acceptat numirea sa în funcția de director general al Departamentului de stat al limbilor, structură guvernamentală având sarcina de a se ocupa nemijlocit de promovarea și aplicarea în practică a prevederilor Legislației lingvistice. Revista, neoficial, a devenit o subdiviziune a Departamentului, iar subsemnatul, prim-vice-direc-tor (la insistența profesorului Ion Dumeniuk). Cumulam, și eu, și domnul profesor, două funcții care solicitau consacrare și multă energie, cooperare, dezbateri, fapt ce ne-a apropiat și mai mult. De la ucraineanul Ion Dumeniuk, și subliniez acest lucru, am deprins ce înseamnă să-ți iubești neamul, să fii principial, intolerant în promovarea identității tale etnolingvistice. Am învățat, de asemenea, că lucrurile se pot mișca din loc numai prin muncă.

Am fost subalternul lui Ion Dumeniuk puțin timp, un an și șapte luni, dar suficient pentru a-mi da seama că era un altfel de șef decât cunoscusem până atunci. Profesor universitar, înalt funcționar de stat, sincer și receptiv la toate câte se întâmplau în societate, Ion Dumeniuk se considera un simplu coleg de serviciu, egal în drepturi și în obligațiuni, avea și transmitea celor din preajmă sentimentul acut al datoriei. Respecta opinia altora, era atent la sugestii, îi plăcea ordinea și disciplina. Fiind foarte ocupat, în special cu problemele Departamentului, uneori prezenta cu întârziere textele pentru revistă. În asemenea cazuri, bătea aproape neobservat la ușă, intra timid în birou și, parcă dezvinovățindu-se, întreba: „Mai e loc în revistă pentru articolul meu, că abia azi noapte am reușit să-l definitivez...”. Această simplă și omenească conduită a „șefului nostru” ne emoționa și ne răscolea sufletele.

*În centru: profesorii Ion Dumeniuk, Anatol Ciobanu și Traian Diaconescu (Iași),
membri ai colegiului de redacție al revistei „Limba Română”*

Se întrebau unii nedumeriți, acum un sfert de secol, de ce ucraineanul Ion Dumeniuk este atât de mult atașat cauzei noastre naționale. Am abordat și eu, la rândul-mi, într-o discuție particulară acest delicat subiect. Deloc surprins, Ion Dumeniuk a făcut o scurtă pauză, după care mi-a răspuns cu o întrebare: „Oare aş putea să procedez altfel, când soarta a fost și mai este atât de cruntă și nedreaptă cu voi, românii basarabeni?”

Revista „Limba Română”, care și-a propus din start să lumineze cu „lumină dreaptă” această parte necăjită de românmime, a continuat proiectul conceptual al lui Ion Dumeniuk, fondatorul. În pofida tuturor obstacolelor și dificultăților, dar și a dușmanilor de tot soiul, revista a supraviețuit, fiind o tribună spirituală recunoscută și apreciată de cititori. „Limba Română” a pășit în cel de-al doilea sfert de veac de existență cu o identitate, o istorie și o contribuție inconfundabilă în promovarea patrimoniului spiritual național.

*„Limba Română”,
Nr. 2, anul XXVII, 2017*

Notă bibliografică

(din arhiva redacției,
anul 1991, actualizată)

Ion Dumeniuk, unul dintre fondatorii și primul redactor-șef al revistei „Limba Română”, s-a născut la 5 mai 1936, în familia țăranilor ucraineni Alexandra și Zaharia Dumeniuk din satul Socinoi, județul Bălți. A decedat la Chișinău pe 3 noiembrie 1992.

În cele aproape trei decenii de activitate pedagogică și științifică, Ion Dumeniuk, profesor de lingvistică generală, membru al Consiliului director al societății „Limba noastră cea română”, redactor-șef al revistei „Limba Română” (4.04.91 – 3.11.92), Director General al Departamentului de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (31.08.91 – 3.11.92), a parcurs calea de la asistent la catedră până la profesor universitar, fiind unul dintre liderii notorii ai mișcării literelor românești din Basarabia, un militant recunoscut pentru readucerea alfabetului latin în Republica Moldova, pentru reînvierea limbii române, ale cărei funcții sociale au fost reduse considerabil drept urmare a politicii de rusificare promovate timp de decenii de către regimul comunist unional și autoritățile promoscovite locale, străine de interesele și aspirațiile națiunilor din provinciile fostului imperiu sovietic.

Ion Dumeniuk a participat nemijlocit la elaborarea proiectelor de legi adoptate la 31 august 1989, iar, prin sondajul sociolingvistic organizat și efectuat cu participarea Domniei Sale, precum și prin cele vreo 20 de articole publicate doar în răstimpul dintre noiembrie 1988 și august 1989, a contribuit eficient la trezirea conștiinței naționale a românilor basarabeni, demascând manevrele forțelor antinaționale, încercările pseudopatrioților de a menține așa-zisul specific moldovenesc, de a zădărnici procesul de revenire la adevărul istoric și științific.

După memorabilul august 1989, sesizând intenția unor factori de decizie de a impune în republică un sistem de scriere „latin moldovan”, domnul Ion Dumeniuk s-a încadrat activ în munca de propagare în mase a normelor ortografice și ortoepice ale limbii române, imprimând, în acest scop, la TVNM, 41 de prelegeri. *Învățăm a citi și a scrie cu caractere latine* (termenii *alfabet român*, *limba română* fiind pe atunci încă un tabu) și publicând în săptămânalul „Viața satului” un serial de note cu titlul generic *Cine le paște le cunoaște*, precum și un *Îndrumar de ortografie*. A colaborat, de asemenea, la scrierea cărții *Norme ortografice, ortoepice*

și de punctuație, al cărei titlu l-a modificat (împreună cu dl Mătcăș), adăugând *ale limbii române*, fapt prin care a oficializat glotonimul normal ce va fi adoptat apoi ca titlu pentru noua revistă filologică concepută și redactată de Domnia Sa.

În general, activitatea lui Ion Dumeniuk a fost dominată de străduința Dumisale de a pune la dispoziția studenților, învățătorilor și celor interesați manuale, programe analitice, alte materiale didactice, studii filologice cu un pronunțat caracter aplicativ, practic. A elaborat un manual de limba română (de tip fără profesor) pentru populația rusofonă, a publicat, pentru prima dată în limba română, programe și manuale de lingvistică generală (*Introducere în lingvistică*, 1980, ediția a doua – 1987; *Lingvistica generală*, 1985).

După susținerea doctoratului (1970), a ținut la facultățile de litere, filologie germano-romanică și ziaristică următoarele cursuri de bază și opționale: *Lexicologia limbii române*, *Istoria limbii române*, *Teoria și practica traducerii*, *Redactare literară*, *Introducere în lingvistica romanică*, *Introducere în studiul contrastiv al limbilor*, *Morfologia contrastivă a limbilor rusă și română*, *Istoria concepțiilor lingvistice*, *Introducere în știința limbii*, *Curs de lingvistică generală*, *Limbă și societate*.

Lista lucrărilor publicate de Ion Dumeniuk include peste 100 de titluri, printre care studii de lexicologie, gramatică, stilistică și traducere, articole de cultivare a limbii, de popularizare a științei limbii, în special a problemelor legate de reintroducerea alfabetului latin, proclamarea românei drept limbă de stat a republicii etc.

A prezentat referate și comunicări la congrese, simpozioane, conferințe științifice universitare, interuniversitare, regionale, unionale și internaționale.

Alexandru BANTOȘ

Limba română: identitatea și unitatea noastră

Această Ediție specială constituie un prilej de a pune în evidență semnificația istorică a introducerii sintagmei **limba română** în Constituția Republicii Moldova și, totodată, ocazie salutară de a cinsti amintirea temerarilor promotori ai cauzei naționale, mulți dintre ei autori ai revistei „Limba Română”, care, acum trei decenii, preciza în articolul programatic din primul număr: „Suntem convinși că numai cu concursul energic și concret al specialiștilor onești și al marelui public vom putea stopa cu adevărat procesul degradării limbii, vom ieși odată și odată din infernul lingvistic ai cărui captivi suntem, vom depăși perimatele dogme de sorginte imperial-bolșevică privind etnogeneza, limba și cultura poporului, vom traduce în viață apelul mereu actual al lui Alexe Mateevici: să luminăm poporul cu lumină dreaptă.” (Revista „Limba Română” nr.1, 1991, pag. 4.) Deși perioada trecută de la fondarea publicației a fost lungă și anevoioasă, plină de imprevizibile și complicate situații în plan politic și economic, dificultățile și necazurile nu au fost în măsură să spulbere convingerea că vom trăi cândva bucuria victoriei. Astfel, începând cu primul număr al revistei „Limba Română”, în frunte cu regretatul profesor Ion Dumeniuk (redactor-șef în anii 1991- 1992), elaborat în primăvara anului 1991, înainte de declararea Independenței, și până la cel recent, nr.1-2, 2023, lansat în contextul unor premise reale de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, am nutrit necontenit speranța legiferării limbii române.

Numeroasele dezbateri privind geneza etnolingvistică a basarabenilor, derulate pe parcursul a trei decenii și ceva, la care a participat nemijlocit și revista „Limba Română” (în acest număr, publicăm textele apărute în revista noastră între anii 1991 și 2022), au avut rolul concret și explicit de a elucida adevărul, de a contura de pe poziții strict științifice spec-

trul larg, nuanțat și, accentuăm, *depolitizat* al denumirii limbii. Pe parcurs, colectivul redacției, cu sprijinul unor devotați oameni de știință și de cultură, a realizat un edificiu identitar unic, editând 280 de numere de revistă (toate amplasate pe site-ul www.limba romana.md) și câteva zeci de volume în Colecția „Biblioteca revistei «Limba Română»” (unele fiind, de asemenea, disponibile gratuit pe site), între care: Antologia *Limba Română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente* (ediția I, 1996, 334 p.; ediția a II-a, 2007, 352 p.), Valeriu Rusu, *Limba română. Limbă, literatură, civilizație* (212 p.) și *Limba română. Cuvinte și imagini* (1997, 212 p.), Eugen Șt. Holban, *Contribuția Basarabiei la cultura românească. Toponimie și identitate națională* (1997, 234 p.), Nicolae Mătcaș, *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (1998, 252 p.), Silviu Berejan, *Itinerar sociolingvistic* (2007, 240 p.), Alexandru Bantoș, *Retrospectivă necesară* (2007, 252 p.), Anatol Ciobanu, *Reflecții lingvistice* (2009, 340 p.), Nicolae Corlăteanu, *Testament. Cred în izbânda limbii române. Studii. Comunicări. Memorii* (2010, 256 p.), Dorin Cimpoșu, *Republica Moldova, între România și Rusia. 1989-2009* (2010, 428 p.), Ana Bantoș, *Deschiderea spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică* (2011, 344 p.), Nicolae Mătcaș, *Calvarul limbii române din Basarabia. Studii. Articole. Comunicări* (2011, 552 p.).

Un rol aparte în procesul de creare a fondului documentar *sui-generis* îi revine *Ediției speciale* a revistei „Limba Română” (nr. 4, 1995), dedicată conferinței științifice „Limba română este numele corect al limbii noastre”, care a avut loc la Chișinău pe 20 – 21 iulie 1995, în Parlamentul Republicii Moldova. Întrunirea – era prima dată când adevărul pătrundea masiv în incinta legiuitorilor moldoveni – și-a desfășurat lucrările sub egida Academiei de Științe a Moldovei, cu participarea Institutului de Lingvistică al AȘM (director academicianul Silviu Berejan), a catedrelor de specialitate de la instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, a uniunilor de creație și a revistei „Limba Română”, inițiatoarea și organizatoarea de facto a acestui eveniment. În cadrul conferinței, filologi notorii din Republica Moldova, academicienii Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, profesorii doctori Anatol Ciobanu, Nicolae Mătcaș, Ion Ețcu, Alexandru Dîrul ș.a., romaniștii Rajmund Piotrowski din Sankt Petersburg, Rusia, și Stanislav Semcinski din Kiev, Ucraina, au examinat aspecte ale evoluției limbii române în Republica Moldova, ca parte a spațiului lingvistic românesc. (Menționăm că la conferință nu au

fost invitați în mod deliberat oameni de știință din România, pentru a evita posibilele învinuiri de ingerință în chestiunea discutată.) Lucrările întrunirii științifice au fost transmise în direct de radioul și televiziunea națională, despre ea au relatat ziarele cotidiene, iar în mai puțin de două săptămâni, revista „Limba Română” a scos de sub tipar *Ediția specială* în 144 de pagini, cu un tiraj de 11.000 de exemplare, incluzând comunicările și actele conferinței. Astfel, publicului larg i s-a pus la îndemână, în premieră, un îndrumar util și accesibil în problema identitară.

Academicianul Nicolae Corlăteanu, de exemplu, a prezentat un amplu și argumentat studiu, intitulat *Româna literară în Republica Moldova: istorie și actualitate*, din care cităm: „Cât privește *limba literară*, limba model, exemplară, de care ne folosim mai ales în scris, în lucrările literare, științifico-tehnice, limba oficială din documentele noastre social-politice și administrative trebuie numită limbă română. Ea este limba normată, supradialectală, limba română literară unică pentru toți românii (*moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistreni*, cei din Banatul Sârbesc, din Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia, SUA etc.).” Patriarhul lingvisticii basarabene accentua în continuare: „Se impune a înțelege cu toții, odată pentru totdeauna, că încercările întreprinse în perioada sovietică de a crea o nouă limbă literară romanică pe teritoriul fostei RSSM, diferită de cea română, n-au dat și, de fapt, nu puteau da nicicând rezultatele scontate. Dimpotrivă, au dat naștere la discuții infructuoase, pentru că în nici un chip nu se poate ascunde adevărul confirmat istoricește prin unitatea de limbă, literatură, creații artistice. Odată și odată trebuie să ajungem cu toții la înțelegerea că limba noastră literară trebuie numită cu numele său adevărat – română.” (Nicolae Corlăteanu. *Româna literară în Republica Moldova*. Revista „Limba Română”, nr. 4, 1995, pag. 17.)

Promovarea adevărului științific și istoric a constituit, de altfel, laitmotivul ședințelor Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”, ale Conferințelor naționale de filologie „Limba română azi”, ale colocviilor revistei „Limba Română” de la *Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”* din Chișinău, precum și ale tuturor manifestărilor axate pe acest subiect ce au avut loc după 1991 la Chișinău, Bălți, Iași, București, Suceava, Cluj etc. Relevantă este, în context, rezoluția din 2006 a celei de-a X-a ediții „Limba română azi”, care menționa: „Participanții la Conferință reafirmă poziția exprimată în mod consecvent

la toate edițiile precedente, precum și la Congresul IV al Filologilor Români (Timișoara, 1991) și la Congresul V (Iași – Chișinău, 1994): Limba română este unica reprezentantă actuală a latinității orientale, oriunde ar fi întrebuințată ca limbă de stat, limbă de cultură, limbă de comunicare, își are fixată identitatea, definitiv, printr-o singură denumire – LIMBA ROMÂNĂ – și are un singur alfabet în măsură să-i exprime esența și să-i asigure funcționarea în condiții optime – alfabetul latin, poziție susținută de Academia de Științe a Moldovei în răspunsul dat la 28 iulie 1994 de către Prezidiul Academiei de Științe a Republicii Moldova și la 28 februarie 1996 de către Adunarea Generală a Academiei, la solicitarea Parlamentului: Denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este **LIMBA ROMÂNĂ**”. (Alexandru Bantoș, „Limba română și suma de adevăruri științifice”, revista „Limba Română”, nr. 1-2, 2008, pag. 73.)

Prețioasă și adecvată împrejurărilor este contribuția ilustrului lingvist de origine basarabească Eugeniu Coșeriu (născut pe 27 iulie 1921 în Mihăileni, județul Bălți, România – decedat pe 7 septembrie 2002, în Tübingen, Germania) la promovarea identității și unității românilor. Studiile, articolele și comunicările savantului, publicate de revista noastră, între care *Latinitatea orientală*, *Unitate lingvistică – unitate națională*, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*, *Politici lingvistice*, „... Moldovenismul... nu se opune românismului...”, *Credință, sacrificiu și destin* ș.a., dezvăluie magistral istoria și particularitățile evoluției limbii române în Basarabia, descriu caracterul restrictiv, antinațional al politicilor lingvistice aplicate în ținut de către regimul țarist și de cel sovietic. Opera coșeriană privind identitatea basarabenilor și unitatea lor cu toți românii, veritabilă carte de învățătură, este parte integrantă a patrimoniului nostru lingvistic, ce ar trebui inclusă în programele de învățământ la facultățile cu profil umanist și nu numai. Reiterez, și cu această ocazie, dezamăgirea că nu am reușit să identific, pe parcursul mai multor ani, mijloace financiare pentru a edita volumul „Un lingvist care vine din viitor. Texte despre realitățile lingvistice basarabene semnate de Eugeniu Coșeriu”, pregătit de echipa redacției, în vreme ce instituții abilitate să susțină procesul de recuperare a conștiinței naționale și de revigorare a limbii române cheltuie sume enorme de bani pentru tirajarea unor activități cu mesaj efemer sau chiar inutil.

Textele referitoare la denumirea corectă a limbii publicate în revista „Limba Română”, în presa dintre Prut și Nistru – nu am ezitat nicio dată să credem – au avut (și au încă!) rolul lor mântuitor în renașterea basarabenilor, chiar dacă decidenții politici aflați la guvernare le-au neglijat cu premeditare aproape trei decenii; știam că munca fără preget a oamenilor de știință și de cultură va fi apreciată de politicieni integri și bine informați, care, ajunși la putere, vor pune în valoare documentele izvorâte din dorința de a elimina falsurile din istorie. Anume adevărul, competența și consistența, claritatea dovezilor științifice invocate de către autori consacrați din Republica Moldova, de pe întreg spațiul limbii române și de peste hotarele acestuia au determinat actuala guvernare de la Chișinău să spună lucrurilor pe nume, așa cum sunt (E. Coșeriu), în Constituția Republicii Moldova, făcându-i-se loc axiomei „Limba de stat a Republicii Moldova este limba română”. Decizia respectivă, votată, desigur, fără „acordul” deputaților din opoziția antinațională, încheie un trist episod al existenței românilor basarabeni, în care le-a fost umilită și contrafăcută originea firească.

În editorialul „Derapajele lingvistice și *chestiunea limbii*”, publicat după victoria doamnei Maia Sandu în scrutinul prezidențial, salutăm evenimentul, care a bulversat clasa politică de la Chișinău, pentru că în fruntea republicii a fost aleasă o personalitate, ce urma să deschidă, împreună cu Partidul Acțiune și Solidaritate (întemeiat de curajoasa și incoruptibila politiciană), un nou capitol în istoria Republicii Moldova: „În forul legislativ suprem, notam cu mult înainte de alegerile din vara anului 2021, ce au propulsat la guvernare Partidul Acțiune și Solidaritate, e timpul să vină cei care au sentimentul acut al prezentului și al responsabilității în fața viitorului pentru destinul acestei părți de neam, tineri chemați să realizeze cu ambiție și cu siguranță inexorabilul proces de emancipare națională declanșat la începutul anilor '90 ai secolului trecut, în care limba maternă – româna – a fost stindardul ce ne-a unit. Limba română trebuie să ne consolideze acțiunile și mai mult acum, când traversăm vremuri complicate din mai multe puncte de vedere, deoarece pentru un popor limba rămâne a fi pururi condiția libertății sale istorice. Doar având această libertate, vom putea recuceri și recupera dreptul la o existență demnă și prosperă.” (Revista „Limba Română”, nr. 1, 2021, pag.13.)

Analiza obiectivă a realităților basarabene de moment prevestea că, după prima reductă cucerită de către doamna Maia Sandu, învingătoare într-o luptă acerbă cu exponenții vechii mentalități, servili unei ideologii străine, vor veni, cu certitudine, și alte victorii. Și ele n-au întârziat: într-un context geopolitic marcat de pandemie și de criza fără precedent cauzată de războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei, Republica Moldova, guvernată de PAS, a devenit un actor politic extern vizibil, demn, ferm și respectat, obținând statutul de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană. În plan intern, de asemenea, s-a avansat într-un timp scurt, dar sigur și temeinic, în abordarea și, pe cât a fost posibil, în soluționarea numeroaselor și stringentelor probleme – moștenire a guvernărilor anterioare – privind viața economică, socială și culturală a cetățenilor. „Miracolul” în plan moral s-a produs însă pe 16 martie curent, când deputații Partidului Acțiune și Solidaritate i-au făcut dreptate limbii române, denumirea ei autentică, limba română, intrând, în sfârșit, în normalitate și la nivel de stat. Adoptarea unei asemenea legi era strict necesară pentru a spulbera ambiguitățile și încercările de a justifica în continuare teoria existenței „limbii moldovenești”, diferită de cea română! Recenta lege a rupt astfel definitiv lanțul de anihilare programată a identității și unității noastre. După recunoașterea oficială de către Parlamentul Republicii Moldova a denumirii corecte a limbii, lucrurile s-au limpezit definitiv: dezbaterile, resuscitate periodic de-a lungul anilor din imbold politic, nu vor mai avea relevanță și nici forța de a eclipsa adevărul.

Includerea în Constituție a limbii române reclamă însă prioritar și categoric schimbarea radicală a atitudinii față de practica difuzării și utilizării normelor ortografice și ortoepice ale românei actuale, întrucât mai este tolerată iresponsabil indiferența față de vorbirea și scrierea normată, iar amprentele nocive ale limbii ruse persistă încă. A venit timpul să fie lichidată insuficiența literaturii de popularizare a științei lingvistice naționale, să fie elaborate și editate volume de anvergură consacrate istoriei limbii române, cu referire expresă la starea ei actuală din Basarabia, spațiu în care cultivarea formei literare, standard este o problemă. Decretarea limbii române ca atribut oficial al statului, modificarea pe parcurs a legislației lingvistice în sensul actualizării acesteia, adoptarea altor documente guvernamentale în domeniu nu vor avea sorți de izbândă, evident, fără concursul permanent și con-

secvent al mass-mediei din republică, al organizațiilor și exponenților comunității științifice și culturale. Bătălia cea mare a fost câștigată, e adevărat, lupta însă continuă. Circumstanțele renașterii și evoluției reale a limbii vor deveni realmente ireversibile numai dacă noi, de la mic la mare, vom onora limba română prin cunoașterea ei profundă și prin folosirea adecvată a acesteia în toate împrejurările vieții. Ca niciodată este de actualitate îndemnul poetului Gheorghe Sion:

*„Limba, Țara, vorbe sfinte
La strămoși erau;
O, vorbiți, scrieți românește,
Pentru Dumnezeu!”*

*„Limba Română”,
Nr. 3-4, anul XXXIII, 2023*

Abstract

The Romanian language: our identity and unity

Keywords: The journal „Limba Română”; Special Issue; Constitution of the Republic of Moldova; ethnolinguistic genesis of the Bessarabian Romanians; Parliament; Academy of Sciences; the rules of the Romanian language; the official attribute of the state; the linguistic legislation

The article reflects the long and difficult process that preceded the introduction of the notion of Romanian language into the Constitution of the Republic of Moldova. The article refers to the journal „Limba Română” publications in the process of the legislative change. In the last thirty years, a number of articles, studies, interviews have been published on subjects such as the identity of Bessarabian Romanians, the Romanian language as the official language in the Republic of Moldova, as recently adopted by the Parliament of the Republic of Moldova. Adopting the notion of Romanian language in the Constitution of the Republic of Moldova is a historical event, which calls for a change in attitude towards the Romanian language, as the official means of communication in the Republic of Moldova.

Alexandru BANTOȘ

**„Să nu lăsăm să piară
această revistă...”**

Onorată asistență!

Dragi prieteni!

Mă bucur că ați învins dificultățile provocate de caniculă și ați reușit să ajungeți la inaugurarea expoziției noastre, care este un omagiu adus personalităților ce au promovat limba română în general și revista de știință și cultură „Limba Română” în special, și, în același timp, o expresie a sentimentelor de considerație față de oamenii politici care, în sfârșit, au fixat numele limbii române în Constituția Republicii Moldova.

Or denumirea limbii, conform științei lingvistice, nu este un capriciu, ci un element definitoriu al identității unui popor. Acest lucru nu l-au conștientizat parlamentarii legislaturilor precedente, deși pe parcursul a trei decenii subiectul în cauză a fost frecvent și temeinic abordat, implicit pe paginile revistei „Limba Română”. În nr. 3-4, 2023 al publicației noastre, de exemplu, au fost necesare 26 de pagini pentru a insera lista selectivă a textelor despre numele corect al limbii, despre identitatea românilor basarabeni și unitatea lor cu întregul neam românesc.

Înființată la 4 aprilie 1991, noua publicație își propunea să „reia firul palpitantei activități declanșate... întru renașterea graiului străbun”, „să readucă în prim plan obiectivele și finalitățile pentru care am militat fără preget ani și decenii în șir”.

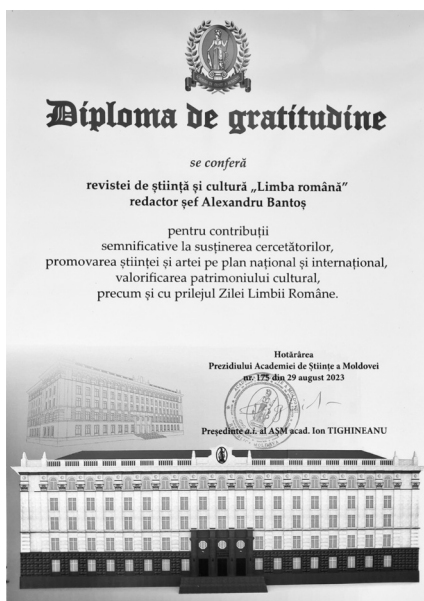
Azi, în acest moment oarecum deosebit, sunt onorat să pomenesc numele profesorului Ion Dumeniuk, de etnie ucrainean, temerar și perseverent luptător pentru cauza românilor basarabeni, la sugestia căruia Ministerul Științei și Învățământului a decis ca publicația să se numească „Limba Română”. S-a aflat în fruntea redacției doar un an și șapte

Domnul acad. Ion Tighineanu înmânează Diploma de grațitudine a Academiei de Științe a Moldovei domnului Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei „Limba Română”

luni. Ion Dumeniuk, primul redactor-șef al publicației, și echipa de atunci a revistei au reușit să pună temelia unui proiect de anvergură care, iată, la vârsta lui Hristos, inaugurează o „expoziție retrospectivă”.

În toți cei 33 de ani, pledând pentru renașterea limbii române, revista s-a manifestat drept o publicație onestă, integră și incorruptibilă în sensul cel mai larg și mai profund al cuvântului. Având susținerea Institutului de Filologie al AȘM, a Uniunii Scriitorilor din Moldova, a facultăților și catedrelor cu profil filologic, a Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova, a cunoscuților lingviști Silviu Berejan, Nicolae Corlăteanu, Anatol Cioabanu, Anatol Eremia, a scriitorilor Grigore Vieru, Anatol Codru, Vasi-

le Vasilache, Arcadie Suceveanu, Gheorghe Vodă, a istoricilor Anatol Petrencu, Gheorghe Palade și atâția alții, revista „Limba Română” și-a asumat misiunea de instituție identitară românească, fapt onorabil, dar anevoios de realizat fără asistență din partea autorităților locale (ultima subvenție acordată revistei de către Chișinău datează din 1993).

În pofida dificultăților de tot soiul, ce au urmat după ieșirea în 1994 de sub jurisdicția Ministerul Științei și Învățământului, revista a rezistat de-a lungul anilor. Partidul pe care l-am servit cu fidelitate și dedicație s-a numit Republica Moldova și Limba Română, obligația noastră supremă fiind promovarea adevărului despre istoria zbuciumată a basarabenilor și valorificarea patrimoniului lor spiritual, cel lingvistic, firește, înainte de toate. Voi menționa, în acest sens, doar câteva rubrici care definesc aria largă și variată a preocupărilor revistei: Dimensiuni ale unității noastre; Gramatică; Cum vorbim, cum scriem; Pro Didactica; Coșeriana; Lecțiile istoriei; Proză; Critică, eseu; Limbaj și Comunicare; Dialogul artelor; Însemne identitare; Recitirea clasicii; Cărți și atitudini; Registru actual; Interferențe culturale; Voci din trecut; Tradiții și obiceiuri; Starea de veghe etc. – rubrici susținute de personalități notorii ale științei și culturii românești. O parte din impunătorul număr de autori și susținători ai revistei se află în galeria de portrete ale expoziției...

Toate generațiile de colaboratori ai revistei, fără excepție, au lucrat onest, cu inspirație și entuziasm. Nutresc aleasă considerație față de persoanele care au îngrijit revista de-a lungul anilor – firi competente, harnice, modeste și așa vrea în mod expres, și cu acest prilej, să exprim respect și recunoștință coechipierilor mei de acum și de altă dată: Oxana Bejan, Raisa Belicov, Leo Bordeianu, Grigore Canțâr, Viorica-Ela Caraman, Elena Călin, Jana Ciolpan, Ion Conțescu, Tatiana Curmei-Fisticanu, Victoria Popovici, Liliana Ganga-Rostea, Alex Marchitan, Emil Mândăcanu, Narcisa Miron, Vlad Pohilă, Veronica Rotaru, Elena Viziru ș.a., pentru că au susținut și au amplificat, prin propriul sacrificiu, prestigiul și notorietatea revistei.

Un cuvânt aparte doresc să-l adresez membrilor familiei mele, în primul rând soției Ana Bantoș, al căror sprijin a fost și rămâne în continuare vital pentru mine și pentru revista „Limba Română”. În acest an și Ana, și eu am trecut prin mari încercări, dar cu sprijinul medicilor,

al copiilor, al nepoților, al prietenilor, am învins greutățile și iată-ne azi în fața Dumneavoastră, gata să pășim cu încredere și cu mai multă siguranță înainte...

Privind în urmă, am impresia că întregul itinerar al revistei de peste trei decenii, cu toate inevitabilele necazuri și supărări, a fost totuși unul admirabil. Vrednice de amintire, de exemplu, sunt circumstanțele organizării și desfășurării (la 20 și 21 iulie 1995) în Parlamentul Republicii Moldova a conferinței științifice *Limba Română este numele corect al limbii noastre*, cu participarea unor redevabili savanți de la Chișinău și din spațiul est-sovietic. A fost prima dată când în Parlament s-a spus adevărul despre noi și limba română. Întrunirea științifică din Parlament, transmisă la radio și televiziune și apoi tipărită într-o ediție specială cu un tiraj de 11 000 de exemplare („Bunul de tipar” a fost dat în două săptămâni după conferință – o performanță pentru acele timpuri), a însemnat încă un pas în procesul de dezavuare a falsei teorii privind cele două limbi și popoare despărțite de Prut.

De-a lungul anilor, revista a realizat un șir de proiecte de rezonanță în tot cuprinsul spațiului limbii române. Mă voi referi doar la câteva: *Itinerare ale identității noastre*, incluzând ediții speciale ale revistei dedicate tradiționalele centre de cultură și civilizație românească din județele Călărași, Suceava și Maramureș. La capitolul proiecte trebuie, de asemenea, menționate Colocviile revistei „Limba Română”, numeroasele simpozioane, conferințe și seminare având ca subiect probleme actuale ale limbii, literaturii și istoriei, edițiile speciale ale revistei consacrate vieții și activității unor distincte figuri ale filologiei naționale etc.

Cel mai recent proiect la care lucrăm acum se intitulează *Eroii „Limbii Române”*. La începutul anului viitor planificăm lansarea unei Ediții speciale consacrate memoriei colaboratorilor revistei „Limba Română” (1991-2023), temerari promotori ai identității etnolingvistice a basarabenilor și susținători ai cauzei Limbii Române. Proiectul, criteriile de organizare a panoului memorial și lista foștilor noștri colaboratori sunt pot fi găsite în nr. 3-4 din acest an al publicației noastre.

Rodnică pentru noi a fost perioada dintre anii 2007 și 2012, când am reușit să edităm, concomitent cu revista, în seria Biblioteca revistei „Limba Română”, ediția a doua a antologiei *Limba Română este Patria*

mea și câteva lucrări de autor. Veritabilele repere științifice ale identității românilor din stânga Prutului sunt semnate de reprezentanții de seamă ai lingvisticii basarabene: Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Nicolae Mățaș, Anatol Ciobanu ș.a. Aceste volume, împreună cu întreaga arhivă a revistei, care întrunește circa 300 de volume, se află pe site-ul publicației și e pusă la dispoziția marelui cititor. Lunar, revista este accesată în medie de către 30-40 mii de utilizatori.

Dragi prieteni,

Revenind la evenimentele memorabile produse pe parcursul a 33 de ani ai publicației, voi aminti de Conferința științifică ce a avut loc pe 21 mai 2001, în Sala Mare a Academiei de Științe a Moldovei, consacrată împlinirii a 10 ani de la fondarea revistei și a 80 de ani de la nașterea ilustrului lingvist de origine basarabeană Eugeniu Coșeriu, cel care reușise să scrie, după 1989, un șir de studii și articole, unele publicate inițial de revista noastră, esențiale despre identitatea românilor basarabeni, despre realitățile sociolingvistice din partea stângă a Prutului...

În finalul comunicării „Credință, sacrificiu și destin”, prezentată la acea aniversare, vorbind despre prezentul și viitorul revistei „Limba Română”, Eugeniu Coșeriu a accentuat testamentar:

Să nu lăsăm deci să piară această revistă, să nu lăsăm să scadă și să decadă această tribună. Ea trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române. Fiindcă, dacă dispare și această revistă, dacă ne asumăm acest risc, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea fundamentală a omului ca ființă spirituală: limba-jul; dimensiune care pentru noi se prezintă sub forma limbii noastre istorice: limba română. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare – și să nu dea Dumnezeu cumva să moară –, începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine (textul integral al discursului a fost publicat în revista „Limba Română”, nr. 4-8, 2001, p. 32-37).

Da, e adevărat, revista n-a murit, a rezistat, pentru că, în ceasurile de cumpănă, am simțit permanent susținerea prietenilor din Republica

Moldova, a marilor cărturari basarabeni, precum și a celor de peste Prut – academicieni, profesori, scriitori, ziariști de la Iași, București, Suceava, Cluj, Sibiu, Baia Mare, Timișoara.

Acum cinci ani, de exemplu, ajunși la ananghie, ne-a întins o mână prietenească, salvatoare Academia Română, care a luat publicația sub auspiciile ei – gest simbolic și onorant pentru noi. Folosindu-mă de prilej, adresez sentimente de gratitudine academicianului Ioan-Aurel Pop, președinte, prezidiului Academiei Române, pentru susținerea financiară și încrederea acordată publicației chișinăuiene. Rezistăm, într-un cuvânt, pentru că autorii și prietenii noștri de pe întreg spațiul limbii române au fost (și sunt!) cu inima, cu vorba, cu fapta alături de echipa redacțională. Dar o publicație, totuși, se face și cu mijloace financiare, iar insuficiența lor cronică readuce în prim plan temerile lui Coșeriu privind destinul revistei.

„Limba Română”,

Nr. 7-12, anul XXXIII, 2023

Abstract

Let's not let this magazine perish...

Keywords: the journal „Limba Română”; Romanian language promotion; cultural heritage; significance; Eugeniu Coșeriu; Romanian Academy; financial support

The academic article discusses the 33-year journey of the journal “Limba Română” and its significant contributions in promoting the Romanian language and culture. The article acknowledges key personalities who have worked assiduously in support of the journal over the years. It further highlights notable projects undertaken by the journal, as well as various challenges faced. A heartfelt tribute is given to Eugeniu Coșeriu, a prominent figure in Romanian linguistics, and appreciation for the critical financial support received from the Romanian Academy is conveyed. The article ends with a call for sustained financial support to ensure the journal's continued existence and effectiveness.

Alexandru BANTOȘ

Revista „Limba Română”, o bibliotecă în care trecutul și viitorul se întâlnesc

Legislația lingvistică, adoptată sub presiunea maselor în 1989, era la început un document mai mult cu valoare simbolică, prevederile acesteia întârziind să fie aplicate în practică. Or trecerea de la alfabetul rusesc la cel românesc (căruia i se spunea în mod curent *latin* pentru a evita animozitățile) comporta o schimbare de viziune asupra rolului limbii oficiale a statului. Metamorfoza, firește, avea să se producă mai întâi în școală, unde urma să fie plămădită o lume nouă, debarasată de metehne și prejudecăți. Este și considerentul ce a determinat Ministerul Științei și Învățământului să decidă, în primăvara anului 1991, pe 4 aprilie, fondarea „Limbii Române”, revista cu misiunea de a fi sprijin necesar și competent pentru sistemul educațional, dar și pentru întreaga societate dornică să descopere farmecul scrisului latin, în cel mai larg sens al cuvântului.

Examineate retrospectiv cele 292 numere de revistă care au văzut lumina tiparului până acum sau au fost distribuite prin intermediul internetului (întreaga colecție se află pe site-ul www.limbaromana.md), se constituie într-o veritabilă bibliotecă, la îndemâna publicului larg, cu o tematică diversă, așa precum dovedesc și rubricile revistei: Limba română actuală; Cum vorbim, cum scriem; De la grotesc la sublim; Cultivarea limbii: între teorie și practică; Lexic și semantică; Starea de veghe; Voci din trecut; Patrimoniul; Dimensiuni ale unității noastre; Sinteze; Critică, eseu; Limbaj și comunicare; Itinerar lexical; Recitirea clasicii; Coșeriana; Analize și interpretări; Cărți și atitudini; Registru actual; Pro didactica; Lecțiile istoriei; Poesis; Proză; Dialogul artelor și lista poate continua. Cuprinzând articole scrise de autori cu renume în întreg spațiul românesc, fiecare număr de revistă a însemnat o nouă treaptă în promovarea limbii, literaturi, istoriei, culturii naționale, un imbold în cunoașterea adevărului despre identitatea etnolingvistică a românilor basarabeni, un îndemn de a înțelege și conștientiza primordialitatea unității naționale,

Alexandru Bantoș: „Limba Română e în măsură să stea la temelia mai multor volume ce ar facilita regăsirea noastră în această nouă lume”

valoarea imanentă a gândirii și acțiunii individuale într-o lume cu adevărat liberă, pentru care, după declararea Independenței Republicii Moldova, se profilau numeroase oportunități. Considerat primul proiect moldo-român cu profil științific, cultural și educațional, echipa redacțională și-a respectat întocmai legământul de a elabora o publicație în care nu există frontiere – LIMBA ROMÂNĂ.

În acest context, numărul 1-2/2024, nu este deloc o excepție, sumarul întrunind autori din diferite puncte geografice, precum: Chișinău (Oxana Gherman, Igor Guzun, Iraida Condrea, Viorica Molea, Eugenia Mincu, Ana Bantoș, Alexandru Bantoș, Nicolae Popa, Dumitru Țăra, Constantin Olteanu, Vasile Iovu, Anatol Petrencu, Valeriu Saharneau), București (Ioan-Aurel Pop, Ion I. Ionescu, Dorin Cimpoeșu), Sibiu (Constantin Necula), Oradea (Diana Popa, Ovidiu Pop), Buzău (Silvia-Ofelia Chelariu), Baia Mare (Delia Muntean, Gheorghe Pârja), Sighet (Gheorghe Mihai Bârlea), Iași (Lucian Vasiliu, Mihai Caba), Drobeta Turnu-Severin (Florin Copcea), Curtea de Argeș (Gheorghe Păun), Franța (Victor Ravini).

Aria preocupărilor este marcată de actualitatea intrinsecă a textelor. Să exemplificăm:

„Dacă el, Eminescu (alături de alți clasici precum Alecsandri, Creangă, Caragiale, Slavici ori Coșbuc), nu este cunoscut și apreciat în lume cum s-ar cuveni și dacă străinătatea are o altă ierarhie a valorilor intelectuale românești decât avem noi, în Țară și în Republica Moldova, nu este vina lui Eminescu, ci a noastră. Și, poate, a lumii nedrepte în care trăim și în care criteriile de valoare sunt strâmbe. [...] Eminescu a fost un vizionar, a creat în spiritul poporului său, dar a cunoscut și armonia popoarelor lumii. El nu a scris pentru un loc și pentru un timp anume, ci pentru nesfârșire. De aceea, ziua nașterii copilului zburdător pe dealurile de la Ipotești este ziua fastă a destinului acestui popor, proclamată în chip înțelept, în cele două state românești și în sufletele românilor de oriunde, drept Ziua Culturii Naționale” (*Rădăcinile culturii române moderne*, de Ioan-Aurel Pop, p. 11-12);

„Am trăit limba română ca pe un basm cotidian și asta m-a dus la concluzia că UN Cineva a creat limba română peste capetele noastre înfierbântate. Cred că am descoperit argumentul ontologic al existenței lui Dumnezeu din acest «trebuia să poarte un Nume», cum ar spune Marin Sorescu. Așa văd și azi lucrurile. Pentru că este limba prin care sunt apropiat de Dumnezeu cu toate ale mele, frici și biruințe, tristeți și zâmbete, hohote și smerenie” („*Eu doar am învățat să las cuvintele să se așeze în liniște în locul ce și-l doresc*”, Igor Guzun în dialog cu Constantin Necula, p. 29);

„În cazul limbajului, lucrurile se petrec oarecum asemănător. Și vorbirea se realizează în baza unei deprinderi (de fapt, în baza unei cunoașteri de un tip special), ceea ce face ca vorbitul ca atare, după o îndelungată și constantă practicare, să devină o activitate preponderent «automată». Adevărul de nezdruncat că esența limbajului rezidă în dialog, în comunicarea cu celălalt dă o notă distinctivă rolului *conștienței* în această privință. Adesea, cel care observă că mecanismul vorbirii noastre «scârție» pe undeva nu este vorbitorul, ci interlocutorul (ascultătorul ori partenerul de dialog). Acesta poate remarca greșelile noastre de exprimare și chiar poate încerca să ni le semnaleze ori corecteze pe loc” (*Etica limbajului. Clarificări*, de Cristinel Munteanu, p. 42);

„Și deoarece hipercorectitudinea a devenit un *modus vivendi*, omul alege... să tacă. Când taci, nu greșești și nu ești criticat. Ți se mai taie din pofta de a vorbi, evitând un posibil blocaj psihologic..., adică se dezvoltă

tă un fel de frică de cuvinte. Cuvântul, asemenea omului, are ființă. Să cunoaștem ființa cuvântului, s-o recunoaștem și s-o respectăm! Și să nu tăcem din frica de a greși, ci să ne cultivăm în a fi români și în a vorbi corect românește!” (*Despre un a fi al cuvântului românesc (limba română – controverse și corectitudine*), de Eugenia Mincu, p. 69);

„Închei cu dificultatea (dar nu imposibilitatea) înțelegerii importanței comunicării publice. Insist asupra ideii de a ne documenta toți mai bine în privința comunicării publice, a mass-mediei și a aplica ceea ce învățăm (când spun toți, mă refer și la oamenii publicurilor și la lucrătorii din mass-media, și la cei care se pregătesc să devină politicieni), să ne documentăm în privința comunicării publice, iar apoi să aplicăm ceea ce învățăm... (*Despre înțelegerea comunicării publice*, de Ion I. Ionescu, p. 81);

„Dacă Istoria o fac cei puternici, dând peste cap – cu aroganța lor și cu vrajba dintre ei – soarta popoarelor «inferioare» și impunându-le rânduieli străine, istoriile mărunte, nesocotite de manuale și de tratate, mărturisesc adesea despre indivizi care nu s-au lăsat la cheremul vremilor, ci, îndârjiți parcă și mai mult de ostilitatea acestora, și-au clădit un *destin interior* în stare să depășească orice opreliști. Ei au făcut față – fără a li se știrbi nici demnitatea, nici omenia – războiului, epidemiilor, foametei, regimurilor totalitare, anilor de temniță, deportărilor forțate” (*Cum se construiește un destin*, de Delia Muntean, p. 116);

„Aflat în criză, poetul experimentează, fiind mereu în căutarea modalităților de renovare a limbajului. Contează în primul rând autonomizarea discursului, dobândirea individualității, aria evenimentelor discursive cuprinzând și ceea ce s-a spus, dar acum trebuie reformulat, precum și noile aspecte ce țin de actualitate sau de istorie, care necesită a fi interpretate, conturându-se astfel orientarea spre căutarea formei discursive potrivite” (*Lucian Vasiliu, spărgând tăcerea de dincolo de cuvine*, de Ana Bantoș, p. 126-127);

„Dumitru Țăra e sigur că numai faptele îl disting pe om și-i înnobilează existența. «Iubește-ți Patria prin Fapte», îndeamnă autorul, convins cât de importantă și oportună este «... suma experiențelor noastre» (*Străin*), dacă e dedicată unui scop generos. [...]

Dumitru Țăra se află mereu în căutarea adevărului despre neamul său „răstignit în nevoi” (*Astâmpăr*). În poemul *Cine ești?*, întrebarea este

urmată de răspunsul ce relevă sensibilitatea frapantă a omului mereu hărțuit pentru vina de a fi deportat: «Cine ești tu, de nu te temi nici de tine?/ Astupă-ți ochii și vezi ce nu ai văzut până acum,/ Rămâi cum ai fost – înfășurat în spume/ Și uită, uită c-ai pornit din scrum» (*Astâmpăr*)” (*Destin „răstignit în nevoi”*, de Alexandru Bantoș, p. 161-162);

„Odată cu trecerea anilor, naiul meu sună tot mai frumos și mai frumos. Când mă întreabă cineva cum sună naiul atât de catifelat, atât de duos în mâna mea, eu îi spun că, odată cu trecerea anilor, noi ne-am contopit și că de multe ori începe să cânte cum numai îl apropii de buze. În anul acesta, naiul meu, primul nai meșterit din bambus în aceste locuri, în anul 1974, de către marele meșter și muzician Petre Zaharia, va împlini cincizeci de ani” (*Cântecul ne trezește dorurile și ne aduce oamenii dragi aproape*. Constantin Olteanu în dialog cu Vasile Iovu, p. 205);

„Este vitală (extinderea Uniunii Europene – n.r.) pentru întreaga Europă și în primul rând pentru Republica Moldova și Ucraina, ale căror destine se joacă pe linia de confruntare directă cu regimul din est. Putin vrea reconstituirea pentru Rusia a fostului spațiu sovietic, dar el nu se va opri la aceste frontiere. Va continua să aprindă noi războaie și conflicte până când nu-și va vedea realizat planul minții lui retardate: dezmembrarea și distrugerea Uniunii Europene ca entitate politică și economică. Pentru el, nu America, nu NATO este inamicul cel mare. Inamicul lui numărul unu este Uniunea Europeană, situată pe același continent, cu sistemul ei de valori, cu democrație vie (*Republica Moldova în căutarea destinului: cu UE pacifică în spate și cu Rusia războinică în spate*, de Valeriu Saharneanu, p. 245).

Revista găzduiește în fiecare număr pagini de proză, versuri, analize și interpretări, sinteze ale procesului literar actual. De altfel, valoroase studii, articole, dialoguri publicate în „Limba Română” au stat la baza mai multor lucrări care au văzut lumina tiparului pe parcursul a trei decenii și care au constituit proiecte de anvergură în promovarea limbii, literaturii și culturii naționale, una dintre aceste cărți, semnată de Ana Bantoș, constituind subiectul evenimentului de astăzi. Voi aminti aici și alte câteva volume: *Antologia Limba română este patria mea*, ce include texte semnate de reputați autori, apărută în două ediții; *Itinerar sociolingvistic*, de acad. Silviu Berejan; *Reflecții lingvistice*, de acad. Anatol Ciobanu; *Testament. Cred în izbânda limbii române*, de acad. Nicolae Corlăteanu; *Român mi-e neamul, românesc*

mi-e graiul și Calvarul limbii române din Basarabia, de prof. Nicolae Mățaș; *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*, de prof. Ana Bantoș; *Retrospectivă necesară și Martor la răspântia destinului*, de Alexandru Bantoș; *Cetății de pe Nistru. Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă*, semnată de un colectiv de autori și altele.

Bogata arhivă a revistei noastre oferă material factologic pentru elaborarea și lansarea unor lucrări de strictă actualitate și care ar putea servi ca puncte de reper în abordarea unor delicate probleme identitare, ce continuă să se afle în colimatorul falsificatorilor de tot soiul. De altminteri, este pregătită pentru tipar o selecție de studii, articole privind realitățile lingvistice din Republica Moldova, publicate de ilustrul lingvist Eugeniu Coșeriu în revista noastră. În acest context, menționez că în numărul 3-4, 2023 publicăm 46 de pagini cu doar titlurile apărute în revista „Limba Română” (în decursul anilor 1991-2022), despre numele corect al limbii noastre, despre istoria și patrimoniul cultural al românilor. Sunt texte, la fel ca și întreaga colecție a revistei „Limba Română”, în măsură să stea la temelia mai multor volume ce ar facilita regăsirea noastră în această nouă lume.

*„Limba Română”,
Nr. 5-6, anul XXXIV, 2024*

Abstract

Self-discovery, a priority of today's literature

Keywords: *self-discovery; Romanian literature; contemporary writers; literary phenomena; Ana Bantoș; Alexandru Bantoș*

The collection of materials includes the speeches from the launch of the volume “Regăsirea de sine în literatura română” (Arc, 2023) by Ana Bantoș and no. 1-2, 2024, of the magazine “Limba Română”. The speakers Arcadie Suceveanu, Margareta Curtescu, Maria Pilchin, Viorica-Ela Caraman, Nicolae Răileanu, Valeriu Saharneanu and Constantin Olteanu highlighted the importance of the researchers included in the book for the comprehension of the contemporary Romanian literary process from the post-war Romanian realism perspective, the importance of the pact between the writer and the reader, of the memory claim. In author's attention, as well as in the speakers', there were other topics, such as postmodern discourse, the writings about migration, representations of marginality, various aspects of identity in the literature, literary interferences, etc. Most of the texts were published in the “Limba Română” magazine, a publication about science and culture, which mirrors the circuit of Romanian literary, linguistic, and cultural values.

Ioan-Aurel POP

Lectura ca leac și cartea ca ghid*

I.-A.P. – președintele Academiei Române, profesor și rector al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Autor și coautor a peste 80 de cărți, tratate și manuale și a peste 700 de studii și articole, mai recente fiind *Istoria României moderne* (2019); *De la romani la români. Pledoarie pentru latinitate* (2019); *Istoria ilustrată a românilor pentru tineri* (2018); *Istoria, adevărul și miturile* (2018). Doctor Honoris Causa al 10 universități din țară și de peste hotare. Membru al unor academii și societăți savante străine, între care Academia Europeană de Știință și Artă de la Salzburg (Austria), Academia Națională Virgiliană din Mantova (Italia), Ateneo Veneto din Veneția (Italia), Academia Europeană de Științe, Arte și Litere din Paris (Franța) ș.a.

În această aulă specială ne simțim în sărbătoare mereu, fiindcă este vorba despre unul dintre cele mai frumoase interioare închinat studiului din lume, cu o ținută regească suverană, după cum cap încoronat suveran a fost și întemeietorul așezământului. Aici trebuie neapărat să ne gândim la cărți și la destinul lor.

Câteodată avem impresia că universul larg începe și sfârșește cu lumea noastră îngustă, cu nevoile noastre, cu tabieturile noastre ori cu ideile noastre. Firește că există elemente constante, neschimbate în omenire („Nimic nou sub soare”), dar există și continue modificări, primeniri („Totul curge”). Oare de când or fi citind oamenii? De când fac ei apel la lecturi? Lectura se bazează – de sute de mii de ani – pe scris, adică pe semne și simboluri, de care se ocupă o adevărată știință, numită semiotică, ilustrată în chip magistral, între alții, de Umberto Eco. Născut în 1932 și trecut între timp în altă lume, scriitorul italian a avut șansa cunoașterii lumilor trecute și a putut studia semnele și simbolurile din perspectivă istorică. Numai că semiotica în sine se ocupă de studiul general al semnelor, de sistemele de

* Pledoarie pentru lectură la aniversarea a 130-a de la fondarea Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I” din București.

semnificare, nu de descifrarea scrierilor vechi. De descifrarea scrierilor vechi se ocupă istoria, prin anumite discipline auxiliare (sau speciale) ale sale. Iar istoria spune – cui știe să citească – că descifrarea lumii prin semne „se pierde în negura veacurilor”.

De când citesc oamenii cărți? Scrisul sub formă de carte este relativ nou. Anterior semnele se făceau pe lemn, pe piatră și marmură, pe ceramică, pe papirus, pe pergament, pe pânză, pe hârtie etc.). Scrierea sub formă de carte datează abia din Evul Mediu, adică și-a început existența cu vreo mie cinci sute de ani în urmă. Formatul de carte a însemnat abandonarea sulurilor (rulourilor) cu texte pe pergament, moștenite din Antichitate și depozitate în biblioteci, precum faimoasa bibliotecă din Alexandria, distrusă definitiv de către arabi, în jurul anilor 650 d. Hr. Cartea a fost inițial manuscrisă și apoi, de pe la 1450 încoace, a devenit tipărită.

Scrisul ne transmite cea mai mare parte din experiența de viață a omenirii, iar lectura ne face depozitari ai acestui extraordinar tezaur. Scrisul este memoria omenirii. Ce s-ar întâmpla dacă am pierde această zestre de amintiri? Ar fi ca și cum un om și-ar pierde memoria. Din păcate, pierdem această zestre nu în sensul că ea nu mai există, ci în sensul că refuzăm să o mai cunoaștem.

Firește, mesajele trimise prin scrierile vechi nu ni se dezvăluie de la sine. Ele se pot descifra și interpreta după o îndelungă pregătire de specialitate, realizată, de regulă, în facultățile de istorie. Disciplinele care pot conduce la pătrunderea tainelor înscrisurilor vechi se numesc epigrafie, paleografie, diplomatică, numismatică, sigilografie etc. Pentru teritoriul României și pentru Evul Mediu românesc este fundamentală pregătirea în paleografiile latină, slavă, româno-chirilică, turco-osmană, germană, maghiară etc. Dacă nu se mai face pregătirea în aceste domenii, izvoarele privind trecutul românesc rămân îngropate în uitare. Sursele oficiale ale Transilvaniei (ieșite din cancelarii) sunt elaborate în limba latină din secolul al XI-lea și până la 1842, când latina a încetat să mai fie limba oficială a țării, cedând locul, spre marea nemulțumire a românilor și sașilor, limbii maghiare. Se apreciază că există azi în țară și în afara ei peste un milion de înscrisuri în limba latină necunoscute sau cunoscute vag, nedescifrate și nevalorificate. Chiar și cărțile vechi își așteaptă cititorii, dar aceștia nu se prea arată.

Cartea aduce bucurie intelectuală, chiar fericire. Așa spun înțelepții. Dau mai jos două pilde.

Umberto Eco – faimos și pentru semiotica sa – în cunoscutul roman *Numele Trandafirului*, așază intriga cărții sale pe o altă carte, a lui Aristotel (presupusul *Tratatul despre râs*), care are o istorie legendară. Cartea făcea parte din biblioteca unei mănăstiri benedictine de pe la 1300 din nordul Italiei, mănăstire în care se petreceau crime legate de această lucrare prohibită, fiindcă râsul era considerat de către unii capi ai bisericii un păcat. Călugării treceau peste interdicții și-și puneau viața în pericol ca să citească. Conform lui Aristotel, râsul (sau ideea de râs) aducea după sine fericirea, iar fericirea era socotită în Evul Mediu în afara acestei vieți numite „umbră și vis”, inferioară în raport cu viața eternă.

Se spune că un rege mare și bogat a intrat în boala tristeții și a pus toți sfetnicii din regat să-i caute fericirea în cărțile din marea bibliotecă a palatului, în toate locurile unde aceasta ar fi putut să fie. Și nu au găsit-o. Un înțelept modest, întrebat în ultimă instanță, i-a spus regelui că un căutător trebuie să umble prin țară și să găsească un om fericit, să-i ceară cămașa și să i-o aducă regelui ca s-o îmbrace. Atunci acesta, cu semnul fericirii pe el, avea să fie fericit. Numai că omul fericit, descoperit cu greu, nu avea cămașă. Fericirea se află, așadar, în lucrurile simple, omenești, inclusiv în cărți.

Evident că omul este menit să fie fericit. Nici credința și nici biserica nu mai neagă fericirea omenească de pe pământ. Fericirea vine pe multe căi, inclusiv prin lectură. Cartea ne introduce în universuri noi, extraordinare. Dincolo de depozitarea experienței omenirii, cartea beletristică creează acest gen de universuri prin mijlocirea imaginilor artistice, cu ajutorul ficțiunii („zborul gândului”). Omul trebuie să evadeze din cotidian, pentru că altminteri se plictisește, devine apatic, face nevroze. Dar nu numai din aceste motive. Lumile recreate sunt o sursă nepuizabilă de exemple de viață, de soluții pentru problemele existenței.

Cronicarul Miron Costin ne spune că „nu iese alta și mai frumoasă, și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decât cetitul cărților” și făcea acest lucru în secolul al XVII-lea.

Mihai Eminescu se extazia în fața înscrisurilor lăsate de antecesorii: „Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,/ Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine/ Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri,/ Sau văd nopți ce-ntind deasupra-mi oceanele de stele,/ Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,/ Cu izvoare-ale gândirii și cu râuri de cântări./ Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere...”. Literatura este pentru el realitate recreată de minți luminate, o sumă de lumi trecute, pline de experiența înaintașilor. Toate acestea se cuveneau, în viziunea marelui poet, să fie cunoscute și prețuite.

Și Ion Luca Caragiale este un exemplu deosebit în acest sens. El este cunoscut ca dramaturg, autor de comedii, ca un umorist, adept al râsului (eventual al ideii că râsul biciuiește moravurile), ușor neserios (avea o cârciumă la gara din Ploiești cu înscrisul „Bene bibenti”, adică „celui care bea bine”), creator al personajului Mitică. Dar Caragiale are în el și o lume fantastică în nuvele (*O făclie de Paști*, *La hanul lui Mânjoală*, *Cănuță*, *om sucit* etc.), din care descind apoi Urmuz și chiar Eugen Ionescu, cu teatrul absurdului. Caragiale a fost și un intelectual român foarte serios, militant pentru unirea tuturor românilor, sensibil și patriot. S-a izolat la Berlin, adică în altă casă, nu din ură față de România eternă, ci din scârbă față de cei care murdăreau România de-atunci. Toate câte ne-au rămas de la el sunt rezultatul unor asidue lecturi.

Tudor Arghezi închină elogii cărții: „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris/ Încet gândită, gingaș cumpănită;/ Ești ca o floare, anume înflorită/ Măinilor mele, care te-au deschis”.

Toți acești mari scriitori s-au format în urma unor acumulări extraordinare, dobândite prin lecturi și prin alte mijloace ale educației serioase. Astăzi, lectura a devenit *rara avis* în școala românească. Elevii nu mai văd în carte un instrument de cunoaștere, nici un prilej de evadare din cotidian și nici măcar un mijloc de divertisment. Orice tip de măsurători am face indică îndepărtarea de carte a elevilor și studenților, adică declinul lecturii. Sunt adolescenți care ajung în anul întâi de studenție și recunosc că nu au citit niciun roman până la capăt, că nu iubesc poezia, că nu știu ce este aceea dramaturgie etc. Firește, explicații sunt multe. Internetul ne-a copleșit viața, iar telefoanele mobile au luat locul cărților. Noua tehnologie nu favorizează deloc imaginea vizuală statică, așa cum

este fila de carte, și nici zăbava asupra ideilor. Mai demult, se căutau și se scoteau ideile principale dintr-un text, iar o carte se citea cu creionul în mână. Asta nu ca să fie mâzgălită cartea, ci ca să se noteze ceea ce era de memorat. Noile tehnologii favorizează imaginile în mișcare, clipurile, filmulețele, care trec repede, dar te și ameteșcă și îți dau impresia că știi tot, că reții tot. De fapt, aceasta este o iluzie. Opoziția reală nu este între cartea tipărită pe hârtie și cartea digitală și nici între biblioteca clasică și biblioteca virtuală, ci între lectura temeinică și lectura superficială/lipsa lecturii. Lectura, însoțită de memorarea „învățăturilor” care se desprind din ea, ne ajută să ne umplem mintea și să evităm situația de „tabula rasa”. Or școala de azi, blamând memorarea, se ridică împotriva cultivării inteligenței elevilor, fiindcă memoria este o componentă de bază a inteligenței. Elevul care nu are nimic în propriul cap și care se bazează exclusiv pe acele cunoștințe acumulate în bazele de date artificiale ajunge un instrument, un element docil la îndemâna „formatorilor de opinie”. Acești elevi și tineri nu mai pot gândi cu propria lor minte decât, eventual, în chestiuni înguste, legate de o anumită specializare. Chestiunile sociale și politice le rămân străine, fapt care îi face ușor manipulabili de către liderii malefici.

De aceea, trebuie să prețuim și să cultivăm cărțile sub orice formă. Omenirea este plină de pilde de viață, de învățături, de exemple, de descoperiri și de invenții minunate, care au schimbat viața înaintașilor noștri. Toate acestea le găsim în cărți și le putem cunoaște prin citit. De aceea, fac o caldă pledoarie pentru lectură, pentru lectura de orice fel, de la cartea clasică, sub formă de paralelipiped tipărit, până la cartea electronică. Zic și eu, parafrazându-l pe Heliade Rădulescu, „Citiți, băieți, numai citiți!”. Fără lectură ajungem surzi și orbi, ne cufundăm în ignoranță și ne expunem manipulărilor de toate felurile. Ne pierdem esența umană. Ca să rămânem oameni, trebuie să citim cât mai mult. Iar Bibliotecile sunt depozitare ale înțelepciunii omenești cuprinse în cărți.

Felicit Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” pentru cei 130 de ani trecuți de când măritul rege a creat așezământul/fundația care-i poartă numele și de când generozitatea sa s-a revărsat asupra tinerimii studioase!

Vivat, crescat, floreat!

Abstract**Reading as medicine and books as guides**

Keywords: *library, history, culture, education, digitalization, information, bibliographic resources.*

This article examines 130 years of the existence of the "Carol I" Central University Library, highlighting its role and impact in promoting Romanian culture and education. It discusses the evolution of the institution, its importance in enhancing access to information and knowledge for students and researchers, as well as the diversity of its bibliographic collection. The methodology includes a review of historical documents and relevant statistics, while the conclusions emphasize the necessity of supporting libraries in the digital age, addressing the current challenges faced in managing informational resources.

Dorin CIMPOEȘU

Guvernarea PAS (2021 – 2025)

D.C. – prof. dr. în istorie, semnează zeci de articole și, între altele, volumele *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova* (2008); *Guvernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova) 1988-1989* (2009); *Republica Moldova între România și Rusia* (Premiul Salonului Internațional de Carte, Chișinău, ediția a XIX-a, 2010); *Regimul posttotalitar din Republica Moldova* (2012); *Basarabia la un secol de la marea Unire* (2018) etc. Unicul specialist în istoria politică recentă a Basarabiei.

Guvernarea PAS a început la mijlocul anului 2021, după câștigarea alegerilor parlamentare anticipate cu un scor fără precedent de către partidul al cărui nume îl poartă și se datorează, în principal, liderului acestuia, Maia Sandu, care și-a adjudecat primul mandat de președinte într-un mod zdrobitor, cu circa jumătate de an înainte. *Între Guvernarea PAS și Maia Sandu nu se poate face o disociere clară. Când spui Maia Sandu, spui Guvernarea PAS, iar când spui Guvernarea PAS, spui Maia Sandu.*

În cea de-a doua confruntare electorală cu președintele în exercițiu, prima din 2016 fiind pierdută, Maia Sandu avea avantajul imaginii deosebit de negative pe care Igor Dodon și-o crease, în cei 4 ani de mandat, în urma implicării sale în mai multe scandaluri răsunătoare, cum a fost operațiunea kuliokul, privind finanțarea partidului său de către Moscova, care a făcut mare valvă în mass-media din Republica Moldova. Pe acest vot negativ, Maia Sandu a reușit să câștige primul tur al alegerilor, scorul fiind destul de strâns între ea și contracandidatul său, respectiv 36,16% față de 32,61%. După anunțarea rezultatelor, a avut loc o reconfigurare a

scenei politice pe segmentul de dreapta și o mobilizare fără precedent a forțelor proeuropene în vederea pregătirii celui de-al doilea tur de scrutin. Mobilizarea exemplară a dreptei politice pentru bătălia finală a asigurat *victoria istorică* a Maiei Sandu în alegeri. Aceasta a câștigat alegerile prezidențiale cu un scor electoral zdrobitor, diferența dintre ea și Igor Dodon fiind de peste 15 procente, respectiv 57,72% față de 42,28%.

Alegerile prezidențiale din anul 2020 au avut o mare însemnătate istorică atât pentru Basarabia, cât și pentru România. Era pentru prima dată când un candidat cu opțiuni clar proeuropene, declarate și recunoscute în mod public, a câștigat în mod detașat scrutinul prezidențial, în ciuda eforturilor disperate, precum și a resurselor imense folosite de contracandidatul său prorus și de patronii săi de la Moscova.

Maia Sandu a înțeles că această victorie nu era suficientă sau mai bine zis era incompletă, dacă nu avea să fie urmată de preluarea deplină a puterii, în urma unor alegeri parlamentare anticipate pe care PAS să le câștige și să formeze un nou legislativ, cu al cărui ajutor să reformeze societatea și să transforme Republica Moldova într-o țară cu o democrație veritabilă, în care să domnească legea și statul de drept. Ca urmare, la scurt timp, după ce Guvernul Chicu a demisionat, Maia Sandu a organizat consultări cu partidele parlamentare în vederea desemnării unui candidat pentru funcția de prim-ministru. După două tentative eșuate de a forma un guvern viabil, președintele a forțat crearea condițiilor necesare pentru declanșarea alegerilor anticipate, prin desemnarea succesivă a Nataliei Gavrilița și a lui Igor Grosu pentru funcția de prim-ministru, ambii fără nici cea mai mică șansă de a fi acceptați de o majoritate parlamentară ostilă. Drept consecință, Maia Sandu avea, acum, posibilitatea constituțională de a dizolva Parlamentul și a convoca alegeri parlamentare anticipate, sens în care s-a adresat Curții Constituționale, cerându-i să se pronunțe în privința situației create.

La 28 aprilie 2021, Curtea Constituțională a emis o decizie definitivă, irevocabilă și obligatorie, prin care i-a dat posibilitatea președintei Maia Sandu să dizolve Parlamentul și să convoace alegeri anticipate. În aceeași zi, Maia Sandu a semnat decretul de dizolvare a Parlamentului și a stabilit data alegerilor parlamentare pentru 11 iulie 2021. PAS,

partidul prezidențial, a câștigat scrutinul parlamentar într-o manieră zdrobitoare, cu un scor de 52,80%, pe care nimeni nu l-a putut prevedea nimeni, nici măcar liderii acestuia. Cele două partide de stânga, socialiștii și comuniștii, au reușit să supraviețuiască politic și să obțină un procentaj de 27,17%, care le-a asigurat locul al doilea în Parlament din punct de vedere al numărului de deputați. În Parlament au intrat 3 forțe politice cărora le-au revenit următoarele mandate: Partidul Acțiune și Solidaritate – 63 de mandate; Blocul electoral al Comuniștilor (10) și Socialiștilor (22) – 32 de mandate; Partidul Șor – 6 mandate.

Alegerile parlamentare anticipate au avut o miză uriașă pentru viața politică din Republica Moldova, precum și pentru calea de dezvoltare pe care aceasta avea să o urmeze. La numai o zi de la alegerea conducerii Parlamentului, care a avut loc la 29 iulie 2021, Maia Sandu a convocat partidele parlamentare la consultări în vederea desemnării candidatului pentru funcția de prim-ministru. Reprezentanții grupului parlamentar al comuniștilor și socialiștilor, de opoziție, nu au dat curs invitației. După consultări, în aceeași zi de 30 iulie 2021, președinta Maia Sandu a semnat decretul prin care a nominalizat-o pe Natalia Gavriliță pentru funcția de premier.

La 6 august 2021, a avut loc sesiunea extraordinară a Parlamentului, în cadrul căreia prim-ministrul desemnat a prezentat deputaților Programul de guvernare, intitulat *Moldova vremurilor bune*, precum și lista nominală a noului Cabinet de miniștri. Guvernul Gavriliță a primit votul de încredere al Parlamentului, fiind susținut de 61 de deputați, toți ai PAS. Natalia Gavriliță devenea, astfel, al 15-lea prim-ministru al Republicii Moldova de la declararea Independenței.

Presa internațională a salutat investirea Guvernului Gavriliță, reiterând promisiunea PAS de a „înlocui Rusia prin legături mai strânse cu Uniunea Europeană și de a curăța de corupție Moldova”.

Preluarea întregii puteri politice de către un singur partid (PAS) a încheiat o perioadă de peste 15 ani, timp în care Republica Moldova a fost condusă de guverne de coaliție, formate din două sau mai multe partide, care a fost caracterizată de neînțelegeri și instabilitate politică. După preluarea întregii puteri, Maia Sandu și partidul său de guvernământ nu au avut timp de acomodare prea mult, deoarece și-au

început activitatea în plină criză sanitară, cauzată de pandemia de Covid-19, pentru care Republica Moldova nu era pregătită și nu avea fondurile necesare asigurării protecției populației împotriva virusului. La pandemia de Covid-19, pe parcursul anului 2022, s-au adăugat noi crize și amenințări la adresa întregii Europe și, implicit, a Republicii Moldova, cum ar fi: războiul declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei, criza energetică, valul numeros de refugiați ucraineni, creșterea vertiginoasă a inflației și a prețurilor, iar pentru Chișinău, în mod particular, încercările de destabilizare politică și de schimbare prin violență a puterii abia instalate.

Alăturându-se lumii civilizate, Maia Sandu a condamnat, încă de la început și în repetate rânduri, atacurile sângeroase, inumane și nejustificate ale Rusiei împotriva Ucrainei. În același timp, administrația de la Chișinău a deschis granițele și a acordat asistență sutelor de mii de refugiați ucraineni, care au tranzitat Republica Moldova sau care au rămas pe teritoriul acesteia, primind sprijin financiar, în acest scop, din partea UE și a altor donatori internaționali. Pe de altă parte, pentru a stopa propaganda de război, desfășurată în Republica Moldova, și a informa corect opinia publică, la cererea Consiliului Audiovizualului (CA), Comisia pentru Situații Excepționale (CSE) a suspendat licența de emisie a șase posturi de televiziune proruse și antiguvernamentale.

În acest context, se impune să precizăm că, în primii doi ani ai mandatului Maiei Sandu, relațiile Republicii Moldova cu Federația Rusă au intrat într-un con de umbră, ajungând la cel mai scăzut nivel din ultimii treizeci de ani. În același timp, volumul relațiilor comerciale dintre cele două state a scăzut vertiginos, acestea fiind orientate în cea mai mare parte către UE și țări terțe. Pe plan intern, prioritățile guvernării PAS au fost, în această perioadă, și continuă să fie, reformarea justiției și lupta împotriva corupției, îndeosebi a mării corupții, de la vârful instituțiilor statului. Inițiativele legislative ale majorității parlamentare, transformate în legi, au schimbat cadrul juridic și criteriile de selecționare a magistraților (procurori, judecători – *n.n.*) și au dus la înlăturarea din funcții a celor corupți, mergând până la conducerea Procuraturii Generale.

În această luptă nu au fost omiși nici oamenii politici, începând cu fostul președinte, Igor Dodon, și continuând cu alți lideri ai PSRM și ai

Partidului Șor, care fac obiectul unor dosare ce cercetare penală, aflate în curs de judecare. De asemenea, au fost continuate și măsurile de urmărire penală împotriva unor cunoscuți oligarhi, precum Vladimir Plahotniuc și Ilan Șor, condamnați în dosarul *miliardului furat*, care au reușit să se sustragă efectuării pedepsei, fugind în străinătate.

Profitând de situația nefavorabilă creată de criza energetică, adversarii puterii, atât din interior, cât și din exterior, au pus la cale mai multe *tentative de destabilizare* a Republicii Moldova. La un an de la preluarea mandatului, guvernarea s-a confruntat cu proteste virulente, instigate și plătite de oligarhul fugar Ilan Șor, susținut de comuniști și socialiști, și având sprijinul serviciilor secrete rusești, prin care s-a încercat înlăturarea puterii de la Chișinău și readucerea Republicii Moldova în sfera de influență a Moscovei. După aproape două luni de proteste antiguvernamentale, pe parcursul lunilor septembrie-noiembrie 2022, Comisia pentru Situații Excepționale (CSE) a interzis protestele care implicau blocarea drumurilor publice în zilele lucrătoare și le-a limitat la cel mult 4 ore pe cele din zilele nelucrătoare.

În acest context politic intern tensionat, la 10 februarie 2023, după un an și jumătate de guvernare, premierul Natalia Gavrilița și-a anunțat demisia, luând prin surprindere pe toată lumea, mai puțin pe cei avizați, precum președinta Maia Sandu, cu care a convenit această decizie. Cum era și de așteptat, președinta Maia Sandu și mulți dintre colegii săi de partid, miniștri și parlamentari, au recunoscut meritele fostului prim-ministru de a conduce țara într-o perioadă de crize suprapuse destul de dificile, amplificate de declanșarea războiului Rusiei împotriva Ucrainei, apreciind eforturile sale deosebite, făcute în acest sens.

Deși demisia Guvernului Gavrilița a fost neașteptată, totuși aceasta nu a fost întâmplătoare și nici forțată, ci impusă de o necesitate politică. Au existat cauze reale care au determinat plecarea ex-premierului Natalia Gavrilița. La scurt timp după demisia premierului Natalia Gavrilița, evenimentele s-au succedat într-un ritm foarte accelerat. În aceeași zi, președinta Maia Sandu a convocat reprezentanții partidelor parlamentare la consultări, cu scopul desemnării candidatului pentru funcția de prim-ministru. Partidele rusofone ale opoziție parlamentare, respectiv Blocul Comuniștilor și Socialiștilor (BCS) și Partidul

Șor, au respins în mod categoric invitația președintei Maia Sandu, pronunțându-se pentru alegeri anticipate.

Noul premier desemnat de președinte, Dorin Recean, a declarat că va grăbi formarea noului guvern și că dominanta programului de guvernare va fi integrarea europeană, respectiv accelerarea procesul de armonizare a legislației și implementarea tuturor angajamentelor convenite cu UE. În data de 16 februarie 2023, Dorin Recean și echipa sa guvernamentală au cerut vot de încredere Parlamentului pentru un mandat de patru ani. Guvernul condus de Dorin Recean a fost investit cu votul a 62 de deputați din cei 63 ai majorității parlamentare.

Parlamentarii rusofoni ai opoziției (socialiști, comuniști și ai Partidului Șor) au boicotat ședința de investire, blocând tribuna Parlamentului, pentru o anumită perioadă de timp, în încercarea infantilă de a împiedica această ceremonie.

Dorin Recean a prezentat Programul de guvernare al noului Cabinet de miniștri, intitulat *Moldova prosperă, sigură, europeană*, punând accent pe prioritățile momentului.

„Noua” echipă guvernamentală era, în realitate, o „resetare” a Guvernului Gavrilița, deoarece 11 dintre cei 16 miniștri ai acestuia își păstrau vechile portofolii.

Următorul pas, după instalarea Guvernului Recean, a fost rezolvarea crizei de identitate, respectiv repunerea în drepturi a limbii române. Timp de aproape 30 de ani, societatea din stânga Prutului a fost măcinată de o puternică criză de identitate, cauzată de introducerea în Constituția din 1994 a unor neadevăruri privind identitatea etnică și limba vorbită de populația majoritară din această veche provincie românească. Controversa în jurul identității a determinat convulsii sociale și politice grave, în această perioadă, între adepții teoriilor moldovenismului, impuse de ocupația țaristo-sovietică, și susținătorii adevărului lingvistic și istoric, recunoscut de foruri științifice autohtone și străine, inclusiv din Rusia. Nicio guvernare anterioară celei a PAS, în majoritatea lor rusofone sau filoruse, nu a fost preocupată să rezolve această problemă sensibilă, care a dezbinat atâția ani societatea din Republica Moldova. Doar Curtea Constituțională a emis o Decizie, în data de 5 decembrie 2013, prin care i-a conferit

textului Articolului 13 un alt sens, respectiv cel autentic, conținut în Declarația de Independență, care a produs efecte juridice imediate. Dar prevederile acestei Decizii nu au fost aplicate de niciuna dintre guvernările anterioare, timp de 10 ani. Tocmai din acest punct a plecat Guvernarea PAS când, la sfârșitul lunii februarie 2023, a introdus în legislativ un proiect de lege care prevedea ca în textul tuturor legilor, inclusiv în Constituție, sintagma „limba moldovenească”, la orice formă gramaticală, să fie înlocuită cu glotonimul „limba română”, care devine, astfel, limba oficială a Republicii Moldova.

Proiectul de lege a fost dezbătut în plenul Parlamentului în două lecturi, în 2 și, respectiv, 16 martie 2013 și a fost votat de 57 de deputați, 56 aparținând majorității PAS, iar unul neafiliat. Pe data de 22 martie 2023, președinta Maia Sandu a promulgat această Lege prin care s-a repus în drepturile ei firești limba română și s-a rezolvat, astfel, o lungă criză de identitate și nedreptate pentru națiunea română.

În anul 2023, Guvernarea PAS s-a confruntat cu o nouă problemă pe plan intern, respectiv cea a alegerii noului bașcan al Găgăuziei. Pe datele de 30 aprilie și 14 mai 2023, au avut loc cele două tururi ale alegerilor, în urma cărora primii doi clasați, Evghenia Guțul și Grigori Uzun, au obținut 52,36% din voturi, respectiv 47,61%. Imediat după anunțarea rezultatelor, Evghenia Guțul a declarat: „Suntem un partid prorus. Vrem să prietenim, în continuare, cu Federația Rusă, să prietenim cu alte țări. Nu ne dorim conflicte”. Fiind fiul partidelor proruse, Moscova nu a ezitat să se implice în alegerile din Găgăuzia, atât direct, prin trimiterea la Comrat a unor așa-zisi polit-tehnologi care, în realitate, erau cadre ale serviciilor de informații, cât și indirect, prin unele surse de influență din domeniile politic și artistic, cu scopul de a-l susține pe candidatul favorit pentru funcția de guvernator al regiunii. Din aceste motive, conducerea de la Chișinău a boicotat ceremonia investirii noului bașcan, care a avut loc pe 19 iulie 2023, în piața centrală din Comrat.

Venirea la putere a unui bașcan prorus, susținut de un partid ostil Chișinăului, a determinat tensionarea relațiilor Comratului cu autoritățile centrale și a generat o retorică separatistă accentuată, servind intereselor Rusiei, în contextul în care aceasta a declanșat un amplu război hibrid, pentru a destabiliza situația politică din Republica

Moldova. Ca urmare, Chișinăul nu l-a recunoscut pe bașcanul nou-ales nici după doi ani de la scrutin, președinta Maia Sandu refuzând să semneze decretul de numire, conform legislației în vigoare. Această situație tensionată dintre bașcan și conducerea Republicii Moldova are drept cauză principală apartenența Evgheniei Guțul la un „grup criminal”, condus de oligarhul fugar Ilan Șor, lucru recunoscut public de Maia Sandu. În acest sens, Maia Sandu declara, la 19 noiembrie 2023, următoarele: „Atât timp cât ea lucrează pentru o grupare criminală, nu am cum să semnez Decretul. Cineva care face parte dintr-o grupare criminală nu poate face parte din Guvernul Republicii Moldova. Guvernul Republicii Moldova este o instituție în slujba cetățeanului și nu poate să cuprindă oameni care lucrează pentru grupări criminale”.

În contextul războiului împotriva Ucrainei, declanșat de Rusia, la 24 februarie 2022, președintele Volodymyr Zelensky a solicitat, la 28 februarie 2022, liderilor de la Bruxelles să aprobe, în regim de urgență, admiterea țării sale în structurile integratoare ale UE. La doar trei zile după acest demers, Republica Moldova, profitând de oportunitatea creată, a înaintat la rândul ei o cerere similară de aderare la UE, semnată, la 3 martie 2022, de președinta Maia Sandu, președintele Parlamentului, Igor Grosu și de premierul Natalia Gavrilița.

La 11 aprilie 2022, Comisarul pentru vecinătate și extindere al UE, Olivér Várhelyi, aflat într-o vizită la Chișinău, i-a transmis ministrului afacerilor externe și integrării europene, Nicu Popescu, chestionarul Comisiei Europene privind cererea de aderare la UE a Republicii Moldova.

Între timp, lucrurile s-au accelerat și s-au dezvoltat în direcția dorită și așteptată atât de mult de liderii de la Chișinău. La 17 iunie 2022, Comisia Europeană a recomandat statelor membre ale UE să acorde Republicii Moldova și Ucrainei statutul de țară-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană. La nicio săptămână de la recomandarea CE, respectiv la 23 iunie 2022, președintele Consiliului European, Charles Michel, a anunțat că Republica Moldova și Ucraina au primit statutul de țară-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană, decizia fiind aprobată în unanimitate. Înalțul demnitar european a adresat felicitări șefilor de stat ai celor două țări și a apreciat că decizia Consiliului European este „un moment istoric”.

La Chișinău, decizia Bruxelles-lui, unică în istoria UE, a produs un entuziasm extraordinar, deoarece autoritățile nu se așteptau la o reacție atât de promptă din partea organismelor europene. Au existat însă și reacții nefavorabile în Republica Moldova față de obținerea statutului de țară-candidat la UE, exprimate, cum era de așteptat, de forțele proruse și antieuropene. Astfel, minoritatea parlamentară, formată din deputații comuniști și socialiști, și-a arătat nemulțumirea față de semnarea cererii de aderare la UE, pe care au calificat-o drept una „pur populistă”, precizând că „adoptarea unor decizii atât de serioase cu privire la vectorul de dezvoltare a țării trebuie realizată ținând cont și de regiunea transnistreană, or obiectivul de bază al Republicii Moldova este reintegrarea țării”.

Pentru susținerea largă a demersului său european, la 21 mai 2023, Guvernarea PAS, în frunte cu președinta Maia Sandu, a organizat, în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, un grandios miting – Adunarea „Moldova Europeană” –, la care au participat în jur de 80 000 de persoane. Acțiuni similare au fost desfășurate în diasporă, precum și în alte 33 de orașe din Europa. După alocuțiunile rostite de președinta Parlamentului European, Roberta Metsola, precum și de cei mai importanți lideri ai Republicii Moldova, Adunarea „Moldova Europeană” a adoptat o rezoluție, aprobată de toți oamenii prezenți în Piață.

Parlamentul Republicii Moldova a validat, la 25 mai 2023, Rezoluția Adunării „Moldova Europeană”, cu votul a 55 de deputați ai majorității parlamentare, cei ai minorității, toți de orientare prorusă, neparticipând la vot.

Mergând pe aceeași cale, pe data de 1 iunie 2023, a avut loc, la castelul-cramă Mimi, din localitatea Bulboaca, cel de-al doilea Summit al Comunității Politice Europene (CPE), primul fiind organizat, în Praga, la 6 octombrie 2022. La acesta au participat cei 27 de lideri ai statelor membre ale UE, precum și omologii lor din alte 20 de țări de pe continentul european. În afară de capitolul imagine și vizibilitate, care a fost un câștig enorm pentru președinta Maia Sandu și Republica Moldova, Chișinăul a obținut o reafirmare categorică a sprijinului liderilor europeni pentru accederea țării în Uniunea Europeană. Acesta s-a concretizat, la 15 decembrie 2023, când Charles Michel,

președintele Consiliului European, a anunțat decizia UE privind începerea negocierilor de aderare cu Republica Moldova. Tema deschiderii negocierilor pentru aderarea la Uniunea Europeană a fost reluată de Maia Sandu și în mesajul său din 24 decembrie 2023, transmis cu ocazia marcării a 3 ani de la preluarea mandatului.

Pe plan intern, la 5 noiembrie 2023, au fost organizate alegeri locale în termen, care au încheiat un ciclu electoral complet pentru PAS, început cu cele prezidențiale, din anul 2020 și continuat cu alegerile parlamentare anticipate, din anul 2021. Noutatea absolută a acestui ciclu de alegeri constă în faptul că, spre deosebire de scrutinele anterioare, toate aceste trei rânduri de alegeri au fost câștigate de un singur partid, PAS. Câștigarea detașată și a alegerilor locale de către același partid întregește tabloul puterii politice actuale din Republica Moldova. În plus, această victorie a făcut ca PAS să-și consolideze puterea în teritoriu și să devină principalul și cel mai important partid de pe eșichierul politic.

După cele două tururi ale alegerilor localele, din noiembrie 2023, rezultatele arată că PAS, partidul de guvernământ, a obținut aproape 1/3 din mandatele pentru consiliile raionale, în timp ce rivalul său politic, PSRM, sub 1/4 dintre acestea. PAS a câștigat președinția a 18 consilii raionale din cele 32, în urma constituirii de coaliții împreună cu alte partide politice, inclusiv cu reprezentanții PSRM, principalul său rival. Rezultatele alegerilor locale arată că, la nivel național, s-a produs o rocadă a puterii între cele două partide principale. După cum se poate lesne observa, PAS a câștigat în mod detașat alegerile locale la toate capitolele, surclasându-și toți adversarii politici și, îndeosebi, PSRM, principalul său oponent.

Singurul capitol la care PAS a pierdut alegerile a fost cel al postului de primar general, încă din primul tur, când candidatul MAN, Ion Ceban, a obținut 50,62% din voturi (132 802), în timp ce reprezentantului PAS, Lilian Carp, i-au revenit doar 28,23% (74 074).

Întrucât, pe plan intern, actuala putere se confrunta în mod dur cu opoziția rusofonă pe tema integrării, președinta Maia Sandu a hotărât organizarea unui referendum constituțional privind subiectul respectiv, preconizat să aibă loc pe 20 octombrie 2024, odată cu alegerile

prezidențiale. Intenția conducerii de la Chișinău a fost ca rezultatul referendumului să fie folosit pentru revizuirea Constituției, prin introducerea în textul acesteia a două noi articole care să „reconfirme identitatea europeană a poporului” și să „declare integrarea în UE obiectiv strategic al Republicii Moldova”. În acest mod, puterea dorea să se asigure că prin referendumul constituțional propaganda prorusă, care punea sub semnul îndoielii susținerea populației pentru integrare, va fi contracaraată definitiv, că va închide pentru totdeauna polemica cu privire la vectorul extern al Republicii Moldova și că obiectivul integrării va deveni unul ireversibil, chiar și în situația schimbării conducerii de la Chișinău. Acest demers a început la 18 martie 2024, când Maia Sandu a făcut un apel către Parlament, solicitându-i să declanșeze procedura de organizare a referendumului de aderare a Republicii Moldova la UE.

La 21 martie 2024, Parlamentul a adoptat Declarației cu privire la integrarea europeană a Republicii Moldova, votată de 54 de deputați, toți din cadrul majorității parlamentare, opoziția neparticipând la vot. Mai mult, opoziția a refuzat să ia parte la consultările cu președinta Maia Sandu din 8 februarie 2024, criticând inițiativa acesteia și cerând populației să nu participe la referendumul preconizat. La 25 ianuarie 2024, Maia Sandu a declanșat o amplă campanie de consultări publice privind organizarea referendumului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Acestea s-au desfășurat periodic și au inclus dezbateri cu reprezentanți ai comunităților locale, mediului privat, societății civile, formatorilor de opinie, jurnaliștilor, reprezentanților diverselor ramuri ale economiei și vieții social-culturale, precum și ai partidelor politice. În acest context, șeful statului a pus accentul pe rolul presei și al formatorilor de opinie în informarea corectă și echidistantă a cetățenilor despre procesul de aderare a țării la UE.

Încă de la declanșarea agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei (24 februarie 2022), conducerea politică de la Chișinău s-a situat pe o poziție corectă, alături de aliații săi euro-americani, condamnând cu fermitate acțiunea militară a Moscovei, ocuparea prin forță a unor teritorii ucrainene și crimele de război comise de militarii ruși. Această atitudine a determinat Moscova să declanșeze un adevărat război hibrid împotriva Republicii Moldova, prin care a urmărit *pedepsirea*

conducerii de la Chișinău, destabilizarea politică internă, înlocuirea actualei puteri cu una loială Kremlinului și readucerea acestui teritoriu în sfera de influență a Rusiei. Războiul hibrid a inclus diverse forme de manifestare, precum: războiul declarațiilor între Moscova și Chișinău; acuzații și amenințări directe; diseminarea de știri false la adresa Chișinăului; apelarea la pârgă transnistreană; reînvierea narațiunii ruse despre „bătălia granițelor istorice”; implicarea „coloanei a cincea” rusofone în acțiuni de destabilizare; invective la adresa unor oficiali de la Chișinău; amestecul Rusiei în alegerile din Găgăuzia; agenți FSB implicați în acțiuni subversive; ingerințele Moscovei în treburile religioase ale Republicii Moldova; lista neagră a Moscovei, cu interzicerea intrării în Rusia a unor oficiali moldoveni; implicarea Moscovei în alegerile prezidențiale și referendumul din 2024. În această situație destul de dificilă și tensionată, Republica Moldova și-a intensificat, în primul rând, relațiile cu UE și SUA, a apelat la sprijinul de orice natură al acestora și a accelerat demersurile de integrare europeană.

Pentru a contracara efectele războiului hibrid al Rusiei, Chișinăul, susținut de aliați, a întreprins o serie de acțiuni curajoase, precum: retragerea din Adunarea Interparlamentară a CSI și denunțarea acordurilor cu aceasta; denunțarea Acordului privind activitatea Companiei „MIR”; înființarea Centrului pentru combaterea propagandei ruse; suspendarea unor posturi tv și blocarea mai multor portaluri web; expulzarea unei mari părți a personalului Ambasadei Rusiei; denunțarea parteneriatului cu serviciile de informații ruse; sancționarea persoanelor implicate în destabilizarea Republicii Moldova; înființarea Misiunii civile a UE; dejucarea acțiunilor de destabilizare ale „coloanei a cincea” rusofone; expulzarea reciprocă de diplomați; adoptarea Declarației Parlamentului privind agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei; Rezoluția Parlamentului European de condamnare a rolului Rusiei în escaladarea tensiunilor din Republica Moldova.

Întrucât anul 2024 era anul alegerilor prezidențiale, la 16 mai, majoritatea parlamentară a aprobat un proiect de Hotărâre prin care a stabilit că alegerile prezidențiale la termen vor fi organizate pe data de 20 octombrie. La propunerea președintei Maia Sandu, legislativul

a adoptat în aceeași zi Hotărârea nr. 121 prin care a stabilit că, odată cu alegerile prezidențiale, va avea loc și referendumul republican constituțional privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

La scurt timp după stabilirea datei alegerilor prezidențiale, Kremlinul și oligarhii fugari din Republica Moldova, aflați în serviciul Moscovei, au încercat să stabilească o strategie comună și să identifice un candidat unic, pe care să-l opună președintei Maia Sandu, cotate cu cele mai mari șanse de a câștiga un nou mandat. Pentru realizarea acestui proiect, au fost convocați, pe 19 mai 2024, la o întâlnire, mai mulți lideri politici cu orientări proruse, unii dintre ei chiar așa-ziși unioniști, în vederea unirii eforturilor pentru atingerea acestui obiectiv. Deși toți participanții la reuniunea respectivă s-au pronunțat în favoarea găsirii unui candidat comun redutabil, care să o înfrunte pe Maia Sandu, nu s-a căzut de acord asupra vreunei persoane. Pentru a atenua consecințele de imagine ale acestui eșec lamentabil, Igor Dodon a anunțat, pe 8 iulie 2024, că partidul său îl va sprijini în calitate de candidat pe fostul procuror general, de etnie găgăuz, Alexandr Stoianoglo, care a fost prezentat drept „candidatul comun” *de facto* al opoziției, răspunzând astfel unei „solicitări din partea poporului Republicii Moldova”.

În această situație, pentru a reduce șansele Maiei Sandu, Moscova a lansat în cursa electorală un număr de 10 candidați rusofoni sau rusofili din totalul de 17, care și-au anunțat candidatura. Cu toate că din inflația de candidați ai partidei proruse cei mai mulți nu aveau nicio șansă să intre în turul al doilea al alegerilor, toți au avut ca sarcină principală, trasată de Kremlin, de a folosi campania electorală pentru boicotarea referendumului constituțional, precum și pentru denigrarea Maiei Sandu și a Guvernării PAS.

La 24 septembrie 2024, Comisia Electorală Centrală (CEC) a încheiat procesul de înregistrare a candidaților și a stabilit că la alegerile prezidențiale vor participa doar 11 candidați. Dintre cei 11 candidați, 8 erau de orientare prorusă sau adepți ai *statalității moldovenești*, sprijiniți de Moscova și de partidele rusofone, care se opuneau accederii Republicii Moldova în UE, alegând opțiunea „NU” la apropiatul referendum, ceilalți 3, în frunte cu Maia Sandu, fiind de o orientare proeuropeană declarată.

După procesarea celor 2 219 procese-verbale ale primului tur, CEC a constatat că Maia Sandu a obținut o victorie zdrobitoare prin votul a 42,45% (656 354) dintre cetățeni, în timp ce contracandidatul său pro-rus, Alexandr Stoianoglo, doar 25,98% (401 726). Astfel, aceștia aveau să se confrunte și în turul al doilea al prezidențialelor, programat pentru 3 noiembrie 2024.

În ceea ce privește referendumul, rezultatul acestuia a fost pe muchie de cuțit. Referendumul a trecut cu 50,38% (750 075) din voturi pentru opțiunea „DA”, procentul celor care au votat împotriva fiind de 49,62% (738 799), confirmând, astfel, angajamentul Chișinăului de a merge pe calea europeană. Trecerea referendumului, deși diferența între cele două opțiuni a fost destul de redusă, reprezintă o victorie, chiar dacă *a la Pirus*, a susținătorilor integrării europene și a fost asigurată de votul alegătorilor din diasporă. Dezamăgită de acest rezultat, Maia Sandu a pus acest semieșec pe seama corupției electorale a forțelor rusofone, sprijinite de Ilan Șor și de Moscova.

Într-o primă reacție, venită la scurt timp după închiderea secțiilor de votare, Maia Sandu a acuzat grupările criminale, împreună cu forțe străine (Rusia – *n.n.*), că ar fi cumpărat circa 300 000 de voturi.

Curtea Constituțională (CC) a confirmat, la 31 octombrie 2024, rezultatul referendumului constituțional privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Ca urmare, Constituția Republicii Moldova a fost amendată cu două alineate noi, prin care s-a reconfirmat identitatea europeană a poporului și ireversibilitatea parcursului european al țării, integrarea în Uniunea Europeană fiind declarată drept obiectiv strategic.

Înaintea turului al II-lea al alegerilor prezidențiale, majoritatea candidaților eliminați în primul tur, fiind proruși, și-au îndemnat simpatizanții să-l voteze pe Alexandr Stoianoglo. Dintre cei declarați proeuropeni doar unul a cerut în mod explicit alegătorilor săi să o voteze pe Maia Sandu. Cu toate acestea, Maia Sandu a câștigat în mod detașat și turul al doilea al alegerilor, acumulând 55,35% (930 238) din voturi, în timp ce Alexandr Stoianoglo a obținut 44,65% (750 370), cu aproape 11% mai puțin.

Pe 28 noiembrie 2024, Curtea Constituțională a confirmat rezultatele alegerilor prezidențiale și a validat noul mandat de președinte al Maiei Sandu.

La 24 decembrie 2024, în ziua în care a împlinit 4 ani de la preluarea primului mandat, Maia Sandu a depus a doua oară jurământul de investire în funcția de președinte al Republicii Moldova și a intrat în exercițiul funcțiunii. În cei 34 de ani care au trecut de la declararea Independenței, Maia Sandu este primul și singurul dintre cei șase președinți care și-a făcut un crez politic fundamental din integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană și care a rupt în mod definitiv și categoric legăturile ombilicale cu Federația Rusă. Acest crez politic a călăuzit-o începând cu declanșarea campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din anul 2020 și a rămas o constantă a politicii sale pe întreg parcursul primului său mandat, reușind să câștige încrederea deplină atât a factorilor de decizie de la Bruxelles, cât și a celor de la Washington.

Referendumul constituțional și alegerile prezidențiale, din 20 octombrie și 3 noiembrie 2024, au constituit două evenimente cruciale în drumul Republicii Moldova către Uniunea Europeană. Referendumul, inițiat și organizat la propunerea președintei Maia Sandu și susținut de Guvernarea PAS, a fost conceput ca o modalitate de a stabili integrarea europeană drept obiectiv strategic pentru Republica Moldova, indiferent de culoarea politică a guvernărilor care va să vină la Chișinău. Acest lucru a fost realizat, chiar dacă rezultatele referendumului nu au fost conform așteptărilor, prin modificarea Constituției și reconfirmarea în textul acesteia a „identității europene a poporului și a ireversibilității parcursului european al Republicii Moldova”, care a fost asumat drept *obiectiv strategic de țară*. De altfel, victoria referendumului nu ar fi fost deplină dacă Maia Sandu nu ar fi câștigat alegerile prezidențiale, deoarece între aceste două evenimente a existat o legătură strânsă, intrinsecă, *sine qua non*. Obținerea unui nou mandat de către aceasta a contribuit major la consolidarea rezultatelor referendumului, precum și a drumului Republicii Moldova spre integrarea în Uniunea Europeană.

Pe de altă parte, a creat condițiile pentru îndeplinirea și a celui de-al treilea act politic major necesar securizării negocierilor de aderare, respectiv adjudecarea alegerilor parlamentare din toamna anului 2025.

Alegerile prezidențiale și referendumul au fost urmărite cu mare interes de Cancelariile euro-atlantice, iar victoria categorică a Guvernării PAS,

obținută în contextul ingerințelor și manevrelor fără precedent ale Rusiei în procesul electoral, au produs reacții de satisfacție deosebite din partea acestora.

Abstract

PAS GOVERNMENT (2021 – 2025)

Keywords: *Republic of Moldova, PAS government, period 2021-2025.*

Dorin Cimpoeșu is one of the best experts on the political development of the Republic of Moldova, as evidenced by the impressive number of articles and books dedicated to this topic. Thus, the new volume is nothing more than a continuation of careful and meticulous research and analysis of the political situation in the Republic of Moldova during the government of the Action and Solidarity Party in the period 2021-2025.

Dorin Cimpoeșu's work includes 15 chapters, accompanied by summaries in English and Russian, annexes, bibliography and index. The author applies the chronological criterion in his analysis, so it is very easy to navigate the work, both in terms of thematic and the period of PAS government, between 2021 and 2025.

Ana BANTOȘ

Mitropolitul Gurie. Repere ale renașterii conștiinței naționale a românilor basarabeni

A.B. – conf. univ., doctor habilitat în filologie, Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți. Membră a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și a Uniunii Scriitorilor din România. Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, estetică și teorie literară. Publicații: *Reabilitarea autenticului*. Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006; *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*. Monografie, Chișinău, 2010 (ediția a II-a, revăzută, Iași, 2014); *Literatura basarabească și modelele literare europene*, București, 2013; *Regăsirea de sine în literatura română*, Chișinău, 2023.

Figura proeminentă a părintelui Gurie Grosu (n. 1 ianuarie 1877, la Nimoreni, Lăpușna – d. 14 noiembrie 1943, la București, înmormântat la Cimitirul Cernica de lângă București), fost mitropolit român, primul titular al Mitropoliei Basarabiei după 100 de ani de ocupație rusă, se identifică – de pe când a început cariera sa călugărească, după absolvirea Academiei duhovnicești din Kiev (înființată de mitropolitul Petru Movilă), unde a obținut titlul de magistru în teologie (1902) – cu cea a unuia dintre basarabeni care au conștientizat necesitatea culturalizării naționale a basarabenilor, a deșteptării conștiinței lor naționale. Toate activitățile sale ulterioare trebuie raportate la acest deziderat vital pentru basarabeni: atât cărțile pe care le-a editat [*Carte de învățătură despre legea lui Dumnezeu alcătuită după mai multe manuale rusești*, Chișinău, 1908; *Bucoavna moldovenească*, Chișinău, 1909; *Abecedar moldovenesc*, Chișinău, 1917 (în colaborare; ed. a II-a și a III-a, cu litere latine, în 1918; ed. a VII-a în 1922); *Rugăciune și lămurirea lor*, Chișinău, 1920; *Despre omul „trupesc”, „sufletesc” și „duhovnicesc”*, Chișinău, 1924; *Istoria sfântă a Vechiului și Noului Testament*, Chișinău, 1924 (și alte ediții); *Slujirea lui Dumnezeu a*

unui preot bun, după *Părintele Ioan de Cronstadt*, Chișinău, 1925], cât și promovarea valorilor creștinești au avut anume această menire – de a contribui la renașterea conștiinței de sine a românilor basarabeni.

Vom menționa că, în general, în lume, problema identității a fost prezentă încă din zorii timpurilor. După cum arată specialiștii în domeniu, această problemă pare să-și găsească apogeul încă de la celebra frază a lui Socrate: „Omule, cunoaște-te pe tine însuși”. Astfel a captat atenția multor gânditori din diverse domenii ale cercetării științifice. Însă identitatea ca o temă crucială în științele sociale și în literatură a apărut abia relativ recent. Conceptul de identitate clarifică o problemă care este cu siguranță difuză și care apare mai accentuat în romantism și este încurajată de condițiile de viață din societatea industrială. Mai exact, este perioada în care individul își pierde treptat identitatea. Într-adevăr, omul și-a pus întotdeauna atâtea întrebări despre propria sa identitate, despre propria sa natură, despre originea și destinul său, pentru a ști cu adevărat cine este. De aceea problema identității s-a răspândit în mai multe domenii de cercetare științifică, inclusiv în cel al literaturii. Însă trebuie să recunoaștem că există o anumită complexitate în problema identității. Vom preciza că, potrivit unei definiții a lui Alex Mucchielli, specialist în științele comunicării, „identitatea este un set de criterii ale unui subiect și un sentiment interior. Acest sentiment de identitate este alcătuit din diferite sentimente: un sentiment de unitate, coerență, apartenență, valoare, autonomie și încredere, organizate în jurul unei dorințe de a exista. Dimensiunile identității sunt strâns împletite: individual (sentimentul de a fi unic), de grup (sentimentul de apartenență la un grup) și cultural (sentimentul de a avea o cultură a apartenenței)” (Mucchielli 1986: 10).

Bineînțeles, identitatea se construiește pe baza unor criterii preexistente, precum teritoriul, limba, religia, folclorul. Amintim în acest context că într-o lucrare consacrată publicisticii lui Eminescu, cercetătorul Adrian Jicu definește conceptul de identitate națională, astfel: „Un model semi-otic-procedural al identității este reductibil, din rațiuni metodologice, la următoarele componente: limbă, sentimentul apartenenței, conștiință istorică, valori voluntar împărtășite, obiceiuri și tradiții moștenite” (Apud Chiscop 2020: 10). Or trebuie spus că drumul spre cunoașterea de sine a românilor basarabeni, din perspectiva reperelor identitare menționate

mai sus, a fost unul sinuos, cu foarte multe impedimente astăzi greu de imaginat. Implicarea ieromonahului Gurie în înființarea unei tipografii eparhiale, contribuția sa, pentru cheltuielile de început, fiind suma de 600 de ruble (din Comitetul ales în scopul înființării tipografiei făceau parte: protoiereii C. Popovici, Mihail Plămădeală, preoții C. Parfentiev, Alex. Baltaga și Mihail Cekan), precum și publicarea de către Gurie Grosu a mai multor lucrări cu caracter didactic, au constituit repere vitale pentru a pune limba vorbitorilor autohtoni în drepturile sale în spațiul dintre Prut și Nistru. Activitatea sa de ziarist care a semnat multiple articole publicistice în presa periodică, în „Basarabia”, „Moldovanul”, „Misionarul” și, în special, în „Luminătorul”, se profilează din perspectiva unei înalte conștiințe morale și spirituale, dedicate apărării dreptului basarabenilor la limba română. Să amintim în acest context o afirmație a lui Titu Maiorescu, potrivit căruia „Limba, în orice manifestare a ei – în gramatică, ca și în expansiuni și idiotisme – este un product necesar și instinctiv al națiunii”, în care trebuie să recunoaștem o „autoritate legală a naturii proprii poporului” (Maiorescu 1986: 166). „Omul gândește, simte și trăiește doar în limbă”, afirma și Wilhelm von Humboldt, filozof și lingvist german (Humboldt 2000: 157). El considera, de asemenea, că limba nu este produsul liber al omului individual, ea aparține totdeauna unei întregi națiuni; în ea se regăsesc deopotrivă generațiile mai recente și cele precedente” (Humboldt 2000: 97). Și I. Heliade Rădulescu în concepțiile sale despre limbă pune accentul pe legătura strânsă care există între limba unui popor și spiritul lui: „Ce foloase poate aduce națiunii această faptă se poate judeca de oricine: cultura limbei, răspândirea cunoștințelor, mântuirea de rădăcinile întunecului, stima străinilor și a posterității și, ce este mai mult, stima noastră către noi înșine. Dar, domnii mei, e mare vorba aceasta: stima către sine” (Heliade Rădulescu 1968: 199).

Iată de ce Gurie Grosu a insistat constant pentru introducerea limbii autohtonilor în biserică.

Anevoiosul itinerar al recuperării limbii băștinașilor în biserică și în școală este demn de a fi mai bine cunoscut de către noi, urmașii acelei generații de sacrificiu, în numele idealurilor românilor basarabeni.

Există, fără doar și poate, o relație strânsă între limba pe care o vorbim și cultura din care ne tragem, dimensiunea culturală a limbii fiind o

chestiune complexă, complicată. Pentru a înțelege cum stau lucrurile în această privință, ar trebui să ținem cont, mai întâi de toate, de faptul că limba joacă un rol identitar. Cu alte cuvinte, felul în care ne vorbim limba este o demonstrație a culturii noastre. Importanța competenței lingvistice sau a bunei cunoașteri a limbii reiese și din afirmația celebră a lui Mihai Eminescu, cel care a făcut eforturi uriașe pentru a îmbunătăți starea limbii române. El afirma: „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră”. Iar atunci când Constantin Noica l-a supranumit pe Eminescu „omul deplin al culturii”, cu siguranță a ținut cont și de acest aspect al lucrurilor.

Din toate activitățile părintelui Gurie, răzbește importanța și locul pe care i le atribuie memoriei, înțelegerii că o istorie care stabilește continuitatea națiunii prin vicisitudinile istoriei, include o galerie a eroilor, o limbă, credința în Dumnezeu, monumente culturale și locuri istorice, locuri de memorie, folclor. De menționat aici că în trecut memoria a cunoscut două forme legitime: istorică și literară. Noua istorie, inclusiv cea care ne vizează pe noi, oferă un loc mult mai important memoriei. Or, în zilele noastre, după cum sugerează francezul Pierre Nora, memoria devine un obiect al întrebării teoretice conștiente doar atunci când încetează să mai fie un element inerent al experienței sociale. Declinul culturilor bazate pe ierarhie și respect pentru tradiție, dezvoltarea culturii de masă la scara umanității, nivelarea concomitentă a diferențierilor sociale și culturale și dezmembrarea grupurilor sociale, garanții de lungă durată ai „transmiterii și conservării valorilor memorate colectiv”, au marcat sfârșitul ireversibil a ceea ce Pierre Nora numește „memorie reală” și începutul conștiinței teoretice și istoriografice. Însă, dincolo de toate acestea, potrivit afirmației aceluiași autor, „nevoia de memorie este o nevoie de istorie” (Nora 1984: XXV).

Revenind la scrierile publicistice ale lui Gurie Grosu, desprindem din ele și file de memorie culturală, aceasta referindu-se la amintiri și experiențe immortalizate prin mass-media și rituri comemorative. Precizăm că numitul concept de memorie culturală a fost introdus pentru prima dată în 1997 de egiptologul german Jan Assmann, în lucrarea sa *Das Kulturelle Gedächtnis*.

Raportându-ne la contextul realităților basarabene din a doua jumătate a secolului al XX-lea, când personalitatea lui Gurie Grosu s-a aflat

sub sechestru, vom constata existența unor relații dificile dintre memorie și istorie. Pentru elucidare, vom aminti aici afirmația francezului Alain Besançon, din lucrarea *Nenorocira secolului*, potrivit căruia, sub regimul comunist „majoritatea celor care au fost în măsură să gândească au fost privați de cunoașterea istoriei lor și și-au pierdut capacitatea de analiză” (Besançon 2007: 150). Voi aminti în continuare, de asemenea, cum stau lucrurile din perspectiva literaturii din respectiva perioadă. Iată, bunăoară, o afirmație a lui Ion Druță: „Omul, în schimb, are darul memoriei, darul conștiinței, și, prin urmare, cum credeți voi? E dator el oare să cunoască istoria sa, istoria neamului său?” – în felul acesta li se adresează profesorul de istorie Horia Holban elevilor săi, în romanul *Clopotnița*. Istoricul american Keith Hitchins, pe care l-am cunoscut și am comunicat cu el la un Simpozion organizat de Institutul de Filologie „Al. Philippide” din Iași, în studiul său *Istorie și identitate în romanele lui Ion Druță*, afirmă că Druță „este un fel de Horia Holban, învățătorul de școală de la țară din romanul *Clopotnița*, care venerea-ză istoria ca păstrătoare a memoriei și ca pe un ghid moral” (Hitchins 2008). Aici însă e necesară o precizare și anume că autorul amintitului roman a fost, de fapt, devansat în acțiunile sale de către propriul său personaj, Horia Holban. Am ținut să aduc acest exemplu pentru a sublinia ce întorsături poate lua „metamorfozarea” celor meniți să alimenteze cunoașterea adevărului și a istoriei autentice.

Lucrurile sunt complicate din punctul de vedere al lui Vasile Vasilache, care se confesează în felul următor: „Eu uneori am sentimentul că nu stă în mine înmagazinat timpul de anii pe care îi am, ci, foarte curios, mi se pare uneori că șed epoci”. „Găzduind” mai multe epoci în depozitarul memoriei sale, autorul are un mod extrem de complicat de a pune anumite probleme și a căuta rezolvarea lor. De aceea nu e de mirare că întâlnim, de exemplu, la Nicolae Dabija, versuri precum: „Eu merg printre piersicii mei/ Ca un istoric printre faptele lumii”. De menționat că anii '70 coincid cu perioada când în Occident, după cum vor observa sociologii, are loc fenomenul ambiguizării memoriei, din cauza uzanțelor multiple, iar în spațiul est-european memoria va fi manipulată din punct de vedere politic. Ținând cont de toate aceste fiorduri și serpentine ale istoriei în care memoria a fost manipulată, este clar că accederea la o personalitate precum cea a lui Gurie Grosu nu e tocmai așa de simplă, după cum ar putea părea la prima vedere.

Cu certitudine însă, un lucru este cât se poate de explicit: medierea culturală are drept scop libertatea diferenței de opinie. Este ceea ce urmărea și părintele Gurie prin faptele sale de cultură. Apărător al credinței în Dumnezeu, al dragostei și al unității dintre oameni, susținător al învățământului, al repunerii limbii române în drepturile sale, Gurie Grosu a promovat renașterea conștiinței românești în Basarabia, fiind unul dintre participanții activi la realizarea Unirii cu Țara din 1918.

În concluzie, am putea spune că punerea în valoare a vieții și operei părintelui Gurie Grosu are un rol esențial în conștientizarea importanței pe care o are memoria colectivă, ceea ce se profilează și ca o noutate în istoria românilor basarabeni. Toate acestea se întâmplă în cadrul unei singure națiuni și ca reacție la o istorie vitregă, în mare parte.

Referințe bibliografice

Mucchielli 1986 = Alex Mucchielli, *L'identité*, Presses Universitaires de France, Paris, 1986

Chiscop 2020 = Liviu Chiscop, *Repere ale reconstrucției identitarului românesc în Basarabia*, în vol. *Istorie și filozofie. Științe umaniste. Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”*, Chișinău, USM, 10-11 noiembrie 2020

Maiorescu 1986 = Titu Maiorescu, *Cugetări și aforisme*, Selecție, introducere, note și comentarii, indice tematic de Simion Ghiță, București, Editura Albatros, 1986

Humboldt 2000 = Wilhelm von Humboldt, *Sur le caractère national des langues et autres écrits sur le langage*, Paris, 2000

Heliade Rădulescu 1968 = I. Heliade Rădulescu, *Opere*, vol II, Editura Minerva, București, 1968

Nora 1984 = Pierre Nora, *„Entre mémoire et histoire”, Les Lieux de mémoire*, tome 1, *La République*, Paris, Gallimard, 1984

Besançon 2007 = Alain Besançon, *Nenorocirea secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea „Soah”-ului*. Traducere din franceză de Mona Antohi, București, Humanitas, 2007

Hitchins 2008 = Keith Hitchins, *Istorie și identitate în romanele lui Ion Druță*, în *Fenomenul artistic Ion Druță*, Chișinău, CEP USM, 2008

Abstract**Metropolitan Gurie. Landmarks of the rebirth of the national consciousness of the Bessarabian Romanians**

Keywords: *Gurie Grosu, Bessarabia, identity, national culture, self awareness, Romanian spirituality, moral and spiritual consciousness, cultural memory*

The present article is dedicated to the prominent figure of Gurie Grosu, the first holder of the Metropolis of Bessarabia after 100 years of Russian occupation. His contribution to the emancipation and culturalization of the Bessarabian Romanians, to the awakening of their national consciousness, is highlighted.

Ion I. IONESCU

Despre bulversarea reperelor și răsturnarea valorilor

I.I.I. – prof. univ. dr. (pensionar), Departamentul de Sociologie și Asistență Socială al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, autor a numeroase volume, studii și articole în reviste de specialitate din țară și străinătate, membru în comisii de doctorat, prodecan al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice, membru al Senatului Universității „Alexandru Ioan Cuza”, membru fondator al Societății Sociologilor din România, *Profesor Emerit* (2018).

Multe s-au schimbat dramatic în ultimele decenii, în ultimii ani. Trăim într-o epocă de denaturalizare, de deconstrucție a valorilor, a reperelor tradiționale concomitent cu standardizarea abruptă, creșterea neîncrederii, declinul instituțiilor, viteza mare a răspândirii civilizației digitale, interconectarea oamenilor, instituțiilor, societăților prin mișcarea banilor, bunurilor și serviciilor, a persoanelor și a bagajelor lor de cunoștințe, priceperi și deprinderi. Consecințele pentru societăți sunt reperatele bulversate, valorile răsturnate, fragmentarea fără precedent, decalajele teritoriale, generaționale etc. Despre bulversarea, răsturnarea reperelor au scris mulți gânditori de-a lungul timpurilor. În acest articol fac o prezentare a ideilor fundamentale (voința de putere, acceptarea vieții, respingerea ideii de adevăr absolut, atacarea valorilor tradiționale, eterna reîntoarcere, supraomul) ale lui Friedrich Wilhelm Nietzsche, gânditorul care a avut o influență deosebită asupra generațiilor de după el. Prin critica modernității, a filosofiei oficiale, filosoful german a urmărit o restructurare a societății timpului său. Procesul de reevaluare a tuturor valorilor nu se poate opri la denaturalizarea, la deconstrucția celor vechi, ci presupune cre-

area unui nou sistem de valori care afirmă viața, libertatea individuală, creativitatea. Nietzsche a fost unul dintre anti-dogmaticii promotori ai libertății individuale, ai înțelegerii vieții bazate pe afirmare, creativitate și responsabilitate personală.

Despre bulversarea reperelor. Trăim o denaturalizare, o deconstrucție a valorilor, a reperelor tradiționale, fie că e vorba de cele din politică, economie, știință, artă, etică etc., fie de cele din universul nostru mental. Multe s-au schimbat dramatic în ultimii ani, în ultimele luni și zile, odată cu pandemia de Covid-19, războiul Rusiei contra Ucrainei, cel al Israelului cu Iranul... Într-o societate a spectacolului, ostilității și fricii de ce poate aduce ziua următoare, nu puțini sunt oamenii care nu mai au repere tradiționale în condițiile standardizării abrupte, creșterii neîncrederii, declinului instituțiilor, vitezei răspândirii „civilizației digitale”... Toate acestea și multe altele afectează respectul pentru ceilalți, induc individualism, egoism, iar oamenii nu pot cere respect dacă nu îi respectă pe ceilalți. Pierderea respectului din partea celorlalți induce pierderea respectului de sine, a angajamentului personal, a simțului datoriei și al responsabilității. Globalizarea, mondializarea înseamnă interconectarea societăților, instituțiilor datorită mișcării banilor, bunurilor și serviciilor, a persoanelor și bagajelor lor de cunoștințe, priceperi și deprinderi, concomitent cu o reducere a marjei de manevră a statelor-națiune, o mai mare omogenizare, pierdere de identitate, de referințe, de repere, de orientare, concomitent cu încercări de „punere sub control, deschisă sau disimulată, în mâini mai mult sau mai puțin vizibile, a diversității lumii”, fapte care contaminatează relațiile cotidiene dintre state, comunități, oameni.

Vocabularul cotidian se înnoiește accelerat cu cuvinte noi, se insinuează un fel de „monocultură” inoculată de „elite”, de comercianți, de bogați, concomitent cu transhumanța sărăciei, cu insidioasa invazie în sens invers a mediocrității docile, a deculturalizării... De la o „societate așezată”, o „societate a încrederii”, trecem „pas cu pas” la una a neîncrederii, timp în care liantul social se „sfarmă” și din el țâșnește neîncredere, teamă, dezorientare. E greu de „restabilit încrederea”, de alungat teama, de aflat orientarea după răspândirea neîncrederii în rândul „masei mari a oamenilor”, în „publicurile televiziunilor” sau ale „so-

cial media” bânuite de afirmații contradictorii, de declarații contrare, opuse, contradictorii făcute „de unii și de alții”, declarații, afirmații care subminează credibilitatea guvernelor, autorităților, instituțiilor, experților... „Canalele tv” se agită seară de seară în privința pensiilor, ajutoarelor sociale, impozitării muncii etc., dar nu aduc în dezbatere serioase valoarea muncii oneste care pare că nu mai dă dreptul la respect. Este ironizat cel care vorbește despre meserie ca de o „brățară de aur” (în timp ce cuvântul aur e des folosit în „viața politică”...). Succesul pare să nu se bazeze exclusiv pe muncă, pe merit, în timp ce „crește asistarea socială” și „se înmulțesc ajutoarele sociale”...

Este vizibilă și gravă „criza instituțională” (din justiție, administrație, economie, sănătate, educație, cultură). Instituțiile par tot mai nesigure de rolul lor, de capacitatea lor de a-și îndeplini misiile pentru care au fost construite, de a-și ține promisiunile asumate. „Școala românească” a beneficiat de un mare credit, dar de un timp este prinsă la mijloc de „bulversările sistemului educațional” care oscilează între logica (auto) reproducerii și re-formarea demagogică, neîntreruptă, plină de excese. Școala și „sistemul” de învățământ par să denunțe nivelarea și egalitarismul, concomitent cu subminarea talentului, excelenței, succesului și diferenței (un exemplu recent este „decizia” unui ministru de a da burse de merit elevilor care n-au note de trecere...). „Sistemul de sănătate” e bolnav și pierde în continuare medici emigranți - după ce le-au crescut mult salariile - fapt ce ilustrează un mare eșec al politicii de sănătate. De criză sunt afectate și instituțiile construite să asigure siguranța, securitatea cetățenilor, instituțiile politice care „țin la democrație”, dar întrețin o „democrație a neîncrederii” și ruptura între cetățeni și „liderii politici” (mulți fără probitate, autoritate, deconectați de la realitățile cotidiene, imorali). Nimic nu rezistă fără instituții, dar nimic nu e posibil fără oamenii care lucrează în ele. Credibilitatea unor instituții poate fi grav afectată de oamenii care le conduc temporar. Spunea cineva că, la fel ca orologiile, din când în când instituțiile ar trebui curățate, resetate, fiindcă în devenirea lor istorică și cotidiană trec prin perioada de prestare a serviciilor conform misiilor asumate și pot ajunge în perioada privilegiilor, chiar a abuzurilor. Instituțiile sunt garanția guvernării unui popor liber împotriva corupției, și al cetățenilor împotriva corupției guvernelor, de aceea nu ar trebui să contribuie la menținerea oamenilor în mediocritatea care îi face mai ușor de a guvernat...

Internetul ca bază documentară gigantică este omniprezent în viața de zi cu zi și transformă masiv, rapid organizarea materială, socială, culturală, bulversează modurile îndătinate ale oamenilor de a fi, gândi, simți, acționa, surexcită emoții, răstoarnă concepții despre societate și om... O consecință dezastruoasă a societății cu repere bulversate, sau fără repere, este fragmentarea acesteia. Nu toți românii se simt „confortabil cu” instrumentele digitale (dacă le au la îndemână...), au dificultăți sau sunt incapabili să le utilizeze (se vorbește tot mai des de „ilectronism” pe lângă iletrism...). Insistența pe abordarea complet digitalizată, peste noapte, izolează populații precare, numeroase persoane în vârstă¹, izolează și radicalizează persoane fără carte sau cu carte puțină, fără gândire critică... Decalajul teritorial² înseamnă decalaj de acces la servicii publice, la mobilitate, la acoperire medicală, culturală. În comunități amenințate de stingere, în „sate care mor”, se șterg treptat sau brusc repere precum demnitatea, onoarea, respectul, simțul efortului, sacrificiul de sine, apartenența la grup etc. și își fac loc individualismul, nepăsarea, laxitatea, indiferența, iresponsabilitatea, extremismul... Cei „cuplați online” cad pradă „iluziei fraternității, solidarității” când „au sute sau mii de prieteni” pe facebook, tiktok etc. și „își dau like”-uri, confundând tweet-urile, „tap-tap”-urile și „postările pe rețelele sociale” cu comunicarea autentică. În fapt, o astfel de „comunicare 24/24, 7/7”, duce la însingurare, la singurătate, la alterarea și diminuarea vieții emoționale... „Smartphonul” îi face pe mulți să rămână conectați pentru „a nu rata nimic”, îi face să devină anxioși excesiv dacă nu-l găsesc temporar... Sunt mulți indivizi care „stau pe mobil” înconjuțați de alți indivizi „cu mobilul la ureche”, „stau cu ochii în telefon” în timpul mesei laolaltă cu familia neglijând interacțiunile sociale reale...

În aceste condiții apar întrebări de genul: *în ce societate vrem să trăim? ne dorim o societate în care să fim dezorientați, fără nici o direcție pe care s-o alegem? ne dorim extremism? acceptăm ca onoarea, demnitatea bazele pe muncă cinstită să fie înlocuite de pasivitate, lașitate, lene, indiferență în fața pericolelor reale care ne amenință? sunt mulți cei gata să moară astăzi pentru libertate, egalitate, fraternitate?*

Astfel de întrebări, de frământări, nu sunt noi... Despre bulversarea, răsturnarea tuturor reperelor au scris mulți oameni mari de-a lungul timpurilor.

Despre răsturnarea valorilor. Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) a avut mare influență într-o epocă frământată, asupra generațiilor de după el. Numeroasele sale lucrări³ conțin temele fundamentale abordate: *voința de putere* – principiul fundamental care explică dinamica vieții și a valorilor, forța fundamentală a vieții, tendința intrinsecă a ființelor de a-și afirma existența, de a crea, de a se autodepăși; *acceptarea vieții* cu dificultățile și suferințele ei, ca formă supremă de afirmare a existenței; *respingerea ideii adevărului absolut*, susținând că orice adevăr este condiționat de perspectiva celui care interpretează lumea (aceasta fiind accesibilă prin multiplele perspective asupra ei)⁴; după ce a afirmat că *Dumnezeu a murit*, a anunțat *moartea valorilor tradiționale* (între care credința în divinitate ca fundament al sensului vieții), dar a susținut că omul își poate crea, este necesar să-și creeze, propriile valori, a cerut omului să se bazeze pe voința sa de putere, să se afirme, să creeze, să se depășească; toate evenimentele vieții se repetă într-un ciclu infinit (*eterna reîntoarcere*), iar dacă viața este reluată la nesfârșit, înseamnă ca omul ar trebui să-și asume fiecare moment, să depășească limitele condiției umane contextuale și ale valorilor morale tradiționale pentru a-și crea și consolida propriile valori; cel care reușește un asemenea demers devine *supraom*, adică un om care se autodepășește, opus „omului comun”, conformist, care se supune tuturor convențiilor, dogmelor...

Un volum existent în Biblioteca Academiei Române⁵ conține o selecție din diferite lucrări ale lui Nietzsche.

Dorind să restructureze societatea timpului său, a criticat modernitatea, filosofia oficială. Renașterea, spune el, s-a produs într-o epocă în care era descoperită cu adevărat Antichitatea greacă, disiparea era mare și totul se răsturna, se împrăștia, chiar și forța care ar fi trebuit să servească asamblării. Reforma a fost o urmare a Renașterii, o mișcare ieșită din impulsuri similare cu Renașterea, cu diferența că, în nord-vestul Europei a trebuit să fie travestită religios⁶. Instinctele ar fi trebuit să rămână discrete, să fie înfrânate, dar „au răbufnit precum câinii în călduri”, fiindcă oamenii se referiseră la libertatea promisă, propusă, la care sperau, și închideau ochii la cea pe care o aveau... În acea epocă se confruntau „aristocratismul” (unui Descartes care promova domnia rațiunii și suveranitatea ei în raport cu voința), „feminismul”

(unui Rousseau ce propunea domnia sentimentului, suveranitatea simțurilor), „animalismul” (unui Schopenhauer care vorbea despre domnia poftelor, de suveranitatea instinctelor animalice⁷). Faptul că știința începea să devină suverană, că se căutau, se formulau teorii care să justifice supunerea față de „imperiul faptelor”, arăta că lumea se sustrăgea dominației idealismului în timp ce prindeau formă determinismul, doctrina mediului și a adaptării, aveau impact doctrina obiectivității, observația independentă (ca „singura cale ce duce spre adevăr”), doctrina credinței în geniu, mecanicismul (asimilat cu rigiditatea determinabilă a procesului mecanic), dar și naționalismul (cu eliminarea subiectului care alege, judecă, interpretează). În scrierile lui Rousseau găsim critici ale voinței de putere, ale voinței și puținței de a acționa, precum și precepte moralizatoare plecând de la cauza stării mizerabile a omului văzută în existența claselor dominatoare. Rousseau stăruia asupra regulilor fondate pe sentiment, pe ideea că omul se perfecționează în măsura în care se apropie de natură⁸ (de aceea avea nevoie de Dumnezeu pentru a critica societatea și civilizația⁹). Voltaire s-a vrut și el un misionar al culturii, dar ca aristocrat, ca reprezentant al dominanților. Kant a adus germanilor idei din teoriile engleze ale cunoașterii (folosind multe „înflorituri scolastice pentru a le face pe gustul științific german”, spune Nietzsche, fiindcă John Locke, David Hume erau prea clari pentru evaluările germane mai superficiale¹⁰).

Trebuia dat omului curajul afirmării instinctelor sale, spunea Nietzsche, trebuiau combătute falsele opinii ale oamenilor despre ei înșiși. Trebuiau înlăturate contradicțiile din lucruri (dacă tot mai mulți oameni pricepeau că oamenii le-au pus acolo...), așa cum ar trebuia suprimată orice formă de idiosincrazie socială (despre greșală, pedeapsă, dreptate, cinste, libertate, iubire etc.). Mila, senzualitatea, slăbirea voinței, catolicismul valorilor spirituale etc. au constituit fondul secolului al XVIII-lea. În secolul al XIX-lea, Napoleon a trezit omul, lupta pentru putere. „Indisciplina spiritului modern”, spune Nietzsche, s-a manifestat prin: toleranță pentru incapacitatea de a spune da sau nu, lărgirea simpatiei (cu „o treime indiferență, o treime curiozitate, o treime iritabilitate maladivă”), obiectivitate, adevărul științific (înaintea minciunii, a falsificării), pasiunea (în locul dezordinii și intemperanței), profunzimea (în locul haosului și amestecului de simboluri). „Remedii contra modernității” au fost: severitatea militară și practica datoriei, îngustimea națională care simplifica

și concentra, încetarea „luării în glumă”, predominanța fiziologiei asupra teologiei, moralei, economiei și politicii, dar și mai buna hrănire a oamenilor (cu mai multă carne), spațiul mai mare și mai curat al locuințelor, sănătatea mai bună, recunoașterea calităților și a forței corpului. Erau evidențiate încrederea în „drumul drept” și nevoia de obișnuire cu valorile „patrie”, „știință” etc.

Acest ansamblu, în mișcare ascendentă mai mult decât descendentă, a fost însă plin de echivoci, spune Nietzsche. Modernitatea însemna toate cele enumerate, dar și cosmopolitismul formelor, gusturilor, literaturilor, jurnalelor, chiar al peisajelor... Omul se apăra de impresii, se ferea să absoarbă orice și să digere tot, dar se dezvăța să acționeze, cheltuindu-și forțele fie asimilând, fie apărându-se, fie dând replica, timp în care îi slăbea spontaneitatea. Istoricul, criticul, analistul, interpretul, observatorul, cititorul erau mai curând reactivi la ceea ce se întâmpla. Totul devenea cabotinaj¹¹, spune Nietzsche, tot ce se gândea parcă avea scopul de a o rupe cu „rădăcinile”, în timp ce tradiția era văzută ca fatalitate și studiată ca ereditate... În general însă, „principiile dezorganizatoare dădeau caracterul epocii”, spune Nietzsche, ca și dezvoltarea exagerată a formațiunilor intermediare, declinul tipurilor, ruptura tradițiilor, a școlilor etc. Era o „preeminență” a negustorilor, a istoricului amalgamator al trecutului și prezentului și a terților (intermediari între filosofie și științele naturale, de exemplu).

Într-un asemenea context, Nietzsche distinge simptomele pesimismului (identificabile în pesimismul rus, pesimismul estetic, pesimismul anarhistului, pesimismul culturii, pesimismul moral, receptarea budismului). Depășiri pasagere ale pesimismului au fost în timpul unor războaie, al întăririi organizațiilor militare, prin naționalisme, concurență industrială, atunci când se miza pe impactul educației, disciplinei, al predicilor despre instincte, despre ambiții nesatisfăcute, despre importanța atitudinilor și comportamentelor „proactive” (cum am spune astăzi). Erau flatați, scoși la vedere revoltații, literații, femeile, cititorii poezilor etc., dar incitățile în acest sens erau cele ale „sufletelor obosite”, iar bucuria pașilor făcuți, era una pe care o puteai avea rar, spune Nietzsche. Se încerca simplificarea complexității prin formule, dar formula tiraniza, fiindcă închidea multiplicitatea, tulburările de sens, multitudinea nuanțelor...

După ce face critica modernității, Nietzsche conchide că orice creștere abundentă, dezvoltare, aduce cu ea fărâmițare, prăbușire, ofilire. Suferința, degenerescența, decăderea se manifestă în epoci care fac un mare pas înainte. Orice mișcare a umanității, mare și fecundă, a creat în același timp o mișcare pesimistă, nihilistă care indica trecerea la noi condiții de existență...

Mila, altruismul etc. sunt valori prin care omul se neagă pe el însuși pentru a-și da aparența unei frumuseți morale și a se crede superior. Nietzsche a propovăduit virtuțile omului sănătos, ale omului plin de vigoare, ale omului care știe și vrea să fie liber. El a folosit expresia *Dumnezeu a murit!* pentru a rezuma consecințele produse de Iluminism asupra ideii, asupra conceptului de Dumnezeu în cadrul civilizației vest-europene, pentru a rezuma consecințele triumfului raționalității științifice asupra revelației sacre. *Dumnezeu a murit*, spune Nietzsche. *Ce ispășiri, ce jocuri sfinte va trebui să inventăm acum? Nu este oare dimensiunea acestei fapte prea mare pentru noi? Nu trebuie să devenim noi înșine zei pentru a părea cel puțin demni de ea?*¹² Dar filosoful german explica: această faptă uriașă este pe cale a se împlini, e pe drum, nu a pătruns în auzul, în mintea oamenilor... Fulgerul și tunetul au nevoie de timp să se audă, să se vadă, lumina stelelor are nevoie de timp să ajungă la noi, faptele au nevoie de timp să fie remarcate, văzute și auzite, chiar și după ce au fost înfăptuite. Această faptă este încă mai depărtată decât cele mai depărtate stele. Zeul e mort, dar după cum sunt făcuți oamenii, poate că vor mai sta mult în peștera în care li se vor arăta – și ei vor vedea – umbrele, iar noi va trebui să-i biruim și umbra... Zarathustra spunea că „morți sunt toți zeii” și ei vor fi înlocuiți de Übermensch¹³.

Decadența, descompunerea etc. sunt consecințe ale vieții, ale creșterii, dezvoltării sale, sunt necesare precum înflorirea și progresul vieții, spune Nietzsche, n-avem cum le suprima și le lăsăm să se manifeste, să se arate... Unii teoreticieni (ai socialismului, de exemplu) ar spune că pot exista circumstanțe, „combinări sociale” în care viciul, boala, prostituția, mizeria, crima etc. nu cresc, nu se dezvoltă. Însă o societate nu rămâne mereu tânără și chiar în momentele de înflorire ea produce mizerie, gunoaie, deșeuri. Cu cât progresează, cu atât produce mai multe reziduuri, cu atât e mai aproape de decădere, iar decadența are ca urmări boala și starea bolnăvicioasă, crima și criminalitatea, alcoolis-

mul, celibatul și sterilitatea, slăbirea voinței, scepticismul, pesimismul, nihilismul, anarhismul... Decadența este proprie fiecărei epoci, fiecărui popor. Poate ar trebui combătută contagiunea părților încă sănătoase ale corpului social, dar corupția, coruperea moravurilor, „chestiunea socială”, bolile nervoase, cerebrale etc. fiind în logica decadenței, indică faptul că forța viguroasă a naturii oamenilor este slabă, „e pe ducă”. Putem identifica decadența atunci când: se aleg remedii, se alege ceea ce accelerează epuizarea; se pierde din forța rezistenței la excitări; se îngroașă, se amplifică faptele și evenimentele, suprimând personalitatea; se dezagregă voința, iar esențialul moralei altruiste constă în slăbirea personalității „care ajunge să tremure ca o coardă sensibilă”, spune Nietzsche. Sunt reevaluate stările inconștiente, apatice etc. pentru a le da valoare. Se transmite și starea maladivă, spune Nietzsche, neputința de a rezista invaziei periculoase în părțile sănatoase ale organismului social, iar resemnarea și umilința în fața acestei invazii cuprinde pas cu pas pe cei slabi, alienați, neurastenici... Starea maladivă, morbidă nu sunt ușor sesizabile în raport cu starea normală, fiindcă sănătatea și boala nu sunt cu totul diferite (așa cum le imagina medicina veche, cum cred și în modernitate diferiți practicieni). De fapt, între ele e o diferență de grad. Exagerările în raport cu normalul sunt o caracteristică a stării morbide (slăbiciunea e considerată o sarcină, ca și slăbirea dorințelor, a senzațiilor de plăcere sau/și neplăcere, a voinței de putere, a sentimentului de mândrie, a dorinței de a spori binele, fără să se vrea combaterea lor printr-un sistem fortifiant, ci prin justificări, prin moralizare). Ideea de epuizare se dobândește, poate fi transmisă, iar ea micșorează și desfigurează tot ce cuprinde, transformă valoarea lucrurilor. Cei săraci în vitalitate, cei slabi, sărăcesc viața, iar cei puternici o îmbogățesc.

Când sistemul devine prea apăsător, prea dur, trebuie incitări violente pentru a-i pune funcțiile în mișcare, spune Nietzsche. Atunci omeni-rii i se poate da un șoc printr-o mare epidemie. Valoarea celor slabi constă în faptul că cei puternici sunt constrânși să guverneze cu ei, cu „masă”, cu cei care nu se hrănesc bine și suficient, cel mai adesea sunt în ignoranță, sunt precoce sexual, ies din școală corupți și pângăriți, iar când intră în lume nu se pot debarasa de relațiile și aplecările lor de disprețuit¹⁴, spune Nietzsche (aici el critică „idealurile propuse” în timp, fiindcă multe idei, sentimente sublime formulate au fost sursă a

nefericirii, a micșorării, a decăderii omului; triumful unui ideal a adus de fiecare dată o mișcare retrogradă; creștinismul, revoluția, abolirea sclaviei, drepturile egale, filantropia, dreptatea, adevărul etc. „au fost cuvinte mari” care au servit „sub drapel”, dar ulterior au devenit cuvinte de paradă, folosite pentru a desemna altceva, nu realități).

În „epoci de trecere” s-au făcut evaluări generale, s-a luptat contra degenerescenței, decadenței, dar s-a putut constata și... o „lene a evaluărilor”, spune Nietzsche. El recunoaște că „nu făcuse nimic în afară de a reflecta”, de a se reculege ca filosof solitar care s-a retras să-și petreacă viața în tăcere, căutând „să fie cât de cât la curent cu ceea ce se întâmplă”. A devenit însă „un temerar care s-a hazardat prin labirintul viitorului”, „un nihilist care a surmontat nihilismul” pe care l-a trăit în suflet și în minte, l-a văzut în urma lui, sub el, deasupra lui. El consideră că a avut fericirea să afle, „după mii de ani de aberații și confuzii”, drumul care duce spre un *da* și un *nu* (de a spune *nu* la tot ce ne face slabi, ne epuizează și *da* la tot ce ne întărește, ne fortifică, ne dă sentimentul vigoriei).

Civilizația europeană „se agita de ceva vreme sub o presiune care ajunge ca o tortură, o angoasă ca și cum ar vrea să provoace o catastrofă”. Neliniștea, incertitudinea, violența veneau ca un fluviu ce nu ține seama de nimic în cursul lui... De ce? se întreabă Nietzsche. Pentru că valorile tradiționale construite și promovate își văd ultimele consecințe, nihilismul fiind „capătul logic al marilor valori și idealuri”. E nevoie de valori noi în momentul deschis al contradicției între lumea propusă venerată și lumea în care trăim, spune Nietzsche. După „Dumnezeu este adevărul”, „Dumnezeu este calea”, „Dumnezeu este drept”, „Dumnezeu este iubirea” etc., vine afirmația „Dumnezeu este mort !”, iar o morală – privată de sancțiunea supremă – nu se poate susține prin ea însăși, deci se ajunge și la prăbușirea interpretării morale, ca și a valorilor filosofiei¹⁵ aflate în desuetudine. Tendințele nihiliste se manifestă și în economie, în educație, în istorie, în artă. Întregul sistem al aspirațiilor umane, al conștiinței absurdității lor, al imoralității, raporturile între adevăr, iubire, justiție și lumea existentă sunt invadate de nihilism. Scopurile și valorile preconizate până la nihilism par improprii, par că nu-și mai află loc, astfel că sinteza valorilor și a scopurilor – pe care se bazează orice cultură solidă – se descompune, iar diferitele valori intră în război unele cu altele, are loc o bulversare, o răsturnare a lor...

De fapt, spune Nietzsche, nihilismul este o stare patologică intermediară, când forțele producătoare de noi valori și scopuri nu sunt solide, iar decadența încă ezită, nu-și arată întreaga față, toate mijloacele. Nihilismul vede că nu există adevăr, că nu există modalitate absolută a lucrurilor, nici lucruri în sine, exprimă faptul că nici o realitate nu corespunde valorilor propuse ca superioare, dar întrebarea „la ce bun?” ar pleca de la un scop fixat, dat, cerut dinafară de o autoritate care folosea un limbaj absolut și comanda scopurile, sarcinile. Răsturnarea voinței unui scop suprem dă scop voinței sinelui individual. Dacă spunem: nu este necesar un scop determinat, nu e posibil să prevedem asemenea scop, am avea nevoie de răspunsurile conștiinței, spiritului, rațiunii care sunt furnizate deja... Fatalismul ar spune că „nu există răspunsuri, dar mergem undeva”, însă acceptarea fatalismului ar arăta că omul și-a pierdut mult din demnitate, spune Nietzsche, că din centrul lumii unde era odinioară, are din ce în ce mai puțină înrudităre cu divinul. Pesimismul, nihilismul, fatalismul apar atunci când ne străduim să dăm sens, să căutăm sens, nu-l găsim și sfârșim prin a ne pierde curajul, simțim anxietatea, angoasa pe care ni le aduc incertitudinea, lipsa ocaziilor de a (re)face câte ceva, rușinea de sine, faptul că ne vedem și ne simțim păcăliți... Multe concepții, „idealuri” au vrut să se atingă ceva în procesul devenirii, numai că, prin devenire nu s-a realizat ce s-a propus... Nihilismul este decepția legată de un scop al devenirii, decepția raportată la un scop determinat și apare atunci când este propusă o totalitate, o sistematizare, o organizare a tot ce vine, când binele totalității cere abandonul binelui individual, dar... nu există o asemenea totalitate, iar omul își pierde credința în valoarea sa. Fiind date judecățile: „prin devenire nu s-a realizat nimic”, „devenirea nu e produsă de o mare unitate” iar „individul se poate pierde ca element al valorilor superioare”, nihilismului nu-i rămâne decât să condamne această lume a devenirii întregului ca iluzie și să coparticipe la inventarea, construcția unei lumi dincolo de aceasta. O cauză a nihilismului este aceea că am măsurat valoarea lumii după categorii care se referă la o lume fictivă, propusă. Toate valorile prin care s-a încercat până în prezent să facă lumea stimabilă pentru noi și apoi am depreciat-o până când acestea s-au dovedit a fi inaplicabile, sunt rezultatul faptului că perspective, idealuri au fost propuse pentru a menține și crește terenul dominației umane, iar apoi au fost proiectate în esența lucrurilor (a

continuat să se manifeste naivitatea hiperbolică a omului care se consideră măsura tuturor lucrurilor, spune Nietzsche).

Nihilismul radical vine cu convingerea recunoașterii unor valori superioare, dar fără a le postula, fixa pentru totdeauna, și astfel să fixăm un *dincolo*, un *în sine* al lucrurilor. Ipoteza moralei creștine dădea omului o valoare, în opoziție cu micimea lui în fluviul devenirii și al dispariției. Ea servea „avocaților lui Dumnezeu” fiindcă lăsa lumii, cu toată mizeria și răul din ea, faimoasa libertate, posibilitatea perfecționării, evitând ca omul să se disprețuiască ca om.

Nihilismul se manifesta atunci nu pentru că existența era de plâns mai mult ca altădată, ci fiindcă, în general, oamenii erau mai confuzi, mai neîncrezători în semnificația pe care o mai aveau răul, existența, interpretarea fundamentală (care trece drept singura interpretare), le părea că existența nu mai are nici o semnificație, că totul e în zadar... Or prelungirea traiului într-un „van fără scop și motiv” e paralizantă mai ales când oamenii pricepeau că s-au înșelat, fără a avea forța de a nu se lăsa înșelați... Neputința în fața oamenilor, nu neputința în fața naturii a produs disperarea de a trăi. Morala a tratat ca inamici oamenii autoritari, organizați, viguroși și a indus ideea că „oamenii simpli” trebuie protejați, încurajați, întăriți. Morala a indus disprețuirea voinței de putere... A nega, a descompune, a suprima acea morală însemna o evaluare contrară. Valorile superioare – în serviciul cărora oamenii ar trebui să trăiască – au fost ridicate deasupra oamenilor ca realități, ca și cum ar fi adevărata lume, sau „speranța unei lumi ce va să vină”, în timp ce lumea reală e depreciață, apare fără sens...

Și tentativele de a imagina tipuri de oameni superiori au eșuat. A deveni egalul lui Dumnezeu, a fi ca Dumnezeu etc. au fost, timp de milenii, obiectul dorințelor naive și convingătoare, dar ceva care convinge nu înseamnă că e mai adevărat, ci eventual mai convingător, spune Nietzsche. S-a renunțat la aceste dorințe, la acest ideal? Nu... Metafizicienii au construit dogma că lumea noastră, a aparențelor, devine vizibilă cum e prin expresia unui ideal, fără a spune că metafizica e creatoarea ei. Lumea, ca operă a lui Dumnezeu, ar trebui să fie întruchiparea perfecțiunii, concluziona Leibniz, la fel ca și cunoașterea care aparține perfecțiunii. Dacă e de la Dumnezeu, cunoașterea poate fi o consecință a clemenței sale speciale care permite oamenilor să aleagă

între bine și rău, dar acest privilegiu nu e instalat automat în oameni, în fiecare om, de unde libertatea ca ei să se înșele, să aleagă răul. Dacă lumea este imperfectă, răul și greșeala sunt reale, determinate, inerente ființării ei, dar atunci... lumea nu e o „lume-adevăr”, iar cunoașterea nu e decât drumul care ne duce la negarea acesteia... „Cunoașterea coruptă” a făcut din revelație o necesitate pentru înțelegerea lumii... Pesimismul, nihilismul, fatalismul vin atunci când prosperă mediocrii și specia superioară eșuează, nu vrea să mai intre în conflict, deși se indignează contra lor, vin odată cu „văicăreala”, cu „facultatea de a suferi”, cu agitația continuă, cu ceea ce numim civilizație facilă, cu indivizii care se supun în fața enormei mașinării lumești... Atunci se destructurează valori, atunci rămânem în lumea reproșabilă cu toate deziluziile...

Dar, spune Nietzsche, așa ar gândi și vorbi oamenii care nu mai au curajul să-și arate voința, intenția, să-și dea sens traiectoriei. Pentru specia de oameni sănătoasă, puternică, valoarea vieții nu se măsoară cu etalonul accesoriilor. Un exces de suferință poate induce o mai mare voință de a trăi. Unii spun că viața nu merită trăită, deci se resemnează, însă la ce ar servi lacrimile?¹⁶ Gradul voinței de a fi pe care o avem, face să putem fi de acord în diverse grade cu aparența realității, cu necesitatea minciunii, fără a ne provoca decăderea, pierderea...

Iluminismul a adus triumful raționalității științifice în raport cu revelația sacră, a indus secularizarea societății europene. Oamenii nu mai puteau crede într-o ordine morală rânduită de divinitate, de unde și respingerea credinței într-o lege morală obiectivă și universală. Nietzsche a căutat soluții la acea stare, fiindcă viața nu se putea opri nici atunci, nici acolo.

El și-a propus să reevalueze fundamentele tuturor valorilor. A reevaluat filozofia și arta Greciei antice¹⁷, a reevaluat conceptele metafizicii, fapt ce avea să antreneze abolirea valorilor idealiste, în special ale creștinismului. Prin „răsturnarea tuturor valorilor” (*Umwertung aller Werte*¹⁸), Nietzsche înțelege procesul fundamental de reevaluare și inversare a valorilor tradiționale, în special a celor religioase și morale, scopul fiind acela de a elimina pe cele decadente și de a promova valori noi, care afirmă viața, care cer autodepășirea. Valori precum umilința, ascetismul, compasiunea excesivă sunt văzute ca decadente, fiindcă neagă viața și o reduc la suferință, la vinovăție și supunere, în timp

ce valorile noi sunt voința de putere, curajul, creativitatea, afirmarea vieții. Procesul de reevaluare, de răsturnare a valorilor presupune demascarea originii și funcției valorilor tradiționale, faptul că acestea nu sunt absolute, ci contextuale¹⁹. Dar acest proces de reevaluare a tuturor valorilor nu se poate opri doar la denaturalizarea, la deconstrucția, distrugerea valorilor vechi, ci presupune crearea unui nou sistem de valori care afirmă viața, libertatea individuală, forța, creativitatea. Aceste valori sunt ale Supraomului (*Übermensch*), un om capabil să-și creeze propriul sens al existenței fără a se baza pe dogme. În loc ca suferința să fie glorificată, ca în morala tradițională, prin reevaluare ar putea fi sursă de creștere și forță. În locul vinovăției și smereniei, ar putea fi propuse mândria, curajul și asumarea responsabilității. În locul unei vieți orientate către recompensele din „viața de apoi”, se poate susține o viață trăită plinar, aici și acum. Nietzsche vizează eliberarea omenirii de constrângerile valorilor care o înstrăinează de natura ei autentică și susține acceptarea vieții cu aspectele ei tragice și imperfecte, susține auto-depășirea, creația, responsabilitatea. Efortul de reevaluare a tuturor valorilor este o chemare la reconstrucție, la crearea unei vieți autentice și pline de sens, este un apel la eliberare și la responsabilitatea omului de a deveni creatorul propriei lumi cu propriile valori. Nietzsche a demontat, denaturalizat concepte precum cauzalitatea, rațiunea, logica, spiritul, substanța, subiectul, conștiința, individul etc. fiindcă ele înghețau într-o singură perspectivă procesualitatea, dinamismul vieții²⁰. Crearea unor noi concepte, principii, valori revine unei noi filosofii care așează omul „la înălțimea omului”, ca supraom, adică un om care corespunde „noilor condiții de existență”.

Reevaluarea valorilor nu înseamnă, pur și simplu, afirmarea puterii fără limite a celor puternici în raport cu cei slabi, nu înseamnă afirmarea unui supraom care stă deasupra tuturor convingerilor morale, ci mai eliberarea acestor valori de resentimentul din care au crescut, scoaterea conceptelor de sub mirajul metafizicii, așezându-le în aria devenirii istorice, culturale, sociale, religioase. Nietzsche polemizează cu tradiția filosofică care a ridicat un set de categorii la rang universal și caută modalitatea prin care indivizii pot evita să devină prizonierii unor instituții, valori, norme, concepte propuse de unii sau alții care au tins să le extrapoleze la nivelul „umanității”, „în numele unui ideal”.

În *Așa grăit-a Zarathustra*, Nietzsche abordează temele supraomului și ale eternei reîntoarceri. Zarathustra „a studiat de toate” până la 30 de ani, când a decis „să plece din lume”, „să coboare în peșteră”, fiindcă și-a dat seama că Dumnezeu creștin și-a istovit posibilitățile, a murit, lăsând omul pradă pesimismului, nihilismului... Numai că el a decis să coboare și în adâncul lumii sale interioare, fiindcă embrionul transformării, al reconfigurării lumii se află în lumea subterană din om. Omul ar trebui să coboare în el, să ajungă la izvoarele vieții care au făcut ca ființa să ajungă ceva măreț, înalt, să se autodepășească²¹.

Supraomul nu e în linearitatea evoluției de tip darwinist... „Rațiunea și sminteala secolelor” care zac în noi imprimă o ordine a instinctelor pe care n-o punem la îndoială. Religia, statul în care trăim configurează circuitul vieții din noi, iar trupul simte, neputincios, cum propria vitalitate e „călăuzită” de forțe străine lui. Zarathustra cere omului ca printr-o cunoaștere care „purifică corpul” să recupereze haosul de dincolo de bine și de rău din care țâșnește viața. Omul ar trebui să aibă tăria de a-și dirija vitalitatea pentru a crea noi virtuți, pentru a propune o altă ordine a instinctelor, a lucrurilor. Depășindu-și viața eșuată, omul care poate inventa lumi noi, poate păși pe calea supraomului²².

Zarathustra a decis să revină în lume, pentru a se delimita de teoriile pe care le-au îmbrățișat discipolii în lipsa lui. Creștinismul, comunismul etc. izvorăsc din spiritul răzbunării și neagă viața. Voința de putere creatoare face ca viața să sacrifice formele ei inferioare pentru a se reconfigura pe trepte mai înalte. Dar aceasta înseamnă că sferile superioare stau pe cele inferioare, că omul inferior e inclus în ordinea necesară a esenței vieții. Zarathustra este afectat de posibilitatea ca umanitatea superioară să se bazeze pe una inferioară, dar și de faptul că nu poate schimba trecutul... Și atunci caută și ajunge la o cheie a salvării: timpul. Depășirea este imposibilă dacă în spate stă un timp mort asupra căruia voința nu are nici o putere. Spiritul răzbunării care a stat la temelia religiei își are originea în faptul că voința nu are putere asupra trecutului (de aici aversiunea voinței împotriva timpului și împotriva lui *a fost*). Singura cale posibilă spre salvare rămâne mântuirea de trecut. Omul care vrea să se depășească trebuie să aibă în el „setea inelului”, trebuie să vrea eterna întoarcere a Aceluiași.

Zarathustra, *profetul reîntoarcerii*, se simte supus unui destin, prins în desfășurarea necesității și aflat pe treapta cunoașterii tragice. Dacă po-

sibilul supraom trebuie să lupte întâi cu tot ceea ce vine împotriva propriei voințe, iar apoi, întinderea voinței peste întregul timp are ca scop „mântuirea întâmplării”, în altă etapă întâmplarea încetează să existe și „revine-n mine ca acasă propriul sine” (sinele fiind numele pe care Nietzsche l-a dat vieții originare din propriul corp). Coborând spre sursele vieții originare, supraomul moare și învie, viața recreându-se mereu. Coborând din lumina conștiinței în noaptea propriului sine, sufletul individual se identifică cu sufletul lumii, sinele individual se reîntoarce în el însuși ca sine al lumii.

Nietzsche insistă asupra lecției oferite prin Zarathustra: orice transformare a spiritului rămâne incompletă dacă voința nu se poate întinde spre trecut și nu vrea eterna reîntoarcere. Dacă timpul e infinit, iar spațiul și energia sunt finite, atunci toate posibilitățile trebuie să fi fost deja realizate. Viitorul a fost deja și se află în spate, iar trecutul va fi din nou venind din față... Cu această viziune, Zarathustra a urcat iar muntele „cărând un pitic în spate” căruia i-a arătat un arc de poartă ce simbolizează timpul: *Vezi, cele două fețe, două drumuri pe care nimeni nu s-a dus până la capăt, se-ntâlnesc aici. Lunga cale îndărăt ține o veșnicie și lungă cale înainte o altă veșnicie. Ele se-nfruntă cap în cap, și aici, sub acest arc de poartă, se-ntâlnesc în clipă.* Trecutul și viitorul vin spre noi și intră în conflictul care creează *clipa*, în care toate cele trei dimensiuni temporale se întrepătrund, sunt atât de strâns înlănțuite încât clipa trage după sine toate lucrurile și pe ea însăși. Această clipă intrată în sine înfățișează comprimarea infinitudinii temporale într-un singur punct, fiind clipa trecerii sufletului individual în sufletul lumii. Voința creatoare a supraomului e prinsă în înlănțuirea întregului. El trăiește angoasa de a fi etern prins în marea conexiune a întregului. Gândul că pentru a fi supraom trebuie să vrea eterna reîntoarcere, iar dacă o vrea, va trebui să accepte întrepătrunderea cu treptele inferioare ale vieții, îl înspăimântă pe Zarathustra... Numai că, eterna reîntoarcere nu trebuie înțeleasă doar ca succesiune temporală, ci ca înveșnicire. El înfățișează eterna reîntoarcere ca pe „un revărsat al zorilor, în care lumina cerului fără nori și pământul care iese din întuneric își spun un Da reciproc”, eterna reîntoarcere fiind a Aceluiași.

În acest fel, Nietzsche a reușit să transforme negarea absolută întreținută de nihilism: „Toate sunt la fel”, adică nimic, în „Toate sunt la fel” adică

toate se reîntorc. Zarathustra a căpătat virtuți supraomenești învățând în călătoria sa despre împăcarea departelui cu aproapele, a bucuriei cu durerea, a necesității inelului cu libertatea supraomului, a binelui cu răul, a timpului cu eternitatea...

Scrierile Nietzsche sunt critice la adresa timpului său și profetice. Unii au spus că a fost un filosof demolator, nihilist, în timp ce el se voia un reformator (al Germaniei) acelor vremuri. A inspirat filozofi, artiști ș.a., dar și mișcări politice (mai ales prin falsificarea textelor sale de către sora sa, pentru a le intersecta cu ideologia nazistă ca să obțină profit...²³). Conform *Nietzsche-Lexicon* editat de Cristian Niemeyer (2009), cei 150 de cercetători specialiști în filozofia lui Nietzsche au constatat că sora sa, Elisabeth Forster, „a măsluit masiv și sistematic opera marelui gânditor, schimbările introduse de ea fiind scandaloase și criminale”²⁴.

În fapt, putem reține că Nietzsche a fost un anti-dogmatic, un promotor al libertății individuale, al autodepășirii omului, al creării de sensuri noi. El a criticat valorile tradiționale și idealurile metafizicii, și a îndemnat oamenii să meargă pe calea înțelegerii vieții bazate pe afirmare, creativitate și responsabilitate personală. Nietzsche a vizat eliberarea omenirii de constrângerile valorilor care o înstrăinează de natura ei autentică și a susținut acceptarea vieții, autodepășirea, creația, responsabilitatea omului de a deveni creatorul propriei lumi cu propriile valori.

Bibliografie selectivă

Filosofie: analize și interpretări, București, Editura Humanitas, 1996

Large W., *Nietzsche and moral nihilism*. Disponibil: https://www.arasite.org/WL3/nietnihil.html#_ftnref1

Nietzsche F., *La volonté de puissance: Essai d'une transmutation de toutes les valeurs*, traducere de Henri Albert, Paris, Mercure de France, 1930

Nietzsche F., *Ainsi parlait Zarathoustra*, traducere de Henri Albert, Paris, Leipzig, 1898

Nietzsche F., *Considerations inactuelles*, traducere de Henri Albert, Paris, Mercure de France, 1999

Note

¹ Decalajul digital „merge mână în mână” cu decalajul generațional. Bătrânii sunt respectați pentru că reprezintă înțelepciunea, experiența valoroasă de viață. Dacă guvernul și presa „se concentrează pe îmbătrânire” și amintesc mereu că „societatea îmbătrânește”, că plata pensiilor „e o mare problemă”, „bunii” pot fi văzuți ca o povara pentru națiune când „copleșesc sistemul de sănătate”...

² Lipsa unor servicii publice precum agenții bancare (sau măcar bancomate), instanțe juridice, dispensare, spitale, maternități, (auto)gări, secții de poliție etc. creează/mențin situații reale de fragilitate, vulnerabilitate în teritorii slăbite de tot felul de alte transformări, teritorii în care se accelerează deșertificarea (sate care mor, pe care, decidenții neduși măcar cu mintea pe acolo, ar vrea să le transforme în „teritorii inteligente”...).

³ *Destin și istorie* (1862), *Libertatea voinței și destinul* (1862), *Nașterea tragediei* (1872), *Considerații inactuale* (1876), *Omenesc, preaoменesc* (1878), *Aurora* (1881), *Știința veselă* (1882), *Așa grăit-a Zarathustra* (1885), *Dincolo de bine și rău* (1886), *Genealogia moralei* (1887), *Amurgul idolilor* (1888), *Ecce Homo* (1888), *Anticristul* (1888) etc. În limba română au apărut: *Dincolo de bine și de rău. Preludiu la o filozofie a viitorului* (Humanitas, București, 1992), *Amurgul idolilor* (Editura Eta, Cluj, 1993), *Așa grăit-a Zarathustra* (Editura Humanitas, București, 1994), *Anticristul* (Colecția „Apostrof”, Cluj, 1996), *Genealogia moralei* (Editura Mediarex, 1996), *Dincolo de bine și de rău* (Editura Universitas, București, 1998), *Opere complete* (ediție critică științifică în 15 volume; traducerea volumelor I-VI apărute la Editura Hestia, Timișoara, 1998-2005), *Ecce homo. Cum devii ceea ce ești* (Editura Ideea Europeană, Cluj, 2016) etc.

⁴ Nietzsche e considerat un precursor al postmodernității. El a promovat ideea că nu există un centru de la care se revendică toate valorile general umane și a atacat dogmele înțelese ca limite „dincolo de care nu se poate întrevădea nici un orizont”. Despărțirea de Schopenhauer s-a produs atunci când Nietzsche l-a citit pe Philipp Mainländer (*Die Philosophie der Erlösung*, Berlin, 1876), cu argumentele sale contra existenței unei singure unități cosmice ce dirijează universul și pentru susținerea existenței unei multitudini de voințe care se confruntă între ele. Interconectarea și mișcarea lumii sunt incontestabile, pot duce la reprezentarea, la ideea unei Unități, la Dumnezeu, dar această unitate primordială fărâmițată devine pluralitate.

⁵ *La volonté de la puissance. Essai d'une transmutation de toutes les valeurs*, Editura Mercure de France, Paris, 1930. Volumul tradus este compus din texte ale lui Nietzsche conform unui plan făcut de acesta la Nisa, pe 17 martie 1887: *Voința de putere*. Eseu despre deintegrarea tuturor valorilor. Cartea întâi - Nihilismul European; Cartea a doua - *Critica valorilor superioare*; Cartea a treia - Principiile unei noi evaluări; Cartea a patra - *Disciplină și selecție*.

⁶ În cadrul și pe timpul Reformei, individul voia să ajungă liber, să fie propriul lui preot...

⁷ Secolul al XVII-lea a fost aristocratic, coordonator, departe de tot ce e burlesc și natural. A crezut în el însuși, a practicat disciplina severă pentru a fi și rămâne stăpân pe sine. Secolul al XVIII-lea a fost dominat de feminin, a fost entuziast, în slujba aspirațiilor inimii, libertin în privința bucuriilor de ordin intelectual, minând orice autoritate; a fost un secol al beției, uman, sociabil, dar fals în privința esenței lui... Secolul al XIX-lea era „cu picioarele pe pământ”, mai realist,

mai supus realității, mai adevărat, dar slab în voință, trist, exigent, fatalist. Nu-i era teamă, nu venera rațiunea, dar nici inima. Auguste Comte a venit și cu idei în prelungirea secolului al XVIII-lea.

⁸ Voltaire spune că omul se perfecționează în măsura în care se depărtează de natură...

⁹ Toate ar fi trebuit să fie bune fiind create de Dumnezeu, dar omul a corupt omul!

¹⁰ Nietzsche face câteva remarci despre „geniul național” în raport cu ce e străin și de împrumut: englezii fac tot ce primesc grosier și natural; geniul francez întârzie, simplifică, logicizează, amorsează; geniul german încurcă, transmite, moralizează; geniul italian a căutat să fie mai liber și mai subtil cu ce a împrumutat, a dat mai mult decât a luat...

¹¹ Aici e folosit cu sensul de persoană care încearcă să se remarce printr-o comportare teatrală, prefăcută, falsă.

¹² În pasajul nebunului (din *Așa grăit-a Zarathustra*), Nietzsche descrie individul alergând prin piață cu felinarul în mână și strigând: „Îl caut pe Dumnezeu!”. Fiindcă nimeni nu-l ia în serios, ba stârnește râsul, batjocura trecătorilor („e plecat într-o călătorie”, „a emigrat”, „se ascunde de necredincioși”...), el aruncă felinarul strigând: „Unde a plecat Dumnezeu? Am să vă spun: noi l-am ucis, voi și cu mine!”. Dându-și seama că detractorii săi nu-l înțeleg, adaugă (mai mult pentru sine): „Am venit prea devreme, nu mi-a sosit încă timpul”...

¹³ „Morți sunt toți zeii: acum noi vrem ca supraomul să trăiască”.

¹⁴ Consumul excesiv de alcool e obișnuință în rândul masei, lipsa de spirit se vede în ochii membrilor acesteia, în limbaj, în atitudini și comportamente, toate simptomele arătând decadența familiilor și comunităților lor în condițiile contagiunii mediului și a unei ambianțe decadente...

¹⁵ Voința de adevăr, idealul popular al „înțeleptului”, al „profetului”, al „sfântului”.

¹⁶ Nietzsche face o istorie a nihilismului european și distinge: perioada obscurității (cu tentative de a păstra ce e vechi și de a nu lăsa să vină noul); perioada clarității (când se ajunge la înțelegerea faptului că vechiul și noul sunt în antiteză, că valorile vechiului sunt ale unei vieți în cădere, decădere, descreștere, iar cele ale noului, în ascendență); perioada marilor pasiuni: disprețul, mila, distrugerea; perioada catastrofei: apariția unei doctrine care cerne oamenii, care-i împinge să ia decizii; catastrofa vine atunci când oamenii se întreabă dacă minciuna nu e ceva divin, dacă valoarea lucrurilor nu e aceea de a fi false, când se întreabă dacă nu ar trebui să credem în Dumnezeu nu fiindcă e adevărat, ci fiindcă e fals...

¹⁷ Etapa titanilor (când lumea era indefinită); etapa rațiunii echilibrate și a visării (apolinicul); etapa haosului, a beției, dezordinii, narcoticelor (dionisiacul); etapa acordului între apolinic și dionisiac (starea de beție fiind limitată de rațiunea echilibrată).

¹⁸ *Umwertung* (germ.), reevaluare

¹⁹ Creștinismul glorifică slăbiciunea, vulnerabilitatea și suferința, în timp ce discreditează forța, mândria și afirmarea individuală, spune Nietzsche.

²⁰ El folosește genealogia, metoda prin care își propune să evidențieze originea, rădăcinile psihologice ale conceptelor, geneza contextuală a lor, să arate că geneza acestora e o expresie a atitudinii creatorilor conceptelor în față cu viața, cu ei înșiși și cu ceilalți; Nietzsche caută să identifice contexte practice în care au fost construite categoriile și valorile, dar și trăsăturile psihologice ale creatorilor acestora.

²¹ Nietzsche prezintă transformările prin care trebuie să treacă omul ca să se

autodepășească. Din stadiul de cămilă (care cară lumea gata făcută a tradiției), atunci când își adună puterile pentru a se ridica și a spune „un sacru nu“ acestei lumi și datoriiilor cu care ea îl încarcă, omul devine leu. Atunci când, în deșertul negării, pesimismului, nihilismului, fatalismului răsare o „preasfântă mișcare de afirmare“, leul se transformă în copil.

²² În *Nașterea tragediei*, Nietzsche spune că depășirea „lucidității socratice“ conduce spre „înțelepciunea dionisiacă instinctiv-inconștientă“, iar din haosul din care țâșnește viața nu mai iese același om, ci exaltarea vieții celui care se autodepășește reconfigurându-se. Supraomul este o veșnică izbucnire a vieții, mereu schimbător, mort și înviat...

²³ Influența lui Nietzsche a fost puternică în diverse țări fără să se poată stabili dacă cei influențați erau familiarizați cu ideile lui, dacă i-au citit sau nu scrierile... În Germania, Hitler și naștii au făcut uz selectiv de ideile lui, fapt ce i-a alterat reputația după al doilea război mondial.

²⁴ Dintre cele 505 scrisori ale lui Nietzsche (publicate postum, în 1909), numai 60 au fost originale, 32 au fost reconcepute total și în multe altele s-au făcut adnotări, completări, eliminări și schimbări de cuvinte și fraze în scopul de a-l prezenta pe filosof ca pe un promotor al nazismului, cu vederi de extremă dreaptă, xenofob, antisemit, în contradicție cu ideile sale fundamentale. Ideologii naștiți au preluat aceste conținuturi pentru a se legitima cu filosofia (falsificată) a lui Nietzsche. Elisabeth Forster împreună cu soțul (și tovarășul ei de idei) au creat în jungla paraguayana o comunitate ariană, „Germania Nouă“. După ce soțul s-a sinucis, ea s-a întors în Germania, iar la funeraliile sale, în 1935, a participat Hitler în persoană.

Abstract

About the Bulverting of References and the Overturning of Values

Keywords: *bulverting, values, reference, Nietzsche, globalization, digitalization, responsibility, society, cultural transformation*

The article examines the impact of the bulverting of values and traditional references in the context of recent social and cultural transformations. The author explores how the disintegration of social norms and fundamental values manifests in contemporary society, focusing on the effects of globalization, digitalization, and new communication technologies. K. Nietzsche is invoked as a significant thinker influencing these debates, exploring ideas of self-assertion, individual responsibility, and the validation of moral values. The study emphasizes the need for a new value system that reaffirms human dignity and supports the development of a more balanced and sustainable society.

Elena TÎRZIMAN

Biblioteca – o instituție redefinită pentru secolul al XXI-lea

E.T. – prof. univ. dr. Absolventă a Universității din București, specializarea Biblioteconomie și Știința Informării; a Academiei de Studii Economice din București, specializarea Finanțe, Bănci, Contabilitate. Doctorat în filologie obținut la Universitatea din București și doctorat în științele informării și comunicării obținut la Universitatea „Michel de Montaigne”, Bordeaux III, Franța. Este profesor și conducător de doctorat la Universitatea din București. A publicat 21 de cărți, peste 140 comunicări, studii și articole în reviste specializate. A participat la elaborarea a 20 de proiecte de cercetare (naționale și internaționale).

Introducere

Conceptul de bibliotecă a devenit din ce în ce mai dificil de precizat. În accepțiunea clasică, *biblioteca* este definită prin ideea de colecție, fiind considerată bibliotecă o colecție publică sau privată de documente deținută și administrată de o persoană sau o instituție. Termenul *biblioteca* este folosit și pentru a denumi clădirea sau partea din clădire care adăpostește o astfel de colecție. Definiția este corectă, dar oarecum simplistă, întrucât nu reflectă ce reprezintă o asemenea structură instituțională din punctul de vedere al misiunii sale sociale și al serviciilor pe care le oferă.

Biblioteca este instituția care reflectă cel mai bine comunitatea deservită și, de-a lungul timpului, s-a redefinit ori de câte ori comunitatea în cauză a suportat modelări și transformări. Cele mai rapide și mai vizibile transformări sunt cele din perioada noastră. Schimbările societății și ale comunităților, datorită tehnologiilor informației și comunicării (TIC), au un profund impact și asupra bibliotecilor.

Specificul instituției biblioteconomice de-a lungul timpului

De-a lungul istoriei, regăsim biblioteca drept o instituție socială în diferite reprezentări, în funcție de nivelul de dezvoltare al societății, de circulația informației, de nivelul de educație al populației. **Biblioteca antichității** se regăsea lângă temple și în palatele regale și era un simbol al recunoașterii sociale, întrucât un regat, o comunitate erau deosebit de apreciate pentru nivelul și valoarea intelectuală datorate colecțiilor documentare deținute și prestigiului cărțurilor sale. Nu de puține ori, documentul scris avea o conotație sacră, iar bibliotecarul se alătura savanților vremii. Cel mai cunoscut bibliotecar al antichității rămâne Callimach, director al Bibliotecii din Alexandria.

În **perioada medievală** se păstrează și se dezvoltă tradițiile cărțurărești, iar bibliotecile sunt prezente preponderent în mănăstiri; rolul lor nu este doar de păstrătoare ale documentelor vremii, ci, prin celebrele scriptorii, sunt copiate manuscrise, mare parte din moștenirea antichității fiind salvată în acest fel. Remarcăm și domeniile diverse ale documentelor și colecțiilor: teologie, drept, medicină, muzică, retorică, istorie, gramatică etc. și, prin urmare, apariția universităților pare un demers cât se poate de firesc. Bibliotecarul avea reputația omului de știință, a cercetătorului. Biblioteca medievală este instituția socială cu o extraordinară reputație în epocă și care, din perspectiva actuală, poate fi considerată instituția fundamentală a emancipării și progresului social.

Și în epoca **Renașterii** și apoi **perioada modernă**, biblioteca rămâne instituția care reflectă societatea și spațiul comunitar. Apariția tiparului a contribuit decisiv la facilitarea accesului la carte și acest lucru s-a reflectat în dezvoltarea bibliotecilor atât din punct de vedere numeric, cât și din perspectiva activităților oferite. Comunitățile (naționale sau regionale) se preocupă de înființarea de biblioteci, care să fie puse în slujba publicului larg. Este perioada în care apar și editurile. Apar bibliotecile naționale, bibliotecile publice și se poate vorbi despre demersuri de democratizare a accesului la cultură și educație. Prestigiul universităților este legat de biblioteca deținută. Bibliotecarul devine documentarist, având misiunea de a organiza și administra fondurile, documentarea și de a asigura accesul la acestea.

Secolul al XX-lea democratizează cu adevărat accesul la informație, iar bibliotecile sunt prezente indispensabile ale comunităților, îndeplinind funcții patrimoniale, educative, științifice, culturale. La nivel național, bibliotecile își delimitează competențele și constituie Sistemul National de Biblioteci, răspunzând astfel cât mai bine cu putință unei nevoi sociale specifice fiecărei țări. Bibliotecile naționale își asumă misiunea patrimonială ca misiune principală; bibliotecile publice se pun în serviciul comunităților locale, sprijinind aceste comunități în activitățile lor educative și culturale; bibliotecile școlare devin o componentă a procesului didactic; bibliotecile universitare își dezvoltă funcțiile educative și de cercetare; bibliotecile specializate deservesc comunități specializate și, de cele mai multe ori, sprijină activitatea de cercetare atât în faza premergătoare cercetării, prin activitățile de informare și documentare, cât și în faza de valorificare a rezultatelor cercetării prin activitățile de diseminare.

Biblioteca secolului al XXI-lea – caracteristici

a) Redefinirea misiunii bibliotecii în secolul al XXI-lea

Secolul al XXI-lea aduce o bulversare a modelelor tradiționale de informare și documentare: multe schimbări într-un timp scurt, relativ greu de înțeles de către biblioteci și care obligă aceste instituții să se adapteze continuu la provocările unei societăți în continuă schimbare și în care informația are rol determinant. Biblioteca ca instituție a parcurs (și în unele aspecte încă parcurge) o criză identitară. Paradigmele informației s-au schimbat și au determinat schimbări profunde în toate procesele de producere, prelucrare, comunicare, utilizare, conservare a resurselor informaționale și documentare. O primă paradigmă ar fi *paradigma tehnică*, conform căreia toate procesele biblioteconomice de prelucrare, organizare, comunicare, utilizare a resurselor informaționale și documentare sunt condiționate de utilizarea unei infrastructuri TIC și, prin urmare, bibliotecile sunt obligate să își definească modelul de funcționare în acord cu această condiționare TIC. De asemenea, *se mută accentul de la document către informație*. Bibliotecile organizează și gestionează colecții de documente pe care la pun la dispoziția utilizatorilor, iar aceștia își

selectează informația utilă. Acum, bibliotecile trebuie și să organizeze, să administreze și informația și să ofere utilizatorului informația, nu doar să îi indice documentul unde acesta o poate găsi. Alături de colecțiile tradiționale, bibliotecile sunt obligate să dezvolte și produse și servicii care oferă acces facil la resurse informaționale. O altă paradigmă ar fi paradigma de *conservare versus utilizare*. Utilitatea bibliotecii este dată de măsura în care sunt utilizate colecțiile sale, de măsura în care reușește să satisfacă nevoile de informare ale utilizatorilor și astfel să aibă un rol educativ, formativ și de informare la nivelul comunității deservite. *Se mută accentul de la lucrul individual spre lucrul colectiv* atât în cazul utilizatorilor, cât și în cazul bibliotecilor. Bibliotecile nu mai sunt entități precis individualizate și relativ izolate în exercitarea activităților lor. Sunt obligate să colaboreze, să fie complementare în activitățile de informare cu alte instituții similare, să faciliteze accesul la informații care nu sunt obligatoriu regăsite în propriile colecții. Și nu în ultimul rând, *biblioteca nu mai este titularul activităților de informare și documentare*. Biblioteca se află în relație de complementaritate sau chiar concurențială cu Internetul.

b) Biblioteca și comunitatea – redefinirea rolului social al bibliotecii

Biblioteca contemporană pare a parcurge o situație de criză. Exigențe din ce în ce mai mari din partea comunității deservite și influența (TIC) obligă bibliotecile să se redefinească astfel încât să răspundă noilor exigențe de informare și documentare. S-au pus chiar întrebări precum: ce reprezintă biblioteca pentru o comunitate?, are sau nu nevoie o comunitate de o bibliotecă? Răspunsurile desprinse din literatura de specialitate sunt încurajatoare pentru biblioteci. Biblioteca reprezintă memoria comunității, are rol formator, sprijinind educația nonformală, reprezintă un spațiu cultural și susține activ manifestările culturale locale, are rol social activ și este un spațiu public cu acces liber și nediscriminatoriu. Toate acestea sunt argumente în favoarea bibliotecii contemporane și a rolului ei în spațiul comunitar.

Biblioteca contemporană este diferită față de biblioteca deceniilor și secolelor trecute. Diferențele se datorează schimbărilor mediului social în care aceste structuri de informare și documentare există și se

observă în modificarea misiunii și obiectivelor acestora, în diversificarea activităților și a produselor și serviciilor oferite, în punerea utilizatorului în centrul activităților specifice și într-o integrare cât mai bună în comunitate.

ALA (American Library Association) sintetizează motivele pentru care bibliotecile dețin un rol social important în cadrul comunităților¹. Astfel, principalele motive ar fi:

- biblioteca sprijină grupurile de populație defavorizate, având un rol însemnat în educația nonformală cum ar fi, de exemplu, alfabetizarea grupurilor de copii proveniți din medii defavorizate;
- biblioteca adaugă valoare culturală și socială zonelor locuite. Studii diverse din SUA au arătat că oamenii preferă să locuiască în apropierea bibliotecilor, întrucât consideră aceste zone mai sigure și biblioteca reprezintă un indicator ridicat de calitate a vieții;
- biblioteca este un spațiu de socializare, facilitând întâlnirile dintre oameni și grupuri de oameni;
- biblioteca este importantă pentru colecțiile deținute, pentru sprijinul acordat indivizilor în informare și documentare;
- biblioteca este un spațiu pentru întâlniri publice, reuniuni, dezbateri, o Agora a comunității;
- biblioteca este suport al activităților culturale, sprijin pentru membrii comunității care doresc să se exprime într-o formă artistică (în comunitățile mici, biblioteca este principalul spațiu expozițional și cultural al comunității);
- biblioteca este spațiu de lucru pentru indivizi sau grupuri, reușind să asigure condițiile de lucru și o relativă intimitate tuturor celor care vin în instituție;
- biblioteca este un furnizor de tehnologie, de resurse TIC necesare utilizatorilor pentru activități diverse.

Din motivele prezentate despre rolul bibliotecii în comunitate, observăm că accesul la document și informații nu mai este pe primul loc și că, de fapt, biblioteca ca întreg, ca instituție în care se pot regăsi membrii

comunității contează cel mai mult. Oamenii privesc biblioteca ca pe un spațiu comunitar, ca pe un loc în care fiecare este bine primit, gratuit și nediscriminatoriu și este spațiul pe care îl pot toți partaja pentru cele mai diferite activități culturale, educative, sociale. Este din ce în ce mai evident că bibliotecile devin furnizoare de tehnologie și infrastructură pentru activități comunitare și astfel trebuie să se implice activ în cele mai diverse activități ale comunității.

Dintre toate tipurile de biblioteci care reprezintă Sistemul Național de Biblioteci al unei țări, bibliotecile publice exprimă cel mai bine comunitatea.

Care ar fi aspectele specifice care pot deveni atuuri ale bibliotecii în relația cu administrația locală și comunitatea? Regăsim în studiul *Library Services in the Digital Age*² o enumerare a punctelor tari ale bibliotecilor contemporane:

- biblioteca este considerată un centru comunitar care face legătura între populație și instituții (bibliotecile sunt parteneri ai școlilor, instituțiilor culturale, asistenței sociale și se implică activ în susținerea activităților lor specifice);
- bibliotecile oferă acces nediscriminatoriu și gratuit la resursele de informare în format tradițional și digital (bibliotecile sunt susținute de comunitate prin autoritățile locale, pentru a intermedia, într-o manieră profesională și specializată, accesul la informație pentru toți membrii comunității);
- bibliotecile au un rol însemnat în formarea continuă și rol complementar în educație (biblioteca se implică în educația nonformală);
- bibliotecile se remarcă prin flexibilitate, asimilarea rapidă a noilor tehnologii și asigurarea instruirii în utilizarea acestora, diversificarea activităților oferite publicului;
- bibliotecile sunt permanent deschise spre inovație și tehnologie, sunt deschise spre produse și servicii digitale și oferirea accesului la distanță;
- bibliotecile au rol activ în educația utilizatorilor (persoane fizice sau juridice, indivizi sau grupuri de indivizi) și sunt deschise spre

cooperare și parteneriate cu instituții similare și cu cele mai diverse instituții din spațiul comunitar;

- bibliotecile sunt manageri ai cunoașterii în sensul că teoriile și tehnicile din domeniul științelor informării sunt recunoscute ca fiind cele mai performante în organizarea informației.

Din această enumerare, observăm că se conturează **portretul bibliotecii contemporane** ca fiind o instituție foarte implicată în activitatea comunității, partener al altor instituții din comunitate, sprijin al celor mai diverse activități și locul central al comunității sau spațiul în care se poate regăsi fiecare individ sau grup din comunitate.

c) Produse și servicii oferite de biblioteci datorate tehnologiilor digitale

Bibliotecile contemporane administrează două mari categorii de colecții: colecțiile tradiționale (pe suport tipărit) și colecțiile electronice și digitale (accesibile offline și online). Fiecare tip specific de colecție și document necesită activități, proceduri și competențe specifice atât din partea bibliotecarilor, cât și a utilizatorilor.

Resursele informaționale și documentare digitale achiziționate de biblioteci (de cele mai multe ori sub forma licențelor de acces) degreveză instituțiile de o serie de activități specifice precum achiziția tradițională, evidența, catalogarea, indexarea etc., dar aduc alte activități și atribuții noi.

Cele mai întâlnite și mai populare produse și servicii oferite de biblioteci prin intermediul tehnologiilor digitale sunt: bazele de date, serviciile de referințe; instruire de specialitate (pentru formarea culturii informației, accesul la informația digitală, selecția și evaluarea informației digitale ș.a.). Bibliotecile și bibliotecarii își dezvoltă competențe de accesare și evaluare a resurselor informaționale, de educare a utilizatorilor în sensul dobândirii unei culturi a informației și a unei culturi digitale, de realizare a managementului informației și cunoașterii.

d) Bibliotecarul secolului al XXI-lea

Profesia de bibliotecar a suferit o transformare spectaculoasă, devenind una dintre cele mai complexe profesii. Dacă mult timp a fost privită ca fiind o profesie din domeniul umanist, în ultimele decenii observăm că o regăsim din ce în ce mai mult ca o profesie din domeniul sociotehnic, necesitând în mod obligatoriu competențe biblioteconomice și de știința informării, de comunicare, TIC, limbi străine, precum și cunoștințe generale solide din cele mai diverse domenii. Profesiile consacrate au suferit profunde modelări în interiorul lor, devenind necesare specializări din ce în ce mai înguste pentru anumite activități specifice. De asemenea, activitățile biblioteconomice de bază sunt condiționate de competențele tehnologice și, în plus, au apărut profesii noi fără echivalent tradițional. Transformările din profesii determină necesitatea formării de competențe adecvate, cele mai multe fiind competențe noi legate de mediul digital. Competențele transversale sunt de egală importanță în exercitarea profesiei, precum competențele de bază care dau conținut activităților profesiei.

Un studiu amplu efectuat în 2023 de către ADBS (Asociația Documentariștilor și Bibliotecarilor Specializați) din Franța, denumit *Profesii, salarii și condiții de muncă ale profesioniștilor în informare-documentare*³, identifică mai mult de 70 de profesii care necesită competențe în organizarea și gestionarea informației, iar unele profesii sunt considerate profesii noi sau profesii care au asimilat în competențele de informare și documentare tehnologiile digitale și de inteligență artificială (de ex.: manager în gestiunea electronică a documentelor – GED; responsabil în managementul informației; manager de comunitate; analist de date; documentarist audiovizual; profesor documentarist; responsabil centru de resurse; analist supraveghetor/ofițer de monitorizare date; webmaster editorial ș.a.).

Meseriile și profesiile din domeniul strict al „informației și documentării” se regăsesc în diverse sectoare precum cultura, educația, administrația publică, arhivistica. Iată câteva dintre principalele profesii și meserii din acest domeniu: bibliotecar (cu atribuții din cele mai diverse), bibliograf, redactor și editor de conținut, catalogator, indexator, documentarist, arhivist, conservator, restaurator, specialist în gestionarea informațiilor electronice, manager al informației digitale,

formator în accesarea evaluarea informației, curator de colecții speciale ș.a.

Din cele enumerate, se observă că *profesia de bibliotecar este o profesie de sinteză socioumană și tehnică*. Formarea profesională trebuie să fie o reală simbioză între dezvoltarea teoretică a domeniului și cerințele reale ale pieței muncii și este necesară colaborarea între asociațiile profesionale și formatori. Accesul în profesie nu trebuie să fie posibil în absența studiilor de specialitate. Factorul uman, competența profesională au rol determinant în succesul social al structurilor de informare și documentare.

Configurarea și reconfigurarea spațiului de bibliotecă

În biblioteca contemporană, spațiul pentru documentare, lectură și lucru individual nu mai este spațiul dominant. Activitățile de grup, tehnologiile moderne determină configurări și reconfigurări ale arhitecturii și amenajărilor interioare.

Bibliotecile trebuie să înțeleagă că sunt parte a comunității și astfel trebuie să răspundă nevoilor comunitare de natură informațională, culturală, educativă sau socială. Diversificarea serviciilor oferite comunității și exigențele din ce în ce mai mari ale utilizatorilor au produs schimbări și în arhitectura și amenajarea spațiilor de bibliotecă⁴. Cerințele privind construcțiile contemporane de bibliotecă au determinat modificări și în standardele arhitecturale și de construcție ale acestor clădiri specializate. În bibliotecile contemporane se observă o extindere a spațiilor de lucru, a spațiilor de socializare sau a spațiilor culturale. Depozitele de publicații fac loc accesului deschis la documente, iar zonele tradiționale de lectură fac loc zonelor de tehnologii și servicii digitale. Tehnologia întâlnită în biblioteci nu trebuie să fie inferioară celei pe care oamenii o pot avea acasă, ci dimpotrivă. Tehnologii de ultimă generație, aplicații informatice specializate, specialiști care pot oferi asistență și instruire adecvate pot fi motive pentru care bibliotecile sunt considerate utile și sunt căutate.

În literatura profesională se afirmă că bibliotecile moderne trebuie să aibă amenajarea interioară realizată astfel încât să existe patru categorii de spații⁵:

- spațiu social pentru interacțiune, comunicare și schimburi de cunoștințe și informații, spații pentru activități de grup, în esență, spațiu de socializare;
- spațiu pentru studiu și contemplare (săli de lectură sau alte spații în care să fie asigurată liniștea și intimitatea de studiu și lucru pentru utilizatori), în esență spațiu pentru activități individuale;
- spațiu pentru tehnologii sau spațiu pentru inovare care să poată permite utilizarea TIC și dezvoltarea competențelor în utilizarea tehnologiilor și aplicațiilor specializate;
- spațiu neutru pentru public (spații culturale, expoziționale sau pentru manifestări sociale și artistice).

Se cuvine să remarcăm din nou că accesul la informație și lectura în spațiu public nu mai reprezintă dominantă în activitatea bibliotecilor. Alături de nevoile individuale ale utilizatorilor, devin la fel de importante și, în unele contexte, dominante, nevoile grupurilor de utilizatori, ale publicului larg și ale comunității ca întreg. Se afirmă comunitatea ca întreg și grupuri omogene de persoane ca utilizatori specifici de bibliotecă. Și pentru ca biblioteca să poată să răspundă noilor cerințe și exigențe ale utilizatorilor individuale și de grup, se impune ca o necesitate configurarea și reconfigurarea în consecință a spațiului.

De ce avem nevoie de bibliotecă?

Biblioteca contemporană nu doar că este parte activă a comunității, dar, se afirmă din ce în ce mai des, că bibliotecile construiesc comunități⁶. Cum se poate realiza acest lucru?

Prin promovarea de către biblioteci a programelor educaționale și culturale pentru comunitatea locală, prin facilitarea interacțiunii dintre oameni, prin implicarea bibliotecii în activitățile sociale ale comunității (dezbateri, discuții, diverse campanii tematice etc.), prin conservarea patrimoniului local scris (și ar trebui să fie folosită cu acest scop de către autoritățile locale). Biblioteca este și trebuie să fie în centrul comunității și să susțină cultura locală și alte activități ale comunității. Dar chiar dacă un individ nu vine la bibliotecă pentru serviciile oferite

te de aceasta, simplul fapt că folosește spațiul instituției este suficient pentru a arăta importanța bibliotecii în comunitate. Spațiul bibliotecii este considerat al treilea spațiu utilizat de oameni după spațiul familiar, spațiul de serviciu sau de școală. În plus, este spațiu al unei instituții unde poți petrece timpul gratis, cu activități culturale, educative și recreative, ceea ce nu se întâmplă la fel de des în cazul muzeelor sau a instituțiilor de spectacol.

Recunoașterea rolului bibliotecii în comunitate este dat de măsura în care autoritățile locale și membrii comunității folosesc competențele și resursele puse la dispoziție de acest tip de instituție publică. O comunitate își ușurează foarte mult munca și își rezolvă o mulțime de probleme dacă știe să folosească eficient biblioteca. Este unanim acceptat ca biblioteca contemporană este obligată să facă față unor provocări fără precedent. Dinamica transformărilor din lumea informației și documentului a obligat biblioteca să fie într-un permanent proces de adaptare la noile realități ale mediului comunitar și social. Depășirea situației sau situațiilor dificile prin care sunt obligate bibliotecile să treacă în îndeplinirea menirii lor sociale, redefinirea misiunii lor sunt posibile prin sprijinul comunității profesionale, care se exprimă la nivel național prin asociațiile profesionale, iar la nivel internațional – prin asociații specializate, regionale sau globale precum IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) sau organisme internaționale precum UNESCO. Pentru susținerea bibliotecilor contemporane și a profesiilor informației, aceste structuri instituționale au elaborat și promovat declarații oficiale, rezoluții, documente directoare prin care se afirmă locul, rolul și misiunea structurilor de informare și documentare în societate și comunitate, necesitatea accesului liber la informație pentru toate persoanele, educație și cultură pentru toți, prezervarea și promovarea moștenirii culturale locale și naționale. Exemplificăm în acest sens, *Manifestul IFLA-UNESCO pentru biblioteci publice* din 1994⁷, în care este redefinită biblioteca publică contemporană și rolul ei social și comunitar și sunt prezentate noua misiune și noile obiective ale acesteia. Biblioteca publică contemporană trebuie să fie integrată în viața comunității și să participe activ la proiectele educative, culturale și sociale. Accesul la informație rămâne doar una dintre activitățile pe care trebuie să le îndeplinească biblioteca în societatea contemporană. Acest document oficial a fost urmat de *IFLA-UNESCO Multicultural*

*Library Manifesto*⁸, *IFLA-UNESCO Manifesto for Digital Libraries*⁹ și *Ghidul IFLA pentru bibliotecile școlare*¹⁰. Traducerea acestor documente în foarte multe limbi naționale arată interesul comunităților profesionale naționale pentru promovarea lor la nivel național și pentru a arăta că biblioteca și misiunea sa contemporană sunt într-o continuă schimbare peste tot în lume și este nevoie ca societatea și autoritățile să conștientizeze acest lucru și să le susțină.

Alte modalități de sprijinire a bibliotecilor sunt inițiative legislative dedicate care duc la un cadru legislativ clar și coerent, programe locale, regionale, naționale și chiar internaționale specifice pentru activități caracteristice bibliotecilor (patrimoniale, culturale, educative), proiecte comune în sprijinul comunității locale. De asemenea, prin schimburi de bune practici și prin acțiuni de promovare a rolului bibliotecilor în comunități se pot sprijini efectiv aceste instituții.

Concluzii

Pentru prima dată în istoria lor, bibliotecile au pierdut poziția de monopol pe care o aveau asupra informației și sunt obligate să evolueze într-un mediu concurențial. Internetul este în egală măsură concurent și partener al bibliotecilor. Internetul este cel mai redutabil concurent, întrucât propune utilizatorilor produse și servicii de informare în format digital și accesibile de la distanță. Mai mult, datorită TIC avem numeroase aplicații specifice care permit realizarea tuturor funcțiilor și activităților de organizare, regăsire și arhivare a resurselor informaționale. Internetul devine partener al bibliotecilor în măsura în care acestea reușesc să folosească toate avantajele oferite de această infrastructură globală pentru a-și extinde comunitatea deservită și pentru a-și diversifica oferta de produse și servicii de informare și documentare.

Transformările societății contemporane aduc la lumină o serie de avantaje, dar și de vulnerabilități ale bibliotecilor și ale profesiilor informației.

Principalele avantaje ar fi:

- bibliotecile rămân structurile specializate în construcția, prelucrarea, utilizarea, comunicarea, conservarea documentelor și informațiilor;

- bibliotecile își dezvoltă competențele de manageri ai informației și cunoașterii;
- bibliotecilor li se recunoaște competența în preservarea și arhivarea patrimoniului documentar, fiind astfel păstrători ai memoriei culturale locale, regionale, naționale;
- bibliotecile se implică în viața comunităților locale, îndeplinind funcțiile educativă, culturală, socială și de informare;
- bibliotecile și alte structuri de informare și documentare joacă un rol activ în societate, devenind vizibile cooperarea, comunicarea și partajarea resurselor informaționale și a bunelor practici cu structuri similare sau cu orice alte tipuri de instituții din mediul social;
- profesiile informației se internaționalizează și astfel orice profesie va necesita aceleași competențe, indiferent de țara sau comunitatea unde va fi exercitată;
- competențele specifice profesiilor informației glisează spre profesii din alte domenii de activitate, devenind astfel mult mai evidentă interdisciplinaritatea acestora.

Vulnerabilitatea cea mai mare și care vine din mediul intern al bibliotecilor este dată de inerția acestor structuri la schimbare. Obișnuite de-a lungul timpului să existe într-o stare de relativă pasivitate din cauza faptului că utilizatorii veneau spre biblioteci și funcția de informare era cea care le domina activitatea, acum, datorită schimbărilor și provocărilor mediului social, bibliotecile trebuie să vină în întâmpinarea nevoilor utilizatorilor și să devină active, să se implice în activitatea comunității, să își facă simțite prezența și utilitatea. Măsura în care bibliotecile reușesc să se adapteze schimbărilor exprimă și măsura în care acestea reușesc să se integreze în comunitatea pe care o deservesc. În caz contrar, bibliotecile sunt singurele vinovate de îndepărtarea publicului comunitar de aceste structuri de informare și comunicare și ajung să se autoizoleze, iar funcțiile lor specifice să fie preluate de alte instituții sau structuri care nu sunt neapărat specializate în aceste tipuri de activități.

Bibliotecile au apărut ca urmare a necesității sociale de educare, formare, susținând direct și indirect dezvoltarea societății. Menirea lor nu

s-a schimbat, biblioteca rămânând instituția care poate răspunde cel mai bine nevoilor educaționale, culturale, recreative ale comunităților. Biblioteca trebuie să își clarifice menirea și identitatea și astfel să își consolideze funcțiile fundamentale; să își modifice, modeleze, remodeleze multe din activități; să fie deschisă spre colaborare și parteneriate; să iasă dintr-o zonă de pasivitate spre o zonă de servicii active, să sprijine activ nevoile comunității deservite astfel încât să poată fi ceea ce se conturează ca cerință socială: *biblioteca – spațiu comunitar*.

Note și referințe

¹ American Library Association. *Social Role of the Library*. Disponibil la: <http://www.ala.org/tools/research/librariesmatter/category/social-role-library>, accesat pe 20.01.2024.

² Kathryn Zickuhr, Lee Rainie, Kristten Purcell. *Library Services in the Digital Age*. Part 5: *The present and future of libraries*. Disponibil la: <http://libraries.pewinternet.org/2013/01/22/part-5-the-present-and-future-of-libraries/>, accesat pe 20.01.2024.

³ Nathalie Marcerou-Ramel. *Référentiels métiers, référentiels de compétences. Bilan et perspectives*. În: „Bulletin des bibliothèques de France”, Nr. 13, 2017. Disponibil la: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2017-13-0008-001>, accesat pe 20.01.2024; L'Association des professionnels de l'information et de la documentation. *Retrouvez les résultats de la grande enquête de l'ADBS sur les métiers de l'info-doc*. 2023 Disponibil la: <https://adbs.fr/reseau/groupes/null/grande-enquete-de-ladbs-premiere-publication>, accesat pe 20.01.2024

⁴ *The Changing Face of Modern Libraries*. Disponibil la: <https://librarysciencedegree.usc.edu/resources/articles-and-blogs/the-changing-face-of-modern-libraries/>, accesat pe 20.01.2024.

⁵ *4 important spaces every modern library should have*. Disponibil la: <https://princh.com/4-critical-spaces-every-modern-library-must-have/#.WvRSHaSFOM8>, accesat pe 20.01.2024.

⁶ Kristin Twomey. *Libraries building communities. The need for local government to acknowledge the role of public libraries in community building and engagement*. Disponibil la: <http://www.sl.nsw.gov.au/stories/libraries-building-communities>, accesat pe 20.01.2024.

⁷ IFLA/UNESCO. *Public Library Manifesto 1994*. Disponibil la: <https://www.ifla.org/publications/ifaunesco-public-library-manifesto-1994>, accesat pe 20.01.2024.

⁸ IFLA/UNESCO. *Multicultural Library Manifesto*. Disponibil la: <https://www.ifla.org/node/8976>, accesat pe 20.01.2024.

⁹ IFLA/UNESCO. *Manifesto for Digital Libraries*. Disponibil la: <https://www.ifla.org/files/assets/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto.pdf>, accesat pe 20.01.2024.

¹⁰ *Ghidul IFLA pentru biblioteci școlare*. Disponibil la: <http://www.abr.org.ro/index.php/documente/miscelanee/25-ghidul-ifla-pentru-biblioteci-scolare/file>, accesat pe 20.01.2024.

Abstract

The Library – an Institution Redefined for the 21st Century

Keywords: *contemporary library; community space; library technologies; cultural and educational activities.*

The article introduces a point of view towards the evolution of library throughout history, among the particular, fundamental moments which have determined the change of these organisational structures. The greatest impact over the libraries' development is to be observed at the end of the 20th century and it is ICT to thank for. The book, the written paper, the library, the librarian are facing the challenges of digital technologies. The contemporary library is forced to redefine itself, it needs to diversify the activities and the services for users, so that it would face the challenges of the new media. In order to fulfill their mission, the libraries are compelled to integrate into community and to play an active role in the educational, cultural and social activities. Scientific literature points out that free access to the information and to the resources is no longer considered the main task of a library. Along with it, are to be taken into account the educational, cultural and even recreation activities which define its communitarian role. The contemporary library has to be the protector of the collective memory, the main partner of the authorities and of the institutions, so that all together would fulfill their ambitions.

Arcadie SUCEVEANU

Pipa lui Franz Josef

(*Alte viziuni la Cernăuți*)

Noapte de noapte, același vis:
în mijlocul unei piețe,
pe un podium negru, larg cât o scenă de circ,
joacă popice Franz Josef

A.S. – poet, eseist, ex-președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Semnează numeroase cărți de poezii și eseuri, inclusiv pentru copii: *Arhivele Golgotei* (poeme, 1990), *Secunda care sunt eu* (poeme, 1993), *Eterna Danemarcă* (poeme, 1995), *Înfruntarea lui Heraclit* (poeme, 1998), *Mărul îndrăgostit de vierme* (poeme, 1999), *George Meniuc sau Întoarcerea în Ithaca* (în colab. cu N. Romanenco, 1999), *Corabia de la mansardă* (volum antologic, ed. I-II, 2003), *Emisferele de Magdeburg* (eseuri, 2005), *Cafeneaua Nevermore* (poeme, 2010), *Frumusețea subversivă* (eseuri, 2011), *Cariatide și coloane* (eseuri, 2013) ș.a. Selecții din poemele lui A. Suceveanu au fost incluse în antologii din România, Suedia, Ucraina, Rusia, Turcia, Macedonia, Franța, Italia, Belarus.

Deasupra, un corb imens face cercuri,
în culise se-aude lucrând ghilotina,
pe caldarâm se rostogolesc
o mie, două mii, trei mii... milioane
de capete

Din timp în timp, Împăratul se oprește,
se apropie de fereastră și își scutură pipa

(În vis, pipa Împăratului
are forme exagerate, bizare:
ba e un fel de uriașă cetate,
ba e un adevărat Cal Troian
uitat pe acest orizont)

Sub mâna Majestății, bila se-nvârte cu grație,
iar când un șir de popice cade
este tras pe sfori în afară
și-un altul tot atunci îi ia locul

Și-n funcție de-această lucrare, imperiul
crește, descrește, crește, descrește,
și jocul continuă

În culise, printre cei ce așteaptă la rând,
mai pot fi văzuți:

 străbunicul, bunicul și tata,
stând la mică distanță unul de celălalt,
în ordine cronologică. Iar mai la o parte,
în altă nișă a istoriei,
cititorul atent poate zări chipul meu:
față alungită, ochi triști și foarte triști,
gură penibilă

Din timp în timp, Împăratul se oprește,
se apropie de fereastră și își scutură pipa

De sus, scrumul se împrăștie
peste un ducat și trei provincii deodată,
învăluindu-ne pe toți într-un nor înecăcios,
ca într-o ceață siberiană

Ca o umbră străină,
cenușa din pipa Împăratului ni se așterne pe față,
ca o perfidă pojghiță de smalt,
ca o mască de-un verde întunecat,
 neînțeleasă,
cenușa ni se așterne peste ochi, peste față...

În mijlocul unei piețe,
pe un podium negru ca o scenă de circ,
jocul continuă, continuă

Peste epoci și morminte,
jocul continuă, continuă

Jocul continuă, continuă

Lebăda neagră Paul Celan

„... a nimicului, a
Nimănuui roză”
Paul Celan

Acum e alt secol și plouă

Din liliacul înflorit între ziduri,
din întunericul parfumat ca o ceară întunecată
răzbate până la tine
o mireasmă neînțeleasă

Sub veioza aprinsă, cartea Paul Celan, Opera poetică,
(vol.1 și vol.2), traducere inedită
de George State, Polirom, 2015

Și brusc ți se relevă: oculta mireasmă
nu poate fi decât cea de

Niemendsrose/Trandafirul Nimănuui –
floarea ce crește la margini de existență,
floarea pe care o seamănă moartea
pe ziduri, pe sub poduri, pe la mansarde

Da, da, *Niemendsrose* – trandafirul exilului
(da, da, al exilului – cel din afară și cel lăuntric),
floarea supraviețuirii... Ai
cunoscut-o și tu
încă înainte de a o cunoaște. Adolescența ta
i-a inhalat mireasma obscură
în urbea unde *existau oameni și cărți*

Polenul ei l-ai băut în zori, l-ai băut seara

I-ai descifrat fețele și avatarul de timpuriu
pe sub turlele gotice ale Reședinței Mitropolitane
pe unde ochiul tău învăța plânsul,

în acele unghere unde istoria atârână
 ca liliicii cu capul în jos
 și șobolanii roșii scurmă la rădăcina lui R,
 pe sub inima interbelică a lui O,
 dedesubt, dedesubt,
 până la (A)runele din lepturarii

Da, da, *Niemendsrose* –
 inefabil trandafir al exilului
 (da, da, al exilului – cel din afară și cel lăuntric),
 floarea de colț a supraviețuirii!

Deși ai fost tradusă
 în atâtea limbi și tirajată în zeci și zeci de ediții,
 mereu vei rămâne *floarea-cea-inedită*,
 mireasmă intraductibilă,
 a cărei etimologie va putea fi găsită
 doar în cartea
 cărților: Dumnezeu, Opere complete,
 volumul 1 (și unicul),
 pag. 1920-1970. Amin

Reportaj din circumscripția mărului

Timpului îi rămânea tot mai puțin timp,
 lucrurile nu mai aveau strălucire
 și nimb

Îngerul era personajul
 cu surâsul de fier,
 un fel de moldo-vlah
 în uniformă de ienicer

De prea mult stat la soare,
se umflaseră drojdiile
mitului
și Iona aderase la
principiile Chitului

În circumscripția mărului –
pentru că, deoarece, bineînțeles –
viermele era eternul ales

Și viața ta? Iar viața mea
trecuse aproape fără nimic
din ce mi-a promis,
înfric(oš)ată mereu
de zeul-tabu

(Auctore, se-auzea vocea din paraclis,
iar nu taci?
Nu tac, nu!)

Altceva
ce-aș mai putea să vă spun?

Pe-aici, câinii care nu latră
cotizează la fabrica de săpun,
organele-s sfărmate
și maestrul, ah! (mai rău nici
că se poate)
încă nu e nebun

Navigatori în septembrie

Prietenilor Vasile Tărățeanu

și Ilie T. Zegrea, in memoriam

Prin Antilele Mari ale zilei de ieri
tangajul era invitația
acelei seri...

Și, ca-ntr-un declic,
crinii verii își arătară deodată
o perfidă roțiță zimțată

Un inorog bătu-n ușă,
boc-boc, cu copita
și de la masa noastră
dispărură zvăpăiatul Arthur
și prințul Nichita,
și Vatamanu, și Ursachi,
și Levițchi, și Esinencu, și...
așa mai departe, și așa mai departe
(lista e lungă, zarurile sunt sparte),
pierzându-se prin fumul ferestrei
într-o strălucitoare
corabie de diamant

Era chiar seara când, îmbrăcați
în pelerină de emigrant,
plecați și voi în lungă călătorie:
pe Amazon? la poli?
la vânătoreea de lei
în Sahara?

Grăbită, corabia vă aștepta în oglindă

Guvernator al unei insule

Cetățean al țării pierdute,
guvernator al unei insule ce se scufundă
încet

Îți scrii pe geamul aburit numele,
aprinzi un foc de frunze
la capătul grădinii și lași timpul
să fumege

Vin furnicile, călugărițele verii,
și îți aduc dulceață galbenă
de cocrcodușe,
de printre rădăcini apar vacile-domnului –
aceste infinitezimale
vehicule ale lui Dumnezeu
gata să te poarte, ca și-atunci,
prin toate capitalele lumii

Și chiar de sub coaja acestui dovreac
începe tunelul timpului inversat:
de aici, orice râu
curge înapoi spre izvor
și fluturii se întorc pe spirală
în crisalidă

Raza aceasta, ce-a fost a soarelui,
acum, infailibilă, e iarăși a ta

Vrei să scrii și chiar scrii,
și pentru prima dată cuvintele tale
sunt noi,
cuvinte ce nu duc cu ele aproape nimic
din lumea aceasta

Guvernator al unei insule
ce se scufundă încet,
cetățean al țării pierdute

Și nu știam cum să vă spun:
 adio,
 pe curând
sau bună seara?

Armonica ludică

Astfel trecu tinerețea: cu un cântec
și o garoafă la armă

Și-această viață în dungi
– zi-noapte, noapte-zi –
blană de tigru bengal,
burduf de armonică umflându-se
 peste oraș
ca un plămân mare de vacă
în care suflă demonul supraviețuirii

Hei, hei, și deodată
la picioarele tale de habsburgic bucovinean
se revărsa o dimineață subțire
cu catedrala metropolitană în ceață,
cu umil(it)e biserici transformate-n depozite de
cherestea și gaz lampant... Și tu, și tu
îmbrăcând pe gotice turle
inelul poetului *de dincolo*, cel *cu enigmă*,
ori urmărind pierdut
pe sub Podul turcesc al urbei cernăuțene
trăsura preaiubitului profesoriu

E-hei, și frumusețea ta ieșită la vânătoarea
de lupi, și poeziile tale infraționale

ca niște ferestre vărgate cu scânduri –
o kalokaghatia
din care picură stropi de sânge
pe drumul cunoașterii

Armonica ludică – utopia
cu clape de fildeș,
dimineți albastre descheiate la toți nasturii
fericirii... Și armonistul acela hipnotic
cântând în același timp la fiecare colț
de stradă. Și vântul scâlâmb și boem bătând
din toate direcțiile deodată,
și râul, desigur, și râul acela
ce nu se află nicidecum și niciunde
pe nicio hartă – e-hei...

Ouă de cuc

(Alte viziuni la Cernăuți)

Acum să-ți mai spun și-o altă poveste,
poate cea mai adevărată

Bântuie prin pădurile Bucovinei
un fel de cuci de profesie:
cuci-cameleoni ascunși printre bufnițe,
cuci benedictini ce te-ntâmpină –
cu-cu-hu-u! –
pe la toate răscrucile,
colonii de cuci ce-și strecoară ouăle
în cuiburi străine

Ouă de cuc au fost găsite-n ceasuri,
în școli și-n arhive,
în buletinele de identitate,
ouă de cuc cad din pălăria primarului
atunci când salută,

chiar și turlele bisericii au fost scoase
și în locul lor au fost înșurubate
trei ouă de cuc

Ouă de cuc, peste tot numai ouă de cuc,
din ele se vor naște noi generații
cu o nouă dialectică,
cu noua lor gramatică
în care eu, el și tu, ca subiecte,
nici nu existăm

În rest, ce-aș mai putea spune?
În satul uitat între două Sireturi
au înflorit azi dimineață
cartofii
și aș striga Ooo!, de uimire, dar teamă mi-i
că în cuibul acestor sunete
stă ascuns fatidicul
Ou!

O paranteză de apă

*„Priveam râul și deodată râul
s-a grăbit”*

Ion Stratan

Azi e Duminica Mare și Lethe
face o paranteză, despică în două grădina,
trece prin trunchiul acesta de prun
și se oprește în gang

Umbrele de pe acest mal
se îmbrățișează cu umbrele
de pe celălalt mal,
se zbenguie ca niște maimuțici vesele
prin arborele genealogic,
sar de pe o creangă pe alta

Azi viața e sora bună a morții
și nimeni nu mai știe
care e malul cel adevărat

Până seara târziu greierii se joacă
prin iarbă cu sufletele morților,
sângele cel adevărat se întâlnește
cu sângele zmeurei sălbăticate
și nimeni nu mai știe
unde suntem vii
și unde suntem morți

Apoi, se aude un zgomot rostogolit
ca de bilă scăpată din arc
și Lethe face un cot
și iese din timp,
dispare din cadrul realității,
duce la vale bucăți de cer,
vorbe și frânturi de copaci,
soare și lacrimi,
frunze și licurici – într-un cuvânt,
rămășițele acestei lumi
și alte mici obiecte ale sfârșitului

Și memoria se umple iar de viață și moarte,
iar timpul curge la fel cum a mai curs

Cimitirul hermeneutic

(Alte viziuni la Cernăuți)

Se dedică arhivistului

Dragoș Olaru

Scufundată în vis – mica Vienă
are imprimată pe chip enigma
celuilalt timp

În fiecare zi prietenul scrie pe facebook
noutăți din cimitir,
relatează despre respirația morților de ieri
ce se propagă conspirativ
dinspre rădăcini către frunzele tinere

Seara în jur pâlpâie lumini epifanice,
inimă de salcie tânără: Dimitrie Onciul,
subversivă piramidă: Detrunchiatul,
mormântul lui Aron Pumnul: ascunsă redută
pulsând miriade de particule vii și fotoni,
trimițând în afară
noi lanțuri nucleice

Șușotitoare pietre, neliniștite statui

Și-n timp ce prietenul scrie *noutăți din cimitir*
pe facebook și în ziare,
prin întuneric trece Nimeni în mantie neagră,
pictează pe ziduri semne și simboluri noi,
neînțelese blazoane,
lasă în urmă bastonașe și cercuri, hieroglife

Și-aceste inscripții sunt chiar alegoria
acestui timp fără timp,
și-această parabolă e tot a peștelui mare
ce înghite peștele mic

Tigru și Eufrat(e)

Lui Ilie Luceac, in memoriam

Greierul bibliotecii
țârâia silabe, cuvinte, citate –
mici subversiuni, tratate de libertate

Eu eram Tigrul, tu erai Eufrat(e)

Era un timp trăit la-ntâmplare,
beam pahare de vânt,
mâncam pâine de cărămidă,
doamna Istorie își gâdila
faraonul vesel din piramidă,
nu avea timp să ne cunoască, să ne audă
nici să ne vadă

Tineri, cu acordeonul sângelui
desfăcându-se în cascadă,
prin Cernăuții lui Eminescu
 și ai Paul Celan,
eram personajele lui *atunci* și *odinioară*,
silabiseam sub varul din ziduri
 adrese și nume,
 țara imaginară,
descifram în oglindă:
 un cal troian decupat
 dintr-un alt cal troian,
aprindeam focul cu sângele – cu-o picătură!
Citeam din Magistrul Ursachi (era tocmai
în perioada când se credea Pelican)
ori ca Demostene țineam
pietre în gură

(Odată, îți amintești?, secondăți
de her Doktor Zurfluht, câștigasem la zar

pipa lui Franz Josef și chiar
un întreg ducat din Imperiul Austro-Ungar...)

Apoi, într-o zi, s-a auzit un strigăt pe ape
și-o cheie răsucindu-se-n trestii,
distinct și foarte aproape,
și dintr-odată casele, străzile, orologiul
Universității din ceață
s-au oprit pe linia incertă
dintre moarte și viață,
ca-n punctul acela unde fluviul
se-ntâlnește cu marea
și-unde sinele nostru se desparte de sine

A trăi să-nsemne a muri pe săturate?
A rămâne este egal cu a-ți accepta
însingurarea?

Euftrat(e), frate Euftrat(e),
plecând, ai luat și din mine
o parte.

Constantin OLTEANU

Iată de ce spunem așa

C.O. – redactor-șef al publicației periodice „Săptămâna”. A studiat jurnalistica la Universitatea de Stat din Moldova, fiind angajat ulterior în redacția ziarului „Tinerimea Moldovei”. Au urmat „Literatura și Arta”, revista „Basarabia”. A debutat cu volumul de poezie *Pachete cu zăpadă*, urmat de romanul *Green Card*. Este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova, membru al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova.

Scriam la apariția primului volum al cărții lui Eugen Lungu *De ce spunem așa* că, deși cuvintele s-au născut oarecum și s-au născut cândva și undeva, ele nu au zile de naștere. Au mai degrabă niște timpuri în care s-au născut și chiar au părinți și locuri de naștere. Se spune că timpul, în trecerea sa, lasă urme. În piatră, în lut, în dureri și în bucurii. În tot ce vrei. Dar tot timpul le șterge. E un gen de creion cu radiera la celălalt capăt. Și totuși radiera șterge doar ceea ce e la vedere. Și totuși sunt straturi până la care se poate ajunge pentru a reface desenul sau pentru a rescrie cuvântul.

De ce spunem așa nu e pentru a ne învăța să scriem corect, pentru a apropia litera așa cum se cuvine într-un cuvânt sau pentru a apropia cuvintele așa cum se cuvine într-o expresie. E mai mult o arheologie lingvistică, o istorie a cuvintelor și a expresiilor pe care nu poți să o porți cu tine și nu o poți răsfoi în momentul în care formulezi un gând. De cele mai multe ori știm că se spune așa sau altfel, dar nu știm de ce. E drept că cei care l-au cunoscut pe Valentin Mândăcanu încă îi poartă umbra lipită de ei și tresar la un frecvent „am re trăit mult” sau la „am venit de la Italia”. Efortul e unul titanic depus constant de bunii noștri cunoscători ai limbii, doar că noi, românii, zicem: „Merge

și-așa. Principalul (și aici îl văd pe Valentin Guțu schițând subțire, zâmbete acruțe) e să fim sănătoși”.

Cele două volume *De ce spunem așa* poartă aceeași copertă, scutindu-ne de efortul de a le identifica pe rafturi, cu *Fecioară citind* de Carpaccio, o pictură realizată cu peste cinci sute de ani în urmă tot pe panou de plop, ca și *Mona Lisa* lui Leonardo Da Vinci, trimițându-ne la rădăcina cuvintelor și resimțind, poate ușor, surâsul plin de taină și de înălțare.

Și dacă tot ne-am lăsat furați de detalii, sunt patru sute șaptezeci și una de pagini între coperțile primului volum și exact patru sute șaptezeci și una de pagini în volumul al doilea. Dacă e coincidență, e lucrarea lui Dumnezeu, dacă nu, e un detaliu căruia i se conferă valoare, fără ca noi, eu cel puțin, să o pot dezghioca. Acum știu cum va arăta volumul al treilea. Va purta pe copertă o *Fecioară citind* cu cifra trei în spatele ei și va ajunge până la patru sute șaptezeci și una de pagini. Da, și numele autorului – Eugen Lungu. Dacă ar fi să-mi pun sinceritatea la lucru, mi-aș permite să spun că pe Eugen Lungu l-aș fi dorit mai mult în calitatea lui de critic literar, decât dăruindu-și timpul unor săpături în straturile limbilor, dar mai ales în lutul limbii române. Este printre puținii critici care ar fi exclus cochetarea pe sub coperti. Dar lucrul acesta se face de obicei din contul păcii și din contul bunelor relații cu lumea. Da, își vor scoate pălăria în fața ta doi-trei scriitori, dar toți ceilalți vor trece pe celălalt trotuar. Știu, se putea alege între adevărul literar și tăcere, însă tocmai asta ar fi fost cea mai nedreaptă alegere. Și am fi fost mai dezavantajați decât se poate întâmpla cumva. Pentru că Eugen Lungu e veriga care poate ține legată o întrebare de un răspuns. Noi fiind cei care întreabă. El fiind cel care răspunde. Cărțile sale *De ce spunem așa* sunt partea de timp pe care noi ar fi trebuit să o consumăm căutând prin enciclopedii, prin biblioteci și între tâmplile noastre, acestea din urmă având adesea capacități nefolosite sau spații populate cu indivizi absenți. Și asta, în cel mai bun caz. În toate celelalte, va rămâne seiful fără cheie, iar pentru a ține banii la loc de nădejde, vom folosi seiful.

Îi dorim volumului doi *De ce spunem așa* drum bun printre căutările noastre. Apropo de *Fecioară citind*. A fost pictată cam în același an în care apărea *Mona Lisa*. Dar scândura nu e din același plop. Erau cu soț.

Abstract**Why Do We Write Like This: An Analysis of the First Volume of Eugen Lungu's Book**

Keywords: *Eugen Lungu, writing, Romanian literature, creativity, literary analysis*

The article examines the significance of the act of writing from the perspective of Eugen Lungu's first work, addressing the linguistic and cultural influences on his writing and discussing the creativity of the text in relation to Romanian literary traditions. The methodology employed includes a detailed analysis of the language and structure used by the author, emphasizing how he blends different literary styles. Among the main conclusions are the recognition of Lungu's unique vision in the context of contemporary Romanian literature and his contribution to the diversity of literary expression.

Eugen LUNGU

Subreda memorie a Tanei Ivanova

E.L. – una dintre cele mai sonore voci ale criticii și istoriei literare române de la Chișinău, editor. Volumele de critică și eseuri literare care l-au consacrat: *Raftul cu himere* (2004), *Spații și oglinzi* (2009), *Poetul care a îmbrățișat luna* (2014), *Panta lui Sisif* (2014), *De ce spunem așa* (2014), *Complexul lui Orfeu* (2019).

Riposta (desigur glumeată!) a medicului moldovean care i-a reproșat pacientei sale că-i răspunde rusește la un salut adresat în română a pus pe jar tot ce e presă și tot ce ține de comunicarea virtuală. Așa cum a remarcat Mircea V. Ciobanu în articolul său din „Gazeta de Chișinău”, incidentul a acutizat și mai mult o societate împărțită nu atât pe criterii partinice, cât mai ales etnice. Ce mai, autoarea/auto-rul filmulețului a turnat gaz pe focul care și așa pălălăia destul de puternic, mai ales de când cu războiul din Ucraina! Nu am nicio îndoială că vina nu este a medicului, ci a unei practici habotnice de la noi în ceea ce privește limba de comunicare. Indolența noastră în această privință e un fenomen aparte, care l-a uimit mult pe ziaristul canadian Stephen Henighan (vezi volumul *Provincia pierdută*, traducere în română, 2005), care nu văzuse așa ceva în nicio țară din lume. Iată părerea lui în această privință – canadianul descrie o seară liniștită într-o curte de la Buiucani:

Grupul de femei ce stăteau pe bănci, sărutându-și și pocnindu-și câteodată copiii și nepoții una la alta, aminteau de un mic sat românesc. [...]

Sosirea unei tinere cu un copil mic le-a distras atenția de la bărbatul beat. Toată lumea admira copilul când a apărut o rusoaică. A aruncat o

privire spre bănci, a așteptat un moment de tăcere și a spus „Dobrii vecer” (Bună seara).

Transformarea s-a petrecut instantaneu. Rusoaica s-a așezat și în jumătatea de oră care a urmat s-a vorbit numai rusește. Mama fetei de doisprezece ani îi murmură fetei ceva în rusește și aceasta a răspuns în aceeași limbă.

Când rusoaica a plecat și conversația a reînceput să se poarte în limba română, am încercat să discut despre acest fenomen curios cu femeia de lângă mine. Mai bine educată decât celelalte, ea avea o diplomă universitară și lucra ca ziaristă. „În cea mai mare parte a țărilor”, am spus eu, „prezența unui vorbitor al unei limbi diferite nu ar determina întregul grup să schimbe limba pe care membrii grupului o vorbesc între ei”.

Femeia părea uimită. „Da, dar rusa este o limbă foarte puternică. Este cea mai puternică limbă din lume.” S-a oprit și mi-a aruncat o privire scurtă. „Poate că engleza devine acum mai puternică, dar după engleză, rusa este limba cea mai importantă.”

Am încercat să o contrazic, amintind de chineza mandarinilor, de spaniolă, arabă, de hindi-urdu. „Dacă rusa este atât de importantă”, am întrebat, „de ce sunt acum șomerii foștii profesori de rusă din Polonia și Ungaria? De ce se reducea numărul de studenți la facultățile de limba rusă din universitățile occidentale sau aceste facultăți chiar sunt închise uneori?”

„Nu este adevărat”, a spus femeia. „Oamenii din întreaga lume vorbesc rusa.” Era clar că nimic din ce aș fi putut spune nu ar li făcut-o să se răzgândească. După o jumătate de oră s-a apropiat o a doua rusoaică, a așteptat o pauză în conversația purtată în limba română și a pronunțat un „Dobrii vecer” ca un îndemn. Din nou toată lumea a început să vorbească rusește.

Fenomenul e destul de vechi și îmi amintesc în acest sens de o poezie, probabil a lui Em. Bucov, care figura în nu știu care carte de citire din copilăria mea. Se intitula *Prietenie* și era obligatoriu s-o învățăm pe de rost. Cred că Mircea V. Ciobanu a mai prins-o, căci a stat neclintită în programa școlară ani la rând. Știu și acum pe dinafară câteva strofe:

*Asta-i Tanea Ivanova,
Ea din Moscova-i venită
Și trăiește în Moldova
Cu mămica ei iubită.*

*Eu îi zic: „– Dă mingea-ncoace!”
Ea-mi răspunde: „Ponimaiu!”
Dar de fapt se cam prefăce –
Încă nu ne știe graiul.*

Ei bine, au trecut aproape 80 de ani, dar Tanea Ivanova continuă să se „prefacă”, căci nici ea, nici copiii ei și nici nepoții dânzei încă nu ne știu graiul!... Mai mult, se pare că „procesul” continuă tot din perspectiva Bucov, căci strofa finală glorifica „duioasa” noastră „drujbă”:

*Și de-atunci prietenește
Stăm cu cărțile în față:
Eu o-nvăț moldovenește,
Ea rusește mă învață.*

Pe de o parte, pare că în Republica Moldova Ivanovii au pierdut inițiativa lingvistică, pe de alta, flegmatica noastră bunătate continuă să ne joace feste. Dovadă e și faptul că nimeni nu a încercat să afle cine e tipa sau tipul care a postat filmulețul în internet cu un scop precis – să provoace vrajbă. În schimb, cum accentuează și Mircea V. Ciobanu, conducerea spitalului îl pedepsește pe medicul care nu s-a sfiit să riposteze noii clone a Tanei Ivanova.

28 iulie 2023

Abstract

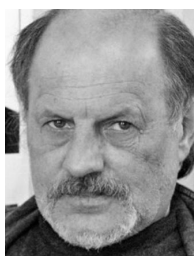
Subtle Memory of Tanta Ivanova

Keywords: *Tanta Ivanova, Russian language, cultural identity, Republic of Moldova, communication, Romanian language.*

This article addresses the controversial incident in which Moldovan doctor Tanta Ivanova faced accusations regarding her communication in Russian with patients in a hospital. The context is amplified by a discussion about cultural identity in the Republic of Moldova, given the national predilection for the Romanian language. The author analyzes society's reactions to this incident, emphasizing the importance of language in constructing ethnic and cultural identity. The methodology includes a review of public discourse and responses from the media. Among the conclusions, it is noted that the Russian language continues to play a significant role in social life in Moldova, yet its acceptance as an official language of communication encounters strong contestations.

Vsevolod CIORNEI

Fiecare e făuritorul propriului destin. Sau e gadgetul?

V.C. – jurnalist, scriitor.
Absolvent al Facultății de
Filologie, secția Jurnalistică,
a Universității de Stat
din Chișinău (1981). A
lucrat pentru periodicele:
„Orizontul”, „Tinerimea
Moldovei”, „Cuvântul”,
„Glasul Națiunii”, „Vocea
poporului”, „Săptămâna”.
Redactor la Publika
TV. Membru al Uniunii
Scriitorilor din Moldova.
Membru al Uniunii
Scriitorilor din România.
Volume de poeme: *Cuvinte
și tăceri* (1989), *Istorie
geloasă* (1990), *Cuvintele
dintre tăceri* (2002).

Un vechi dicton latin a fost tradus și adaptat în mai multe limbi ale lumii, inclusiv în română: *Faber est suae quisque fortunae*, adică „Fiecare este făuritorul propriului său destin”.

În pofida faptului că a circulat și în perioada sovietică în forma parafrazată „Omul este făuritorul destinului său”, adagiul nu este o invenție a propagandei comuniste, ci face parte din tezaurul de idei al antichității. A fost lansat în opera istoricului roman Salustiu, care a trăit în secolul I înainte de Hristos. Expresia se conține într-una dintre scrisorile adresate de Salustiu lui Cezar și îi este atribuită politicianului și poetului Appius Claudius Caecus, care a trăit în secolele IV-III înainte de Hristos și e considerat unul dintre fondatorii literaturii și jurisprudenței romane. Fraza „Fiecare este făuritorul destinului său” face parte din celebrul discurs contra grecului Cineas, solul regelui Pyrrus I al Epirului. În acest discurs Appius declară că Roma nu va fi niciodată înfrântă. Această alocuțiune patriotică este primul discurs politic atestat documentar în limba latină.

Semnificația mesajului e simplă: fiecare e responsabil de propria-i soartă. Noi ne creăm viața, declanșăm șansa pentru gândurile și acțiunile noastre. Altfel spus, viețile noastre nu sunt

guverdate de noroc, de şansă, ci de ceea ce facem noi înșine. Trebuie să muncim din greu pentru a ne crea viața pe care vrem să o avem.

Cam în aceeași perioadă, comediograful Plaut preciza că doar omul înțelept este capabil să-și făurească fericirea. Reluând tema istoricului latin, poetul-satiric francez Mathurin Regnier din secolul al XVI-lea, unul dintre fondatorii satirei franceze, care s-a străduit să valorifice literatura antică, a formulat în una din satirele sale aceeași idee într-o expresie devenită proverb: *Chacun est artisan de sa bonne fortune* „Fiecare este artizanul propriului său noroc”, care consună cu proverbul nostru popular „Norocul este cum și-l face omul”.

Ideea figurează și în opera marelui William Shakespeare, într-o formă întrucâtva modificată: oamenii sunt stăpânii destinului lor.

Un conținut apropiat, dar formulat în termeni mai casnici, găsim într-o altă zicală de-a noastră: „Cum îți vei așterne, așa vei dormi”, tălmăcită într-un dicționar astfel: „după cum știi să-ți orânduiești viața, așa vei trăi”. Aceasta există în formă aproape identică în limba franceză: „comme on fait son lit on se couche” cu explicația că omul trebuie să-și asume consecințele faptelor sale. La fel și în engleză: „as you make your bed so you must lie on it”. Traducerea e aproape literală și în limba rusă: „как постелешь, так и поспишь”.

Și, fiind un popor rural și agricol, firește că noi am exprimat aceeași idee și în termeni agronomici: „ce vei semăna aceea vei culege” (sau vei strânge, sau vei secera). Ce-i drept, și alte popoare au tradiții agricole milenare, pentru că și francezii afirmă același lucru cu aceleași cuvinte: „on ne recolte que ce que l'on sème”, la fel ca și rușii care zic „что посеешь, то и пожнешь”.

Și dacă tot veni vorba de limba rusă, o variantă a maximei lui Appius despre crearea destinului este: „Fiecare este făuritorul propriei fericiri”, populară mai ales în limba rusă „Каждый человек – кузнец своего счастья”, adică fiecare este fierarul propriei fericiri, maximă parafrazată astfel de satiricul Mihail Jvanețki: „Fiecare este fierarul propriei fericiri și nicova la fericirii altuia”.

În rândul gândurilor înțelepte citate mai sus se înscrie, probabil, și sentința filozofului german Friedrich Nietzsche: „Fă ce vrei, dar mai înainte pune-te în rândul celor care știu ce vor”.

Iar în rândul parafrazelor comice s-ar înscrie bancul scurt în care anchetatorul întreabă: „De ce v-ați lovit soția cu ciocanul?”, iar interogatul răspunde: „Pentru că fiecare este fierarul propriei fericiri...”

În secolul nostru însă unii oameni sunt cam alarmați în această privință: odată cu digitalizarea aproape globală a spațiului public, dar și a celui personal, intim, se pare că oamenii pot fi controlați și dirijați de la distanță de cei care gestionează rețelele sociale. Unde mai pui că în ultima vreme cucerește tot mai mult teren inteligența artificială, despre care se zice că într-un viitor chiar previzibil ar putea suprima și înlocui inteligența naturală a omului.

Inviaza artificialului s-a produs lent, dar insistent. Inclusiv în sfera vocabularului, care devine în toate limbile tot mai englezesc și mai universal. Unul dintre primii „invadatori lexicali” din domeniul electronizării și digitalizării este cuvântul englezesc *gadget*, un barbarism care a câștigat repede teren în vorbirea curentă din toată lumea, inclusiv în limba română. E și firesc, pentru că e preluat din lexicul universal al lumii digitale, care constă aproape în exclusivitate din termeni în limba engleză.

Se pronunță „gaget” sau „găget” și are forma de plural „gadgeturi” pronunțată „găgeturi”. Definiția din cele mai recente dicționare este: termen generic desemnând aparate și mecanisme mici sau obiect mic, ingenios construit. Unele dicționare precizează că valoarea și utilitatea acestui obiect mic și ingenios este neînsemnată, cu mult inferioară ingeniozității și originalității formei lui.

În ultimele decenii ale secolului trecut, înainte de instaurarea digitalizării globale, termenul generic „gadget” desemna aparate și mecanisme mici cu largi întrebuintări în gospodărie și în viața de toate zilele sau orice măruniș cu designul ingenios, de folos practic, obiect în măsură să satisfacă vreun capriciu omenesc sau dorința de originalitate, fie și doar aparentă. Mai pe scurt, gadgetul era un obiect mic, amuzant și doar uneori folositor în activitățile practice.

Enciclopedia digitală mondială Wikipedia definește termenul „gadget” astfel: „un obiect tehnologic mic cum ar fi un dispozitiv sau aparat, care îndeplinește o anumită funcție, fiind de obicei o noutate. Gadgeturile sunt întotdeauna concepute mai neobișnuit sau mai ingenios decât alte obiecte tehnologice la momentul invenției lor”.

În limba română există un cuvânt care are cam același sens: accesoriu, adică obiect sau piesă care constituie un element secundar, anex, complementar. Un automobil, un calculator, un telefon mobil – toate pot avea multe accesorii. Deosebirea dintre accesoriu și gadget constă în faptul că gadgetul se referă mai ales la produsele de dată recentă și mai ales la tehnologii, inclusiv tehnologiile informaționale.

În cartea sa *Cuvinte și linkuri* Elena Ungureanu enumeră câteva exemple de gadgeturi: un bec cu telecomandă, o cameră video camuflată într-un pix sau într-un ceas de mână, o husă pentru telefon dotată cu semnal de blocare, ochelari de soare cu care se poate asculta muzică. Autoarea mai menționează că pe piață sunt zeci de mii de astfel de produse inovaționale, care par la început pur decorative, dar totuși unele dintre ele devin cu timpul produse practice, de uz larg, altele însă rămân în zona bizareriilor – ca, de exemplu, umbrela vorbitoare sau oglinda vorbitoare.

În limba engleză, gadgeturile se mai numesc în cheie umoristică și *gizmo*.

În plus, în engleză există și unele sinonime neologistice ale cuvântului „gadget”, care circulă chiar în aceeași sferă lexicală și în același domeniu de aplicare. La fel e și cu sintagmele ce desemnează persoanele care utilizează gadgeturi. Aceste cuvinte sunt noi, ciudate și îmbină între ele sintagme eterogene. De exemplu, a apărut un nou termen ce definește unele aspecte ale dependenței tot mai accentuate a omului de telefonul inteligent. Astfel, englezii îi numesc *smombie* pe pietonii ce nu se pot despărți de smartfonul lor și merg pe stradă asemenea unor zombi: „sm”, de la „smartphone” și „ombie”, de la zombi.

Ca să fie totul clar, consultăm dicționarul și ne amintim că „zombi” este un om înviat din morți, care și-a pierdut identitatea, drogat, în stare de letargie sau cu creierul spălat, apoi înscris cu anumite ordine, pe care le execută orbește, folosit în interes personal sau de manipulare politică.

În fine, pentru a ilustra plastic noțiunea de „smombie”, voi apela la un banc. Merge pe stradă un orb în etate, cu ochelari negri și baston alb, dus de braț de un tânăr cu ochii înfiți în ecranul smartfonului. La un moment dat bastonul orbului dă de marginea unei gropi și orbul spune: „Fii atent, fiule, înainte e o groapă”...

Abstract**Everyone is the creator of their own destiny.
Or is it the gadget?**

Keywords: *gadget, dictionary, responsibility, Romanian language, culture, history, literature.*

The article discusses the evolution of the concept of “gadget” in the Romanian language and the influence of terms from various cultures, including Latin, on contemporary language. The author explores the origins of the expression “Each is the architect of his own destiny” and its impact in the Romanian historical and cultural context. It also addresses the expression’s popularity in political discourses during the Soviet era and in Romanian literature, relating philosophical perspectives and ideas of individual responsibility. The article combines linguistic analysis with reflections on the traditional and modern value of language.

Constantin OLTEANU

Ion Moraru și drumul spre casă

Încă mai păstrez pe masă o invitație cu numele meu scris în partea de sus, cu numele pictorului scris mai jos, cu o zi și o oră și cu reproducerea unei picturi în stânga. Probabil niște case, probabil niște copaci, probabil niște-nălțimi și poate o pană – că eu pană-am văzut, care poate urcă, poate coboară. Acuarelă. Pentru mine personal, acuarela este genul de pictură care încă mă lasă să găsesc în ea copaci și oameni. Și poate anotimpuri. Și poate casa în care am copilărit eu. Chiar dacă Ion Moraru nu a văzut-o niciodată.

Cei care cunosc tehnicile acuarelei umblă prin istoria acestui gen și caută explicații în specificul vopselei. Acolo unde apa e obligatorie. Atunci când artistul pictează, reintră apa în lucruri, așa cum a făcut-o la facerea lumii. Și e o continuă înviere, chiar dacă lucrarea despre toamnă e. Acuarela lasă lucrurile să se contopească sau cel puțin să se atingă. Așa cum pot vedea eu, acuarela admite o geometrie mai mult aproximativă, pentru că ea exclude linia. Casa curge puțin în copaci, copacii curg în acoperișuri, acoperișurile curg într-o înnoirare, înnoirarea curge în iarbă, iarba – în drumuri, drumurile – în case. Și e câte puțin din toate în fiecare.

La deschiderea expoziției s-a tot vorbit despre un Ion Moraru rămas pentru câțiva ani în New-York și care chiar a înălțat pe pânzele sale clădiri spărgând cerul. În ziua în care am ajuns și eu la New York, înălțimile orașului erau ascunse în ceață, lăsând să se vadă o nebunie aproximativă acolo sus ajutată de alta trăită de oameni care aleargă fără să știe că afară e iarnă. În acuarela lui Ion Moraru, ceața e jos. Adică acolo unde suntem noi, de fapt, și unde parcă ar fi nevoie, parcă ar fi nevoie de-un pic de soare.

Am căutat și alte lucrări de acolo, dar nu le-am găsit. Aparența asta că nu le-am găsit! Doar până când înțelegi că cel mai căutat în America

nu a fost nici Manhattanul, nici Broadwayul. Poate nici chiar Muzeul Metropolitan din fața parcului în care a murit Lennon. Ceea ce a căutat Ion Moraru-n New York erau niște case în sat, o toamnă-n care plouă galben-ruginiu, o rapsodie în care după toamnă vine toamna și... întinderi de ape și de pământ care trec ușor peste lemnul ramei. Asta vezi la New York. Abia ajuns acasă, abia ajuns aici, poate cauți făclii ridicate spre cer și poate cauți o zebură care te poate trece de partea cealaltă a Fifth Avenue. Pentru că, spuneam mai devreme, orașul acela e locul în care te cauți, te cauți, dar nu te poți găsi. Ca să-ți poți atinge fruntea cu palma, ca să-ți poți lega umbrele de picior, vii acasă. Cu un avion care te temi să nu-ntârzie. Dar mai bine cu un tablou în acuarelă. Singurul care poate alege mereu drumul cel scurt. Când cerul e acoperit cu nori groși, dar tu vezi soarele.